STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03813

ALE VERK

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

פינפטער באַנד

גאַנץ טביה דער מילכיגער

ווילנע—וואַרשע 1925
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פאַרבאָטן צו קויפן און פאַר־
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אַמעריקע, אין דרום־אַפֿריקע און אין ענגלאַנד

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פאַרלאַנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט דער אַמעריקאַנער אויסגאַבע.

Szolem - Alechem. T. V. „Ganc Tewje Der Milchiker".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

גאַנץ טביה דער מילכיגער

אינהאלט

קטנתי 9

דאָס גרויסע געווינס 15

אַ בוידעם 43

היינטיגע קינדער 67

האָדעל 95

חוה 121

שפּרינצע 143

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל 167

לך־לך. 199

התלקלקות 223

קטנתי

אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר

געשריבען אין יאהר 1895

קטֹנְתִּי

(אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר).

ל כ ב ו ד צו מיין געליעבטען טהייערעז פריינד רב שלום־עליכם, גאָט זאָל אייך געבען געזונט און פּרנסה מיט אייער ווייב און קינדער, איהר זאָלט האָבען גרויס נחת וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען, אָמן סלה!

ק ט נ ת י! — באַדאַרף איך אייך זאָגען מיט'ן לשון, וואָס יעקב אָבינו האָט געזאָגט אין דער סדרה „וישלח", בשעת ער האָט זיך געלאָזט געהן קעגען עשו'ן, להבדיל... נאָר טאָמער איז דאָס אָפּשר ניט אַזוי גלייך, בעט איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל נישט האָבען, איך בין אַ פּראָסטער חי־וקיים, איהר ווייסט אודאי מעהר פון מיר — וואָס איז דאָ וואָס צו רעדען? אין אַ דאָרף, משטיינס געזאָגט, מע ווערד פאַרגרעבט, ווער האָט צייט אַריינקוקען אין אַ ספר, צי אָפּלערנען אַ פּרשה חומש מיט רש"י, צי וואָס? אַ שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאָהרען זיך צענויף די יעהופּעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַ מאָל מיט איין איידעלען מענטשען, הערכען אַ גוט וואָרט. איהר מעגט מיר גלויבען, אַז איך דערמאָן מיך אָן יענע טעג, ווען איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואַלד, אויסגעהערט מיינע נאַרישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאָל פאַרדיענען מי יודע וויפיעל! איך ווייס ניט מיט וואָס איך האָב ביי אייך אַזוי נושא חן געווען, איהר זאָלט זיך אָפּגעבען מיט אַזאַ קליין מענטשעל, ווי איך, מיר שרייבען בריוולעך גאָר,

און לא־כל־שכן ארויסשטעלען מיין נאמען אין א בוך, מאכען פון מיר א גאנצען שלש־סעודות, גלייך ווי איך וואלט דא געווען מי יודע ווער, — מעג איך דאך אודאי זאגען: ק ט נ ת י!... אמת, איך בין אייך טאקי א גוטער פריינד, לאז מיר גאט העלפען א הונדערט־חלק, וואס איך ווינש אייך! איהר האט, דאכט זיך, גוט געזעהען, ווי אזוי איך האב אייך געדיענט נאך אין די גוטע יאהרען, בשעת איהר זענט נאך געזעסען אויף דער גרויסער דאטשע, — געדענקט איהר? — האב איך אייך געקויפט א בהמה פאר א פופציגער, איז זי געווען א מציאה פון א גנב פינף און פופציג. אי, זי איז אויפ'ן דריטען טאג גע'פגר'ט? בין איך ניט שולדיג: למאי די אנדערע בהמה, וואס איך האב אייך געגעבען, איז אויך גע'פגר'ט?... איהר ווייסט אליין גאנץ גוט, ווי אזוי דאס האט מיך געקרענקט; איך בין דעמאלט ארומגעגאנגען אהן א קאפ! איך ווייס? דאכט זיך, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, גאט זאל מיר אזוי העלפען און אייך אויך, אם ירצה השם, אויפ'ן נייעם יאהר, עס זאל זיין, ווי זאגט איהר, חדש ימינו כקדם... און מיר זאל גאט העלפען אין מיין פרנסה, איך זאל זיין געזונט מיט מיין פערדעל, להבדיל, און מיינע בהמות זאלען זיך מעלקען אזוי פיעל, אז איך זאל אייך קאנען דיענען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז און פוטער על צד היותר טוב, אייך און אלע יעהופעצער נגידים, גאט זאל זיי געבען הצלחה און פרנסה און אלדאס גוטס מיט גרוים נחת. און אייך פאר אייער טרחה, וואס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען, און פאר דעם כבוד, וואס איהר טהוט מיר אן דורך אייער ביכעל, זאג איך אייך נאך א מאל: ק ט נ ת י! פאר וואס קומט מיר אזא שטריימעל, אז א וועלט מיט מענטשען זאלען פלוצים געוואהרע ווערען, אז אויף יענער זייט בויבעריק, נים ווייט פון אנאטעווקע, געפינט זיך א איד, וואס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל כ י ג ע ר? נאר מסתמא ווייסט איהר דאך וואס איהר טהוט, קיין שכל באדארף איך ניט לערנען, און ווי אזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אליין, און ווייטער מיט'ן איבעריגען דארטען

פארלאז איך מיך שוין אויף אייער איידעלען כאראקטער, אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופעץ פון מיינעטוועגען אלסדינג, עס זאל מיר פונ׳ם ביכעל עפּים ארוים א שטיקעל טובה צו מיין פרנסה. איך באדארף טאקי, כלעבען, איצטערט נויטיג האבען: איך רעכען אם ירצה השם, אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א טאכטער; און אז גאט וועט שענקען, ווי זאגט איהר, דאס לעבען אין אפשר טאקי צוויי מיט א מאל... דערווייל זייט מיר געזונט און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייך פונ׳ם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

ט ב י ה.

יא, עיקר שכחתי! אז ז״אס ביכעל וועט פארטיג ווערען, און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפּים געלט, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין א נ א ט ע ו ו ק ע, אויפ׳ן שוחט׳ס נאמען. איך האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהר־צייט: איין מאל אסיען־צייט, פאר „פאקראווע“, און דאס אנדערע מאל ארום „נאוועגאד“, — בין איך, הייסט דאס, דעמאלט א שטאדט־איד. און ווייטער, גלאט אזוי בריוולעד קאנט איהר שיקען צו מיר גלייך קיין בויבעריק, אויף מיין נאמען, בזה הלשון: פערעדאט גאספאדינו טעוויעליו מאלאטשנאהא יעוורייו.

דאָס גרויסע געווינס

אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיגער, אַ איד אַיין אָרעמאַן, אַ מטופל מיט קינדער, איז פלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה־ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס בעשרייבען אין אַ ביכעל. — דערצעהלט פון טביה'ן אַליין און איבערגעגעבען וואָרט בײַ וואָרט.

געשריבען אין יאהר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,
מאַשפות ירים אביון:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פונ׳ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון.
(תהלים קי״ג, ז).

— אַז ס׳איז באַשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איהר, פּאַני שלום־עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אריין, ווי זאָגט איהר: למנצח על הגתית — אַז סע געהט לויפט עס; ס׳איז גאָר נישטאָ דערביי קיין שכל מיט קיין בריה׳שאַפטען. און טאָמער חלילה פאַרקעהרט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט אייך העלפען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי, ווי זאָגט איהר: אין חכמה ואין עצה נגד אַ שלעכט פערד. אַ מענטש הארעוועט, ווערד אויסגעריסען, האָטש נעם לעג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פּלוצים, מע ווייסט ניט פון וואַס און פון וואַנען — עס פערדעלט פון אַלע זייטען, ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: רוח והצלה יעמוד ליהודים; פאַרטייטשען באַדאַרף איך אייך ניט, נאָר דער פּשט דערפון איז אַזוי, אַז אַ איד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאָגט זיך נאָך איין אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירען דעם בטחון. איך האָב דאָס ארויסגעזעהען פון זיך אַליין טאַקי, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט מיט מיר געפיהרט, מיט מיין איצטיגער פּרנסה: וואָרום ווי קום איך גאָר פאַרקויפען קעז און פּוטער אין מיטען דרינען,

אז מיין באבע׳ס באבע האט קיינמאל נישט געהאנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס׳איז בנאמנות כדאי, איהר זאלט אויסהארכען די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז׳ן סוף. איך וועל מיך צוזעצען אויף א ווײלע אט דא נעבען אייך אויפ׳ן גראז, לאז זיך דאס פערדעל דערוויילע עפּים קייען, ווי זאגט איהר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך א באשעפעניש ביי גאט.

בקיצור, דאס איז געווען ארום שבועות־צייט, דאס הייסט, איך זאל אייך ניט זאגען קיין ליגען, א וואך אדער צוויי פאר שבועות; און אפשר, הא? א פּאר וואכען נאך שבועות. פארגעסט נישט, ס׳איז שוין, פּאוואלינקע, איך זאל אייך זאגען אקוראט, אזוי גרויס ווי א יאהר מיט א מיטוואך, דאס הייסט, פונקט נייען יאהר אדער צעהן, און אפשר נאך מיט א סמיטשיק. איך בין דעמאלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אטא, גאר נישט דער, וואס איצטער, דאס הייסט, טאקי דער אייגענער מ ב י ה, נאר פארט נישט דער, ווי זאגט איהר: די איינענע יענטע, נאר אנדערש געשלייערט. דהיינו וואס? איך בין געווען, ניט פאר אייך גערעדט, א קבצן אין זיעבען פּאָלעס, חאטש אפילו, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאך איצט אויך גאנץ ווייט פון א נגיד. וואס מיר פעהלט צו בראצקי׳ן — מעגען מיר זיך דאסביידע ווינשען פארדיענען דעם היינטיגען זומער ביז נאך סוכות; נאר ווערליג אמאל, בין איך היינט, הייסט דאס, א איד א נגיד, מיט א פערד־און־וועגעלע אין אייגענעם, מיט, קיין עין־הרע, בהמה׳לעך א פּאר, וואס מעלקען זיך, מיט נאך איינע, וואס האלט אט־אט ביי׳ אפּקעלבען זיך. ס׳איז דא, ניט צו פארזינדיגען, קעז און פּוטער און סמעטענע פרישע אלע טאג, אייגענע הארעוואניע, ווארום מיר אלע ארבייטען, קיינער זיצט ניט לעדיג. מיין ווייב זאל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראגען קריגלעך, שלאגען פּוטער, און איך אליין, ווי איהר זעהט אטא, פאהר מיר ארוים אלע פריה־מארגען אויפ׳ן מארק, געה דורך אלע דאטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אלע גרעסטע בעלי־בתים פון

יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַ ביסעל מיט אַ מענטשען, פּיהלט מען, אַז מען איז אויך עפּיס אַ שטיקעל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, נישט קיין הינקעדיגער שניידער; און ווער שמועסט שבת — בין איך דאָך גאָר אַ מלך, קוק אַריין אין אַ אידישען ספר, אַ פּרשה חומש, אַ ביסעל תרגום, תהלים, פּרק, דאָס, יענץ, לאָקש, בווירעם — איהר קוקט מיך אָן, פּאַני שלום־עליכם, און טראַכט זיך אודאי בשעת־מעשה אין האַרצען: „ע, אַט דער טביה איז דאָך עפּיס טאַקי גאָר אַ איד וואָס קאַטאָרי!"...

בקיצור, וואָס־זשע האָב איך אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבען, ניט פּאַר קיין אידען געדאַכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער, אחוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי איין אייזעל, געשלעפּט קלעצער פון'ם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פולען וואָגען, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, פאַר צוויי גילדען אַ טאָג, און דאָס — ניט אַלע טאָג, און דערמיט געה האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלען געזונט זיין, מיט, להבדיל, אַ פערד אויף קעסט, וואָס וויל נישט וויסען וואָס רש"י מאַכט, באַדאַרף קייען אַלע טאָג, גאָר אָהן אַ שום תירוץ. וואָס טהוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, אַ זן ומפרנס לכל — פיהרט דאָס וועלטעל קלוג, מיט שכל; זעהט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַר'ן שטיקעל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס'איז שוין אַחרי כבלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפאַלען? פע, ביזט אַ גרויסער נאַר! אָט וועסט דו זעהן, ווי אַזוי, אַז גאָט וויל נאָר, טהוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דרעה נאָ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען אין'ם „ונתנה תוקף": מ י י ר ו ם ו מ י י ש פ ל — ווער סע פאָהרט און ווער סע געהט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, אַ איד באַדאַרף האָפען, נאָר האָפען. אי וואָס? טאָמער ווערד מען דערווייל פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס

שטיקלעך אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט איהר, אתה בחרתנו — ניט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אקעגען וואס שמועס איך דאס? איך שמועס עס אקעגען דעם, ווי אזוי גאט האט מיט מיר געפיהרט, מאקי נאר נסים ונפלאות, איהר מעגט דאס הארכען.

ויהי היום, איין מאל פאר נאכט פאהר איך מיר אזוי זומער־לעבען אין וואלד, שוין צוריק אהיים, אהן די קלעצער; דער קאפ אין דער ערד, אויפ׳ן הארצען וויסט און פינסטער; דאס פערדעל, נעבאך, קוים וואס עס פלאנטעט מיט די פיס, חאטש האק, חאטש בראק. „קריך, זאג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אריין גלייך מיט מיר, ווייס אויך וואס באדייט א תענית אין א לאנגען זומער־טאג, אז דו שטעהסט איין ביי טביה׳ן פאר א פערד!“ שטיל ארום און ארום, יעדער קנאק פון דער בייטש רופט זיך אפ אין וואלד; די זון זעצט זיך, דער טאג — ער גוס׳עט; די שאטענס פון די ביימער ציהען זיך אויס לאנג, ווי דער אידישער גלות; עס הויבט אן ווערען פינסטערליך און שטארק סומנע אויפ׳ן הארצען. פארשיעדענע געדאנקען, מחשבות׳ען קריכען אין קאפ אריין, אלערליי געשטאלטען פון מענטשען, שוין לאנג געשטארבענע, קומען מיר אקעגען; און דא דערמאן איך מיך די היים — אז אך און וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערלעך, זאלען געזונט זיין, נאקעט און בארוועס, קוקען ארויס נעבאך אויפ׳ן טאטען, דעם שלים־כ:זל, טאמער וועט ער ברענגען א ברויטעל א פריש, און אפשר א בולקע אהיים; און זי, די אלטע מיינע, נע־וויינטליך א אייינע, ווארטשעט: „קינדער באדארף איך איהם האבען, און נאך זיעבען דערצו, חאטש נעם, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד, ווארף זיי אריין לעבעדיגערהייד אין טייך אריין!“ גוט צו הארכען אזעלכע דבורים? מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, ווי זאגט איהר, א „בשר ודגים“, דעם מאגען קאן מען מיט קיין ווערטער ניט פארשטופען; מע האפט א שטיקעל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי באדארף מען צוקער, און צוקער, זאגט איהר, איז ביי בראצקי׳ן. „פאר׳ן שטיקעל ברויט, זאגט מיין ווייב

זאָל לעבן, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זיין, נאָר אַהן דעם גלעזעל טיי, זאָגט זי, בין איך אין דערפּריה גאָר אַ טוידטע; דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציהט פון מיר די קליי!" און דער־ווייל איז מען דאָך עפּיס אַ איד אויף דער וועלט, מנחה איז טאַקי, ווי זאָגט איהר, ניט קיין ציעג, זי וועט ניט אַנטלויפן, נאָר דאַווגען דאַרף מען. מאַהלט אייך, דאָס שענע דאַוונען, וואָס קאָן שוין זיין, אַז פּונקט בשעת שטעלען זיך שמונה־עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה־שטן, דאָס פערדעל משוגענערווייז; באַדאַרף מען לויפען נאָכ'ן וואָגען, אײַנהאַלטען די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" — שען געשטאַנען שמונה־עשרה! און דאָ, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך דוקא דאַוונען געשמאַק, מיט האַרץ, טאָמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכ'ן וואָגען און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט אַ ניגון, ווי, להבדיל, ביי'ם עמוד: מ כ ל כ ל ח י י ם ב ח ס ד — דער דאָ טהוט טהון שפּייזען אַלע זיינע באַ־שעפענישען, ו מ ק י י ם א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר — אַפילו די וואָס ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערד מען אויסגעריסען! ניט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצען אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסען און טרינקען און באָדען זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ איד גלייך מיט אַלע אידען. גוואַלד, גאָטעניו, ר א ה נ א ב ע נ י נ ו — זעה, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמע לייט נעבאַך, וואָרום ווער דען וועט זיך אויף זיי אָרומקוקען, ווען ניט דו? ר פ א נ ו ו נ ר פ א — שיק אונז צו די רפואה, די מכה האָבען מיר שוין אַליין... ב ר ך ע ל י נ ו — בענטש אונז מיט אַ גוט יאָהר, עס זאָל זיין אַ גערעט אויף אַלע מינים תבואות, פון קאָרן און פון ווייץ און פון גערשטען; האָטש אַפילו, צוריק שמועסענדיג, וואָס וועט מיר. שלים־מזל,

ארויסקומען דערפון? אשטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדעל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוועל?... נאר, פע, גאָט פרעגט מען קיין קשיות נים, ובפרט א איד באדארף דאך אודאי אננעמען אלסדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאט אזוי. ו ל מ ל ש י נ י ם — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סטיקראטען", וואס זאגען, אז ס'איז גיטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שען פנים, אז זיי וועלען קומען א ה י ן; זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, ווארום ער איז א ש ו ב ר א ו י ב י ם — א גוטער צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך נים, מיט איהם באדארף מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: א ב ת ר ח מ ן — דערבארעמדיגער, הארציגער פאטער! ש מ ע ק ו ל נ ו — הער צו אונזערע קולות, ח ו ס ו ר ח ם ע ל י נ ו — האב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבעך הונ־געריג! ר צ ה — זאלסט באווילינען, זאג איך, דיין ליעב פאלק ישראל, ווי אמאל, אין בית־המקדש, נאך בשעת די כהנים מיט די לויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדעל האט זיך אנידערגע־שטעלט. איך האפ אפ אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה־עשרה, איך הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר אקעגען גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה־מאדנע נפשות, פארשטעלט און אנגעטהאן נישט ווי געוויינטליך. „גזלנים!" — איז מיר דורכגעפלויגען א געדאנק אין קאפ, און האב מיך אבער באלד באַ־האפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פאהרסט אין וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס איז דיר עפיס פלוצים היינט איינגעפאלען גזלנים?" — וויא! מאך איך צום פערדעל און נעם זיך אן מיט הארץ און געב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטען, גלייך ווי נים מיך מיינט מען.

— רב איד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פאטשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אויף א רגע'לע.

וואָרט־צו אַ ווייל־עטשקע, אַנטלויפט נישט, מע וועט אײַך, חלילה, גאָר נישט טהון!

„אהאַ, אַ ניטגוטער!“ — קלער איך מיר, און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּיס פּלוצים אין מיטען דרינען רוחות מיט שדים?“ און שטעל אָפּ דאָס פערדעל. איך הויב אָן גוט אײַנצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע איין עלטערע מיט אַ ווײַדען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, די אַנדערע אַ יונגערע מיט אַ פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— אַ גוטען אָבענד, סקאַצעל קומט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומר'שט אין גוטען מוטה. — וואָס איז אײַער באַגעהר? אויב איהר מיינט עפּיס קויפען, וועט איהר בײַ מיר נישט געפינען גאָר ניט, סיידען בויכוועהטיג אויף מיינע שונאים'ס קעפּ, אָדער האַרצקלעהמעניש אַ פולע וואָך, אָדער אַ ביסעל קאָפּדרעהעניש, טרוקענע שמערצען, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכען זיי. — זעה נאַר, ווי ער האָט זיך דאָס אַ ביסעל צעלאָזט! אַ אידען, אַז מע זאָטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען גאָר ניט, מיר האָבען נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון בײַ אײַך, אפשר ווייסט איהר, וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומר'שט. — עס האָט בײַ מיר, זאָג איך, אַזאַ פּנים, פונקט ווי איהר זאָלט מיך, אַשטייגער, פרעגען, צי ווייס איך, אַז מע רופט מיך טביה.

— אַזוי? מע רופט אײַך טביה? אַ גוטען אָבענד אײַך, רב טביה! מיר פאַרשטעהען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכען זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואָהנען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאַטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַציערען, און דרעהען

זיך ארום אזוי אין דעם דאזיגען וואלד פאוואלינקע פון גאנץ פריה־אן, בלאנזען און בלאנזען און קאנען ניט בשום־אופן זיך ארויפשלא־גען אויפ'ן רעכטען וועג; דערווייליע, זאגען זיי, האבען מיר דער־הערט עמיצער זינגט אין וואלד, האבען מיר לכתחילה געמיינט, א קשיא, אפשר איז דאס, חלילה, א גזלן? נאר נאכדעם, זאגען זיי, אז מיר האבען דערזעהען פון דער נאהענט, אז איהר זענט, דאנקען גאט, א איד, איז אונז געווארען א ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. היינט פארשטעהט איהר שוין?

— חא־חא־חא, א שענער גזלן! — זאג איך. — איהר האט געהארכט אמאל, זאג איך, א מעשה מיט א אידישען גזלן, וואס איז אנגעפאלען אויף א דורכגעהער און געבעטען ביי איהם א שמעק טאבעקע? אויב איהר ווילט, זאג איך, קאן איך אייך דער־צעהלען די מעשה.

— די מעשה — זאגען זיי — לאזט איבער אויף איין אנדערש מאל; איהר ווייזט אונז בעסער אן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאג איך. — סטייטש, אט דאס איז דאך דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק! איהר זאלט אפילו, זאג איך, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאך אנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואס־זשע שווייגט איהר? — מאכען זיי צו מיר.

— וואס־זשע זאל איך, זאג איך, שרייען?

— ווי באלד אזוי, מאכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין וויסען, איז עס נאך עפּיס וויים קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאג איך, איז נישט וויים, עטליכע ווערסט; דאס הייסט, זאג איך, א ווערסט פינף־זעכס אדער זיעבען, און אפשר טאקי אלע אכט.

— אכט ווערסט?! — האבען אויסגעשריגען ביידע ווייבער מיט א מאל, געבראכען די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אוש. — סטייטש, וואס רעדט איהר? איהר ווייסט וואס איהר רעדט? א ווערטעלע אויסצורעדען — אכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טהון? עס זאָל זיין אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַ ביסעל קירצער: אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלסדינג אויספּרובען אויף דער וועלט. אונטערוועגענס טרעפט זיך, אַז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפּען זיך אין אַ בלאָטע אַרויף אַ באַרג, און נאָך ערב־שבת דערצו, דער רעגען שמייסט אין פּנים, די הענט קליאַנקען, דאָס האַרץ חלש׳ט, און דאַ — טראַך! עס לאָפּנעט איין אַקס...

— איהר רעדט עפּיס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגען זיי צו מיר, — איהר זענט גאָר נישט ביי די געדאַנקען, כלעבען. וואָס דערצעהלט איהר פּזמונות, בבא־מעשיות פון טויזענד־איין־נאַכט? מיר האָ־בען שוין קיין כח ניט צו פּלאַנטען מיט די פיס; אַ גאַנצען טאָג האָבען מיר, אחוץ אַ גלעזעל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איהר צו געהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך — איז עפּיס אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ געהט ניט פאַר׳ן עסען. דעם טעם פון הונגער פאַרשטעה איך גאַנץ גוט, איהר באַדאַרפט מיר נישט דערצעהלען. עס קאָן זעהר שען זיין, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אַנגעקוקט שוין פון אַ יאָהר... און אַזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאַר אַ גלעזעל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכען... „שלים־מזל איינער, טראַכט איך מיר, ביזט טאַקי אַנדערש נישט געצויגען געוואָרען, נאָר אויף קאַווע מיט פּוטער־בולקעלעך? און אַ שטיקעל ברויט מיט הערינג ביזט דו קראַנק?“ און ער, דער יצר־הרע, ניט געדאַכט זאָל ער ווערען, אויף־צו־להכעיס קאַווע, אויף־צו־להכעיס פּוטער־בולקע! איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פיהל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איהר גאָר וואָס, רב טביה? — מאַכען צו מיר ביידע ווייבער. — טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַזוי ווי מיר שטעהען אַט־אַ־דאָ, זאָלען מיר זיך אַרויפהאַפּען צו אייך אויפ׳ן וואָגען, און

איהר טאקי אליין זאלט זיך מטריח זיין אונז אפפיהרען מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איהר זאגען דערויף?

— סא משל, זאג איך, כחרס הנשבר; איך פאהר פ ו ן בויבעריק, און איהר דארפט ק י י ן בויבעריק! ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאכען זיי. — ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? א איד א למדן גיט זיך איין עצה: ער פארקערעוועט דאס וועגעלע און פאהרט צוריק. האט קיין מורא נישט, רב טביה, זאגען זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אז גאט וועט אונז ברענגען אהיים בשלום, ווינשען מיר זיך דאס אויסקרענקען, וואס איהר וועט צו אונז דערלעגען.

„עפּים רעדען זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראכט איך מיר. — פארשטעלט, גאר נישט ווי געוויינטליך!“ — און עס קומען מיר ארויף אויפ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פארשלעפּטע קרענק. — „שוטה בן פיקהאלץ! — טראכט איך מיר. — וואס שטעהסט דו, ווי א פלאקען? חאפּ זיך ארויף אויפ'ן וואגען, ווייז דעם פערדעל א בייטש און מאך א ויברח!“ נאר מעשה־שטן חאפּט זיך ארויס ביי מיר נישט ווילענדיג פונ'ם מויל:

— קריכט אין וואגען!

מיינע האבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאזט לאנג בעטען און מארש אין וואגען אריין; איך נאך זיי אויף דער קעלני, פאר־קערעוועט דעם דישעל, שמייס דאס פערדעל: איינס, צוויי, דריי, פּאשאל! — ווער, וואס, וועמען? א נעכטיגער טאג! פונ'ם ארט וויל דאס ניט ריהרען, חאטש נעם צעשנייד דאס אויף צווייען. „נו, טראכט איך מיר, היינט פארשטעה איך שוין, וואס דאס איז פאר ווייבער... דער גוטער יאהר האט מיך געטראגען זיך אפּשטע־לען אין מיטען דרינען, מאכען א שמועס מיט ווייבער!“... איהר פארשטעהט — פון איין זייט דער וואלד, דאס שטילקייט מיט'ן סומנעקייט, אקעגען נאכט, און דא — די צוויי נפשות, כלומר'שט נקבות... דער כח־הדם איבייט גאנץ געשמאק אויף אלע סטרונעס.

איך דערמאָן מיך אַ מעשה פון אַ בעל־עגלה, וואָס איז אַמאָל געפאָהרען אין וואַלד איינער אַליין און דערזעהען אויפן שליאַך ליגט אַ זעקעל האָבער. מיין בעל־עגלה האָט דערזעהען אַ זעקעל האָבער, האָט ער זיך ניט געפוילט, אַראָפּ פונ׳ם וואָגען, געכאַפּט דאָס זעקעל האָבער אויף די פּלייצעס, זיך איינגעריסען דאָס געזונט, קוים אַרויפגעלעגט דאָס זעקעל האָבער אויפ׳ן וואָגען און — הלך לעולמו, פאָשאָל ווייטער. ער פאָהרט אַפּ אַקעגען אַ ווערסט, ער טהוט זיך אַ כאַפּ צום זעקעל האָבער — נישט קיין זעקעל, נישט קיין האָבער; ס׳איז גאָר אַ ציעג ליגט ביי איהם אין וואָגען, אַ ציעג מיט אַ בערדעל; ער וויל זי אָנריהרען מיט דער האַנט, שטעלט זי איהם אַרויס אַ צונג אויף אַיין אַרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה׳ווילדען געלעכטער און ווערד פאַרשוואונדען...

— פאַר וואָס פאָהרט איהר שוין ניט? — מאַכען צו מיר די ווייבער.

— פאַר וואָס איך פאָהר שוין ניט? איהר זעהט דאָך, זאָג איך, פאַר וואָס: דאָס פערדעל וויל ניט דאַוונען, ס׳איז ניט אויפגעלעגט.

— גיט דעם מיט דער בייטש, מאַכען זיי, איהר האָט דאָך אַ בייטש.

— אַ דאַנק אייך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איהר האָט מיר דערמאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מיין בחור שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען; ער איז שוין אַזוי געוואָהנט מיט דער בייטש, ווי איך מיט׳ן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומר׳שט מיט אַ ווערטעל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נייעניאָהריגע קדחת.

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך מאַריך זיין — איך האָב אויסגעלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאַך; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָט נעריהרט פונ׳ם אָרט, ו י ס ע ו מ ר פ י ד י ם — און מיר זענען אַוועק מיט׳ן

וואלד גלייך אונזער וועג. פאהרענדיג אזוי, פליהט מיר דורך אין קאפ גאר א נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו א פערדאטש! ה ח י ל ו ת ל נ פ ו ל — ביזט געוועזן א קבצן, און וועסט בלייבען א קבצן. סטייטש, גאט האט דיר צוגעשיקט אזא באגעגעניש, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאהר, ווי אזוי באדינגסט דו זיך ניט לכתחילה, דו זאלסט וויסען מה־יקר — וואס וועסט דו האבען דערפאר? ווען מיר זאלען שמועסען הן על־פי יושר והן על־פי סאוועסט, הן על־פי מענשליכקייט והן על־פי דין און על־פי זאקאן, און אפילו על־פי ווייס איך וואס, איז קיין עולה ניט, מע זאל דערביי עפים פארדיענען, און פאר וואס טאקי ניט אפלעקען א ביינדעל, אז עס האט זיך שוין יא אזוי געמאכט? שטעל אפ דאס פערדעל, דו בהמה, זאג זיי אזוי און אזוי, ברחל בתך הנאקעטע: „האב איך ביי אייך אזוי פיעל און אזוי פיעל, איז גוט, אלא ניט, בעטען מיר אייך, מחילה, אראפ פונ׳ם וואגען!" נאר צוריק קלער איך מיר: „ביזט טאקי א בהמה, טביה! דו וויסט ניט, אז די פעל פונ׳ם בער טאר מען אין וואלד ניט פאר־קויפען, ווי זאגט דער גוי: ש ט ש ע נ ע פ א י מ א ו ו א ו ו ז ש ע ס ק ו ב ע"...

— למאי פאהרט איהר נישט א ביסעל גיכער? — זאגען די ווייבער און טארען מיך פון הינטען.

— וואס האט איהר, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט? פון איילעניש, זאג איך, קומט קיין גוטס ניט ארויס, — זאג איך און חאפ א קוק מן־הצד אויף מיינע פארשווינדלער; דאכט זיך, ווייבער, ווי געוויינטליך, ווייבער: איינע מיט א זיידען טיכעל, די אנדערע מיט א פאריק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ׳ם אנדערע און שושקען זיך.

— נאך עפים ווייט? — פרעגען זיי מיך.

— נעהענטער, זאג איך, ווי פון דאנען אודאי ניט; אט באלד, זאג איך, האבען מיר א בארג־אראפ מיט א בארג־ארויף;

נאָכדעם, זאָג איך, געהט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבען מיר דעם גרויסען באַרג־אַרויף, און פון דאָרטען געהט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבעריק...

— עפּיס אַ שלים־מזל! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדע־רער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטעל צו די צרות! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, אַ משוגע'נער! — זאָגט די אַנדערע.

„אוודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגע'נער, אַז איך לאָז מיך פיהרען ביי דער נאָז!"...

— וואו וועט איהר זיך, אַשטייגער, כדומה למשל, מיינע ליעבע ווייבער, הייסען אַפּוואַרפען? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגען זיי, אַפּוואַרפען? וואָס איז פאַר איין אַפּוואַרפעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך; אויף אונזער לשון הייסט דאָס: וואוהין וועט איהר זיך הייסען פאַר־פיהרען, אַז מיר וועלען קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיט'ן אויבערשטענס הילף, געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פרעגען איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ? אָט דאָס מיינט איהר? איהר וועט אונז, זאָגען זיי, מוהל זיין צופיהרען צו דער גרינער דאַטשע, וואָס ביי'ם טייך, פון יענער זייט וואַלד. ווייסט איהר וואו דאָס איז?

— פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דערהיים. לאָס איך פאַרמאָגען די אַלפים, זאָג איך, וויפיעל קלעצער איך האָב אַהינצו אַריינגעפיהרט. אָט ערשט פאַראַיאָהרען זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אויף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפטער האָלץ מיט אַ מאָל; דאָרט איז געזעסען איינער אַ גביר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנ־

שטשיק פון אודאי א מאה אלף קארבען, און אפשר פון רי"ש אלפים!

— ער זיצט היינט אויך דארטען. — רופען זיך אן צו מיר ביידע ווייבער און קוקען איינס אויפ'ס אנדערע און שושקען זיך און לאכען.

— שא, זאג איך, אז דער צער פון טראגען איז יא אזוי גרויס, קאן דאך געמאהלט זיין, אז איהר האט מיט איהם עפּיס א שטיקעל שייכות, — וואלט אפשר געווען, זאג איך, א סברא, איהר זאלט זיך דארט מטריח זיין, עפּיס א רעד טהון פון מיינעטוועגען, א שטיקעל טובה מיר, א פּרנסה, א שטעלע, צי וויים איך וואס? איך קען, זאג איך, איינעם א יונגען מאן, ישראל הייסט ער, ניט וויט פון אונזער שטעדטעל, געווען א גארנישט מיט א נישט; האט ער זיך דערשלאגען אהינצו, מע ווייסט ניט פון וואנען און ווי אזוי — בקיצור, ער איז היינט א גאנצער יא־טעבי־דאם, פאר־דיענט אפשר צוואנציג קארבען א וואך, צי אפשר גאר פערציג, איך וויים? — לייט האבען גליק! צי, אשטייגער, וואס געהט־אפ, זאג איך, אונזער שוחט'ס איידעם? וואס וואלט פון איהם געווען, ווען ער לאזט זיך ניט אוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטליכע יאהר איז ער גוט פארשווארצט געווארען, שיער ניט גע־שטארבען פון הונגער. דערפאר אבער אצינד, חוץ זיין שאדען, הלואי אויף מיר געזאגט געווארען; ער שיקט שוין געלט אהיים. ער האט שוין חשק ארויסנעמען אהין זיין ווייב און קינדער, לאזט מען איהם דארט ניט זיצען. אי איז דאך די קשיא: ווי אזוי זיצט ע ר? מוטשעט ער זיך טאקי... שאט, זאג איך, אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אט האט איהר, זאג איך, דעם טייך, און אט איז די גרויסע דאטשע, — זאג איך און פאהר מיר אריין ברייטליך, מיט א ירגזון, גלייך מיט'ן דישעל אין גאניק אריין. מע האט אונז נאר דערזעהען, איז געווארען ששון ושמחה, א גע־שריי, א געפּילדער: „אוי, די באבע! די מאמע! די מוהמע!... זייד געפונען דער שאדען! מזל־טוב!... גוואלד, וואו זענט איהר

געווען ?... אַ גאַנצען טאָג אַהן קעפּ... צעשיקט פּאַטשט אויף אַלע וועגען... געמיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואָס איז די מעשה?"...

— „די מעשה איז אַ שענע מעשה: געבלאָנזעט אין וואַלד, פאַרבלאָנזעט העט־ווייט, אפשר צעהן ווערסט. פּלוצים אַ איד... וואָס פאַר אַ איד?... אַ איד אַ שלים־מזל מיט אַ פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטען זיך"... „אַלע בייזע, וויסטע חלומות... אַליין גאָר אַהן אַ שומר?... אַ מעשה, אַ מעשה, באַדאַרפט בענטשען גומל"...

בקיצור, מע האָט אַרויסגעטראָגען לאַמפּען אויפ'ן גאַניק, גערייט צום טיש און אָנגעהויבען טראָגען סאַמאָווארען הייסע, מיט בעקענס טיי, מיט צוקער, מיט איינגעמאַכטס, מיט פיינקוכענס גוטע, מיט פּוטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע, און נאָכדעם עסענס אַלערליי, די טייערסטע מאכלים, ייכלעך פעטע, מיט געבראָטענס, מיט געגזענס אַ סך, מיט די בעסטע ווייגען און נאַסטאָיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פון דערווייטענס און באַטראַכט, ווי אַזוי, קיין עין־הרע, מע עסט דאָס און מע טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידים, קיין בייז אויג זאָל זיי ניט שאַדען. „אַ משכון פאַרזעצען, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זיין!" מיר דאַכט, איך וויים? וואָס דאָ פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד וואָלט פאַר מיינע קינדער געגוג געווען אויף אַ גאַנצע וואָך, ביז שבת. גוואַלד, גאָטעניו, האַרציגער־געטרייער, דו ביזט דאָך עפּיס אַיין אַל ארך אַפּים, אַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט צוועקגעבען איינעם גאָר, דעם אַנדערען גאָר ניט? איינעם פּוטער־בולקעס, דעם אַנדערען מכות־בכורות? און צוריק אָבער באַטראַכט איך מיר: עט, ביזט אַ גרויסער נאַר, טביה, כלעבען, וואָס איז שייך, דו ווילסט א י ה ם זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט? מסתמא, אַז ע ר הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איהר, אַז ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש. אַי,

וואָס? פאַר וואָס זאָל טאַקי ניט זיין אַנדערש? איז דער תירוץ: עבדים היינו — דערויף זענען מיר דאָך עפּיס שטיקלעך אידען אויף דער וועלט. אַ איד באַדאַרף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון; ער באַדאַרף גלויבען, ערשטענס, אַז ס'איז דאַ אַ גאָט אויף דער וועלט, און האָפען אויף דעם, וואָס לעבט אייביג, אַז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פאַרבעסערען...

— שאַ, וואָר־זשע איז ערגיץ דער איד? — הער איך עמיצער זאָגט. — שוין אָוועקגעפאָהרען דער שלים־מזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אָן פון דערווייטען. — וואָס הייסט, איך וועל אָוועקפאָהרען גלאַט אַזוי, אָהן אַ זייט־געזונט? שלום עליכם, זאָג איך, אַ גוטען אָבענד אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייד, און לאָז אייך וואויל באַקומען!

— קומט־זשע אַהער, מאַכען זיי צו מיר, וואָס שטעהט איהר דאָרטען אין דער פינסטער? לאָמיר אייך אָנקוקען האַטש, זעהען וואָס פאַר אַ פּנים איהר האָט. אפשר וועט איהר נעמען אַ ביסעל בראַנפען?

— אַ ביסעל בראַנפען? אָך, זאָג איך, ווער זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַ ביסעל בראַנפען? ווי שטעהט דאָרטען אין פּסוק: איזה „לחיים" ואיזה למות — מאַכט רש"י: גאָט איז גאָט און בראַנפען איז בראַנפען. לחיים! — זאָג איך און האַק אַריין אַ כוסה. — לאָז גאָט געבען, זאָג איך, איהר זאָלט תמיד זיין רייך און האָבען גרויס נחת; אידען, זאָג איך, זאָלען תמיד זיין אידען; גאָט זאָל זיי געבען, זאָג איך, געזונט און כח, זיי זאָלען קאָנען אַריבערטראָגען די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, אַ שענער איד מיט אַ יאַרמעלקע. — פון וואַנעט איז אַ איד, וואו זיצט איהר, וואָס איז אייער פּרנסה? זענט איהר אַ באַווייבטער? האָט איהר עפּיס קינדער, און וויפיעל קינדער?

— קינדער? — זאָג איך. — ניט צו פאַרזינדיגען. אויב איט־ליכס קינד, זאָג איך, איז ווערטה, ווי מיין גאָלדע וויל מיך איינ־

רעדעו, אַ מיליאָן, בין איך רייכער פון׳ם גרעסטען גביר אין יעהופּעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז ניט רייך, קדום איז ניט גלייך, אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: המבדיל בין קודש לחול — ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז וואויל. געלט האָבען טאַקי די בראָצקיס, און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איהר, טעכטער, פאַרגעהט דער געלעכטער. נאָר גאָר נישט, נאָט איז אַ פאָטער. ער פיהרט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען. מע האָרעוועט, מע שלעפּט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: במקום שאין איש — איז אַ הערינג פיש. דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסען. ווי מיין באָבע, עליו השלום, פלעגט זאָגען: „ווען דער פיסק זאָל ליגען אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד"... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, עס איז ניטאָ קיין גלייכערס פון אַ קרומען לייטער און קיין קרומערס פון אַ גלייך וואָרט, ובפרט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שהכל נהיה בדברו אויפ׳ן ניכטערען האַרצען.

— לאָז מען געבען דעם אידען עפּיס עסען! — רופט זיך אָן דער גביר, און עס ווערד באַשאַפען אויפ׳ן טיש פון כל־מאַמינים־שהוא: פיש, און פלייש, און געבראָטענס, און פערטלען עוף, און פופּקעס מיט לעבערלעך אָהן אַ שעור.

— איהר וועט עפּיס עסען? — מאַכען זיי צו מיר. — געהט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקען פרעגט מען, אַ געזונטען גיט מען; נאָר וואָס רען, זאָג איך, אַ דאַנק אייך. אַ ביסעל בראָנפען, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר געהן זעצען זיך אַט דאָ מאַכען אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאָלען געזונט זיין... אויב אייער גוטער ווילען וועט זיין...

בקיצור, מע האָט זיך, אַפּנים, געשמועסען וואָס איך מיין, און מע האָט מיר גענומען פּאַקען אין וואָגען אַריין איטליכער באַזונדער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראָטענס, דער אַ פערטעל

שף, דער טיי און צוקער, דער א טעפּעל שמאלץ, דער א סלאָי איינגעמאַכטס.

— דאָס וועט איהר, מאַכען זיי, ברענגען אהיים א מתנה פאַר אייערע ווייב און קינדער. און אצינד זאָגט, וויפיעל וועט איהר זיך הייסען באַצאָהלען פאַר אייער טרחה, וואָס איהר האָט זיך מטריח געווען פון אונזערטוועגען?

— סאַ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, איך וועל מיר הייסען אָנמעסטען? וויפיעל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאָג איך, אזוי וועט איהר מיר באַצאָהלען. מיר וועלען דורכקומען, ווי זאָגט ער, א רענדעל אַראָפּ, א רענדעל אַרויף. „שקראַב וועט שוין שקראַבעדיגער ניט ווערען"...

— ניין, זאָגען זיי, מיר ווילען הערכען פון אייך אַליין, רב טביה! האָט קיין מורא ניט, מע וועט אייך, חלילה, נישט קעפּען.

„וואָס טהוט מען דאָ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאָל איך זאָגען א קערבעל, איז איין עבירה, טאָמער קאָן איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגען צוויי, האָב איך־מורא, טאָמער קוקען זיי מיך אָן ווי א משוגענעם: פאַר וואָס קומט דאָ צוויי קאַרבען?"

— א דרייערעל!!!... — האָט זיך אַרויסגעחאַפּט ביי מיר פונ'ם מויל, און צווישען עולם איז געוואָרען אזא געלעכטער, אַז איך האָב מיך שיער אין דער ערד באַגראָבען.

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעחאַפּט מיט א וואָרט; א פערד, זאָג איך, אויף פיער פיס, ספּאָטיקעט זיך, ובפרט א מענטש מיט איין צונג... עס איז געוואָרען נאָך א גרעסערער געלעכטער; מע האָט זיך פּשוט געהאַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג.

— לאָז שוין זיין גענוג צו לאַכען! — רופט זיך אָן דער גביר און נעמט אַרויס פון בוזעמקעשעני א גרויסען טייסטער און געהט און שלעפּט אַרויס פונ'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר, אשטייגער? אָנו, טרעפט! — א צעהנערעל, א רויטס אזוי ווי פייער, איך זאָל אזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם! — און

מאַכט אַזוי: „אַט דאָס האָט איהר פון מיר, און איהר, קינדער, גיט אייך פון אייער קעשעני וויפיעל איהר פאַרשטעהט".

בקיצור, וואָס טויג אייך — עס האָבען אָנגעהויבען צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבען מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אַט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטעהט איהר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צענויף די עטליכע קערבלעך פונ'ם טיש און פאָהרט געזונטערהייד צו אייער ווייב און קינדער.

— גאָט זאָל אייך געבען, זאָג איך, כפל־כפלים, איהר זאָלט פאַרמאָגען צעהן מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיעל, איהר זאָלט האָבען אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעברע צענויף מיט ביידע הענט דאָס געלט — ווער געצעהלט? וואָס געצעהלט? — און שטופּ אין אַלע קעשענים. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטען תמיד און זייט געזונט, און זאָלט האָבען, זאָג איך, גרויס נחת, איהר און אייערע קינדער און קינד'ס קינדער און אייער גאַנצע משפּחה, — זאָג איך און לאָז מיך געהן צום וואָגען. רופט זיך אָן צו מיר די גביר'טע, יענע וואָס מיט'ן זיידען טיכעל:

— שטעהט נאָר אַ ווייַלע, רב טביה, פון מיר באַקומט איהר גאָר אַ באַזונדער מתנה; אם ירצה השם, מאָרגען קומט צו פאָהרען; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאָורע בהמה, געוועזען אַמאָל אַ טייערע בהמה, פלעגט געבען פיער און צוואַנציג גלעזער מילך; הייַנט האָט זי פון אַ גוט אויג אויפגעהערט צו מעלקען זיך, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, זאָג איך, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקען, אי מילך געבען; מיין אַלטע איז, קיין עין־הרע, אַזאַ בעל־הבית'טע, אַז פון גאָר ניט בראָקט זי לאָקשען, פון פינגער קאָכט זי זאַטירקעס, מיט נסים מאַכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאָפען... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך

מיך ארויסגעחאפט מיט איין איבעריג ווארט. א גוטע נאכט און א גוטען תמיד און זייט געזונט, — זאג איך און לאז מיך געהן. איך קום ארויס אין הויף צום וואגען, איך טהו מיך א חאפ צום פערדעל — אוי־וועה, איין אומגליק, א צרה, א שלאק! איך קוק אויף אלע זייטען, והילד איננו — ניטא קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראכט איך מיר, דו ביזט אין דער ארבייט!“... און עס קומט מיר ארויף אויפ׳ן זינען א שענע מעשה, וואס איך האב אמאל געלייענט ערגיץ אין א ביכעל, ווי אזוי „חברה“ האבען דערטאפט אין דער פרעמד איין עהרליכען אידען, א חסיד, פאר־נארט צו זיך הינטער דער שטאדט אין פאלאץ אריין, געגעבען איהם עסען און טרינקען, און נאכדעם פלוצים מיט א מאל פארשוואונדען געווארען, איהם איבערגעלאזט איינעם אליין מיט א נקבה; פון דער נקבה איז באלד געווארען א חיה־רעה, פון דער חיה־רעה האט זיך אויסגעלאזט א קאץ, און פון דער קאץ — א פיפערנאטער... „זעה נאר, טביה, זאג איך צו מיר אליין, צי מע פיהרט דיך ניט אין באד אריין?!“

— וואס באברעט איהר זיך דארטען און וואס ווארטשעט איהר? — פרעגט מען מיך.

— וואס איך באברע מיך? — ענטפער איך. — אז אך און וועה איז מיר, זאג איך, וואס איך לעב אויף דער וועלט; איך האב א שאדען: דאס פערדעל מיינס...

— אייער פערדעל, מאכען זיי צו מיר, איז אין שטאל. זייט זיך מטריח אהינצו, אין שטאל אריין.

איך קום אריין אין שטאל און טהו א קוק: יא, ווי איך בין א איד! מיין בחור שטעהט זיך גאנץ פיין צווישען די נגיד׳ישע פערד, שטארק פארטיעפט אינ׳ם קייען, רייבט דעם האבער גע־שמאק, אויף וואס די וועלט שטעהט.

— הער נאר, זאג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אהיים; מיט א מאל צוחאפען זיך, זאג איך, טאר מען נישט; איין איבעריגער ביסען, זאגט מען, קאן פארשאדטען...

בקיצור, איך האָב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה איינגע־שפּאַנט איהם אין וואַגען און האָב מיך געלאָזט אהיים לעבעדיג־פריילעך, געזונגען אַ „מלך־עליון" גאַר בגילופין. אויך מיין פערדעל איז געוואָרען גאַר נישט דאָס, וואָס פריהער; אַ נייע פעל אויף דעם אויסגעוואַכסען; שוין נישט געוואַרט אויף קיין בייטש, געלאָפען ווי אַ מזמור. געקומען אהיים שוין שפּעטליך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט אַ שמחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַך איך צו איהר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ וויסטער מזל־טוב דיר אַ פינסטערער, מאַכט זי, וואָס ביזט דו אַזוי יום־טוב'דיג, מיין טייערער ברויט־געבער? דו פּאַהרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מיינער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מיין ווייב, אַט וועסט דו באַלד זעהען איין אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזען זיי נעבאַך אויך געניסען, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר־דעה, צי דו ביזט גע־ריהרט, צי דו ביזט פונ'ם זינען? עפּיס רעדסט דו, ווי אַ משוגע'־נער, שונאי־ציון! — זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט די תוכחה, ווי געוויינטליך אַ אידינע.

— אַ אידינע, זאָג איך, בלייבט אַ אידינע; ניט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישען טויזענד ווייבער האָט ער ניט געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, כלעבען, וואָס ס'איז היינט גע־וואָרען אויס מאָדע צו האָבען אַ סך ווייבער, — זאָג איך און געה מיר אַרויס צו מיין וואָגען און טראָג אַריין פון דאָרטען אַלע גוטע זאַכען, וואָס מע האָט מיר איינגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלסדינג אויס אויפ'ן טיש. מיינע חברה־לייט האָבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פליישׁ, זענען זיי באַפאַלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע וועלף נעבאַך; עס איז געוואָרען צווישען זיי אַ חאַפּעריי, די הענט האָבען געציטערט, די ציינער האָבען געאַרבייט; עס איז געווען, ווי אין פּסוק שטעהט: ו י א כ ל ו — מאַכט רש"י: מע האָט גע־

קנאקט ווי די היישעריקעז. טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען...

— נו, זאג שוין, — מאכט צו מיר מיין פלונית'טע, — ביז ווענען איז דאס געווען איין ארעם מאהל-צייט, צי אזוי א סעודה, און וואס ביזט דו אזוי האפערדיג?

— האב צייט, זאג איך, גאלדע, דו ועסט אלץ וויסען. דו צעבלאז נאר, זאג איך, דעם סאמאוואר, און נאכדעם וועלען מיר זיך ארומזעצען אלע ארום טיש, זאג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהר צו זיין. א מענטש, זאג איך, לעבט איין מאל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאל, ובפרט, זאג איך, אז מיר האבען שוין איצט אונזער אייגענס א בהמה פון פיער און צוואנציג גלעזער א טאג; מארגען, אם ירצה השם, ברענג איך זי צו פיהרען. אנו, גאלדע, — מאד איך צו איהר נאכדעם, און חאפ ארויס דעם גאנצען פאק סיגנאציעס. — אנו, זיי א בריה און טרעף וויפיעל געלט האבען מיר דא?

איך טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענטש, טוידט ווי די וואנט, קאן קיין ווארט נישט אויסרעדען.

— גאט איז מיט דיר, גאלדע סערדצע, זאג איך, וואס האסטו דו זיך אזוי דערשראקען? אפשר האסט דו מורא, זאג איך, טאמער האב איך דאס גע'גנב'עט אדער גע'גזל'ט? פע, זאג איך, מעגסט זיך שעמען! ביזט טביה'ס ווייב שוין אזא צייט און קאנסט אויף מיר איבערטראכטען אזא מעשה? נארעלע, זאג איך, דאס איז כשר געלט, פארדיענט עהרליך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין הארעוואניע; איך האב, זאג איך, מציל געווען צוויי נפשות פון א גרויסער סכנה, זאג איך, ווען ניט איך, גאט ווייסט, וואס עס וואלט מיט זיי געווען!...

בקיצור, איך האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה, פון אלף ביז תיו, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט ארום און ארום; און מיר האבען זיך גענומען ביידע איבערצעהלען דאס געלט נאך

אַ מאָל און נאָך אַ מאָל — דאָרט איז געווען פּונקט צוויי מאָל ח"י און איינס איין איבעריגס, האָט איהר אַ קיימאַ־לן, הייסט דאָס, פון זיבען און דרייסיג קאָרבען!... מיינע האָט זיך אַזש צע־וויינט.

— וואָס וויינסט דו, זאָג איך, נאַרישע אידינע?

— ווי אַזוי זאָל איך ניט וויינען, זאָגט זי, אַז עס ווייִנט זיך? אַז דאָס האַרץ איז פול, זאָגט זי, געהען די אויגען איבער. נאָט זאָל מיר טאַקי, זאָגט זי, אַזוי העלפען, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטער בשורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צייט, ווען די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום. איך ליג און שלאָף, פּלוצים חלומ'ט זיך מיר אַ מעלקשעפעל, אַ פולס, ווי איין אויג; די באָבע צייטעל, עליו השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפעל אונטער'ן פאַר־טוך, מע זאָל חלילה ניט געבען קיין גוט אויג, און די קינדער שרייען: מאַמע, מאַני!...

— חאַפּ נאָר ניט די לאָקשען פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע; לאָז די באָבע צייטעל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, זאָג איך, ווייס איך נאָך ניט, צי מיר וועלען פון איהר עפּים האָבען; נאָר אַז גאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טהון אַזאַ נס, אַז מיר זאָלען האָבען אַ בהמה, וועט ער מסתמא זעהען, אַז די בהמה זאָל זיין אַ בהמה... גיב מיר בעסער איין עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טהוט מען מיט'ן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אַזוי פיעל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכענסט דו, קאָנען מיר מאַכען, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבען ביידע גענומען טראַכטען אַהין, אַהער, דאָס, יענץ, געבראַכען זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכענט וואו ערגיץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבען מיר איבערגעהאַנדעלט מיט וואָס איהר ווילט:

געקויפט פערדלעך א פּאָר און באַלד טאַקי זיי פאַרקויפט מיט רוחים; געעפענט א באַקאַליינע קלייט אין בויבעריק, אויסגעפאַר־קויפט די סחורה און באַלד געעפענט א שניטקראָם; געהאַנדעלט א שטיקעל וואַלד, געחאַפּט אַפּטריט־געלט עטליכע קערבלעך און אַנטלאָפן; געפּרובט אויסדינגען די אַנאַטעוקער טאַקסע, נעמען דעם „פּראָיעקט״, געמאַכט א ביסעל הלואה, אפּגעגעבען דאָס געלט אויף פּראָצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אָן מיין ווייב. — דו ווילסט צעפּלעפּטען די עטליכע גראָשענס, בלייבען מיט׳ן בייטשעל?

— וואָס דען, זאָג איך, האַנדלען מיט ברויט און נאָכדעם בליי־בען איין אַנזעצער איז שענער? קאַרג, זאָג איך, ווערד היינט די וועלט בדיל־הדל פון ווייץ? געה, זאָג איך, הארד, וואָס אין אַדעס טהוט זיך!

— וואָס טויג מיר, זאָגט זי, אַדעס? מיינע אבות־אבותינו זענען דאָרט נישט געווען און מיינע קינדער וועלען דאָרט נישט זיין, כל־זמן איך לעב און די פיס טראָגען מיך.

— וואָס־זשע ווילסט דו? — זאָג איך.

— וואָס איך וויל? — זאָגט זי. — איך וויל, זאָלסט ניט זיין קיין לעקיש און נישט רעדען קיין נאַרישקייטען.

— אוראי, זאָג איך, ביזט דו איצטערט א חכמה, ווי זאָגט מען: אז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אז מען איז א פּ ש ר רייך, איז מען ג ע ו ו י ס קלוג... ס׳איז תמיד אַזוי!

בקיצור, מיר האָבען זיך עטליכע מאָל צעקריעגט און טאַקי באַלד איבערגעבעטען, און עס איז ביי אונז געבליבען דער פּלאַן, מיר זאָלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאָך א בהמה א מעל־קעדיגע, וואָס גיט מילך...

וועט איהר דאָך מסתמא פרעגען א קשיא: וואָס עפּיס א בהמה, פּאַר וואָס ניט קיין פערד? וועל איך אייך ענטפערען:

וואָס עפּיס אַ פערד, פאַר וואָס ניט קיין בהמה? בויבעריק איז
דאָך איין ערטעל, וואָס עס קומען זיך צענויף אַהינצו אויף זומער
אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער
לייט זענען אַלע זעהר איידעלע מענטשען, וואָס זענען געצויגען,
מע זאָל זיי אַלסדינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון
האָלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פּעפער,
פּעטרישקע, — פאַר וואָס־זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעל־
כער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין
שטוב אַריין קעז און פּוטער און סמעטענע וכדומה? ווערליג די
יעהופּעצער האַלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז ביי זיי,
ווי זאָגט איהר, אַ ממזר, קאָן מען דאָך לייזען שען געלט און פאַר־
דיענען דערביי טאָקי גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זיין
סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איהר דאָך ניט אין
יעהופּעץ אַפּילו. איך זאָל האָבען די ברכות מיט אייך אינאיינעם,
וויפיעל מאָל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איך זאָל
זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאָרכט, זאָגען זיי,
טעוועל, אַז דו ביזט איין אָרענטליכער מאַן, כאָטש דו ביזט אַ איד,
אַ פאַרך“... מיינט איהר, פון אידען וועט איהר האָרכען אַזאַ קאָמ־
פּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! קיין גוט וואָרט
הערט מען נישט פון אונזערע אידעלעך. זיי ווייסען נאָר אַריינ־
קוקען יענעם אין טעפּעל אַריין. מע האָט דערזעהען ביי טביה'ן אַ
בהמה'לע איין איבעריגס, אַ בריטשקע אַ נייע, — האָט מען אָנ־
געהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האָנ־
דעלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער
צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייד, בשתיקה?...
„חאַ־חאַ־חאַ! ברעכט אייך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ
געזונטערהייד!“... איך ווייס ניט, צי איהר וועט מיר גלויבען —
איהר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערציילט
די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט,
איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט. האָט קיין פאַראיבעל ניט, מע

באדארף אין זינען האבען, ווי זאגט איהר, עסק, אדער ווי אין פסוק שטעהט: כל עורב למינהו — איטליכער צו זיינעם. איהר צו אייערע ביכלעד, איך צו מיינע טעפלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאך וועל איך אייך בעטען, פאני: איהר זאלט מיך חאטש ניט אריינשרייבען אין א ביכעל; און אז איהר וועט מיך אריינשרייבען, זאלט איהר חאטש ניט ארויסשטעלען דעם נאמען מיינעם... זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד.

א בוירעם

געשריבען אין יאהר 1899

אַ בוידעם

— רבות מחשבות בלב איש — אזוי, דאַכט זיך, שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פּאַרטייטשען דעם פּסוק באַדאַרף איך אייך ניט, רב שלום-עליכם; נאָר בלשון אשכנז גערעדט, דאַס הייסט אויף פּראָסט אידיש איז דאָ אַ ווערטעל: „דאַס בעסטע פערד באַדאַרף האָבען אַ בייטש, דער קליגסטער מענטש — איין עצה“. אַקעגען וואָס זאָג איך עס, הייסט דאָס? אַקעגען זיך אַליין טאַקי, וואָרום אַז איך האָב שכל און קום אַריין צו אַ גוטען פריינד און דערצעהל איהם דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וואָלט איך געווים ניט געהאַט אַזאַ מיאוס'ען פּסק. נאָר וואָס דען? החיים והמות ביד הלשון — אַז גאָט וויל שטראָפען אַ מענטשען, נעמט דאָס אָפּ ביי איהם דעם שכל. איך טראַכט מיר צו זיך אַליין וויפיעל מאָל: „באַרעכען נור, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאָך עפּיס, זאָגט מען, יאָ נישט קיין נאַר, ווי קומסט דו זיך לאָזען פיהרען אין באָד אַריין, און נאָך אַזוי נאַריש? וואָס וואָלט דיר אָפּגעגאַנגען אַצינדערטאַ, למשל, ביי דיין שטיקעלע פּרנסה, קיין עין-הרע, מיט דיין ביסעל מילכיגס, וואָס האָט אַזאַ שם אויף דער וועלט, כּלעבען, אומעדום, אין בויבעריק, אין יעהופּעץ, און וואו ניט? ווי פיין און ווי זים וואָלט דאָס געווען איצטערטאַ, ווען די קלינגערס, אַשטייגער, ליגען זיך שטילערהייד אין קאַסטען, ווייט באַגראָבען, קיין בן-אדם ווייסט דערפון, וואָרום ווען געהט דאָס אָן, איך בעט אייך, צי טביה האָט געלט, צי ניין? איך מיין טאַקי באמת. אַ סך האָט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אַז ער איז געלעגען, ניט היינט געדאַכט, נישט פאַר קיין אידען געדאַכט, נייען

איילעז איז דער ערד, געשטארבעז דריי מאל א טאג פון הונגער מיט ווייב און קינדער? ערשט נאכדעם, אז גאט האט זיך ארומ־געקוקט אויף טביה׳ן, איהם באגליקט מיט א מאל, און ער האט זיך קוים־קוים דערשלאגען צו א שטיקעל תכלית, אנגעהויבען אפלעגען א קערבעל, איז מיט איהם געווארען פול די וועלט, און טביה איז שוין געווארען ר ב ט ב י ה נאר — א קאטאוועס א ביסעל! עס האבען זיך שוין ארויסבאוויזען גוטע פריינד א סך, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: כ ו ל ם א ה ו ב י ם כ ו ל ם ב ר ו ר י ם — אז גאט גיט מיט׳ן לעפעל, געבען לייטען מיט׳ן שעפעל. איטליכער באזונדער קומט צו געהן מיט זיינעם: דער זאגט א שניט־קראם, דער א באקאליי, דער זאגט א שטוב, א נחלה, איין אייביג געוועהר, דער קומט צו געהן — ווייץ, דער — וואלד, דער — טארגעס... „ברידערלעך! — זאג איך. — טשעפעט זיך אפ! איהר האט, זאג איך, א ווילדען טעות; איהר מיינט, אפנים, איך בין בראצקי? לאמיר דאס אלע, זאג איך, פארמאגען, וואס איך האב ווינציגער פון שי״ן קארבען, און אפילו פון רי״ש, און אפילו פון ק״ן! יענעמס גוטס, זאג איך, איז גרינג צו שאצען; יעדען דאכט זיך, אז יענעמס לייכט זיך, קומסט צו נאהענט, איז דאס א מעשען קנעפעל.

בקיצור, ניט נעראכט זאלען זיי ווערען, טאקי אונזערע אידע־לעך מיין איך, מע האט מיר א גוט אויג געגעבען! א קרוב האט מיר נאט צוגעשיקט, עפים א שמעלקי, ווייס איך: מיין פערד׳ס בייטש־שטעקעלע, ווי מע זאגט. מנחם־מענדעל הייסט ער, א פליי־הער, א ברעכער, א לויפער, א דרעהער, א נעכטיגער טאג, אויף קיין גוט ארט זאל ער ניט שטעהן! ער האט מיך דערטאפט און פארדרעהט מיר מיין קאפ מיט חלומות, ניט געשטויגען, ניט גע־פלויגען. וועט איהר דאך פרעגען: מ ה נ ש ת נ ה — ווי קום איך, טביה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אייך דערויף ענטפערען א תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — ס׳איז אזוי באשערט. הערט א מעשה:

איך קום צו פאָהרען קיין יעהופּעץ, תחילת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילכיגס — אַ פונט עטליכע און צוואַנציג פוטער פרישע פון פוטערלאַנד, מיט אַ פּאָר שענע וואָרעטשקעס קעז, גאָלד און זילבער, לאָמיר זיך ביידע ווינשען אַזאַ יאָהר! דאָס פאַרשטעהט איהר דאָך שוין אַליין, אַז איך האָב מיין סחורה פאַרצוקערט, נישט געלאָזט זיך אַ לעק, איהר זאָלט זאָגען אויף אַ רפואה, קיין צייט געהאַט אפילו צו זיין ביי אַלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבע־ריקער דאַטשניקעס, וואָס קוקען אַרויס אויף מיר, ווי אויף משיח'ן, וואָרום אַזוי לאַנג שמייסט מען זיי, אַייערע יעהופּעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קאָנען גאָר געבען אַזאַ שטיקעל סחורה, ווי טביה נים; אייך באַדאַרף איך נישט דערצעהלען, ווי זאָגט דער נביא: יהללך זר — גוטע סחורה לויבט זיך אַליין...

בקיצור, אויסגעפּאַרקויפט אינגאַנצען עד לפּ"ק און אונטערגע־וואָרפען מיין פערדעל אַ ביסעל היי, געה איך מיר אַרויס אַזוי אין שטאָדט. אדם יסודו מעפר — מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ מענטש, גלוסט זיך אָנקוקען אַ וועלט, חאַפּען לופט, זעהען די אַנ־טיקלעך, וואָס יעהופּעץ שטעלט אַרויס אין די פענסטער, ווי אייי־נער רעדט: מיט די אויגען נאַ, זעה, קוק, וויפיעל דו ווילסט, נאָר מיט די הענט — אַזאָס!... שטעהענדיג אַזוי ביי אַ גרויסען פענסטער מיט האַלבע פּריאַלען און קערבלעך זילבערנע אַ סך מיט באַנקאָווע ביליעטען און מיט גלאַט סיגנאַציעס אָהן אַ שיעור, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: רבונו של עולם! ווען איך פאַר־מאָג האָטש אַ צעהנט־חלק, וואָס אָט־דאָס־אַ באַטרעפט, וואָס וואָלט איך דעמאָלט געהאַט צו גאָט און ווער וואָלט געווען צו מיר גלייך? ראשית־חכמה וואָלט איך אַ שידוך געטהאָן מיט מיין עלטערער טאָכטער, געגעבען איהר ת"ק קאָרביצען נדן, אַחוץ כלה־מתנות, אַחוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאָס פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה'לעך וואָלט איך פאַרקויפט, באַלד אַרויסגעפאָהרען אין שטאָדט אַריין, געקויפט אַיין אָרט אין מזרח־וואַנט, מיין ווייב זאָל לעבען אַ ביסעל פּערעל, און צדקה צעטהיילט, ווי דער שענסטער

בעל־הבית; געזעהען, דאָס בית־המדרש זאָל זיין געדעקט מיט אייזען, ניט עס זאָל שטעהן, ווי איצט, אָהן אַ דאַך, גרייט אַלע שעה אויף איינצופאַלען; איינגעפיהרט אַ שטיקעל תלמוד־תורה אין שטאָדט מיט אַ בקור־חולים, ווי אין אַלע ליימישע שטעדט, ניט אָרעמע לייט זאָלען וואַלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אין בית־המדרש; יענקיל־שייגעץ וואָלט ביי מיר באַלד געוואָרען אויס גבאי אין חברה קדישא, געגוג שוין טרינקען בראָנפען און עסען פּופּקעס מיט לעבערלעך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רב טביה! — הער איך עמיצער זאָגט מיר פון הינטען. — וואָס מאַכט אַ איד? — איך דרעה מיך אויס און טהו אַ קוק, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַ באַקאַנטער! „עליכם־שלום, זאָג איך, פון וואַנעט איז אַ איד?“ — פון וואַנען? פון כתרילעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקי אייערס אַ פריינדעל, דאָס הייסט, איך קעהר מיך אָן, זאָגט ער, מיט אייך אַ שני בשלישי, אייער ווייב גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר איין אייגען גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד. „שאַט־זשע נור, זאָג איך, זענט איהר אפשר ניט ברוך־הערש לאה־דוואָסים איין איידעם?“ — כמעט ווי געטראָפען, מאַכט ער צו מיר: איך בין ברוך־הערש לאה־דוואָסים איין איידעם, און מיין ווייב הייסט שיינה־שיינדעל ברוך־הערש לאה־דוואָסים, היינט ווייסט איהר שוין? „שאַט־זשע נור, זאָג איך, אייער שוויע־גער'ס באָבע, שרה־יענטע, מיט מיין ווייב'ס מוהמע, פרומע־זלאַטע, זענען, דאַכט זיך, געווען אויב נישט קיין אייגענע געשוועסטער־קינדער, און אויב איך האָב קיין טעות ניט, זענט איהר דער מי־טעלסטער איידעם ביי ברוך־הערש לאה־דוואָסים, נאָר וואָס דען, איך האָב פאַרגעסען ווי מע רופט אייך, אייער נאָמען, זאָג איך, איז ביי מיר ארויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ, מה שמכם? ווי אַזוי איז אייער אמת'ער נאָמען?“ מיך, זאָגט ער, רופט מען מנחם־מענדעל ברוך־הערש לאה־דוואָסים, אַזוי רופט מען מיך אין דער־היים, אין כתרילעווקע. „אויב אַזוי, מיין ליעבער מנחם־מענדעל, מאַך איך צו איהם, קומט דאָך דיר טאַקי שלום עליכם גאָר אויף

איין אנדער אופן! זאג־זשע מיר, מיין טייערער מנחם־מענדעל, וואס טהוסט דו דא, וואס מאכט די שוויעגער דיינע און דער שווער זאל לעבען? ווי געהט דאס דיר, זאג איך, אין געזונט, און וואס מאכען עפים דיינע געשעפטען?" — עט, מאכט ער, אין געזונט גאט צו דאנקען, מע לעבט; נאר די געשעפטען, זאגט ער, זענען עפים היינט ניט אזוי פויגעלדיג. „גאט וועט העלפען", מאך איך און חאפ א קוק אויף זיינע מלבושים נעבאך: אויסגעטריפעט אין א סך ערטער, און די שטיוועל מחילה צעטרעטנט סכנות־נפשות... „נישקשה, גאט, זאג איך, וועט העלפען. עס וועט זיך מסתמא פאר־בעסערען, ווי אין פסוק שטעהט: ה כ ל ה ב ל — געלט, זאג איך, איז קיילעכיג; היינט אזוי, מארגען אזוי, אבי מע לעבט; דער עיקר, זאג איך, איז בטחון, א איד באדארף האפען; אי, מע ווערד זאג איך, פארשווארצט? דערויף זענען מיר דאך עפים אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט מען: ביזט דו א זעלנער, שמעק פול־ווער. משל כחרם הנשבר — די גאנצע וועלט, זאג איך, איז א חלום... דו זאג מיר בעסער, מנחם־מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אהער, פלוצים אין מיטען דערינען אין יעהופעץ גאר?" — וואס הייסט, מאכט ער, ווי איך קום אהער? איך בין שוין היע, זאגט ער, פאוואלינקע, אזוי גרויס, ווי א יאהר אנדערהאלבען. „אזוי גאר? ביזט דו, הייסט דאס, א היגער, זאג איך, טאקי א יעהופעצער תושב?" — ש ש ש! — מאכט ער צו מיר און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. — שרייט נישט אזוי הויך, רב טביה; א היגער, זאגט ער, בין איך טאקי, נאר צווישען אונז, זאגט ער, באדארף עס בלייבען... איך שטעה און קוק איהם אן טאקי נור ווי א משוגע'נעם. „ביזט א בורח, זאג איך, באהאלסט זיך אין יעהופעץ אין מיטען מארק?" — פרעגט ניט, זאגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אפנים, גאר נישט באקאנט מיט די יעהופעצער דינים און מנהגים... קומט, זאגט ער, וועל איך אייך דערצעהלען, וועט איהר פארשטעהן, וואס הייסט מען איז י א א היגער און נ י ש ט קיין היגער... און ער האט מיר אנגעהויבען

לייענען אַ צעטעל, אַ גאַנצע מגילה, ווי אַזוי מע ווערד דאַ אַביסעל אויסגעריסען... „אַט פאַלג מיך, מנחם־מענדעל, פאָהר זיך דורך צו מיר אין דאָרף אויף אַ טאָג, וועסט זיך אַ ביסעל אויסרוהען די ביינער חאָטש; וועסט זיין, זאָג איך, אַ גאַסט, און איין אָנגעלעגטער דערצו, מיין אַלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין".

בקיצור, איך האָב ביי איהם גע'פועל'ט: מיר פאָהרען אינאיינעם. געקומען אַ היים — אַ גדולה! אַ גאַסט! איין אייגען גליער־גליער־געשוועסטערקינד! אַ קלייניגקייט, ווי זאָגט איהר: אייגענס איז ניט פרעמדס. עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה: וואָס הערט זיך אין כתרילעווקע? וואָס מאַכט דער פעטער ברוךהערש? וואָס טהוט די מוהמע לאה־דוואַסי? דער פעטער יוסילמנשה? די מוהמע דאַבריש? און די קינדער זייערע וואָס מאַכען? ווער איז געשטאָרבען? ווער האָט חתונה געהאַט? ווער האָט זיך גע'גט? ווער איז געלעגען געוואָרען און ווער איז אויף דער צייט? „וואָס טויג דיר, מיין ווייב, פרעמדע חתונות, זאָג איך, מיט פרעמדע ברית'ען? דו זעה בעסער, זאָג איך, סע זאָל זיין וואָס צו נעמען אין מויל אַריין. כ ל ד כ פ י ן י י ת י ו י צ ר ד — פאַר'ן עסען, זאָג איך, געהט קיין טאַנץ נישט. אויב, זאָג איך, אַ באָרשט, איז מה טוב, אַלא ניט — מאַכט ניט אויס, זאָג איך, קנישעס, אָדער קרעפּלעך, מאַנשקעס, צרות־קניידלעך, צי אפשר גאָר, זאָג איך, בלינצעס, ווערטליקעס, ווערטוטען. עס מעג זיין, זאָג איך, מעהר מיט אַ געריכט, אַבי גיך".

בקיצור, מע האָט זיך געוואַשען און גאַנץ פיין פאַרביסען, ווי זאָגט איהר: ו י א כ ל ו — מאַכט רש"י: ווי גאָט האָט געבאָטען. „פאַרביים, מנחם־מענדעל, מאַך איך צו איהם, ס'איז במילא, ווי זאָגט דוד המלך, ה ב ל ה ב ל י ם, אַ נאַרישע וועלט און אַ פאַלשע, און געזונט, אַזוי פלעגט זאָגען מיין באָבע נחמה זכר לברכה, — געוועזען אַ קלוגע אידינע, אַ חכמה נפלאה — געזונט און פאַרגעניגען זאָל מען זוכען אין שיסעל"... מיין גאַסט נעבאַך, די

הענט האָבען איהם אַזש געציטערט, האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען פון מיין ווייב'ס מלאכה, געשוואָרען ביי אַלדאָס גוטס, אַז ער געדענקט שוין גאָר נים די צייט, ווען ער זאָל עסען אַזאַ מילכיגס, אַזעלכע געראָטענע קנישעס מיט אַזוינע באַ'טעמ'טע ווערטוטען. „נאַרישקייטען, זאָג איך, דו זאָלסט פאַרזוכען, מנחם־מענדעל, איהר טייגעכץ, זאָג איך, אָדער אַ מאָהינע, וואָס זי מאַכט, וואָלסט דו דעמאָלט ערשט געוואוסט וואָס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!“

בקיצור, אָפּגעגעסען און אָפּגעבענטשט, האָט מען זיך אַ ביסעל צערעדט איטליכער פון זיינעם, ווי געוויינטליך; איך — פון מיינע געשעפטען, ער — פון זיינע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זיינע געשעפטען, דערצעהלט מעשיות פון אָדעס און פון יעהופּעץ, ווי אַזוי ער איז שוין געווען אַ מאָל צעהן, ווי זאָגט מען, „נאַ קאָני און פיר קאָנעם“, היינט אַ נגיד, מאָרגען אַ קבצן, און ווייטער אַ מאָל אַ נגיד און ווידער אַ מאָל איין אביון; געהאַנדעלט מסחרים עפּים אַלץ אַזעלכע, וואָס איך האָב אין מיין לעבען נישט געהערט, משונה־אומגעלומפּערטע: „האָס“ און „בעס“, און „אַקציעס־שמאַקציעס“, „פּאָטיווילעוו“, „מאָל־צעוו־שמאַלצעוו“, דער גוטער יאָהר ווייסט זיי דאָרטען, און חשבונות משוגענערווייז, צעהן טויזענד, צוואַנציג טויזענד — געלט ווי האָלץ!

„איך זאָג דיר דעם אמת, מנחם־מענדעל, זאָג איך צו איהם, מילא דאָס, וואָס דו דערצעהלסט פון דיינע משא־מתנ'ס, איז דאָס אודאי אַ בריה'שאָפט, מע באַדאַרף עס קאָנען; נאָר איין זאַך פאַרשטעה איך נים: ווערליג איך קען, זאָג איך, דיין בחור'טע, איז מיר, זאָג איך, אַ גרוים חדוש, וואָס זי לאָזט דיך אַזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאָג איך, רייטענדיג אויף אַ בעזעם“. — ע! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ. — דאָס זאָלט איהר מיר, רב טביה, גאָר נישט דערמאָנען, איך האָב פון איהר אַזוי אויך, זאָגט ער, קאָלט און וואָרעם; איהר זאָלט האָרכען, זאָגט ער, וואָס זי שרייבט מיר, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז איך בין אַ צדיק. נאָר דאָס, זאָגט

ער, איז פון די קליינע זאכען, דערויף איז זי א ווייב, זי זאל מיך באגראבען. ס'איז פארהאן, מאכט ער, א סך איין ערגערע זאך: איך האב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענעם א שוויגער! איך באדארף אייך נישט דערצעהלען, זאגט ער, איהר קענט זי!... „עס קומט אויס ביי דיר, זאג איך, ווי עס שטעהט: עקודים, נקודים וברודים — דאס הייסט, א מכה אויף א מכה און אויף דער מכה א בלאטער?“ — יא, מאכט ער, רב טביה, איהר זאגט דאס גאנץ גלייך; די מכה איז טאקי א מכה, נאר דער בלאטער, זאגט ער, אוי, דער בלאטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקיצור, מיר האבען אזוי פאוואלינקע געפלאפלט ביז העט־שפעט אין דער נאכט אריין; דער קאפ האט זיך מיר אזש גע־דרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטען מיט די טויזענדער, וואס פליהען ארויף און אראפ, און מיט'ן פארמעגען, וואס בראצקי פארמאגט... עס האבען זיך מיר נאכדעם א גאנצע נאכט געפלאנטעט: יעהופעץ... האלבע פריאלען... בראצקי... מנחם-מענדעל מיט דער שוויגער... ערשט אויף מארגען אין דער פריה האט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואס איז? באשר אזוי ווי עס געהט, זאגט ער, ביי אונז אין יעהופעץ א שטיקעל צייט, וואס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכן, זאגט ער צו מיר, אצינדערט האט איהר ביי, רב טביה, האפען היבשע עטליכע גראשענס, און מיך, זאגט ער, וועט איהר ממש דערהאלטען ביי'ם לעבען, פשוט מחיה-מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. „רעדסט ווי א יונגעל, מאך איך צו איהם, מיינסט, אפנים, ביי מיר איז יעהופעצער געלטען, האלבע פריאלען? נארעלע, זאג איך, וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן, מעגען מיר זיך ווינשען, מיר זאלען דאס ביידע פארדיענען ביז פסח“. — יא, מאכט ער, דאס וויים איך אליין; נאר איהר מיינט, זאגט ער, מע באדארף דערצו האבען גרויסע געלטען? איין הונדערטער, זאגט ער, ווען איהר גיט מיר אצינד, מאך איך אייך פון איהם אין דריי־פיער טאג צוויי הונדערט, דריי הונדערט, זעכס הונדערט, זיעבען הונדערט, און פאר וואס

גיט טאַקי אַלע טויזענד? „עס קאָן זעהר שױן געמאָהלט זיין, זאָג איך, עס זאָל זיין, ווי אין פסוק שטעהט: ק ר ו ב ל ש כ ר ו ר ח ו ק מ ק ע ש ע נ י. נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס געדעט געוואָרען? אַז ס'איז דאָ וואָס איינצושטעלען; אָבער אַז ס'איז ניטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, ב ג פ ו י ב ו א ב ג פ ו י צ א — מאַכט רש"י: אַז מע לעגט אַריין קרענק, נעמט מען אַרויס קדחת". — עט נו, מאַכט ער צו מיר, אַ הונדערטער וועט זיך נאָך ביי אייך, רב טביה, געפינען; ביי אייער פרנסה, זאָגט ער, מיט אייער נאָמען, קיין עין־הרע... „וואָס קומט, זאָג איך, אַרויס פונ'ם נאָמען? אַ נאָמען איז אוּדאי זעהר אַ גוטע זאַך; נאָר וואָס דען? איך בלייב ביי'ם נאָמען, און געלט האָט טאַקי אַלץ בראַצקי... אויב דו ווילסט, זאָג איך, וויסען אַקוראַט, פאַרמאָג איך מיין אייגענס אָרום און אָרום קוים־קוים אַ הונדערטער, האָב איך אויף איהם אַכטצעהן לעבער: ערשטענס, חתונה מאַכען אַ טאָכטער..." — הערסט דו, מאַכט ער, אָט דאָס מיינט דאָך טאַקי דער פסוק! וואָרום ווען, זאָגט ער, קאָנט איהר, רב טביה, האָבען אַזאַ געלעגענהייט אַריינלעגען איין הונדערטער און אַרויסנעמען, אם ירצה השם, אַזוי פיעל, אַז עס זאָל אייך, זאָגט ער, האַפּען אי אויף חתונה מאַכען קינדער, אי אויף עפּיס נאָך? און ס'איז אָוועקגעגאַנגען אַ נייער מזמור אויף דריי זייגער שעה, מיר געבען צו פאַרשטעהן, ווי אַזוי ער מאַכט פון אַ קערבעל דריי און פון דריי צעהן. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראָגט אַריין אַ הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפען אַ צעהן שטיקלעך — איך האָב שוין פאַרגעסען, ווי אַזוי מע רופט דאָס — און מע וואַרט־צו עטליכע טעג ביז עס הויבט זיך אויף. שלאָגט מען אַ דיפּעש ערגיץ אַהין, מע זאָל דאָס פאַרקויפען און פאַר'ן געלט קויפען צוויי מאָל אַזוי פיעל; נאָכדעם הויבט זיך עס ווידער אַ מאָל, קלאַפּט מען ווידער אַ דיפּעש; אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס ווערד, זאָגט ער, פונ'ם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיער, פון די פיער — אַכט, פון די אַכט — זעכצעהן, טאַקי ממש נסים

ונפלאות! פאַרהאַן, זאָגט ער, אין יעהופּעץ אַזעלכע, וואָס זענע
ערשט אָט דאָ ניט לאַנג אַרומגעגאַנגען אָהן שטיוועל, געווען מעק־
לער, באַהעלפערס, משרתים; היינט האָבען זיי אייגענע הייזער,
מויערען, זייערע ווייבער האָבען צו טהון מיט די מאַגענס — פאַה־
רען קיין אויסלאַנד זיך היילען... און אַליין פליהען זיי אַרום איבער
יעהופּעץ אויף גומעלאַסטיקענע רעדלעך, פּו־פּו — דערקענען שוין
נישט קיין מענטשען!...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאריך זיין? עס האָט
מיך אָנגענומען אַ חשק ניט אויף קאַטאָוועס. אַ קשיה אויף אַ
מעשה, טראַכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מיינער?
אָט האָרך איך דאָך פּאַרט, מענטשען ווערען גליקליך אין יעהופּעץ
מיט פינף פינגער, — וואָס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער
איז ער, דאַכט זיך, נישט, ער זאָל אויסטראַכטען פון'ם קאָפּ אַזעלכע
פזמונות. טאָמער טאַקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאַקי אַ
דרעה, ווי זאָגט איהר, אויף דער רעכטער זייט, און טביה ווערד
חאָטש אויף דער עלטער אַ שטיקעל מענטש? ביז וואַנעט איז
טאַקי דער שיעור צו האָרעווען, אויסגעריסען ווערען, בלעבען? טאָג
ווי נאַכט ווידער אַ מאָל דאָס פערד־און־וועגעלע און אָבער אַ מאָל
קעז און פּוטער. צייט, זאָג איך, טביה, זאָלסט שוין אָפּרוהען זיך־
ווערען אַ בעל־הבית צווישען בעלי־בתים, קומען אין אַ בית־המדרש,
אַריינקוקען אין אַ אידישען ספר. אי וואָס? טאָמער חלילה, לאָ
יעלה ולא יבוא, עס מאַכט מיר לעמעל, דאָס הייסט, מיט דער
פּוטער אַראָפּ? למאי זאָל איך בעסער ניט קלערען דאָס אייגענע
צוריק? — „הא? ווי אַזוי זאָגסט דו? — רוף איך מיך אָן צו מיין
אַלטער. — ווי געפעלט דיר, אַשטייגער, גאָלדע, דער פּלאַן זיי־
נער?" — וואָס זאָל איך, מאַכט זי, דערויף זאָגען? איך ווייס,
זאָגט זי, מנחם־מענדעל איז חלילה נישט קיין אַבי־ווער, וואָס זאָל
ביי דיר וועלען אויסנאַרען; ער איז, חס ושלום, ניט פון קיין
שניידערס און פון קיין שוסטערס! ער האָט, זאָגט זי, זעהר אַ
ליטישען טאַטען, און אַ זיידען, זאָגט זי, האָט ער געהאַט גאָר אַ

צאַצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינדערהייד געלערענט תורה. און די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, איז עפּים אויך געווען, זאָגט זי, ניט קיין פּראָסטע אידינע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה־ליכטלעך, זאָג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צו געהן מיט דער באָבע צייטעל, וואָס האָט געבאַקען האָניג־לעקאַך, און מיט איהר זיידען, וואָס י צ אָ ה נ ש מ ת ו ב ג ל ע ז ע ל... אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. נישט אומזיסט, זאָג איך, איז שלמה המלך אויסגע־פאָהרען די גאַנצע וועלט און נישט געפונען איין אידינע מיט אַ קלעפּקע אין קאָפּ"...

בקיצור, עס איז געבליבען, אַז מיר שליסען שותפות; איך לעג אַריין געלט, און מנחם־מענדעל — שכל, און וואָס גאָט וועט געבען איז דאָס אויף דערהאַלב. — גלויבט מיר, זאָגט ער, איך וועל מיט אייך, רב טביה, אם ירצה השם, אויסהאַנדלען פיין, וואָס פיין הייסט, און וועל אייך מיט גאָטס הילף געבען געלט און געלט און געלט! „אמן, גם אתם, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָטס אויהערען. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך פאַרשטעה איך דאָ ניט: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? איך בין דאָ, דו ביזט דאָרט; געלט, זאָג איך, איז איין אַיידעלע מאַטעריע, פאַרשטעהסט דו מיך. האָב קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, איך מיין דאָ חלילה קיין אויבערקעפּלעך. גלאַט, ווי שטעהט דאָרט ביי אברהם אבינו: ה ז ו ר ע י ם ב ד מ ע ה ב ר נ ה י ק צ ר ו — בעסער פריהער באַוואָהרענט איידער נאָכדעם באַוויינט"... — אך! — מאַכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איהר צעשרייבען זיך אויף פּאַפּיער? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, וועסט דו מיך וועלען קוילען, וואָס וועט מיר העלפען דאָס פּאַפּיער? ל א ו ע כ ב ר א ג נ ב א — נישט דאָס וועכסעל צאָהלט, דער מענטש צאָהלט, און אַז איך הענג שוין אויף איין פוס, זאָג איך, לאָם איך הענגען אויף ביידע". — איהר מעגט מיר גלויבען, זאָגט ער, רב טביה, איך שווער אייך ביי מיין הייליגע נאמנות, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען, ווי איך מיין

דא נישט קיין חכמות, חלילה אויסנארען ביי אייך, נאר פיין און ארענטליך, אם ירצה השם, זיך טהיילען אויף דערהאלב, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט, מיר טויזענד, אייך טויזענד...

בקיצור, איך האב ארויסגענומען די עטליכע קערבלעך, דריי מאל איבערגעצעהלט, די הענט האבען מיר בשעת־מעשה גוט געטרייסעלט זיך, צוגערופען די אלטע מיינע פאר איין עדות, איהם נאך א מאל קלאר געמאכט, וואס פאר א בלוטיג געלט דאס איז, און אוועקגעגעבען מנחם־מענדלען, איינגענייהט איהם אין בוזעם אריין, מע זאל דאס ביי איהם חלילה אונטערוועגנס נישט אוועק׳לקח׳ענען, און אפגערעדט מיט איהם, אז אם ירצה השם, לא־יאוחר פון נאר שבת׳דיגער וואך באדארף ער מיר למען־השם ארייננשרייבען א בריוועל פון אלסדינג באריכות, זיך אפגעזעגענט מיט איהם פיינשען, צעקושט זיך גאר פריינדליך, ווי געוויינטליך מיט איין אייגענעם. געבליבען אליין נאך זיין אוועקפאהרען, האבען זיך מיר אנגעהויבען פארשטעלען אלערליי מחשבות און חלומות אויף דער וואהר, און אזעלכע זיסע חלומות, אז עס האט זיך מיר געוואלט, אז זיי זאלען זיך ציהען אייביג, קיינמאל נישט אויסלאזען זיך. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט אין מיטען שטאדט א שטוב א גרויסע מיט בלעך געדעקט, מיט שטאלען, מיט קאמערען, קעמערלעך און שפייזארנעס מיט אלדאס גוטס, און א בעל־הבית׳טע מיט שליסעל דרעהט זיך ארום, דאס איז מיין ווייב גאלדע — גאר נישט צו דערקענען זי, כלעבען: זי האט באקומען גאר איין אנדער פנים, א פנים פון א נגידית, מיט א גוידער און מיט א האלז פערעל; זי בלאזט פון זיך און שעלט די דיענסטען מיט טוידטע קללות. די קינדער מיינע דרעהען זיך ארום אלע מיט שבת׳דיגע קליידער, טהוען נישט קיין האנט אין קאלט וואסער. דער הויף איז פארפלייצט מיט עופות, גענז און קאטשקעס. אינוועניג אין שטוב לייכט זיך, אין

אויוועז פלאַקערט אַ פייער, עס קאָכט זיך וועטשערע, און דער סאַמאָוואַר זידט ווי אַ גזלן! ביי׳ם טיש אויבעז־אָן זיצט דער בעל־הבית אַליין, טביה הייסט דאָס, אין אַ חאַלאַט מיט אַ יאַר־מעלקע, אַרום איהם זיצען די פּאַרנעמסטע בעלי־בתים פון שטאָדט און חנפ׳ענען איהם: זייט־זשע מוחל, רב טביה... האָט קיין פּאַראיבעל ניט, רב טביה... „אַי, קלער איך מיר בשעת־מעשה, אַ רוח אין געלט׳ס טאַטענס טאַטע אַריין!...“ — וועמען שעלטס דו דאָס אין טאַטען אַריין? — פרעגט מיך מיין גאָלדע. „קיינעם ניט, זאָג איך, איך האָב מיך אַ ביסעל פאַרטראַכט, מחשבות, חלומות, אַ נעכטיגער טאָג... זאָג מיר, גאָלדע סערדצע, מאַך איך צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואָס האַנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם־מענדעל מיין איך?“ — וואָס עס האָט זיך מיר, זאָגט זי, גע׳חלומ׳ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר זאָל אויסגעהן צו מיינע שונאים׳ס קעפּ! סטייטש, זאָגט זי, מע זיצט אָפּ מיט אַ מענטשען אַ גאַנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסט דו צו געהן און פרעגסט ביי מיר מיט וואָס ער האַנדעלט?! עפּיס האָט איהר דאָך, זאָגט זי, געמאַכט אינ־איינעם אַ געשעפט, צי וועלכע גוטע יאָהר? „יאָ, זאָג איך, גע־מאַכט, זאָג איך, האָבען מיר, נאָר וואָס געמאַכט — דאָס ווייס איך ניט, חאָטש נעם מיר אַראָפּ דעם קאָפּ! ס׳איז, פאַרשטעהסט דו מיך, נישטאָ ביי וואָס אָנצונעמען; נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, איינס צום אַנדערען געהער זיך נישט אָן, זאָלסט זיך גאָר ניט זאָרגען, מיין ווייב, דאָס האַרץ זאָגט מיר צו גוטען, מיר וועלען, אם ירצה השם, אַזוי דאַכט זיך מיר, פאַרדיענען געלט, און אַ סך — זאָג־זשע אמן און קאָד וועטשערע!“

בקיצור, עס געהט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי — ניטאָ קיין בריעף פון מיין שותף! איך בין אויס מענטש, געה אַרום אַהן אַ קאָפּ און ווייס ניט וואָס צו טראַכטען. עס קאָן ניט זיין, קלער איך מיר, ער זאָל גלאַט אַזוי פאַרגעסען שרייבען אַ בריוועל; ער ווייסט גאַנץ גוט, ווי אַזוי מיר קוקען דאָ אַרויס. נאָר ווייטער

פליהט .מיר דורך א געדאנק אין קאפ: וואס וועל איך איהם טהון, למשל, אז ער נעמט זיך דארט אראפ פון אויבען די גאנצע סמעטענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גאר ניט פארדיענט? געה רוף איהם קנאק־ניסעל! עס קאן ניט זיין, מאך איך צו זיך אליין, סטייטש, היתכן?... איך באגעה מיך מיט א מענטשען טאקי נאר ווי מיט איין אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגען קומען וואס איך ווינש איהם, זאל ער מיר אפטהון אזא שפיצעל?! און ווידער פליהט מיר דורך גאר איין אנדערע מחשבה: מילא, ריוח יאך ריוח, איך בין איהם שוין מוחל דאס פארדיענסט, ריוח והצלה יעמוד ליהודים — גאט זאל העלפען דאס קרן זאל חאטש זיין גאנץ! און עס ווערד מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איך צו זיך אליין. — זיך געגייהט א בייטעל, דו טפש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער געווען קויפען זיך פערדלעך א פאר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס וועגעלע איבערגעביטען אויף א נאטאטשאנקע מיט רעסארען“... — טביה, למאי טראכסט דו עפים גאר ניט? — מאכט צו מיר מיינע. — „וואס הייסט, זאג איך, איך טראכט נישט? דער קאפ ווערד מיר אקערשט צעפאלען אויף שטיקלעך טראכטענדיג, זאגט זי צו מיר, למאי איך טראכט ניט!“ — נישט אנדערש, מאכט זי, עס האט זיך איין וועג מיט איהם עפים געטראפען: אדער גזלנים, זאגט זי, זענען איהם באפאלען און בארנומען פון קאפ ביז פיס, אדער ער איז חלילה פארשלאפט געווארען, אדער גאר, אל תפתח פה, געשטארבען. — „וואס נאך, זאג איך, וועסט דו אויסטראכטען, נשמה מיינע? נא דיר גאר גזלנים, זאג איך, פלוצים אין מיטען דרינען!“ און אליין טראכט איך מיר: א קשיה וואס מיט א מענטשען קאן זיך טרעפען אונטערוועגענס? „דו באדארפסט, זאג איך צו איהר, מיין ווייב, תמיד אויסלעגען צום ערגסטען!“ — ער איז, מאכט זי, פון אזא משפחה; די מאמע זיינע, זאגט זי, זאל זיין א מליץ־יושר'טע, איז ניט לאנג געשטארבען נאך גאר א יונגער, און דריי שוועסטער, זאגט זי, האט ער געהאט, זאלען זיין

ווייט אַפּגעשיידט פון מיר, איז איינע נאָך מיידעלווייז געשטאָרבען, די אַנדערע האָט דוקא, זאָגט זי, חתונה געהאַט, געחאַפּט אַ פאַרקיהלונג אין באָד און איז געשטאָרבען, און די דריטע, זאָגט זי, איז תיכּף נאָכ'ן ערשטען קימפּעט אַראָפּ פונ'ם זינען, זיך געמוטשעט־געמוטשעט און געשטאָרבען... „געשטאָרבען זאָל לעבען, זאָג איך, נאָלדע, מיר וועלען אַלע, זאָג איך, שטאַרבען; אַ מענטש, זאָג איך, איז געגליכען צו אַ סטאָליר: אַ סטאָליר לעבט און לעבט און שטאַרבט, און אַ מענטש לעבט און שטאַרבט".

בקיצור, עס איז ביי אונז געבליבען, אַז איך פאָהר זיך דורך קיין יעהופּעץ. סחורה אַביסעל האָט זיך דערווייל אין דער צייט צענויפגעקליבען, ס'איז געוואָרען אַ היבש קרעמעל פון קעז און פון פּוטער און פון סמעטענע, פּרימאַ סחורה; מיינער האָט איינגעשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און — ו י ס ע ו מ ס ו כ ו ת — מאַכט רש"י: מאַרש קיין יעהופּעץ. פאָהרענדיג אַזוי, מרה־שחורה'דיג געוויינטליך, מיט אַ ביטער האַרץ, ווי איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, איינער אַליין אין וואַלד, גערהט מיר דורך דער כּת־הדם און עס שטעלען זיך מיר פאַר אַלערליי מחשבות און געדאַנקען. „עס וועט זיין שען, טראַכט איך מיר, אַז איך קום צו פאָהרען און הויב אָן נאָכפרעגען אויף מיין פאַרשוין, זאָגט מען מיר: מנחם־מענדעל? טע־טע־טע! שטאַרק אין די פעדערען, סמאָלעט אַ וועלט, איין אייגענעם מאָווער, פאָהרט אין קאַרעטעס, גאָר ניט צו דערקענען! איך נעם מיך אָן, טראַכט איך מיר, מיט האַרץ און לאָז מיך צו איהם גלייך אין שטוב אַריין. טפּררו! — מאַכט מען צו מיר ביי דער טיהר נאָך און מע גיט מיר מיט'ן עלענבויגען אין האַרצען אַריין. — שטופּט זיך ניט אַזוי, פעטער, דאָ שטופּט מען זיך ניט. — „איך בין, זאָג איך, איין אייגענער, טאַקי מיין ווייב'ס אַ גליער־גליער־געשוועסטערקינד". מזל־טוב אייך, זאָגט מען מיר, שטאַרק אַנגעלטיט; פון דעסטוועגען, זאָגען זיי, מעגט איהר, נישקשה, צו־וואַרטען אַביסעל אַט־אָ־דאָ ביי דער טיהר, עס וועט אייך חלילה גאָר ניט שאַדען... איך שטוים מיך אָן, אַז מע באַדאַרף

עפּיס געבען, ווי זאָגט איהר: עולים ויורדים — אַז מע שמירט, פאָהרט מען, און לאָז מיך גלייך אַרויף צו איהם אַליין. — „גוט מאָרגען אייך, זאָג איך צו איהם, רב מנחם־מענדעל!“ ווער? וואָס? אין אומר ואין דברים — ער דערקענט מיך גאָר ניט! — וואָס דאַרפט איהר? — מאַכט ער צו מיר. איך פאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג איך, פּאַני, איהר דערקענט שוין ניט, זאָג איך, קיין קרוב? טביה הייס איך“. — אַ? — מאַכט ער. — טביה? עפּיס קענטליך דער נאָמען... „קענטליך? — מאַך איך צו איהם. — אפשר איז אייך קענטליך, זאָג איך, מיין ווייב'ס בלינצים, דערמאָנט זיך נאָר אָקאָרשט, מיט איהרע קני־שעס, צרות־קניידלעך, ווערטוטען?“... און צוריק פליהט מיר דורך אַ געדאַנק פונקט קאַפּויר: איך קום אַריין צו מנחם־מענדלען, טראָגט ער מיר אַקעגען דעם ברייטען שלום־עליכם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רב טביה, וואָס מאַכט איהר עפּיס, וואָס מאַכט אייער ווייב? איך קוק שוין אַרויס אויף אייך, איך וויל מיך מיט אייך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אַן אַ פולע היטעל מיט האַלבע פּריאַלען. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פּאַרדיענסט און דאָס קרן, זאָגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פאַר־דיענען, וועלען מיר זיך טיילען אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך. חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט... אין געדאַנ־קען האַפּ איך אַ דרימעל און זעה נישט, ווי מיין בחור שלאָגט זיך דערווייל אַראָפּ פונ'ם שליאַך אַז אַ זייט, פאַרטשעפּעט דאָס וועגעלע אַן אַ בוים, און עס דערלאַנגט מיר אַ זעץ פון הינטען, עס פליהען אַזש פונקען פון די אויגען. „גם זו לטובה, זאָג איך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, וואָס האָטש ניט צעבראָכען קיין אַקס“...

בקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם־כל אָפּגעזוצט דאָס ביסעל מילכיגס גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, לאָז איך מיך זוכען דעם נפש מיינעם. איך דרעה מיך אַרום אַ שעה און צוויי און דריי,

והילך איננו — איך זעה איהם נישט! איך הויב אַן אַפּשטעלען מענטשען, נאָכפרעגען: „צי האָט איהר ניט געהערט, צי האָט איהר ניט געזעהען איינעם אַ אידען, וואָס הייסט מיט זיין ליעבען נאָמען מנחם־מענדעל?“ — אויב, זאָגען זיי, ער הייסט מנחם־מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פּענדעל, נאָר דאָס אַליין איז קאַרג. זאָגען זיי, מנחם־מענדעלס איז דאָ אַ סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאָג איך, זיין פאַרמעלי? לאָז מיך אַזוי וויסען בייז, זאָג איך, מיט אייך אינאיינעם, אַז בסך־הכל, זאָג איך, אויב איהר ווילט וויסען, רופט מען איהם אין דאַזרהיים, אין כתרילעווקע הייסט דאָס, גאָר אויף זיין שוויעגער׳ס נאָמען, מנחם־מענדעל לאה־דוואָסים; נאָר וואָס דאַרפט איהר מעהר, זאָג איך, זיין שווער איז שוין גאָר אַ באַטאַגטער איד, הייסט ער אויך אויף איהר נאָמען, ברוך־הערש לאה־דוואָסים, און אפילו זי אַליין, לאה־דוואָסי מיין איך, הייסט אויך לאה־דוואָסי ברוך־הערש לאה־דוואָסים. היינט פאַרשטעהט איהר שוין?“ — פאַרשטעהן פאַרשטעהען מיר, זאָגען זיי, נאָר דאָס איז נאָך אַלץ נישט גענוג; וואָס איז זיין געשעפט, זאָגען זיי, מיט וואָס פאַרנעמט ער זיך, אייער מנחם־מענדעל? „מיט וואָס ער פאַרנעמט זיך? — זאָג איך. — ער האַנדעלט דאָ מיט האַלבע פּריאַלען, זאָג איך, עפּיס בעס־מת, פּאַטיווילאַוו. קלאַפּט, זאָג איך, דיפּעשען ערגיץ אַהין, קיין פּעטערבורג, קיין וואַרשאַ“... — אַ?! — מאַכען זיי צו מיר און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער. — מיינט איהר ניט אַט יענעם מנחם־מענדעל, וואָס האַנדעלט מיט יקנה״ז? געהט זייט מוחל אַריבער, זאָגען זיי, אַהינצו, אויף יענער זייט; דאָרט לויפען אַרום האָזען אַ סך, און אייערער אויך בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען, — טראַכט איך מיר, — נאָ דיר גאָר האָזען? יקנה״ז?“ איך געה אַריבער אַהין, אויף יענעם טרעטאַר — אידען, קיין עין־הרע, ווי אויף אַ יריד, ס׳איז איין איינגעשאַפּט, קוים וואָס איך שטופּ מיך דורך; מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבער׳ן אַנדערען, ס׳איז איין עולם־התוהו, מע

רעדט, מע שרייט, מע מאַכט מיט די הענט: פּאַטיווילאָוו... פּעסט, פּעסט!... געכאַפּט ביי'ם וואָרט... אַריינגערוקט איין אַדרעוויף... וועט זיך קראַצען... מיר קומט קאַרטאַזש... ביזט אַ גרויסער פּאַרך... אַט צעשפּאַלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּיי איהם אָן אין פּנים... זעה נאָר, געקוילעט די קאַפּאָטע... אַ שענער שפּעגעלאַנט... אַנ־זעצער!... משרת!... אין טאַטענס טאַטען!... עס האַלט כמעט ביי פּעטש. „ו י ב ר ח י ע ק ב, מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טביה, אַט חאַפּסט דו אַ פּאַטש! נו, נו, קלער איך מיר, גאָט איז אַ פּאַטער, שמואל־שמעלקי איז זיין דיענער, יעהופּעץ איז אַ שטאָדט און מנחם־מענדעל איז אַ פּאַרדיענער! אַט־אַ־דאָ־אַ, טראַכט איך, חאַפּט מען גליקען, האַלבע פּריאַלען? אַט־אַ־דאָס־אַ הייסט ביי זיי מע מאַכט געשעפטען? אַז אַך און וועה איז דיר, טביה, מיט דיינע מסחרים!"

בקיצור, איך שטעל מיך אָפּ נעבען אַ גרויס פּענסטער מיט אַרויסגעשטעלטע הויזען אַ סך און דערזעה דורך דעם אָפּשיין פון'ם גלאָז מיין שמעיה בעל־פּרנסה. עס האָט זיך מיר אָפּגעריסען אין האַרצען, אַז איך האָב איהם דערזעהען. ס'איז מיר פּרחת־נשמתו געוואָרען! וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא און וואו איהר האָט אַ שונא — זאָלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אַזאַ הולך, ווי מנחם־מענדעל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוועל? און אַ פּנים — טאַטעניו, אַ שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין. — „נו, טביה, כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — ביזט אין דער ערד, טראַכט איך מיר, מעגסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטליכע גראָשענס, עס איז שוין, ווי זאָגט איהר: ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאַט אַזוי צרות"...

ער פון זיין זייט איז, אַפּנים, אויך שטאַרק מבולבל געוואָרען, מחמת מיר זענעןביידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצורעדען קיין וואָרט אפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי

די האהנען, זיך גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: פארוויסט און פארפינסטערט זענען מיר ביידע געווארען, מיר מעגען ביידע נעמען טארבעס און געהן איבער די הייזער!... — רב טביה, — מאכט ער צו מיר שטיל, קוים וואס ער רעדט, און די טרערען ווארגען איהם, — רב טביה! אהן מזל, הערט איהר, זאל מען גאר, זאגט ער, ניט געבארען ווערען אויף דער וועלט! איידער, זאגט ער, אזא לעבען... הענגען, זאגט ער, גנאטעוועןǃ... און מעהר קאן ער קיין ווארט נישט רעדען. — „אודאי, מאך איך צו איהם, ביזט דו ווערטה, מנחם-מענדעל, פאר אזא מעשה, מע זאל דיך אנידערלעגען אט־א־דא, זאג איך, אין מיטען יעהופעץ, און ברכוש גדול דיר ארייניצימבלען אזוי פיעל, אז דו זאלסט דיך דערזעהען מיט דער באבע צייטעל פון יענער וועלט. בארעכען, זאג איך, דו אליין, וואס האסט דו געטהאן? האסט גענומען, זאג איך, א גאנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבאך, גאט די נשמה שולדיג, און האסט זיי איבערגעקוילעט דעם האלז אהן א מעסער! גוואלד, זאג איך, מיט וואס וועל איך קומען אצינדערט אהיים צו מיין ווייב און קינדער? אדרבה, זאג שוין דו אליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!" — אמת, — מאכט ער צו מיר, אנגעשפארט זיך צו דער וואנט, — אמת, רב טביה, גאט זאל מיר אזוי העלפען... „דער גיהנם, זאג איך, נאר איינער, דער גיהנם איז דאך קארג פון דיינעטוועגען!" — אמת, זאגט ער, רב טביה, אמת, גאט זאל מיר אזוי העלפען; איידער אזא לעבען, זאגט ער, איידער אזא לעבען, רב טביה... און לאזט אראפ דעם קאפ. איך שטעה און באטראכט איהם, דעם שלים־מזל, ווי ער שטעהט אזוי דעם קאפ אראפ, צוגעשפארט צום וואנט, דאס היטעל אויף א זייט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ — עס רייסט אוים א שטיק הארץ. „טא, זאג איך, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע ווידער צוריק, פארשטעהט מען גאנץ גוט, דו ביזט אפשר אין דעם אויך גאט די נשמה שולדיג; ווארום לאמיר בארעכענען די זאך ארום און ארום מיט א ממה־נפשך: איך זאל קלערען, זאג איך, אז דיין שלעכטיג-

קיים האט דאס געטהאן, איז דאך עס נאריש, ביזט דאך געוועז, זאג איך, א שותף גלייך מיט מיר, א מחצה־שכר'ניק. איך האב אריינגעלעגט געלט, דו האסט געגעבען שכל, אז אך און וועה איז מיר! דיין מיין איז אודאי געוועז, ווי זאגט ער, לחיים ולא למות. אי, עס האט זיך אויסגעלאזט א בוידעם? מסתמא איז ניט באשערט, ווי זאגט איהר: א ל ת ת ה ל ל ב י ו ם מ ח ר — א מענטש טראכט און גאט לאכט. למאי, זאג איך, נארעלע, אט האסט דו מיין מסחר, איז, דאכט זיך, גאר א קאראנטע געשעפט, פון דעסטוועגען, אז ס'איז באשערט געוועז, זאג איך, ניט היינט געדאכט, פאר א יאהרען אסיען, עס זאל זיך ביי מיר, ניט פאר דיר געדאכט, אנידערלעגען א בהמה, א מציאה געוועזן אויף טרפה'ס א פופציגער, און טאקי באלד נאך איהר א טעלעצע א רויטע, קיין צוואנציג קערבלעך וואלט איך פאר איהר ניט גענומען, — נו, האט דען עפים געהאלפען דערביי חכמות? אז סע געהט ניט, זאג איך, מאכט קמץ־בית — מע! איך וויל דיך גאר ניט פרעגען, זאג איך, וואו איז מיין געלט; איך פארשטעה שוין אליין, וואו מיין געלט שטעקט, מיין בלוטיג געלט, וועה און וויינד איז מיר! ס'איז אריין אין א מקום קדושה, זאג איך, ערגיץ אין א יקנה"זעל, אין א נעכטי־גען טאג; און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אליין, וואס האב מיך געלאזט איינרעדען גרינגע פויגעלעך, שמינדריקעס, שמאכטע־ליאקעס? געלט, ברודער, באדארף מען, זאג איך, פארהארעוועז, פארשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען! פעטש, זאג איך, ביזט דו, טביה, ווערטה, פעטש ווי האלץ!! נאר וואס העלפט איצטער מיין געשריי? ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: צ ע ק ה ה נ ע ר ה — שריי צעזעצטערהייד! שכל און חרטה — דיביידע זאכען קומען תמיד צו שפעט. ניט באשערט, זאג איך, טביה זאל זיין א נגיד, ווי זאגט איוואן: נע בולא או מעקיטע הראשע אי נע בודע*. מסתמא, זאג איך, הייסט גאט אזוי. ה' נתן וה' לקח, מאכט

* נישט געוועזען ביי מעקיטען קיין געלט און עס וועט ניט זיין.

רש"י — קום, ברודער, וועלן מיר נעמען, זאג איך, צו ביסלער בראנפען!"...

* * *

אט אזוי, פאני שלום-עליכם, האט זיך אויסגעלאזט פון אלע מיינע חלומות א בוידעם! און איהר מיינט אפשר, אז איך האב מיך אזוי שטארק גענומען צום הארצען, וואס איך האב פארלארען מיין געלט? לאם איך אזוי ריין זיין פון שלעכטס! מיר ווייסען דאך יא וואס אין פסוק שטעהט: לי הכסף ולי הזהב — געלט איז בלאטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאס הייסט, אז דער מענטש איז א מענטש. נאר וואס-זשע דען האט מיך גע־קרענקט? דער חלום וואס ער איז אוועקגעגאנגען. עס האט זיך מיר געוואלט, אוי האט זיך געוואלט, זיין א נגיד, חאטש אויף א ווייל! נאר עס העלפט דען דערביי חכמות? ווי זאגט דער פרק: בעל־כרחך אתה חי — מיט געוואלד לעבסט דו און מיט געוואלד צערייסט דו א פאר שטיוועל. דו, טביה, זאגט גאט, באַ־דארפסט אין זינען האבען קעז און פוטער, נישט קיין חלומות. אי וואס? בטחון? האפענונג? אדרבה, וואס מעהר צרות מעהר בטחון, וואס מעהר קבצן מעהר האפענונג. והראיה?... נאר מיר דאכט, איך האב מיך היינט אביסעל פאררעדט; צייט פאהרען, קלערען מכח געשעפט, ווי זאגט איהר, כל האדם כוזב — איטליכער האט זיך זיינע מכות. זייט מיר געזונט און האט א גוטען תמיד!

היינטיגע קינדער

געשריבען אין יאהר 1899

היינטיגע קינדער

— אקעגען דעם, וואס איהר זאגט: היינטיגע קינדער. בנים גדלתי ורוממתי — גיב האב זיי, ווער פארשווארצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגען, הארעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט, טאמער אזוי און אפשר אזוי, איטליכער נאך זיין השגה און נאך זיין פארמעגען. צו בראצקי'ן, געוויינטליך, וועל איך ניט אנשלאגען, נאר איך זאל מיך שוין איינגאנצען ארופלאזען — בין איך אויך נישט מחויב, ווארום אליין בין איך אויך נישט קיין אביי־ווער, כלעבען, און ארויסקומען קומען מיר ארויס, ווי מיין ווייב זאל לעבען זאגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האב איך גערעכענט, אז איך וועל מיט מיינע טעכטער געווינען אויסשפיעלען. פאר וואס? ערשטענס, האט מיך גאט געבענשט מיט שענע טעכטער, און א שען פנים, זאגט איהר דאך אליין, איז א האלבער נדן. והשנית, בין איך דאך עפּיס היינט, מיט גאטעס הילף, ניט דער טביה, וואס אמאל, קאן איך דאך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אפילו אין יעהופּעץ, — הא, ווי זאגט איהר? איז דאך אבער פאראן א גאט אויף דער וועלט, איין אל רחום וחנון, וואס באווייזט זיינע גרויסע וואונדער און מאכט מיט מיר זומער און ווינטער, ארויף און אראפּ, מאכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נארישקייטען און לאז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!"... הערט וואס עס קאן זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפען זיך אלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואס זאל איך אייך מאריך זיין? איהר געדענקט דאך מן הסתם, וואס מיך האט געטראפען, ניט היינט געדאכט, די

מעשה מיט'ן קרוב מיינעם, מנחם־מענדעל ימח שמו וזכרו, ווי שע[ו] מיר האבען זיך אויסגעהאנדעלט אין יעהופעץ, מיט די האלבע[ ]פריאלען און מיט די פאטאווילוווער אקציעס, אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט, ס'איז איין עק, אוים טביה און אוים מילכיגס! „נאר איינער! — זאגט צו מיר איינמאל די אלטע מיינע. — גענוג צו זיין פארזארגט, דו וועסט דערמיט נאר ניט מאכען; דו וועסט זיך נאר אפעסען דאס הארץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אנגעפאלען און צוגענומען... דו געה זיך בעסער דורך, זאגט זי, קיין אנאטעווקע, צו לייזער־וואלף דעם קצב, ער באדארף דיך, זאגט ער, נויטיג האבען". — וואס איז דארטען? וואס באדארף ער מיך אזוי נויטיג? אויב ער מיינט, זאג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען א שטעקען און ארויסשלאגען זיך פונ'ם קאפ. — „וואס איז אזוינס? — מאכט זי צו מיר. — די מילך, וואס מע האט זיך אן פון איהר, מיט'ן קעז און פוטער?" — נישט צוליעב דעם, זאג איך, נאר גלאט אזוי; ערשטענס, איז פשוט איין עבירה אזעלכעס אוועקגעבען אויף דער שחיטה, א צער־בעלי־חיים. ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תורה... — „אבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאנצע וועלט, זאגט זי, ווייסט, אז דו ביזט א איד פון תורה. פאלג מיך, א ווייב, געה זיך דורך צו לייזער־וואלפ'ען. אלע דאנערשטאג, זאגט זי, ווען אונזער צייטעל קומט אין יאטקע אריין נאך פלייש, לאזט ער זי נישט לעבען; זאלסט זאגען, זאגט ער, דעם טאטען, ער זאל קומען צו געהן, איך באדארף איהם נויטיג האבען"...

בקיצור, מע באדארף פאלגען א מאל, ווי זאגט איהר, א ווייב אויך. בין איך מיך מיישב און לאז מיך איינרעדען און קום צו געהן צו לייזער־וואלפ'ען קיין אנאטעווקע, א ווערסט דריי פון אונז, און טרעף איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? — טהו איך א פרעג א קארנאסע אידינע, וואס דרעהט זיך ארום אין שטוב. — „אין פראיעקט, מאכט די קארנאסע, מי[ט]

קוילעט איין אכס פון גאנץ פריה אז, ער באדארף באלד אנקומען“... איך דרעה מיך ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו באטראכטען לייזער־וואלפ׳ס בעל־הבתישקייט — קיין עין־הרע, א גוטס אויף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע וועט זי נישט אויסקויפען מיט קיין ק״ן קערבלעך, א סאמאוואר און נאך א סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע, און נאך איינע א ווארשאווער, און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה׳לעך געגילטע, און א חנוכה־לעמפעל א געגאסענס, און נאך זאכען, שמאכטעליאקעס אהן איין עק. רבונו של עולם! — טראכט איך מיר. — וו דערלעב איך אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונט זיין!... אזא בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואס ער איז אזוי רייך, באדארף ער האבען זיין אייגענס אינגאנצען צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאך בלייבען איין אלמן אויף דערצו!...

בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין לייזער־וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ׳ן שוחט. ער האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אכס, א דעמב די גרויס, פארהאפט זאל ער ווערען, איבער א קלייניגקייט איהם טריפה געמאכט, געפונען א סרכה׳לע אויף דער לונג, ווי א שפילקע־קעפעל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער ווערען! — „גאט העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה, וואס מע קאן אייך גאר נישט דעררופען זיך? וואס מאכט א איד?“ — וואס זאלען מיר מאכען, זאג איך; מע מאכט און מע מאכט און מע האלט, זאג איך, נאך אלץ פון פארענט, ווי אין פסוק שטעהט: ל א מ ע ו ק צ ד ו ל א מ ד ו ב ש ד — נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, ווערליג אייך איז געווען אמאל, ניט היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט, קיין עין־הרע, א גביר“. — וואס מיר פעהלט, זאג איך, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר דאס ביידע פארמאגען... נאר גאר נישט, דאנקען גאט דערפאר. ס׳איז פארהאן, זאג איך, א גמרא: „א ס כ ק ו ר ד א ד מ ס ק נ ת א

ד ק ר נ ו ס א ד פ ר ס מ כ ת א ״... און אין האַרצען טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זיין מיט דער נאָז, קצב'ניאַק, ווי ס'איז גאָר פאַרהאַן אַזאַ גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אייך, רב טביה, אַז איהר קאָנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומד'עריען, לאָמיר בעסער שמועסען מכח אונזער געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ געשריי: „לאָז זיין טיי!" — און עס וואַכסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאַרנאַסע אידינע, חאַפּט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַריין. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זענען דאָ אַליין, אונטער פיער אויגען, קאָנען מיר שמועסען עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אייך, רב טביה, לאַנג געוואָלט רעדען, איך האָב צו אייך באַפוילען דורך אייער טאָכטער, וויפיעל מאָל געבעטען, איהר זאָלט זיך מטריח זיין; פאַרשטעהט איהר מיך, איך האָב געוואָרפען איין אויג..." — איך ווייס, זאָג איך, אַז איהר האָט געוואָרפען איין אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אייער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב לייזער־וואָלף, עס וועט נישט געהן. — „פאַר וואָס עפּים?" — מאַכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטעהן, עס זאָל נאָך געדויערען אַ ביסעל, דער טייך ברענט ניט. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אַז איהר קאָנט אויספיהרען באַלד?" — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אַוועק; און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלען, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערעל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערען, אַז זי איז ביי אייך איין־און־איינציגע! מיר דאַכט, איהר האָט זיי אַהן עין־הרע גענוג, רב טביה!"... — לאָזען זיי זיך שוין האַלטען, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבען... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אַהן עין־הרע געראָטענע,

דערפאר װײל איך טאקי, איהר פארשטעהט צי נײן? פארגעסט נאר נישט, רב טביה, די טובה, װאס אײך קאן דורך דעם ארויס־קומען!" — אודאי, אודאי, זאג איך, פון אײערע טובות, רב לײזער־װאלף, קאן טאקי הארט װערען דער קאפ; װײנטער א שטיקעל אײז, דאס װײסען מיר שוין לאנג, זאג איך, נאך פון אמאל... — „ע! — מאכט ער צו מיר זיס־צוקערדיג. — װאס גלײכט איהר, רב טביה, פון אמאל ביז הײנט? א מ א ל איז געװען עפּיס אנדערש, און ה י י נ ט איז װיעדער אנדערש; עפּיס װערען מיר דאך שטיק־לעך מחותנים, הא?" — װאס פאר א מחותני'שאפט? — זאג איך. — „געװײנטליך, זאגט ער, מחותנים!" — װאס מײנט איהר, זאג איך צו איהם, רב לײזער־װאלף, פון װאס רעדען מיר? — „אדרבה, זאגט ער, זאגט שוין איהר, רב טביה, פון װאס רעדען מיר?" — װאס הײסט, זאג איך, מיר רעדען דאך פון דער מאורע בהמה מײנע, װאס איהר װילט בײ מיר קויפען! — „חא־חא־חא! — מאכט ער און װערד צעגאסען פאר געלעכטער. — ס'איז נישקשה פון א בהמה, און נאך א מאורע דערצו, חא־חא־חא!" — װאס זשע רעדן האט א י ה ר געמײנט, רב לײזער־װאלף? אדרבה, זאגט, װעל איך אויך לאכען. — „פון אײער טאכטער, מאכט ער צו מיר, פון אײער צײטעלע רעדען מיר דאך די גאנצע צײט! איהר װײסט דאך, רב טביה, אז איך בין, ניט פאר אײך גערעדט, געבליבען אײן אלמן, האב איך מיך מײשב געװען, װאס באדארף איך זוכען אין דער פרעמד דאס גליק, נאך האבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אמעהר, אט זענען מיר דא בײדע אויפ'ן ארט, איך קען א י י ך, איהר קענט מ י ד, דאס קרן אלײן איז מיר אויך געפעלען, איך זעה זי אלע דאנערשטאג בײ מיר אין יאטקע, א פאר מאל א רעד געטהאן מיט איהר, װײזט אויס, נישקשה, א שטילע, און איך אלײן בין, קײן עיז־הרע, װי איהר זעהט, א שטיקעל בעל־הבית, ס'איז דא א שטוב אײן אײגענע, און קלײטלעך א פאר, און בעל־הבתישקײט, װי איהר זעהט, נישט צו פארזינדיגען, און א ביסעל פעל אויפ'ן בוידעם אויך, און א ביסעל געלט אין קאסטען

אויך; וואס באדארפען מיר, רב טביה, די ציגיינערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אמעהר, נעמט מען און מע שלאגט־צו א האנט, איינס־צוויי־דריי, איהר פארשטעהט, צי ניין?"...

בקיצור, אז ער האט מיר אויסגערעדט אט־א־דאס־א, בין איך געבליבען זיצען אהן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאגט איהם אן פלוצים א בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפלויגען א מחשבה: לייזער־וואלף... צייטעל... ער האט שוין אזוינע קינדער ווי זי... נאר באלד האב איך זיך אליין אפגעשלאגען: סטייטש, אזא גליק! אזא גליק! עס וועט דאך איהר זיין גוט, ווי די גאנצע וועלט! אי טאמער איז ער נישט אזא צעווארפענער פארשוין? איז דאס היינטיגע יאהרען, פארקעהרט, די גרעסטע מעלה, ווי זאגט מען: א ד ם ק ר ו ב ל ע צ מ ו — אז מען איז גוט פאר יענעם, איז מען שלעכט פאר זיך. איין חסרון נור, וואס ער איז א ביסעל צו פראסטליך... נו, מילא, קאן דען איטליכער זיין א יודע־ספר? קארג פארהאן נגידים, פיינע מענטשען אין אנאטעווקע, אין מאזעפעווקע און אפילו אין יעהופעץ, וואס ווייסען נישט קיין צלם פאר קיין אלף; פון דעסטוועגען, אז ס'איז באשערט, לאם איך האבען אזא יאהר, וואס פאר א כבוד זיי האבען אויף דער וועלט, ווי אין פרק שטעהט: א ם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — דאס הייסט, די תורה ליגט אין קאסטען און חכמה — אין קעשעני... — „נו, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס שווייגט איהר?" — וואס זאל איך שרייען, זאג איך צו איהם כלומר'שט, ווי איך קווינקעל מיך; דאס איז, רב לייזער־וואלף, פארשטעהט איהר מיך, אזא ענין, וואס מע באדארף איהם גוט באקלערען ארום און ארום; ס'איז עפים נישט קיין קאטאוועסעל, זאג איך, דאס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאכט ער, ווייל ס'איז דאס ערשטע קינד ביי אייך; איהר וועט שוין, זאגט ער, נאכדעם, אם־ירצה־השם, קאנען חתונה מאכען די אנדערע טאכטער אויך, און שפעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פארשטעהט, צי ניין?" — אמן, גם אתם! — זאג איך. — חתונה מאכען איז

קײן קונץ נישט, דער אויבערשטער זאָל נאָר צושיקן, זאָג איך, איטליכן באַזונדער זײן זווג... — „נײן, מאַכט ער, נישט דאָס מײן איך, רב טביה, איך מײן עפּיס אַנדערש גאָר, וואָרום קײן נדן, ברוך־השם, פאַר אײער צײטלען באַדאַרפט איהר שוין ניט, און אויסקלײדען זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מײדעל באַדאַרף — דאָס נעם איך אויף זיך, און אײך, זאָגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפּיס אַרײנפאַלען אין בײטעל אַרײן...“ — פע, מאַך איך צו איהם, איהר רעדט דאָך עפּיס גאָר, איהר זאָלט מיר מוחל זײן, טאַקי ווי אין יאַטקע! וואָס הײסט אין בײטעל אַרײן? פע! מײן צײטעל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פאַרקויפען פאַר געלט, פע־פע! — „אַז פע איז פע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב געמײנט אַדרבה ואַדרבה; נאָר אַז איהר זאָגט פע, לאָז זײן פע! אַז אײך איז ליעב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זײן וואָס גיכער, איך מײן טאַקי באַלד, ווי זאָגט ער, אַ ב ע ל־ה ב י ת ’ט ע אין שטוב אַרײן, איהר פאַרשטעהט, צי נײן?“... — מהכתיתי, זאָג איך, אין מיר איז קײן מניעה; מע באַדאַרף דאָך אָבער איבעררעדען מיט מײן פלונית’טע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכען, האָט זי די דעה, נישט קײן קלײניגקײט, ווי רש“י מאַכט: ר ח ל מ ב כ ה ע ל ב נ י ה — אַ מאַמע איז אַ פאַקרישקע. הײנט זי אַלײן, זאָג איך, צײטעל מײן איך, באַדאַרף מען אויך אַ פרעג טהון, ווי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיטגענומען אויף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער הײם... — „בלאָטע, זאָגט ער, פרעגען באַדאַרף מען גאָר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אַהײם און דערצעהלען אַזוי און אַזוי, און שטעלען אַ חופה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאַהריטש!“ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לײזער־וואָלף. אַ מײדעל איז נישט קײן אַלמנה חלילה. — „געוויינטליך, זאָגט ער, אַ מײדעל איז אַ מײדעל, ניט קײן אַלמנה, אָט דערפאַר טאַקי באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצײטענס דערפון רעדען, מחמת הלבשה, פאַרשטעהט איהר, דאָס־יענץ־לאָקש־בוידעם־ציבעלע. און דערווײלע,

זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעמען צו קאפּלער לחיים, הא, צי ניין?“... — מהכתיתי, זאג איך, פאר וואס ניט? וואס געהער זיך אן שלום צו מחלוקת? ווי זאגט ער: אדם איז א מענטש און בראנפען איז בראנפען. ס'איז פארהאן, זאג איך, ביי אונז א גמרא... און האק איהם אריין א גמרא, איינע און די אנדערע, א נעכטיגען טאג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האבען איינגענומען דעם ביטערען טראפּען, ככתוב — ווי גאט האט געבאטען! די קארנאסע האט דערווייל געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר, און מיר האבען געמאכט צו גלעזלעך פונש, פארבראכט גאר פריינדליך, געווינשעוועט, גע־שמועסט, געפּלאפּעלט אלץ פונ'ם שידוך, פון דעם און פון יענעם און ווידער א מאל פונ'ם שידוך. — איהר ווייסט דען, רב לייזער־וואלף, זאג איך, וואס פאר א בארליאנט דאס איז? — „איך ווייס, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איך ווייס; איך זאל ניט וויסען, זאגט ער, וואלט איך גאר ניט גערעדט!“ און מיר רעדען אזוי ביידע אינאיינעם. איך שריי: א בארליאנט, א דיי־מענט! איהר זאלט נאר וויסען, ווי אזוי זי צו שאנעווען, נישט ארויסבאווייזען דעם קצב... און ער: „האט קיין מורא ניט, רב טביה; וואס זי וועט עסען ביי מיר אין דער וואכען האט זי ביי אייך נישט געגעסען אים יום־טוב“... — עט, זאג איך, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער ארעמאן עסט נישט קיין שטיינער; איהר זענט א פּראסטער מענטש, זאג איך, פארשטעהט איהר ניט ווי צו שאצען איהר בריה'שאפט, איהר חלה־באקען, איהרע פיש, רב לייזער־וואלף, איהרע פיש! מע באדארף, זאג איך, האבען א זכיה... און ער ווידער: „רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועבט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענטשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!“... און איך ווידער: אויף איין וואג גאלד און אויף דער אנדערער ציטלען. הערט איהר, רב לייזער־וואלף, איהר זאלט אפילו פארמאגען אייערע, זאג איך,

רי"ש אלפים, זענט איהר אויך נישט װערטה איהר פּיאטע!... און ער װײַטער: „גלױבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט אַ גרױסער נאַר, חאָטש איהר זענט עלטער פון מיר!"...

בקיצור, מיר האָבען, אַפּנים, אָװעקגעשריגען אַט־אַזױ־אַ אַ היבשע װײלע און זענען געװאָרען רעכט מבוסמ'דיג, װאָרום אַז איך בין געקומען אַהיים, איז שױן געװען שפּעטליך אין דער נאַכט און די פיס זענען מיר געװען װי געפּענטעט... מײַן װײַב זאָל געזונט זײַן האָט אָבער באַלד דערקענט אין מיר, אַז איך בין פאַר־קנאַקט, און האָט מיר געגעבען אַ װױסטען פּעטשאַטעק, װי איך בין װערטה. — שאַ, בײזער זיך ניט, גאָלדע! — זאָג איך צו איהר גאַנץ פרײליך, און עס גלוסט זיך מיר אַזש געהן טאַנצען. — שרײַ ניט, נשמה מײַנע, עס קומט אונז מזל־טוב! — „מזל־טוב? אַ װױסטער מזל־טוב, זאָגט זי, האָסט שױן פאַרזינדיגט די מאָרע בהמה, לײזער־װאָלפען זי פאַרקױפט?" — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „אױסגעביטען, זאָגט זי, אױף אײן אַנדערער? אָפּגענאַרט לײזער־װאָלפען, אַ רחמנות נעבאַך?" — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „נו, רעד שױן, זאָגט זי, װערטער, קוק אָן, װי מע באַדאַרף בײַ איהם קױפען אַ װאָרט!" — מזל־טוב דיר, גאָלדע, זאָג איך נאָך אַ מאָל, מזל־טוב אונז בײדען, אונזער צײטעל איז אַ כלה געװאָרען! — „אױב אַזױ, זאָגט זי, ביזט דו דאָך טאַקי גוט פאַרקלאַפּט, גאָר נישט אױף קאַטאָװעס, רעדסט פונ'ם װעג! האָסט, אַפּנים, געמאַכט, זאָגט זי, אַ רעכטע כוסה?" — אַ כוסה, זאָג איך, האָבען מיר מיט לײזער־װאָלפען געמאַכט, און צו גלעזלעך פונש האָבען מיר מיט לײזער־װאָלפען גענומען, נאָר בײַ די געדאַנקען, זאָג איך, בין איך נאָך. הנה זײַ װיסען, גאָלדע ברודער, אַז אונזער צײטעל איז אין אַ גוטער, אַ מזל־דיגער שעה אַ כלה געװאָרען פאַר איהם אַלײן, פאַר לײזער־װאָלפען! און איך האָב איהר איבערגעגעבען די גאַנצע מעשה פון אָנהױב ביז'ן סוף, װי אַזױ און װאָס און װען און פון אַלץ, װאָס מיר האָבען גערעדט, נישט דורכגעלאָזט קײן האָר אפילו. — „הערסט דו, טביה, זאָגט צו מיר מײַן װײַב, גאָט זאָל

מיר טאַקי אַזוי העלפֿען וואו איך וועל מיך קעהרען און ווענדען, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער־וואָלף האָט דיך גערופֿען, איז ניט אומזיסט. נאָר וואָס־זשע־דען? איך האָב מורא געהאַט דערפֿון צו טראַכטען, טאָמער חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיגער פֿאָטער געטרייער, סע זאָל טאַקי נאָר זיין אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער, זי זאָל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כבוד, וואָרום פֿרומע־שרה, זאָל זיין אָפּגעשיידט פֿון מיר, האָט געהאַט ביי איהם עפּיס ניט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיין, נישט אַקעגען נאַכט דערמאָנענדיג, געווען אַ אידינע איין איינגעגעסענע, נישט געקאָנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צייטעל, איהר צו לענגערע יאָהר. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו, טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָרגען? אַז ס'איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אריין"... — דאָס אוודאי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפּירוש'ער פּסוק... — „וואָס טויג מיר דיין פּסוק, זאָגט זי, מע באַדאַרף זעהן גרייטען זיך צו דער חתונה; קודם־כל אויסרעכנען, זאָגט זי, לייזער־וואָלפֿען אַ צעטעל, וואָס צייטעל באַדאַרף האָבען צו דער חתונה; מילא פֿון פּאָווילע, זאָגט זי, איז ניטאָ וואָס צו רעדען. זי האָט נאָך ניט קיין פֿאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגען, אַ פּאָר זאָקען אפֿילו. היינט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זיידענס צו דער חופּה און איינס אַ וועלענס אויף זומער, דאָס אַנדערע אויף ווינטער, און פּלאַטיעס אַ פּאָר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען, זאָגט זי, וויל איך, זי זאָל האָבען צוויי: איינעם אַ באַרנוס מיט קעץ אויף אין דערוואַכען, און איינעם אַ גוטען מיט שליאַמעס אויף שבת; היינט עפּיס שטיוועלער, מיט קולקעס, שטאַליקעלע, אַ גאָרסעט, הענטשקעלעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקעל און די איבעריגע זאַכען דאָרטען, וואָס אַ מיידעל באַדאַרף האָבען היינטיגע צייטען..." — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו

זאָלסט גאָר וויסען פון אַזעלכע שמאַכטעליאַקעס? — „וואָס איז? – זאָגט זי. — איך בין גישט געווען צווישען מענטשען? צי איך האָב אפשר ניט געזעהען ביי אונז אין כתרילעווקע, ווי אַזוי מע געהט אַנגעטהאָן ביי לייטען? דו, זאָגט זי, לאָז מ י ך, איך וועל שוין אַליין מיט איהם אַלסדינג רעדען; לייזער־וואָלף, זאָגט זי, איז, נישקשה, אַ איד אַ נגיד, ער וועט מסתמא אַליין אויך ניט וועלען, אַז די גאַנצע וועלט זאָל האָבען מיט איהם צו טהון; אַז מען עסט חזיר, לאָז חאָטש רינען איבער דער באָרד“...

בקיצור, מיר האָבען אַזוי אָװעקגערעדט ביז׳ן ווייסען טאָג אריין. — נעם צענויף, זאָג איך, מיין ווייב, דאָס ביסעל קעז און פוטער און לאָם איך פאָהרען דערווייל קיין בויבעריק; עס איז טאַקי אַלסדינג שעו און פיין אָרום און אָרום, נאָר דאָס געשעפט, זאָג איך, קאָן מען נישט פאַרבויגען אויף אַ זייט, ווי שטעהט דאָרטען: ה נ ש מ ה ל ך — די וועלט איז אויך אַ וועלט. און גאַנץ פריה, בלחוך השור, עס איז נאָך געווען טונקעל, האָב איך איינגעשפאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און בין אָװעק קיין בויבעריק. געקומען קיין בויבעריק אויפ׳ן מאַרק — אַהאַ! (ס׳איז דען פאַרהאַן אַ סוד ביי אידען?) מע ווייסט שוין אַלסדינג און מע שטעקט אָפּ מזל־טוב פון אַלע זייטען: — „מזל־טוב אייך, רב טביה, ווען האָבען מיר, אם ירצה השם, א חתונה?“ — מיט מזל זאָלט איהר, זאָג איך, לעבען, עס קומט אויס, ווי מע זאָגט: דער טאַטע איז נאָך גאָר נישט געבאָרען געוואָרען, איז שוין דער זוהן אויסגעוואַכסען אויפ׳ן דאַך... — „בלאָטע, זאָגען זיי, עס וועט אייך גאָר נישט העלפען, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלען; קיין עין־הרע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!“ — די שמאַלץ רינט אויס, זאָג איך, די גרוב בלייבט איבער. נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, קאָן מען קיין חזיר ניט זיין און פון חברה ניט אָפּשטעהן. אָט פאַרטיג איך מיך אָפּ מיט אַלע מיינע יעהופּעצער בעלי־בתים, זאָג איך, וועט זיין אַ גלעזעל משקה און פאַרבייסען, הי־געלעבט און איין עק, דאָס הייסט: צ ה ל ה ו ש מ ח ה — הוליע קבצן!...

בקיצור, אפגעפּאַרטיגט זיך מיט מיין מסחר, גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לחיים, צוגעווינשעוועט זיך איינס דעם אַנדערען, ווי עס געהער צו זיין, און איך האָב מיך אויפגעזעצט און בין אוועק אהיים לעבעדיג-פריילין, גאַר בגילופין. פאַהרענדיג אַזוי אין וואַלד, זומער-לעבען, די זון באַקט, נאָר פוןביידע זייטען וואַלד דער שאָטען פון בוימער, דער ריח פון די פאַסנעס, מחיה-נפשות. ציה איך מיך אויס ווי אַ גראַף אין וועגעלע, לאָז נאָר מיין חברה-מאַן די לייצעס: גהה שוין, זאָג איך צו איהם, זיי מוחל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זיין באַקענט — און אַליין צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ ניגונ'דעל. אויפ'ן האַרצען איז עפּיס יום-טוב'דיג; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „ויאתיו“, „וכל מאמינים שהוא“ און פון „הלל“. איך קוק מיר אהין אַרויף, אין הימעל אַריין, און די געדאַנקען-מחשבות פלאָנטען זיך דאָ, אויף דער ערד. ה ש מ י ם ש מ י ם — די הימלען זענען פאַר גאָט, ו ה א ר ץ — און די ערד, אַזוי טראַכט איך מיר, האָט ער אוועקגעגעבען ל ב נ י א ד ם — צו די קינדער פון מענטשען, זיי זאָלען זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנט, זיך רייסען ווי די קעץ פאַר גרויס „ראַסקאַש“, שלאָגען זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי“ און פאַר „מפטיר“... ל א ה מ ת י ם י ה ל ל ו י ה, מכות פאַרשטעהען זיי, ווי מען באַדאַרף גאָט לויבען פאַר די טובות, וואָס ער טהוט מיט זיי, ו א נ ח נ ו, אָבער מיר, אָרעמע לייט, איין טאָג אַ גוטען, אַז מיר האָבען, דאַנקען מיר און לויבען גאָט און זאָגען: א ה ב ת י — איך האָב איהם ליעב גאָט, ווארום ער הערט צו מיין קול און מיין געבעט, ער נויגט צו מיר זיין אויהער, בשעת א פ פ ו נ י — עס רינגעלט מיך אַרום פון אַלע זייטען דלות, צרות, שלעק-פּורעניות'ען: דאָס פאַלט אַ בהמה אין מיטען העלען טאָג, דאָס טראַגט אַז דער גוטער יאָהר אַ קרוב אַ שלים-מזל, אַ מין מנחם-מענדעל פון יעהופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חיות, און איך מיין שוין ב ח פ ז י: איין עק, די וועלט איז שוין געפאַלען, כ ל ה א ד ם כ ו ז ב — ניטאָ קיין אמת

אויף דער וועלט. וואס טהוט גאט? שיקט ער אריין לייזער־וואלפען א מחשבה, ער זאל נעמען מיין צייטלען ווי זי שטעהט און געהט, דערום זאג איך צוויי מאל א ו ד ד — איך וועל דיך ליבען, גאטעניו, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן און געקומען מיר צו הילף. איך זאל האבען חאטש א שטיקעל נחת פון מיין קינד, אז איך וועל קומען צו איהר צוגאסט, אם ירצה השם, זי טרעפען א בעל־הבית'טע אויף אלעם גרייטען, פולע שאפעס מיט גרעט, פולע שפיזארנים מיט פסח'יגער שמאלץ און מיט איינגע־מאכטס, פולע שטייגען מיט עופות, גענז און קאטשקעס... פלוצים צעלאזט זיך דאס פערדעל מיינס אראפ־א־בארג, און איידער איך הויב אויף דעם קאפ א קוק טהון, וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אלע לעדיגע טעפלעך און קריגלעך, און דאס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיט לײדען ארויס־געקראטשקעט זיך, און אויפגעשטאנען א צעבראכענער, א צע׳־הרג'עטער, לאז איך אוים מיין ביטער הארץ צום פערדעל. איינ־געזונקען זאלסט דו ווערען! ווער האט דיך געבעטען, שלים־מזל, באווייזען א בריה'שאפט, אז דו קאנסט לויפען בארג־אראפ? האסט דאך מיך שיער, זאג איך, אומגליקליך געמאכט, דו אשמדאי! און איך האב איהם איינגעטהיילט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. מיין בחור האט, אפנים, אליין פארשטאנען, אז ער האט דא פארשטיעפט א מיאוסע מעשה, געשטאנען אראפגעלאזט די מארדע, חאטש מעלק איהם אוים. — חאפט דיך דער וואטענמאכער. — זאג איך צו איהם און מאך צורעכט דאס וועגעלע, נעם צענויף די כלים און הלך לעולמו — פאהר ווייטער. נישט קיין גוטער סימן, זאג איך צו זיך אליין; איך האב מורא, צי עס האט זיך נישט געטראפען אין דערהיים עפים א נייער אומגליק?...

כך הוה. איך פאהר־אפ נאך א ווערסט צוויי, שוין נים ווייט פון דערהיים, דערזעה איך אין מיטען שליאך געהט גלייך אקעגען מיר א מענטש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה. איך פאהר־צו נע־העגטער, קוק מיך איין: צייטעל!... איך ווייס נישט פאר וואס,

נאר עס האט זיך מיר אפּגעריסען אין הארצען, אז איך האב זי דערזעהען. איך שפּרינג אראפּ פונ'ם וואגען: צייטעל, ס'איז דו? וואס טהוסט דו דא? פאלט זי מיר ניט אויפ'ן האלז מיט א געוויין? גאט איז מיט דיר, זאג איך, טאכטער מיינע, וואס וויינסט דו? — „אוי, זאגט זי, טאטע, טאטע!"... און באוואשט זיך מיט טרערען. עס איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען און פאר־קלעהמט ביי'ם הארצען. — וואס איז דיר, טאכטער, זאג מיר, וואס איז דיר געשעהען? — זאג איך צו איהר און נעם זי ארום, גלעט זי, האלז זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאטע, טאטע, האר־ציגער, געטרייער, זאגט זי, דעם דריטען טאג א שטיקעל ברויט, האב רחמנות, זאגט זי, אויף מיינע יונגע יאהר!"... און פארגעהט זיך פאר געוויין, קאן מעהר קיין ווארט נישט אויסרעדען. אז אך און וועה איז מיר, טראכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואס דא איז! דער רוח האט מיך אוועקגעטראגען קיין בויבעריק! — וואס באדארף מען וויינען, זאג איך צו איהר און גלעט זי ביי'ם קאפּ, נארעלע, וואס באדארף מען וויינען? ממה־נפשך, זאג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואלד חלילה קיינער נישט אנהענגען א לונג און לעבער אויף דער נאז. מיר האבען, זאג איך, געמיינט דיין טובה טאקי, געוואלט ווי צום בעסטען. אלא ס'איז דיר ניט צום הארצען, וואס זאל מען טהון? מסתמא, זאג איך, איז ניט באשערט... — „א דאנק דיר, זאגט זי, טאטע, לאנג לעבען זאלסט דו", — און פאלט מיר ווידער אויפ'ן האלז און הויבט ווידער אן צו קושען מיך און וויינען, גיסען מיט טרערען. — אבער לאז שוין זיין נענוג געוויינט, זאג איך, הכל הבל — קרעפּלעך עסען קאן אויך נמאס ווערען; קריך, זאג איך, אין וואגען אריין און לאמיר פאהרען אהיים, די מאמע, זאג איך, וועט דארטען איבערטראכטען מי יודע וואס!

בקיצור, מיר האבען זיך ביידע אריינגעזעצט אין וואגען אריין, און איך האב אנגעהויבען איינצושטילען זי מיט רעד, אהין, אהער, די מעשה דערפון, זאג איך, איז דאך אזוי; מיר האבען, זאג איך,

דערבײַ חלילה קיין שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבן געוואָלט, ווי זאָגט ער, לעת־צרה באַוואָרענען אַ קינד; אײַ, עס לאָזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאַטער מײַנע, קומען אויף׳ן גרייטען, ווערען אַ בעל־הבית׳טע אויף אַלדאָס גוטס, און אונז אַ שטיקעל נחת דערלעבען, זאָג איך, אויף די עלטערע יאָהרען, פאַר אונזער האָרעוואַניע, זאָג איך, טאָג ווי נאַכט אין דער טאַטשקע אײַנגעשפּאַנט, קיין גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, נאָר שלים־שלים־מזל אַרום און אַרום!... „אוי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר ווידער מיט אַ געוויין, איך וועל מיך שטעלען, זאָגט זי, פאַר אַ דיענסט, לייהם וועל איך טראָגען, ערד וועל איך גראָבען!“... — וואָס וויינסט דו, נאַריש מיידעל, זאָג איך צו איהר, איך זאָג דיר דען עפּיס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס׳איז ביטער און פינסטער, רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אויס מיט איהם, מיט׳ן רבונו של עולם, ווי אַזוי ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאָג איך, איין אב־הרחמן, האָט רחמנות אויף מיר, פיינט זיך אויס קעגען מיר, זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד, זאָג איך, רעכענט זיך, ווי מיט אַ טאַטען, און געה שרייַ חי־וקיים! נאָר מסתמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזוי צו זיין; ער איז אויבען, אין דער הויך, זאָג איך, און מיר זענען דאָ, אין דער ערד, טיעף, טיעף אין דער ערד, מוזען מיר זאָגען, אַז ער איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט. וואָרום אַז מיר זאָלען וועלען שמועסען טאַקי דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קיין גרויסער נאַר? וואָס שריי איך? וואָס פּילדער איך? וואָס הייסט, זאָג איך, איך, קליין ווערעמעל, וואָס פּויזשע אַרום דאָ אויף דער ערד, וואָס אַ מינדעסט ווינטעלע, אַז גאָט וויל נאָר, מאַכט פון מיר אַ תל־עולם אין איין כהרף־עין, שטעל איך מיך אַרויס מיט מיין נאַרישען שכל און וויל איהם זאָגען דעות, ווי אַזוי צו פיהרען דאָס וועלטעל זיינס? מסתמא, אַז ער הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי, וואָס העלפט דאָ טענות? פערציג טעג, זאָג איך, אַזוי שטעהט

געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאר דעם, איידער דאס קינד ווערד באשאפען ביי דער מוטער אין בויך, קומט א מלאך און שרייט אוים: בת פלוני לפלוני, לאז טביה׳ס טאכטער נעמען געציל בן זרח׳ן, און לייזער־וואלף דער קצב לאז מוחל זיין פאהרען ערגיץ אנדערש זוכען זיך זיין גלייכען, זיינס וועט איהם נישט אנטלויפען, און דיר, זאג איך, לאז גאט צושיקען דיין זיווג, נאר עפים א רעכטס, און וואס צום גיכסטען. אמן, כן יהי רצון — זאג איך, די מאמע זאל חאטש אזוי ניט שרייען, איך וועל שוין פון איהר חאפען א גוטען פסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אהיים, אויסגעשפאנט דאס פערדעל און אוועקגעזעצט זיך ביי דער שטוב אויפ׳ן גראז עפים צו־טראכטען איין עצה, אויסקלערען פאר מיין ווייב א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, אבי ארויס פון א צרה. פארנאכטליך, די זון זעצט זיך; זומער־לעבען, די זשאבעס פון דערוויטען קוואקען; דאס פערדעל, געפענטעט אויף צוויי פיס, שטשיפעט גראז; די בהמה׳לעך, נאר־וואס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהען איבער די ציבערס און ווארטען, מען זאל זיי אויסמעלקען; ארום און ארום דאס גראז שמעקט — נאר א גן־עדן! איך זיץ מיר אזוי און באטראכט דאס אלסדינג און קלער מיר בשעת־מעשה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האט דאס באשאפען דאס וועלטעל זיינס, אזוי אז איטליכם באשעפעניש, פונ׳ם מענטשען ביז להבדיל א בהמה, זאל זיך פארדינען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטא! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסען — געה מעלק זיך, געב מילך, זיי מפרנס א איד מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פערדעל, ווילסט קייען — לויף אלע מאל היין און צוריק מיט די טעפלער קיין בויבעריק! און דעם־גלייכען דו, מענטש, להבדיל, ווילסט א שטיקעל ברויט — געה הארעווע, מעלק די בהמות, טראג זיך מיט די קריגלעך, שלאג פוטער, מאך קעז, שפאן דאס פערדעל און שלעפ זיך אלע פריהמארגען קיין בויבעריק אויף די דאטשעס, נויג זיך און בוק זיך צו די יעהופעצער גבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטליכען באזונדער

אין דער נשמה אַרײַן, גיב אַכטונג, זײ זאָלן זײַן צופֿריעדן, חלילה נישט אָנריִהרן זײ אין כּבֿוד!... אײ, בלײַבט דאָך אַ קשיא: מ ה נ ש ת נ ה? — וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז טבֿיא באַדאַרף האָרעווען פֿון זײערטוועגען, אױפֿשטעהן גאַנץ פֿריה, ווען גאָט אַלײן שלאָפֿט נאָך, וואָס איז? בכדי זײ זאָלען האָבען פּונקט צו דער קאַווע אַ פֿרישׁ שטיקעל קעז און פּוטער? וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז איך בין מחויב אױסגעריסען ווערען צוליעב אַ שיטערען קרופּניק, אַ קאַליש מיט גרויפּען, און זײ, די יעהופּעצער גבֿירים, באַדאַרפֿען אױסרוהען די בײנער אױף די דאַטשעס, נישט טהון קײן האַנט אין קאַלט וואַסער און עסען דוקא געבראַטענע קאַטשקעלעך, און דוקא גוטע קנישעס, מלינצים מיט ווערטוטען? בין איך דען נישט אַזאַ איד, ווי זײ? וואָלט דען נישט געווען קײן יושר, כּלעבען, אַז טבֿיה זאָל זיך אָװעקזעצען האַטש אײן זומער אױף אַ דאַטשע? אײ, וואו ווערט מען נעמען קעז און פּוטער? ווער ווערט מעלקען די בהמות? טאַקי זײ, די יעהופּעצער סטיקראַטען מײן איך... און איך צעלאַך מיך אַלײן פֿון אַזאַ משוגענעם גע־דאַנק, ווי זאָגט די וועלט אַ ווערטעל: אַז גאָט זאָל הערכען די גאַנים, וואָלט די וועלט געהאַט אײן אַנדער פּנים... — „אַ גוטען אָבענד, רב טבֿיה!“ — הער איך עמיצער רופֿט מיך אַן בײ'ם נאָמען. איך דרעה מיך אַרום, איך טהו אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אָ ט ע ל ק אַ מ ז ו י ל, אַ שנײדער־יונג פֿון אַנאַטעווקע. — ברוך הבא, זאָג איך, סקאַצעל קומט, מען זאָל דערמאָנען משיח'ן. זײַ, מאָטעל, אױף גאָטס ערד, זאָג איך, ווי קומסט דו פּלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פֿיס“. — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אַוועק נעבען מיר אױפ'ן גראָז און קוקט אַהין, וואו מײַנע מײדלעך דרעהען זיך אַרום מיט די טעפּלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלויב מיך שוין לאַנג צו אײַך, רב טבֿיה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קײן צײט נישט; אײן שטיקעל אַרבײט אַרויסגעלאָזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר הײנט אַלײן פֿאַר זיך אַ שנײדער. אַרבײט איז פֿאַראַן, ברוך־השם, גענוג,

אַלע שנײַדערס זענען פּאַרוואַרפן מיט אַרבייט. ס'איז בײַ אונז
משך אַ זומער פון חתונות: ב ע ר ע ל פ אַ נ פ אַ ט ש מאַכט
חתונה; י ו ס ע ל ש י י ג ע ץ מאַכט חתונה; מ ע נ ד ע ל
ז אַ א י ק ע מאַכט חתונה; י ע נ ק ע ל פּ י ס ק אַ ט ש מאַכט
חתונה; מ ש ה ג אַ ר ג ע ל מאַכט חתונה; מ א י ר ק ר אַ ־
פּ ע ו ו ע מאַכט חתונה; ח י י ם ל אַ ש ע ק מאַכט חתונה; און
אפילו ט ר י ה ו ב ע כ ע ד י א ל מ נ ה מאַכט אויך חתונה!“—
די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט
נאָך נישט דערבײַ; מסתּמא בין איך נישט ווערטה בײַ גאָט... —
„ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וואו די מיידלעך זענען,
איהר האָט אַ טעות, רב טביה; איהר זאָלט וועלען, וואָלט איהר
אויך געהאַלטען איצט בײַ חתונה מאַכען, עס ווענדט זיך נאָר אַן
אײַך“... — דהיינו, זאָג איך, וואו אַרום? אפשר מיינסט דו אַ
שידוך פאַר מײַן ציימלען? — „ווי געמאָסטען!“ — מאַכט ער
צו מיר. — האָטש עפּיס אַ רעכטען שידוך? — זאָג איך און
טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זײַן שען, טאָמער מיינט ער
לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקענדיג און קנאַקענדיג!“ — ענט־
פערט ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וואו די
מיידלעך זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דײַנער,
פרעג איך איהם, פון וואָסערע קאַנטען? אויב ער שמעקט מיט
יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָר ניט הערען, ניט זעהען! — „חס
וחלילה, זאָגט ער, ער הויבט נישט אָן שמעקען מיט יאַטקע; איהר
קענט איהם, רב טביה, זעהר גוט!“... איז דאָס האָטש, זאָג איך,
עפּיס אַ גלייכע זאַך? — „נאָך אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך צו גלייך
איז נישט גלייך; ס'איז, ווי מע זאָגט, אָגיל ואשמח — צוגעשניטען
און אויפגענייהט!“... ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר
האָרכען? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ
אַהין. — דער שידוך איז, פאַרשטעהט איהר מיך, רב טביה, טאַקי איך
אַליין“... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונ־
טערגעשפּרונגען, ווי אַ אָפּגעבריהטער, פון דער ערד, און ער נאָך מיר.

און אזוי זענען מיר געבליבען שטעהן אײנער אקעגען אנדערען, אנגעדראדעלט, ווי די האהנען. צי דו ביזט משוגע געווארען, זאג איך צו איהם, צי דו ביזט גלאט אזוי אראפ פונ׳ם זינען? ביזט אליין דער שדכן, אליין דער מחותן און אליין דער חתן, דאס הייסט, א אײגענע חתונה מיט אײגענע כלי־זמר! איך האב נאר, זאג איך, אזעלכעס נישט געהערט אין ערגיץ, אז א בחור זאל זיך אליין רעדען א שידוך! — „דאס, וואס איהר זאגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, אז איך בין משוגע, לאזען אונזערע שונאים משוגע ווערען; איך בין נאר, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אלע געדאנקען; מע באדארף גאר ניט זיין, זאגט ער, משוגע, אז מע זאל ווערען אייער ציטלען; א סימן האט איהר, אז לייזער־וואלף, וואס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונז אין שטאדט, האט זי געוואלט נעמען ווי זי שטעהט און געהט... איהר מיינט, ס׳איז א סוד? דאס גאנצע שטעדטעל ווייסט שוין!... און דאס, וואס איהר זאגט, אליין אהן א שדכן, איז מיר א חידוש, זאגט ער, אויף אייך; איהר זענט דאך, רב טביה, עפּיס יא א איד וואס קאטארי קיין פינגער אין מויל באדארף מען אייך נישט אריינלעגען, איהר וועט אפּבייסען... נאר וואס טויג לאנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאגט ער, איז אזוי: איך און אייער טאכטער ציטעל האבען זיך געגעבען דאס ווארט שוין לאנג, שוין העכער א יאהר, אז מיר זאלען זיך נעמען“... א מעסער אין הארצען, ווען עמיצער זעצט מיר אריין, וואלט מיר געווען א סך מעהר ניחא, ווי די דאזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, מאטעל שניידער, צו טביה׳ן פאר אײן איידעם? והשנית, וואס איז דאס פאר דבורים: ז י י ה א ב ע ן ז י ך ג ע ג ע ב ע ן ד א ס ו ו א ר ט, א ז ז י י ז א ל ע ן ז י ך נ ע מ ע ן? — נו, און וואו בין איך? — רוף איך מיך אן צו איהם. — עפּיס האב איך אויך א שטיקעל דעה צו זאגען אויף מיין קינד, צי מיך פרעגט מען שוין גאר נישט? — „חס וחלילה, מאכט ער, דערויף בין איך דאך טאקי געקומען צו אייך איבעררעדען, אזוי ווי איך האב דערהערט, אז לייזער־וואלף שדכנ׳ט זיך צו אייער

טאכטער, וואס קאטארי שוין העכער א יאהר אז איך האב זי ליעב..." — ס'א משל, זאג איך, אז טביה האט א טאכטער צייטעל, און דו הייסט מאטעל קאמזויל און ביזט א שניידער, הײנט וואס האסט דו צו איהר, דו זאלסט זי פיינד האבען?... — „ניין, מאכט ער, נישט דאס מיין איך, איך מיין גאר עפּיס אנדערש, איך האב אייך געוואלט דערצעהלען, אז איך האב ליעב אייער טאכטער, און אייער טאכטער האט מיך ליעב, שוין העכער א יאהר, זיך געגעבען דאס ווארט מיר זאלען זיך נעמען, האב איך, זאגט ער, עטליכע מאל געוואלט זיין ביי אייך איבעררעדען, נאר אלץ אפּגעלעגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צענויפשלאגען עטליכע קערבלעך אויף א מאשין, און נאכדעם ערשט אויסקליידען זיך, ווי עס געהער צו זיין, ווארום א ליאדע בחור'על היינטיגע צייטען האט צוויי קאס־טיומען מיט עטליכע קאמזוילען"... — טפו זאלט איהר ווערען, מאך איך צו איהם, מיט אייער קינדערשען שכל! און וואס וועט איהר טהון נאך דער חתונה — פארווארפען די צייהן אויף די בענטאנעס, צי דו וועסט הארעווען דיין ווייב מיט קאמזוילען?... — „ע, מאכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, רב טביה, א חידוש, איהר זאלט אזעלכעס זאגען! איך מיין, אז איהר האט חתונה געהאט, האט איהר, דאכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאך נישט געהאט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאך... ממה־נפשך, וואס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איך דאך א שטיקעל בעל־מלאכה אויך"...

בקיצור, וואס זאל איך אייך דא לאנג מאריך זיין? ער האט מיך איבערגערעדט, ווארום — למאי זאלען מיר זיך נארען, ווי אזוי האבען אלע אידישע קינדער חתונה? אז מע זאל וועלען קוקען אויף די זאכען, וואלט אונזער גראד קיינמאל נישט באדארפט חתונה האבען... איין זאך האט מיר נאר פארדראסען און האב דאס נישט געקאנט פארשטעהן בשום־אופן: וואס הייסט, ז י י א ל י י ן האבען זיך געגעבען דאס ווארט? וואס איז דאס פאר א וועלט געווארען? א בחור באגעגענט זיך מיט א

מײדעל און זאגט צו אהר: לאמיר זיך געבן דאס װארט, אז מיר זאלען זיך נעמען... עפּיס גלאט הפקר־ציבעלעס!... נאר אז איך האב א קוק געטהאן אויף מײן מאטלען, װי ער שטעהט זיך אזוי, דעם קאפּ אראפּגעלאזט, װי א זינדיגער מענטש, מײנט דאס גאנץ ערנסט, אהן שום חכמות דערבײ צו האבען, האב איך מיך מײשב געװען: לאמיר זיך נאר גוט באַרעכענען טאקי דאס אײגענע װיעדער צוריק. װאס ברעקעל איך מיך אזוי און װאס מאך איך דא אנשטעלען? דער גרױסער מיוחס װאס איך בין, רב צאַצעלעס אײן אײניקעל, צי די גוזמות נדן, װאס איך געב מײן טאכטער, צי די הלבשה איהרע, משטײנס געזאגט?... מאטעל קאמזױל איז טאקי א שנײדער, ער איז אבער א גאנץ פײן בחור'על, א ארבײטס־יונג, קאן געבען א װײב ברױט, און דערצו נאך א עהרליך יונגעל אױך, הײנט װאס האב איך צו איהם? — טביה, זאג איך צו מיר אלײן, מאך נישט קײן פּױלע תנועות און זאג באם, װי אין פּסוק שטעהט: סלחתי כדבריך — לאז זײן מיט גליק!... יא, װאס טהוט מען אבער מיט מײן אלטער? איך װעל דאך פון איהר האבען, װי זאגט ער, בסוסים ובגמלים — אויף שיסעל און אויף טעלער! װי אזוי פיהרט מען זי ארױף, אז עס זאל בײ איהר װערען רעכט?... װײסט דו גאר װאס, מאטעל? — רוף איך מיך אן צו מײן חתן. — דו געה דיר אהײם, איך װעל מיר דא דערװײל צורעכט מאכען אלץ, װאס מע באדארף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, װי אין דער מגילה שטעהט: והשתיה כדת — אלסדינג דארף זײן באטראכט. און אם ירצה השם מארגען, אויב דו װעסט ביז דעמאלט קײן חרטה נישט האבען, װעלען מיר זיך מסתמא זעהען... — „חרטה? — מאכט ער צו מיר. — איך װעל האבען חרטה? איך זאל ניט דערלעבען אװעקגעהן פון דעם ארט, עס זאל פון מיר װערען, זאגט ער, א שטײן, א בײן!“... — צו װאס טויג דיר נאך דאס שװערען זיך, װאס דו שװערסט זיך, זאג איך איהם, אז איך גלויב דיר אהן א שבועה? געה געזונט, זאג איך, און א גוטע

נאכט, און לאזען זיך דיר חלום'ען גוטע חלומות... און אליין לעג איך מיך אויך שלאפען, נאר עס נעמט מיך ניט קיין שלאף; דער קאפ ווערד מיר שיער ניט צעפאלען אויף שטיקלעך, טראכטענדיג אזא פלאן און אזא פלאן, ביז איך בין געפאלען אויף דעם רעכטען פלאן. וואס-זשע איז דער פלאן? אט וועט איהר הערען, ווי אזוי טביה פאלט אויף א גלייכם!

בקיצור, ארום האלבע נאכט, די גאנצע שטוב שלאפט נעשמאק, דער חראפעט, דער פייפט, בין איך מיך מיישב און הויב אן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואלד! גוואלד! גוואלד!... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מיין גוואלד האט זיך די גאנצע שטוב אויפגעחאפט, און פריהער פון אלעמען גאלדע. „גאט איז מיט דיר, טביה, מאכט זי צו מיר און טרייסעלט מיך, שטעה אויף, וואס איז דיר אזעלכס, וואס גוואלדעוועסט דו?"... איך עפען אויף די אויגען, קוק מיך ארום כלומר'שט אויף אלע זייטען און רוף זיך אן מיט א ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — „ווער איז? וועמען זוכסט דו?" — פרומע-שרה'ן, זאג איך, פרומע-שרה לייזער-וואלפ'ס איז דא נאר-וואס געשטאנען... — „דו רעדסט פון היטץ, מאכט צו מיר מיין ווייב, גאט איז מיט דיר, טביה! פרומע-שרה לייזער-וואלפ'ס, זאל זיין אפגעשיידט, איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט". — איך ווייס, זאג איך, אז זי איז געשטארבען, נאר זי איז אבער פארט געווען נאר-וואס, אט-דא ביי מיין בעט געשטאנען, האט גערעדט מיט מיר, זי האט מיך אנגענומען, זאג איך, ביי'ם גארגעל, מיך געוואלט ווארגען!... — „גאט איז מיט דיר, טביה, וואס פלא-פעלסט דו? — מאכט צו מיר מיין ווייב. — עס האט זיך דיר געקעהרט חלום'ען א חלום; שפיי אוים דריי מאל און דערצעהל מיר וואס האט זיך דיר גע'חלומ'ט, וועל איך דיר אויסלעגען צו גוטען". — לאנג לעבען זאלסט דו, גאלדע, מאך איך צו איהר, וואס דו האסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואלט איך פאר שרעק געקלאפירט אויפ'ן ארט. גיב מיר, זאג איך, א טרונק וואסער, וועל איך דיר דערצעהלען דעם חלום, וואס האט זיך מיר גע'חלומ'ט.

נאָר בעטען וועל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקען און נישט איבערקלערען חלילה גאָט ווייסט וואָס, וואָרום אין די הייליגע ספרים ביי אונז שטעהט געשריבען, אַז נאָר דריי חלקים פון אַ חלום קאָן אַמאָל מקויים ווערען, און דאָס איבעריגע איז בלאָטע, שקרים וכזבים, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען... קודם־כל, זאָג איך, האָט זיך מיר גע׳חלומ׳ט, אַז ס׳איז ביי אונז אַ שמחה; איך וויים נ׳ט, צי אַ קנס־מאָל, צי אַ חתונה. מענטשען אַ סך, אידען און ווייבער, דער רב און דער שוחט, היינט כלי־זמר... דערווייל עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין דיין באָבע ציַיטעל עליו השלום... מיין ווייב האָט דערהערט די באָבע ציַיטעל, איז זי שוין געוואָרען טוידט ווי די וואַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „ווי אַזוי איז זי אויפ׳ן פנים און וואָס אין וואָס איז זי געגאַנגען אָנגעטהאָן?“ — אַ פנים האָט זי, זאָג איך, אויף אַלע אונזערע שונאים, געל אַזוי ווי וואַכס, און אָנגעטהאָן, געוויינטליך, אין ווייסען, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאַכט צו מיר די באָבע ציַיטעל. — איך האָב נחת, וואָס איהר האָט אויסגעקליבען פאַר אייער ציַיטלען, וואָס זי טראָגט מיין נאָמען, אַזאַ פיינעם חתן, אַ לייטישען; ער הייסט מאָטעל קאָמזויל, נאָך מיין פעטער מרדכי, און חאָטש ער איז אַ שניידער, פון דעסט־וועגען איז ער זעהר אַ עהרליך קינד...“ — „פון וואַנען, רופט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונז גענומען אַ שניידער? אין אונזער משפחה, זאָגט זי, זענען פאַרהאַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־אידען, און גלאָט אַזוי אָרעמע לייט, נאָר נישט, חלילה, קיין שניידערס און נישט קיין שוסטערס“... — שלאָג זשע מיך נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איהר, מסתמא ווייסט דיין באָבע ציַיטעל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באָבע ציַיטעל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אָן צו איהר: וואָס זאָגט איהר עפּיס, באָבעניו, אַז ציַיטעל׳ס חתן הייסט מאָטעל און ער איז אַ שניידער, אַז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואָלף און ער איז גאָר אַ קצב?... — „ניין, רופט זיך אָן די באָבע ציַיטעל נאָך אַ מאָל, ניין, טביה, דיין ציַיטעל׳ס חתן הייסט טאַקי נאָר מאָטעל. ער איז אַ שניידער, און מיט איהם

וועט זי זיך עלטערען, אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד"... רעכט, באַבעניו, זאָג איך צו איהר נאָך אַ מאָל, וואָס־זשע טהוט מען מיט לייזער־וואָלף'ען? סטייטש, איך האָב דאָך איהם ערשט נעכ־טען געגעבען דאָס וואָרט!... — איך האָב נאָר אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, איך טהו אַ קוק — נישטאָ די באָבע צייטעל! אויף איהר אָרט איז אויסגעוואַכסען פרומע־שרה לייזער־וואָלף'ס און מאַכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האָב אייך געהאַלטען תמיד פאַר אַ עהרליכען, פאַר אַ אידען מיט תורה, סטייטש, ווי קומט דאָס, איהר זאָלט טהון אַזאַ זאַך, איהר זאָלט וועלען, אַז אייער טאָכטער זאָל מיך ירש'ענען, זיצען אין מיין שטוב, האַלטען מיינע שליסעל, אָנטהון מיין מאַנטעל, טראָגען מיינע ציערונג, מיינע פּערעל?"... וואָס בין איך שולדיג, מאָך איך צו איהר, אייער לייזער־וואָלף האָט אַזוי געוואָלט... „לייזער־וואָלף? — מאַכט זי צו מיר. — לייזער־וואָלף וועט האָבען אַ וויסטען סוף, און אייער צייטעל... אַ רחמנות נעבאָך, רב טביה, אויף אייער טאָכטער; מעהר ווי דריי וואָכען וועט זי מיט איהם נישט לעבען; און אַז עס וועט אויסגעהן די דריי וואָכען, וועל איך קומען צו איהר ביי נאַכט און וועל זי אָננעמען ביי'ם האַלז אָט־אַזוי־אַ..." און מיט די ווערטער, זאָג איך, האָט מיך פרומע־שרה אָנגענומען ביי'ם גאָרגעל און האָט מיך אָנגעהויבען צו וואָרגען אַזוי, אַז ווען ניט דו זאָלסט מיך געוועקט אויפוועקען, וואָלט איך שוין איצטער אָנגע־שפּאַרט ווייט־ווייט!... — „טפו־טפו־טפו! — מאַכט צו מיר מיין ווייב און שפּייעט אויס דריי מאָל דריי. — אין טייך זאָל דאָס פאַלען, אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אויף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערען, אין וואַלד זאָל דאָס רוהען, נאָר אונז און אונזערע קינדער זאָל דאָס ניט שאַדען! אַ בייזער, אַ וויסטער, אַ פינסטערער חלום אויף דעם קצב'ס קאָפּ און אויף זיינע הענט און פיס! לאָז ער זיין די כפּרה פאַר מאָטעל קאַמזויל'ס מינדסטען נאָגעל, האָטש ער איז אַ שניידער, וואָרום אַז ער הייסט נאָך מיין פעטער מרדכי, איז ער געווים נישט קיין געבאָרענער שניידער, און מסתמא אַז די באָבע עליו השלום

איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אהער צו אפגעבען מזל־טוב, באדארפען מיר זאגען, סע זאל זיין אין א גוטער שעה א מזל'דיגער, אמן סלה!"...

בקיצור, וואס זאל איך אייך לאנג מאריך זיין? איך בין געוועזן שטארקער פון אייזען, אז איך האב יענע נאכט אויסגע־האלטען און בין נישט צעזעצט און צעשפּרונגען געווארען, ליגענדיג אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... ב ר ו ך ש ל א ע ש נ י א ש ה — א אידינע בלייבט א אידינע... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מארגען איז געוועזן ביי אונז דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם די חתונה, אויף גמרא־לשון: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א, און דאס פאר־פאלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאנץ צו־פריעדען: ער איז זיך א שניידער, געהט ארום אין בויבעריק פון איין דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבייט, און זי טאג ווי נאכט אין דער יאר, קאכט און באקט און וואשט און שמירט און טראגט וואסער, קוים־קוים דאס שטיקעל ברויט אין שטוב; איך זאל איהר ניט ברענגען א מאל א ביסעל מילכיגס, א מאל עטליכע גראשענס, וואלט געווען גאר נישט גוט — און רעד מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אבי, זאגט זי, איהר מאטעל זאל איהר זיין געזונט.— נו, געהט טענה'ט מיט הײַנטיגע קינדער! עס קומט אויס, ווי איך האב אייך געזאגט פונ'ם אנהויב: ב נ י ם ג ד ל ת י ו ר ו מ מ ת י — הארעווע פון קינדער'ס וועגען, שלאג זיך קאפ אין וואנט, ו ה ם פ ש ע ו ב י — זאגען זיי, אז זיי פארשטעהען בעסער. ניין, זאגט אייך וואס איהר ווילט, הײַנטיגע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איך האב אייך היינט אנגעדולט א קאפ מעהר ווי אלע מאל. האט מיר קיין פאראיבעל נית, זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד!

האָדעל

געשריבען אין יאהר 1904.

האָדער

— איהר חידוש'ט זיך, פאני שלום-עליכם, אויף טביה'ן, וואס מע זעהט איהם נישט? ער האט זיך, זאגט איהר, שטארק א רוק געטהאן, מיט א מאל, זאגט איהר, גרוי געווארען? ער-ער-ער! ווען איהר זאלט וויסען מיט וואס פאר צרות, מיט וואס פאר וועה-טיגען אט דער טביה טראגט זיך ארום! ווי אזוי שטעהט דארט ביי אונז געשריבען: אדם יסודו מעפר וסופו לעפר — א מענטש איז שוואכער פון א פליעג און שטארקער פון אייזען... טאקי נאר א באשרייבונג מיט מיר! וואו ערגיץ א שלאק, א צרה, איין אנשיקעניש — מיך אויסמיידען טאר עס נישט. פון וואנען נעמט זיך עס, ווייסט איהר נים? אפשר דערפון, וואס בטבע בין איך א פתי יאמין, וואס גלויבט איטליכען אויף נאמנות? טביה פארגעסט, וואס אונזערע חכמים האבען אונז אנגעזאגט טויזענד מאל: כבדהו וחשדהו; בלשון אשכנז הייסט עס: „נע וויר סאבאקי"... נאר וואס זאל איך טהון, פרעג איך אייך, אז ס'איז ביי מיר פארט אזא טבע? איך בין, ווי איהר ווייסט, א גרויסער בעל-בטחון און האב צו דעם וואס לעבט אייביג קיינמאל קיין טענות נישט. ווי אזוי ער פיהרט, אזוי איז גוט. ווארום פרובט זיך, אדרבה, פארקעהרט, האט יא טענות, וועט זיך אייך עפּים העלפען? אז ווי באלד מיר זאגען אין די סליחות: הנשמה לך והגוף שלך, — הייסט וואס ווייסט א מענטש און וואס האט ער פאר א ווערדע? שטענ-דיג טענה איך אבער מיט איהר, מיט מיינער הייסט דאס: „גאלדע, זאג איך, דו זינדיגסט! פארהאן, זאג איך, ביי אונז א מדרש..." „וואס מיר מדרש, זאגט זי, מיר האבען, זאגט זי, א טאכטער אויף

חתונה צו מאַכן; און נאָך דער טאָכטער, קיין עין־הרע, געהן נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דריי, קיין ביין אויג זאָל ניט שאַדן!"... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונזערע חכמים, זאָג איך, האָבן דאָס אויך באַוואָרענט; ס'איז פאַרהאַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש..." לאָזט זי זיך ניט רעדן: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַכסענע, זענען אַליין אַ גוטער מדרש"... און געהט טענה'ט מיט אַ אידינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר אַרויס, אַז ס'איז פאַרהאַן, ס'איז דאַ, קיין עין־הרע, ביי מיר סחורה אויף אויפצוקלויבן, און דוקא פיינע סחורה, ניט צו פאַרזינדיגען, איינע שענער פון דער אַנדערער. ס'איז ניט שייך, אַז איך אַליין זאָל לויבן מיינע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!" און ועל־כולם די עלטערע, האָדעל רופט מען זי, די אַנדערע פון צייטלען, די וואָס האָט זיך פאַרקאַכט, אויב איהר געדענקט, אינ'ם חייט; איז זי שען, זאָג איך אייך, די אַנדערע טאָכטער מיינע, האָדעל מיין איך, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי ווי אין דער הייליגער מגילה שטעהט געשריבען: כ י ט ו ב ת מ ר א ה ה י א — שיינט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבען אַ קאָפּ אויך, שרייבט און לייענט אידיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האַלעשקעס. וועט איהר דאָך פרעגען אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביה'ס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע איהרער האַנדעלט גאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסט דו, אַט דאָס פרעג איך דאָך ביי זיי, ביי די פיינע בחורים הייסט עס, וואָס קיין הויזען, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטאָ, און שטודירען גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה: כ ו ל נ ו ח כ מ י ם — אַלע ווילען לערנען, כ ו ל נ ו נ ב ו נ י ם — אַלע ווילען שטודירען. פרעגט זיי: וואָס שטודירען? ווער שטודירען? זאָלען אַזוי ציעגען וויסען אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך־הכל לאָזט מען זיי דאָך גאָר ניט צו, ווי זאָגט ער: א ל ת ש ל ח י ד ך — אַ

קאַטע פון דער פוטער!... זאָלט איהר זעהען פון דעסטוועגען, ווי מע לערענט! און ווער? בעל־מלאכה'שע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאָזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אָדער קיין אָדעס, מע וואַלגערט זיך אוים אויף אַלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, און פאַרבייסען פאַרבייסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאיינאַנד קוקט מען נישט אָן קיין שטיקעל פלייש אין די אויגען, מע לעגט זיך צענויף זעכס פאַרשווינדלעד אויף איין בולקע מיט אַ העריננ און ושמחת בחגך — הוליע קבצן!...

בקיצור, האָט זיך איינער פון דער „חברה" פאַרהאַקט אין אונזער ווינקעל, עפּיס אַ שלים־מזל, נישט ווייט פון דאַנען, איך האָב געקענט דעם טאַטען זיינעם, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָסניק און אַ קבצן, לאָז ער מיר מוחל זיין, אין זיעבען פאַלעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסען, וואָרום אַז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אָנגעשמאַנען צו נייהען שטיוועל, מעג איהם שוין, דאַכט זיך, אָנשטעהן צו האָבען אַ טאַטען, וואָס דרעהט פּאַפּיראָסען. פאַרדריסען פאַרדריסט מיך נאָר איין זאַך: למאי זאָל זיך אַ קבצן גלוסטען לערנען, שטודירען? פראַוודאַ, דער גוטער יאָהר האָט איהם נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפּעל, גאָר אַ גוט קעפּעל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האָבען מיר איבערגעלענט אויף אידיש: פעפּערעל. ער זעהט טאַקי אויס ווי אַ פעפּערעל. איהר זאָלט אָנקוקען — אַ וועוועריקעל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פּאַרזועהעניש, נאָר ס'איז פול, מלא וגדוש, און אַ מויל — אַש להבה, שוועבעל און פער.

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, איך פאָהר איינמאָל אַהיים פון בויבעריק, אָפּגעזעצט דאָס ביסעל סחורה, אַ גאַנצען טראַנספּאָרט, קעז און פּוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיץ איך פאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעל־זאַכען, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופּעצער נגידים, וואָס עס גערט זיי, קיין עין־הרע, אַזוי גוט, און פון טביה'ן דעם שלים־מזל מיט

זיין פערדעל, וואס ווערען כל ימיו פארשווארצט, וכדומה נאך אזעלכע ענינים. זומער, די זון באקט, די פליעגען בייסען, און די וועלט ארום און ארום איז מחיה, גרויס, אפען, האטש הויב זיך אויף און פליה, האטש ציה זיך אויס און שווים!...

דערווייל, איך טהו א קוק — א בחור'על שפאנט זיך מיט די רגלים איבער'ן זאמד, האלט א פעקעל אונטער'ן ארעם און שוויצט, פאכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאקעל בן פלעקעל! — זאג איך צו איהם. — זעץ דיך אויף, הער נאר, וועל איך דיך א ביסעל אונטערפיהרען, איך פאהר במילא לעדיג. ווי שטעהט דארטען, זאג איך, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר'ס אייזעל אז דו באגעגענסט, איז עזוב תעזוב — דארפסט איהם נישט פארלאזען, היינט לא כל־שכן א מענטש"... לאכט ער, דער שלים־מזל, און לאזט זיך דוקא לאנג נישט בעטען און קריכט איין וועגעלע אריין. „פון וואנען, זאג איך, שפאנט דאס, למשל, א בחור'על?" „פון יעהופעץ". „וואס האט, זאג איך, אזא בחור'על, ווי דו, צו טהון אין יעהופעץ?" „אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, גיט אפ אקזאמענט". „אויף וואס, זאג איך, שטודיערט אזא בחור'על, ווי דו?" „אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט נאך אליין נים אויף וואס ער שטודיערט". „אם כן, זאג איך, וואס־זשע דולט זיך אזא בחור'על, ווי דו, אומזיסט דעם קאפ?" „זארגט זיך נישט, רב טביה, אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט שוין, וואס ער האט צו טהון". „זאג מיר נאר, זאג איך, ווי באלד, אז איך בין דיך שוין יא באקאנט, טא ווער ביזט דו, למשל?" „ווער איך בין? איך בין, זאגט ער, א מענטש". „איך זעה, זאג איך, אז נישט קיין פערד; איך מיין וועמענס ביזט דו?" „וועמענס, זאגט ער, זאל איך זיין? איך בין גאט'ס". „איך ווייס, זאג איך, אז גאט'ס; עס שטעהט, זאג איך, ביי אונז געשריבען: כל החיה וכל הבהמה. איך מיין, זאג איך, פון וואנען שטאמסט דו, צי ביזט דו א אונזעריגער, צי אפשר פון דער ליטא?" „שטאמען, זאגט ער, שטאם איך פון אדם הראשונ'ען און אליין בין איך, זאגט

ער, אַ היגער, איהר קענט מיך״. „ווער זשע, זאָג איך, איז דעו־טאַטע דיינער? לאָמיר שוין הערען!״ „מיין טאַטע, זאָגט ער, האָט געהייסען פּערטשיק״. „טפו זאָלסט דו ווערען! האָסט דו, זאָג איך, באַדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביזט דו, הייסט דאָס, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק׳ס אַ זוהנדעל?״ „בין איך, זאָגט ער, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק׳ס אַ זוהנדעל״. „און שטודיערסט, זאָג איך, אין די קלאַסען?״ „און שטודיער, זאָגט ער, אין די קלאַ־סען״. „נו־נו, מהכתיתי, זאָג איך, אָדם אַ מענטש, צפּור אַ פויגעל, קאַטשקע רוק זיך. זאָג זשע מיר, זאָג איך, תכשיט מיינער, פון וואָס, למשל, לעבסט דו, אַשטייגער?״ „פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס״. „אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס־זשע, זאָג איך, עסט דו?״ „אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס מע גיט מיר״. „איך פאַרשטעה, זאָג איך, ביזט נישט קיין איבערקלויבער: אַז ס׳איז דאָ וואָס צו עסען, עסט דו, און אַז ס׳איז נישטאָ וואָס צו עסען, פאַרבייסט דו מיט אַ ליפּ און לעגסט זיך שלאָפען אַ ניכטערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס׳איז אַלסדינג כדאי, אַבי שטודיערען אין די קלאַסען, זאָג איך; גלייכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים, ווי אין פּסוק שטעהט: כולם אהובים, כולם ברורים״... אַזוי זאָג איך צו איהם מיט אַ פּסוק און מיט אַ מדרש, ווי טביה קאָן. מיינט איהר דאָך, אַז ער שווייגט מיר אָפּ, פּערטשיק הייסט עס? „ניט דערלעבען, זאָגט ער, וועלען די נגידים, אַז איך זאָל זיך צו זיי גלייכען! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער ערד!״ „ביזט מיר עפּיס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגען, זאָג איך, אויף די נגידים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זיי האָבען זיך ניט צעטיילט, זאָג איך, מיט דיין טאַטען׳ס ירושה״. „זאָלט איהר מאַקי וויסען, זאָגט ער, אַז איך און איהר און מיר אַלע, קאָן זיין, האָבען אַ גרויסען חלק ביי זיי אין דער ירושה״... „ווייסט דו וואָס, זאָג איך, לאָזען שוין דיינע שונאים רעדען פאַר דיר. איך זעה אַרויס, זאָג איך, נאָר איין זאַך, אַז דו ביזט אַ יונגעל נישט קיין פאַרפאַלענער און די צונג באַדאַרף מען דיר נישט פּיקען; אויב

דו ווערסט, זאג איך, האבען צייט, קאנסט דו זיך אריינכאפען צו מיר היינט אויף דער נאכט, וועלען מיר א ביסעל שמועסען, און טאקי, בדרך הליכה, כאפען מיט אונז א וועטשערע"...

אודאי האט זיך מיינער נישט געלאזט איבער'חזר'ען די ווערטער און איז געקומען צו גאסט, געטראפען אקוראט צום סמיטשיק. בשעת דער בארשט איז געשטאנען אויפ'ן טיש און די מילכיגע קנישעס אין אויווען האבען זיך נאך געפרעגעלט. „דו האסט, זאג איך צו איהם, א לעבעדיגע שוויעגער; קאנסט זיך, זאג איך, געהן וואשען, און אז ניט, קאנסט דו, זאג איך, עסען אומגעוואשען, איך בין ניט גאט'ס סטראפטשע, זאג איך, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאר דיר ניט שמייסען". אזוי שמועס איך מיך אוים מיט איהם, און פיהל, אז עס ציהט מיך עפים צו דעם דאזיגען מענטשעל. וואס — ווייס איך אליין ניט, נאר עס ציהט; איך האב ליעב, פארשטעהט איהר, א מענטשען, וואס מע קאן מיט איהם רעדען א ווארט; א מאל א פסוק, א מאל א מדרש, א מאל א שטיקעל חקירה אין הימעל־זאכען, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע. אט אזא מענטש איז טביה. פון יענער צייט אן האט מיין בחור אנגעהויבען אריינקומען צו מיר כמעט אלע טאג. אפגעפארטיגט זיך מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אפרוהען און א ביסעל פארברענגען. מאהלט אייך, אז אך און וועה איז געוועזן צו איהם מיט זיינע שטונדען אינאיינעם, אז בסך־הכל, דארפט איהר וויסען, ביי אונז דער גרעסטער נגיד איז געוואוינט צו צאהלען גאנצע ח"י גילדוינים, אי דאס, זאל דער לעהרער איהם העלפען לייענען דעפעשען, שרייבען אדרייסים און טאקי פאלגען א גאנג אויך, פאר וואס נישט? א בפירוש'ער פסוק: ב כ ל ל ב ב ך ו ב כ ל נ פ ש ך — עסט דו ברויט, דארפסט דו וויסען פאר וואס. א שטיקעל גליק כאטש, וואס געגעסען האט ער, אייגענטליך, ביי מיר, און דערפאר האט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעכטער, ווי זאגט ער: ע י ן ת ח ת ע י ן — א פאטש פאר א פאטש; און אט אזוי איז ער געווארען ביי אונז אין שטוב א גאנצער בן־בית.

די קינדער האָבען איהם אונטערגעטראָגען אַ גלעזעל מילך, און מיין אַלטע האָט אַכטונג געגעבען, ער זאָל האָבען אַ העמד אויפ'ן לייב מיט אַ פּאָר זאָקען גאַנצע — און טאַקי דעמאָלט האָבען מיר דאָס איהם געקרוינט מיט'ן נאָמען „פּעפּערעל“, איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אויף אידיש פון פּערטשיק, און מע קאָן זאָגען, אַז מיר האָבען איהם אַלע ליעב געקריגען עפּיס גאָר ווי איין אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון אַ מענטשעל, אַ פּשוט'ער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך איהם פיינט געהאַט: פאַר זיין פּאַרפאַלען ווערען. פּלוצים פּלעגט ער זיך אויפהויבען, אַוועקגעהן, און ו ה י ל ד א י נ נ ו — נישטאָ פּעפּערעל! „וואו ביזט דו געווען, מיין טייערער שפּיעל־פויגעל?“ שווייגט ווי אַ פיש... איך ווייס נישט, ווי אַזוי איהר — איך האָב פיינט אַ מענטשען מיט סודות; איך האָב ליעב, ווי זאָגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מ י ב א ש ו מ י ב מ י ם — פאַר פייער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — ניט געדאַכט זאָל ער ווערען! רעדט על ה' ועל משיחו, און אויף „ננתקה“... און דער עיקר טאַקי — אויף „ננתקה“... מיט פּלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגע'נע גענג, עפּיס אַלסדינג לאַקירדע, פּאַפּעריק, מיט די פּיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זיין משוגע'נעם, פאַרקעהר־טען שכל, איז אַפּגעפּרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקעהרט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז גאָר דאָס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל, טייערער פון חרוסת, מחמת יגיע כפּיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?“ ווערד ער מלא כעס און וויל מיר איינדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטען אויף דער וועלט, און אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס סע טהוט זיך אויף דער וועלט, טהוט

זיך עס נישט על־פּי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטויזענד ראיות און משלים, וואָס קלעפּען זיך ביי מיר, ווי איין אַרבעס צו דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דיין משוגע'נעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מיין פערדעל פאַהרט, איז אויך נישט על־פּי יושר?"... וכדומה נאָך אַזעלכע קלאָץ־קשיות פרעג איך איהם און שטעל איהם אָפּ, ווי זאָגט ער, על כל דברי שירות ותשבחות — אויף יעדען טריט, ווי טביה קאָן! מיין פעפערעל אָבער קאָן אויך, נאָך א מין קאָנען! הלואי וואָלט ער אַזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און האָט ער עפּיס אויפ'ן הארצען, אַזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איינמאָל זיצען מיר אַזוי פאַרנאַכט ביי מיר אויף דער פּריזבע און חקירה'ן אַלץ מכח די דאָזיגע ענינים, פילאָזאָפיע הייסט עס. רופט ער זיך אָן צו מיר, פעפערעל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה? איהר האָט טעכטער, רב טביה, זעהר געראָטענע". „טאַקי באמת?" — זאָג איך. — א דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבען, זאָג איך, אין וועמען געראָטען צו זיין". „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, א בר־דעת, א פאַלנע מענטש". „איך וויים עס אָהן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע". אַזוי זאָג איך צו איהם, און דאָס הארץ, געוויינטליך, וואַכסט פאַר תענוג. ווארום וואָסער פאָטער, איך בעט אייך, האָט נישט ליעב, אַז מע לויבט איהם זיינע קינדער? געה זיי א נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינגען א פאַרקאַכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איהר מעגט דאָס הארכען.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געוועזן איז דאָס צווישען טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקי, פאָהר איך אַזוי מיר מיט מיין וועגעלע איבער די דאַטשעס, שטעלט מיך עמיצער אָפּ. איך טהו א קוק — ס'איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דאַרפט איהר וויסען, איז זיך א איד א שדכן, ווי אַלע שדכנים, פאַרנעמט זיך, הייסט דאָס, מיט שידוכים. דערזעהט ער מיך, אפרים הייסט עס,

אין בויבעריק און שטעלט מיך אפּ: „זייט־זשע מוחל, רב טביה, איך דאַרף אייך עפּיס, זאָגט ער, זאָגען". „מהכתיתי, אַבי אַ גוטס", זאָג איך און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל. „איהר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאָכטער!" „איך האָב, זאָג איך, זיעבען, זאָלען געזונט זיין". „איך ווייס, זאָגט ער, אַז איהר האָט זיעבען, איך האָב אויך זיעבען". „האָבען מיר, זאָג איך, אינאיינעם אַזוי גרויס ווי פער־צעהן". „בקיצור, ווערטלעך אויף אַ זייט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איך בין דאָ, ווי אייך איז ידוע, אַ איד אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פאַר אייך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון חתנלאַנד אַ חתן, טאַקי פּערווע שבפּערווע!" „דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערד אַנגערופען ביי אייך אַ חתן פון חתנ־לאַנד, פּערווע שבפּערווע? אויב, זאָג איך, אַ חייט, אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איך, זיצען דאָרט, און איך, זאָג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מיין גלייכען וועל איך מיר געפינען, מ מ ק ו ם א ח ר , ווי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט..." „ע, זאָגט ער, רב טביה, איהר הויבט שוין אָן מיט אייערע מדרשים? מיט אייך, זאָגט ער, רעדען, באַדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען! איהר פאַרשיט, זאָגט ער, די וועלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אויס, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ מין שידוך אפרים דער שדכן איז אַ בעלן אייך פאָרצולעגען; איהר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָר־כען און שווייגען". אַזוי מאַכט ער צו מיר, אפרים הייסט דאָס, און נעמט און לייענט מיר אויס אַ צעטעל — וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי עפּיס קפּריסין. ראשית, איז דאָס אָרט זעהר אַ שען אָרט, אַ טאַטענס אַ קינד, זאָגט ער, ניט קיין „חאַץ־דרגא". און דאָס, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי מיר דער עיקר. וואָרום איך בין אַליין אויך ניט אַבי ווער; ביי מיר אין דער משפּחה זענען פאַרהאַן אַלערליי, ווי זאָגט ער: ע ק ו ד י ם , נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — פאַרהאַן פּראָסטע מענטשען, פאַרהאַן בעלי־מלאכות און פאַרהאַן בעלי־בתים. היינט איז ער אַ יודע־נגן, וואָס פאַרשטעהט אין די קליינע אותיות. און דאָס איז ביי מיר אודאי נישט פון די קליינע

זאָבען, וואָרום אַ גראָבען יונג האָב איך דאָך פיינט, ווי חזיר! ביי מיר איין עס־האָרץ איז ערגער טויזענד מאָל פון אַ הולטיי; איהר מעגט אייך געהן אהן אַ היטעל, און אפילו מיט׳ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פיס ארויף, אבי איהר ווייסט וואָס רש״י מאָכט, זענט איהר שוין פון מיינע לייט. אט אזא איך איז טביה... היינט איז ער, זאָגט ער, רייך, אנגעשטאָפּט מיט געלט, פאָהרט ארוים, זאָגט ער, מיט אַ קאַרעטע, מיט אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אזש אַ רויך!... נו, מהכתיתי, טראַכט איך מיר, דאָס איז אויך נישט פון די גרויסע הסרונות. איידער אַ קבצן, איז שוין גלייכער אַ נגיד. ווי זאָגט ער: יאה ענייותא לישראל — גאָט אליין האָט אויך פיינט אַ קבצן. אַ סימן האָט איהר, אז גאָט זאָל ליעב האָבען אַ קבצן, וואָלט אַ קבצן קיין קבצן נישט געווען. „נו, לאָמיר הערען ווייטער״, זאָג איך. „ווייטער, זאָגט ער, וויל ער מיט אייך אַ שידוך טהון, ער געהט אויס, ער חלש׳ט, זאָגט ער, דאָס הייסט נישט נאָך אייך — נאָך אייער טאָכטער חלש׳ט ער, ער וויל אַ שענע וויל ער״... „אזוי? — זאָג איך. — לאָז ער זיין פּאָר איהר די כפּרה. ווער, זאָג איך, איז ער, דער אַנטיק אייערער: אַ בחור? איין אלמן? אַ גרוש? אַ שוואַרץ־יאָהר? „ער איז אַ בחור, זאָגט ער, אַ בחור, אפילו אין די יאָהרען שוין, נאָר אַ בחור״. „ווי אזוי־זשע, זאָג איך, איז דער הייליגער נאָמען זיינער?״ וויל ער מיר נישט זאָגען, האָטש בראָט איהם. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פיהרען קיין בויבעריק, וועל איך אייך נאָכדעם, זאָגט ער, זאָגען״. „וואָס הייסט, זאָג איך, איך זאָל זי ברענגען צו פיהרען? ברענגען, זאָג איך, ברענגט מען צו פיהרען אַ פערד, זאָג איך, אויפ׳ן יריד, אדער אַ בהמה צו פאַרקויפען״...

בקיצור, די שדכנים, ווייסט איהר דאָך, קאָנען איבעררעדען אַ וואַנט. ס׳איז געבליבען, אז אם ירצה השם נאָך שבת ברענג איך זי צו פיהרען קיין בויבעריק. און אַלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אויף די געדאַנקען, און איך שטעל מיר שוין פאָר מיין האָדלען, ווי זי פאָהרט אין אַ קאַרעטע מיט אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, און

די וועלט איז מיר מקנא, ניט אַזוי אויף דער קאַרעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואָס איך טהו דער וועלט דורך מיין טאָכטער די נגידית, העלף־אוים די געפאַלענע מיט אַ גמילות־חסד, וועמען אַ כף־הא׳ער, וועמען אַ פופציגער און וועמען אַ הונדערטער, ווי זאָגט איהר, יענער האָט אויך אַ נשמה... אַזוי טראַכט איך מיר, פאָהרענדיג פאַרנאַכטליך, צוריקוועגס אהיים, און שמיים דאָס פער־דעל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „ל ס ו ס ת י, זאָג איך צו דעם, וויאָ! אַנו, טאָך נאָר, זאָג איך, מיט די רגלים אַ ביסעלע גיכער, באַקומסט דו דיין פאַרציע האָבער, ווארום א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — שטעהט ביי אונז גע־שריבען — אַז מע שמירט ניט, פאָהרט מען ניט“...

און ווי איך רעד מיר דאָ אַזוי מיט מיין פערדעל, זעה איך, פון וואַלד אַרוים שניידט זיך אַ פאָרעל. צוויי מענטשען, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. געהן געהען זיי נאָהענט, האַרט איינער צום אַנדערען, און מע רעדט עפּים זעהר געשמאַק. ווער קאָן דאָס זיין פלוצים אין מיטען דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייעריגע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס׳איז פעפערעל! מיט וועמען־זשע געהט ער דאָס, דער שלים־מזל, אַזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך איין נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבה׳קע? אוי! דאַכט זיך, האָדעל? יאָ, ס׳איז זי, ווי איך בין אַ איד. ס׳איז זי!... אַזוי? אַט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערענט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך?! אוי, טביה, ביזט דו אַ בהמה! — אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל און רוף זיך אָן צו מיינע לייט: „אַ גוטען אָבענד אייך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּים מכח מלחמה? ווי קומט איהר, זאָג איך, פלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איהר דאָ אַרוים? אויפ׳ן נעכטיגען טאָג?“... דערהערט אַזאַ מין ברוך־הבא, איז מיין פאָרעל געבליבען שטעהן, ווי זאָגט ער, ל א ב ש מ י ם ו ל א ב א ר ץ, דאָס הייסט: נישט אַהין, נישט אַהער, מחילה צעדרעהט און רויט־

ליך אויפ'ן פנים... געשטאנען אזוי א פאר מינוט אהן ווערטער, לאזט מען אראפ די אויגען, נאכדעם הויבט מען אן קוקען אויף מיר, איך אויף זיי, זייביידע איינס אויף דאס אנדערע.

„נו? — זאג איך. — עפּיס באטראכט איהר מיך, זאג איך, גלייך אזוי ווי איהר האט מיך שוין לאנג נישט געזעהען. איך בין, דאכט מיר, דער אייגענער טביה, זאג איך, וואס געווען, נישט גע־מינערט א האר". אזוי מאך איך צו זיי האלב פארדראסיג און האלב אויף קאטאוועס. רופט זיך אן צו מיר די טאכטער מיינע, הארעל הייסט דאס, און ווערד נאך רויטער ווי פריהער: „טאטע, אונז קומט מזל־טוב"... „מזל־טוב אייך, זאג איך, מיט מזל זאלט איהר לעבען. וואס איז די מעשה? איהר האט געפונען, זאג איך, איין אוצר אין וואלד? צי איהר זענט נאר־וואס נצול געווארען, זאג איך, פון א גרויסער סכנה?" „אונז קומט, זאגט ער, מזל־טוב, מיר זענען חתן־כלה". „וואס הייסט, זאג איך, איהר זענט חתן־כלה?" „חתן־כלה, זאגט ער, ווייסט איהר נישט וואס הייסט? חתן־כלה הייסט, זאגט ער, איך בין איהר חתן, זי איז מיין כלה". אזוי מאכט ער צו מיר, פעפערעל הייסט דאס, און קוקט מיר דוקא גלייך אין די אויגען אריין. איך קוק איהם אבער אויך גלייך אין די אויגען אריין און מאך צו איהם: „ווען איז געווען ביי אייך, זאג איך, דאס קנס־מאל? און פאר וואס האט איהר נישט גערופען מיך אויך אויף דער שמחה? איך קעהר מיר, דאכט זיך, אן דא א שטיקעל מחותן, צי ניין?"... איהר פארשטעהט, איך לאך און וועריעם עסען מיר, טאטשען מיין לייב. נאר גאר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע, טביה האט ליעב אויסהארכען ביז'ן סוף... רוף איך מיך אן צו זיי: „איך פארשטעה ניט — א שידוך אהן א שדכן, אהן תנאים?" „וואס דארפען מיר, מאכט ער, פעפערעל הייסט דאס, שדכנים? מיר זענען שוין לאנג, זאגט ער, חתן־כלה". „אזוי? גאט'ס נסים! וואס־זשע האט איהר, זאג איך, געשוויגען ביז אהער?" „וואס זאלען מיר, זאגט ער, שרייען? מיר וואלטען אייך היינט אויך נישט דערצעהלט, נאר אזוי ווי מיר האלטען אין גיכען ביי צעשיידען

זיך, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאָלען שטעלען פריהער׳ט אַ חופה״... דאָס האָט מיך שוין פאַרדראָסען, ווי זאָגט איהר: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — דערלאַנגט איןביין אַריין! מילא, וואָס ער זאָגט: חתן־כלה — איז נאָך צו דערליידען, ווי שטעהט דאָרטען געשריבען: אַ ה ב ת י — ער וויל זי, זי וויל איהם. אָבער חופה? וואָס איז דאָס פאַר ווערטער: שטעלען אַ חופה? עפּיס תרגום־לשון!... ווייזען ווייזט אויס, אַז מיין חתן האָט פאַר־שטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה אַ ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דער־פון איז אַזוי: איך האַלט ביי אָפּפאָהרען פון דאַנען״. „ווען פאָהרסט דו?״ „אין גיכען״. „וואוהין, אַשטייגער?״ „דאָס קאָן איך אייך, מאַכט ער, נישט זאָגען, ס׳איז, זאָגט ער, אַ סוד״... איהר הערט? ס׳איז אַ סוד! ווי געפעלט דאָס אייך, אַשטייגער? קומט צו געהן אַ פעפערעל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעהעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלען אַ חופה, האַלט ביי אַוועקפאָהרען און זאָגט ניט וואוהין! קאָן ניט צעזעצט ווערען די גאַל? „מילא, זאָג איך צו איהם, אַ סוד איז אַ סוד; ביי דיר איז גאָלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטעהן, ברודערעל, אָט דאָס: דו ביזט דאָך אַ מענטש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביזט איינגעטונקען אין מענטשליכקייט פון אויבען ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פלוצים אין מיטען דרינען צונעמען ביי טביה׳ן אַ טאָכטער און מאַכען זי פאַר איין עגונה? אָט דאָס הייסט ביי דיר יושר? מענטשליכקייט? אַ שטיקעל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט מיך נישט באַ׳גנבה׳ט, אָדער אונטערגעצונ־דען״... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדעל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָר ניט, ווי גליקליך מיר זענען, איך און ער, וואָס מיר האָבען דיר אויסגעזאָגט פונ׳ם סוד. ס׳איז ביי אונז, זאָגט זי, אַראָפּ אַ שטיין פונ׳ם הארצען. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושען״. און נישט לאַנג געטראַכט, חאַפּען זיי מיך ...רום ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אַנדערער זייט, און מע הויבט מיך אָן קושען

און האַלזען, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפּעט, אַפּנים, זיי ביידע צווישען זיך דאַוואָי קושען זיך! א באַשרייבונג, זאָג איך אייך, א טעיאַטער מיט זיי! „טאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושען זיך? צייט עפּיס רעדען מכח תכלית“. „מכח וואָסער תכלית?“ זאָגען זיי. „מכח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע“... „מיר דאַרפען נישט, זאָגען זיי, גאָר נישט ניט, נישט קיין לאָקשען, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס“. „וואָס־זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איהר יאָ?“ „מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נאָר חופּה וקדושין“... איהר הערט וועררטער?...

בקיצור, איך וועל אייך ניט מאַריך זיין, עס האָט מיר געהאָל־פען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי — מע האָט געשטעלט אַ חופּה. אַלץ הייסט אַ חופּה! אודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, נישט אַזאַ חופּה, ווי טביה'ן שטעהט אָן. אויך מיר א חופּה!... אַ שטילע חתונה... אַך און וועה!... און דערצו איז נאָך פאַרהאַן אַ ווייב, ווי זאָגט איהר: אויף אַ מכה אַ בלאָטער. מוטשעט זי, איך זאָל איהר נאָר זאָגען, וואָס איז דאָס עפּיס אַזוי האַפּ־לאַפּ, בחפּזון'דיג? נו, געהט גיט צו פאַרשטעהן אַ אידינע, אַז סע ברענט! וואָס טויג אייך, איך האָב איהר געמוזט אָפּטאַקען פון דרך־שלום וועגען אַ ליגען הגדול הגבור והנורא, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מוהמע פון יעהופּעץ, נעבכטיגע טעג — אבי זי זאָל מיך לאָזען צו־רוה. און מאַקי באותו היום, דאָס הייסט אַ פּאָר שעה נאָך דער שענער חופּה, שפּאַן איך איין דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר זעצען זיך אויף זאַלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מאַרש צום באַהן קיין בויבעריק. זיצענדיג אַזוי מיט מיין פּאָר־פּאָלק אין וועגעלע, האָפּ איך מיר אַ קוק מן הצד אויפ'ן דאָזיגען פּאָרעל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען און ווי מאָדנע שען ער פיהרט זיין וועלטעל! און וואָס פאַר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי איהם! אָט האָט

איהר אייך א פארפאלק נאר־וואס פון דער נארעל ארויס: פאהרט ער אוועק, דער גוטער יאהר ווייסט איהם וואוהין, און זי בלייבט איבער דא — און מע זאל דאס לאזען אפילו א טרער, חאטש פון יוצא וועגען! נאר גאר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האט צייט, קוקט און שווייגט, וואס וועט דא זיין... זעה איך עפּיס א פּאר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראטענע שטיוועל, זענען ארויסגעקומען אויפ׳ן באהן זיך געזעגענען מיט מיין שפּיעל־פויגעל. איינער פון זיי איז געגאנגען עפּיס ווי א שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט׳ן העמדעל איבער די הויזען, און האט עפּיס געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייד. „זעה נאר, טביה, טראכט איך מיר, צי האסט דו זיך ניט אריינגעחאפּט דא צווישען חברה פערד־גנבים, בייטעל־שניידערס, שלעסער־ברעכער, אדער פאלשע מאנעטשיקעס?“...

פאהרענדיג צוריק מיט מיין האדלען פון בויבעריק אהיים, קאן איך מיך נישט איינהאלטען און זאג איהר ארויס דעם דאזיגען געדאנק גאנץ אפענטליך. צעלאכט זי זיך און וויל מיך איינרעדען, אז ס׳איז לויטער פיינע מענטשלעך, עהרליכע, לעצט־עהרליכע לייט, וואס זייער גאנץ לעבען איז נאר פון יענעמס וועגען, זיך האבען זיי נישט אין זינען, אפילו אין דער לינקער פּיאטע... „אט א יענער, זאגט זי, וואס מיט׳ן העמדעל, דער איז גאר א טאטענס א קינד; ער האט, זאגט זי, אוועקגעווארפען רייכע טאטע־מאמע אין יעהופּעץ, וויל נישט נעמען ביי זיי קיין צעבראכענעם גראשען“. „אזוי? גאט׳ס וואונדער! — זאג איך. — טאקי זעהר א פיין בחור׳על, כלעבען! צום העמדעל, וואס ער געהט איבער די הויזען, מיט די לאנגע האר, ווען גאט העלפט איהם נאך א הארמאניע, אדער א הונט זאל איהם נאכלויפען פון הינטען, דעמאלט האט דאס שוין גאר דעם זיעבעטען חן!“... אט אזוי רעכען איך זיך אפּ מיט איהר שוין פאר איהם אויך, און לאז אויס מיין גאנץ ביטער הארץ, הייסט דאס, צו איהר נעבאך... און זי? גאר נישט! א י ן א ס ת ר מ ג ד ת — מאכט זיך תמ׳עוואטע. איך איהר: „פעפערעל“, און

זי מיר: „טובת־הכלל, ארבייטער, נעכטיגע טעג"... „וואס טויג מיר, זאג איך, אייער טובת־הכלל מיט אייער ארבייטען, אז עס געהט־צו ביי אייך בסוד? פארהאן, זאג איך, א שפריכווארט: וואו א סוד, דארט איז א גנבה... אמעהר זאג מיר גלייך, וואס איז ער געפאהרען, פעפערעל, און וואוהין?"... „אלסדינג יא, זאגט זי, נאר דאס נישט. פרעג זיך, זאגט זי, בעסער נישט נאך; גלויב מיר, זאגט זי, וועסט מיט דער צייט אליין אלסדינג וויסען. וועסט, אם ירצה השם, הערען, און אפשר אין גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!"... „אמן, הלואי, זאג איך, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען. נאר אונזערע שונאים, זאג איך, זאלען אזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי איך הויב אן צו פארשטעהן, וואס דא טהוט זיך ביי אייך און וואס באדייט די שפיעל!"... „אט דאס איז טאקי, זאגט זי, דער אומגליק, וואס דו וועסט דאס ניט פארשטעהן". „וואס־זשע, ס'איז אזוי טיעף? מיר דאכט, זאג איך, אז איך פארשטעה, מיט גאט'ס הילף, גרעסערע זאכען"... „דאס לאזט זיך ניט, זאגט זי, פארשטעהן מיט'ן שכל אליין, דאס דארף מען, זאגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן הארצען"... אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און דאס פנים ביי איהר בשעת־מעשה פלאמט און די אויגען ברענען. ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, די טעכטער מיינע! פארקאכען זיי זיך אין עפּיס, איז מיט הארצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערצעהלען, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעכס און זיעבען — א י ן ק ו ל ו א י ן כ ס ף — נישטא ניט קיין בריעף, ניט קיין ידיעה. „פארפאלען, זאג איך, פעפערעל!" — און חאפּ א קוק אויף מיין האדלען. נעבאך קיין טראפען בלוט נישטא אין פנים, זוכט־אויף אלע מאל איין אנדער שטיקעל ארבייט אין שטוב, וויל, נוייזט אויס, פארגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע, נאר, איהר זאלט זאגען, זי זאל דאס איהם אפילו דערמאנען! שא, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאר קיין מאל נישט געווען קיין פעפערעל אויף

דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשׂה, איך קום צו פֿאָהרען אהיים, איך זעה — מיין האָדעל איז פֿארוויינט, געהט אַרום מיט אנגעשוואָלענע אויגען. הויב איך מיך אָן צו דערפֿרעגען, ווער איך געוואָהר, אַז דאַ איז נישט לאַנג געווען עפּים איינער אַ שלים־מזל מיט לאַנגע האָר און גע'סוד'עט זיך עפּים מיט איהר, מיט האָדלען הייסט עס. „אהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאַס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אָוועקגעוואָרפֿען רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמד־על איבער די הויזען“... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרוים מיין האָדלען פֿון שטוב אין הויף אַרוים און טהו זי אַ חאַפּ גלייך אויף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פֿון איהם אַ גרוס?“ „יאָ“. „וואו איז ער ערגיץ, דיין באַשערטער?“ „ער איז, זאָגט זי, ווייט“. „וואָס טהוט ער?“ „ער זיצט!“ „ער זיצט?“ „ער זיצט“... „וואו זיצט ער? פֿאַר וואָס זיצט ער?“ — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכ־טער מיינע, ווערליג איך פֿאַרשטעה, זיצט ער נישט פֿאַר קיין גנבה; פֿאַרשטעה איך ניט דעם שכל, אַז ווי באַלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, היינט פֿאַר וואָס־זשע זיצט ער, פֿאַר וואָסערע מעשׂים טובים?“... שווייגט זי — אין אסתּר מגדת... האָב איך מיך מיישב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דיין שלים־מזל, ניט מיינער. אַ שענע ריינע כּפּרה! נאָר אינוועניג אין האַרצען טראָג איך אַ ווערטיג, איך בין פֿאָרט אַ פֿאָטער, ווי מיר זאָגען אינ'ם דאַווענען: כּ ר ח ם אָ ב ע ל ב נ י ם — אַ פֿאָטער בלייבט אַ פֿאָטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויף דער נאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מנהג, איך רוה מיך אָפּ, און אויך דאָס פֿערדעל רוהט זיך ביי מיר אויס, ווי אין דער תּורה שטעהט געשריבען: אַ ת ה — דו, ו ש ו ר ך — און דיין וווייב, ו ח מ ו ר ך — און דיין פֿערדעל... און אַגב איז שוין אין בויבעריק כּמעט נישטאָ וואָס צו טהון: טהוט מען אַ בלאָז מיט'ן שופֿר, אַזוי צעלויפֿען זיך אַלע

ראטשניקעס, ווי די מייז אין א הונגער, און בויבעריק ווערד א
פוסטקע. דעמאלט האב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך
אויף דער פריזבע. פאר מיר איז עס דאס בעסטע שטיקעל צייט.
די טעג זענען געשענקטע. די זון באקט שוין ניט, ווי א קאלכ־
אויוועו, נאר זי גלעט מיט א מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער
וואלד איז אלץ נאך גריו, די סאסנעס הערען ניט אויף צו שמעקען
מיט סמאלע, און עס דאכט זיך מיר, אז דער וואלד קוקט יום־
טוב׳דיג, ווי גאט׳ס א סוכה, א סוכה פון גאט. אט דא, טראכט
איך מיר, האלט גאט סוכות; דא, ניט אין שטאדט, וואו סע
טארעראמט, און מענטשען לויפען הין און הער, פינען מיט דער
נשמה, יאגען זיך נאכ׳ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאר געלט
און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אויף דער נאכט, הושענא־
רבה, למשל, — איז דאך גאר א גן־עדן: דעמאלט איז דער הימעל
בלוי, די שטערען פינקלען, שעמערירען, בייטען זיך, פינטלען, ווי,
להבדיל, א מענטש מיט די אויגען; און אמאל, מאכט זיך, פליהט
דורך א שטערן פייל אוים׳ן בויגען, לאזט איבער נאך זיך אויף
א רגע׳לע א גרינעם פאס — דאס האט זיך אראפגעלאזט א שטע־
רענדעל, געפאלען עמיצענס מזל. ווארום וויפיעל שטערען, אזוי
פיעל מזלות... אידישע מזלות... „עס זאל חאטש ניט זיין מיין
פינסטער מזל“, — טראכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ׳ן
געדאנק האדעל. שוין פון עטליכע טעג, אז זי איז עפיס ווי אויפ־
געמונטערט, לעבעדיגער געווארען, גאר איין אנדער פנים באקומען.
עמיצער האט איהר געבראכט א בריוועל, אפנים, פון איהם טאקי,
פון איהר שלים־מזל. ווילען ווילט זיך מיר זעהר וויסען, וואס ער
שרייבט איהר, נאר פרעגען וויל איך נישט; זי שווייגט, שווייג
איך אויך, פתח שין שא! טביה איז נישט קיין אידינע; טביה
האט צייט...

דערווייל, אזוי ווי איך טראכט פון האדלען, קומט זי או, האדעל
הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פריזבע, קוקט זיך
ארום אויף אלע זייטען און רופט זיך אן צו מיר שטילערהייד:

„הערסט דו, טאַטע? איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען: היינט גענעגענען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אויף שטענדיג"...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מע הערט, און קוקט אויף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל איהם אייביג נישט פאַרגעסען. און בשעת־מעשה פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען"... וואָס איז מיר איינגעפאַלען טרינקען? ווייל עס האָט זיך געטראָפען, ניט דאָ געדאַכט, אַ מעשה: אַ מיידעל נישט ווייט פון אונז האָט זיך פאַרקאָכט אין אַ דאָרף־שייגעץ און האָט זיך צוליעב דעם דאָרף־שייגעץ... איהר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר צרות קראַנק געוואָרען און איז געשטאָרבען, און דער טאַטע האָט זיך אויסגעבראָכט, געוואָרען אַ קבצן. און דער דאָרף־שייגעץ האָט זיך מיישב געווען און האָט חתלירע געהאַט פאַר איין אַנדערע. איז זי אַוועקגעגאַנגען צום טייך, דאָס מיידעל הייסט דאָס, און האָט זיך אַריינגעוואָרפען אין וואַסער אַריין און האָט זיך דערטרונקען...

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגענסט זיך אָפּ מיט מיר אויף שטענדיג?" — אַזוי מאַך איך צו איהר און קוק אַראָפּ, זי זאָל ניט זעהען, ווי איך בין טוידט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאָהר, זאָגט זי, אַוועק, מאָרגען, זאָגט זי, גאַנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר קיין מאָל ניט זעהען... קיין מאָל ניט"...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט חאָטש דערפאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: גם זו לטובה — עס קאָן זיין ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט... „וואוהין, למשל, פאָהרסט דו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסען?" „איך פאָהר, זאָגט זי, צו איהם". „צו איהם? — זאָג איך. — וואו איז ער דען אַצינדערט?" „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכען שיקט מען איהם אַוועק". „פאָהרסט דו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט איהם?" — אַזוי זאָג איך צו איהר און מאַך זיך תמ'עוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך געה איהם נאָך גלייך אַהין". „אַהין? — זאָג

איך. — ווער איז געווען דער אהין? ווי אזוי הייסט דאס ארט?"
„מע ווייסט נאך נישט אקוראט, זאגט זי, ווי אזוי דאס ארט הייסט,
נאר וויט איז דאס זעהר, זאגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות"...

אזוי זאגט זי צו מיר, הארעל הייסט עס, און עס מאהלט זיך מיר אויסעט, אז זי רעדט דאס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואלט דא אפגעטהאן עפּיס אזעלכס, וואס סע קומט איהם דערפאר א מעדאל פון א פוד אייזען!... וואס ענטפערט מען איהר, למשל, אויף אזא זאך? פאר אזא זאך נעמט א פאטער און בייזערט זיך אוים אויף א קינד, שענקט א פאר פעטש, אדער ער בייטעלט אוים אלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אבער ניט קיין אידינע. איך געה מיט דעם גאנג, אז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיך אן צו איהר מיט א פסוק, ווי געוויינטליך: „איך זעה ארוים, זאג איך, טאכטער מיינע, אז דו ביזט מקיים, ווי אין דער הייליגער תורה שטעהט געשריבען: ע ל כ ן י ע ז ב — ווארפסט אוועק, זאג איך, צוליעב א פעפערעל, טאטע־מאמע, זאג איך, און לאזט זיך אוועק אין איין ארט, וואס מע ווייסט ניט וואו, ערגיץ אין די מדבריות, אפנים, אויפ'ן פארגליווערטען ים, דארט, וואו אלכסנדר מוקדון, זאג איך, איז געפאהרען אויפ'ן אקרענט און פארבלאנזעט אויף א ווייטער וויספע, זאג איך, צווישען ווילדע מענטשען, ווי איך האב געלייענט, זאג איך, אמאל אין א מעשה־ביכעל"...

אזוי זאג איך צו איהר האלב אויף קאטאוועס און האלב מיט כעס, און דאס הארץ בשעת־מעשה וויינט. נאר טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האלט זיך איין. און זי, הארעל הייסט עס, פאלט נישט אראפ ביי זיך; ענטפערט מיר אפ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געהאפט, און באטראכט. טביה'ס טעכטער קאנען רעדען...

און האטש איך האלט דעם קאפ אראפ און די אויגען צו, פון דעסטוועגען דאכט זיך מיר, אז איך זעה זי, הארלען הייסט דאס, איך זעה — איהר פנים איז פונקט אזוי ווי די לבנה, בלאס און מאט, און דאס קול איהרס, מאהלט זיך מיר אוים, איז עפּיס ווי

פארדומפען, ציטערט... זאל איך איהר, אשטייגער, פאלען אויפ'ן האלז, בעטען, חלש'ען פאר איהר, זי זאל נישט פאהרען? ווייס איך, אז ס'איז ארויסגעווארפען. ימח שמם זאלען זיי ווערען, טאקי די טעכטער מיינע, — פארקאכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט'ן גוף און מיט דער נשמה און מיט'ן הארצען און מיט לייב און לעבען!

בקיצור, מיר זענען אפגעזעסען אזוי אויף דער פריזבע א היבשע שטיק צייט, לאז זיך אייך דאכטען, כמעט די גאנצע נאכט. מעהר געשוויגען ווי גערעדט, און דאס, וואס מיר האבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האלבע ווערטער... זי האט גערעדט, און איך האב גערעדט. איך פרעג זי נאר איין זאך: וואו איז דאס געהערט געווארען, א מיידעל זאל נעמען און חתונה האבען פאר א בחור צוליעב דעם, זי זאל איהם קאנען נאכגעהן ערגיץ אין אלדי שווארצע יאהר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ה ם איז אלץ איינס, אפילו אין אלדי שווארצע יאהר“... געב איך איהר, געוויינטליך, צו פארשטעהן מיט'ן שכל, ווי נאריש דאס איז. גיט זי מיר צו פארשטעהן מיט א י ה ר שכל, אז איך וועל דאס קיינמאל ניט פארשטעהן. ברענג איך איהר א משל מיט א הוהן, א קוואקע, וואס האט אויסגעזעסען קאטשקעלעך. די קאטשקעלעך האבען זיך נאר אויפגעהאפט אויף די פיסלעך, האבען זיי זיך געלאזט אויפ'ן וואסער, און די קוואקע נעבאך קוואקעט. „וואס, זאג איך, וועסט דו זאגען, זאג איך, דערויף, טאכטער לעבען?“ „וואס, זאגט זי, זאל איך דערויף זאגען? ס'איז אודאי א רחמנות, זאגט זי, אויף דער קוואקע; נאר צוליעב דעם, זאגט זי, וואס די קוואקע קוואקעט, זאלען די קאטשקעלעך ניט שווימען?“... איהר פארשטעהט דבורים? טביה'ס טאכטער רעדט נישט גלאט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט. עס הויבט שוין אן צו שאריען אויף טאג. די אלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האט שוין עטליכע מאל געשיקט זאגען, אז ס'איז שוין צייט מאכען נאכט. און געזעהען, אז עס העלפט זיך נישט, האט זי ארויסגעשטעקט

דעם קאָפּ דורכ'ן פענסטער און מאַכט צו מיר, מיט אַ שענעם יבורכך, געוויינטליך: „טביה! וואָס טראַכסט דו זיך?" „לאָז זיין שטיל, זאָג איך, גאָלדע, ווי אין פּסוק שטעהט: ל מ ה ר ג ש ו ! האָסט פאַרגעסען, אַפּנים, אַז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאָג איך, ווערד אונז אַנגע'חתמ'עט דאָס גוטע קוויטעל, הושענא־רבה דאַרף מען זיין אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זיין טיי, און איך וועל געהן דערווייל שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָהרען מיט האָרלען צום באַהן". און ווי דער שטייגער איז, טאָק איך איהר אָפּ אַ שפּאָגעל־נייעם ליגען, אַז האָדעל פאָהרט אַוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטען נאָך ווייטער, אַלץ מכח יענעם עסק, מכח דער ירושה הייסט דאָס, און עס קאָן געמאַהלט זיין, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטען בלייבען איבער'ן גאַנצען ווינטער, און אפשר איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איהר, זאָג איך, מיטגעבען צידה לדרך, אַ ביסעל גרעט, אַ קליידעל, אַ פּאָר קישענס, ציכלעך, דאָס, יענץ און שאר־ירקות.

אַזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אַז, ס'זאָל נישט זיין קיין געוויינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט. „הושענא־רבה, זאָג איך, טאָר מען נים וויינען, ס'איז אַ בפירוש'ער דין!" הערט מען דאָך מיך מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאַץ, און מע וויינט דוקא יאָ, און אַז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערד אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינדער, און טאָקי זי אַליין, האָדעל הייסט דאָס, און על כולם, אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מיינע, צייטעל מיין איך (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איהר באַשערטען, מיט מאָטעל קאָמזויל), האָבען זיךביידע שוועסטער אַ וואָרף געטהאָן איינע דער אַנדערער אויפ'ן האַלז — מע האָט זיי קוים אָפּגעריסען...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטען שטאָהל און אייזען; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאָהל און אייזען; איני־

וועניג קאַכט, ווי אַ סאַמאַוואַר, נאָר יענעם אַרויסבאַווייזען — פע! טביה איז דאָך נישט קיין אידינע... דעם גאַנצען וועג קיין בויבע־ריק שווייגט מען, און אַז מיר האַלטען שוין נישט ווייט פון דער באַהן, רוף איך מיך אָן צו איהר, זי זאָל מיר זאָגען דאָס לעצטע מאָל, וואָס פאַרט האָט ער געטהאָן אַזעלכעס, פּעפּערעל הייסט דאָס?... „איטליכע זאַך, זאָג איך, באַדאַרף דאָך האָבען עפּיס אַ טעם"... ווערד זי אָנגעצונדען און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אַז ער איז ריין, ווי גין־גאָלד. „ער איז, זאָגט זי, אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי פאַר זיך אַהרט איהם נישט, דאָס גאַנצע טהועכץ זיינס איז נאָר, זאָגט זי, יענעמ'ס טובה, דער וועלט'ס טובה — און דער עיקר פאַר יגיע־כפּים'ניקעס, די בעלי־מלאכות" — און געהט זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו איהר, הייסט דאָס, פאַר דער וועלט? למאי־זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך נישט די וועלט פאַר איהם, אַז ער איז יאָ אַזאַ וואוילער בחור? זאָלסט איהם חאַטש לאָזען גרוסען, זאָג איך, דעם אלכסנדר מוקדון דיינעם, זאָלסט איהם זאָגען, זאָג איך, אַז איך פאַרלאָז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאָך אַ מענטש פון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער וועט מיין טאָכטער מסתמא נישט פאַר־פיהרען, און שרייבען אַמאָל, זאָג איך, אַ בריוועל דעם אַלטען טאַטען"...

און אַזוי ווי איך רעד, פאַלט זי מיר נישט פלוצים אויפ'ן האַלז און הויבט נישט אָן צו וויינען? „לאָמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זייַ געזונט, טאַטע, גאָט ווייסט, זאָגט זי, ווען מיר וועלען זיך זעהען!?"... איין עק! אָט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטען... עס איז מיר געקומען אויפ'ן געדאַנק, פאַרשטעהסט איהר, טאַקי די אייגענע האָדעל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ ברעקעל... אַ קינד הייסט דאָס... זי געהאַלטען אויף די הענט... אויף די הענט געהאַלטען... האָט קיין פאַראיבעל נישט, פּאַני, וואָס איך האָב מיך... מעשה אידינע... איהר זאָלט וויסען, הערט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ האָדעל, דאָס איז!... איהר זאָלט זעהען די

בריוולער, וואס זי שרייבט... ס'איז א האדעל פון גאט!... זי איז
ביי מיר אט־א־דא־א, איז זי ביי מיר... טיעף, טיעף... איך קאן
עס אייך אזוי פיעל נישט ארויסגעבען... . . . .

. . . .

ווייסט איהר וואס, פאני שלום־עליכם? לאמיר בעסער רעדען
פון עפּים פרייליכערס: וואס הערט זיך עפּים מכח דער חלירע
אין אדעס?...

חוה

נעשריבען אין יאהר 1906

חַוָה

— הודו לה׳ כי טוב — ווי אזוי גאט פיהרט, אזוי איז גוט. דאס הייסט, עס באדארף זיין גוט, ווארום פרובט זייט א חכם און מאכט בעסער! אט האב איך געוואלט זיין א קלוגער, גערדרעהט דעם פסוק אהער, גערדרעהט דעם פסוק אהין, געזעהען, עס העלפט נישט, האב איך צוגענומען די האנט פונ׳ם הארצען און האב געזאגט צו זיך אליין: טביה, ביזט א נאר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאכען. דער אויבערשטער האט אונז גע־געבען צער־גידול־בנים, איז די טייטש: פון קינדער האט מען צרות און מע מוז דאס אננעמען פאר ליעב. אט, למשל, האט זיך מיין עלטערע טאכטער, צייטעל הייסט עס, פארקאכט אינ׳ם חייט מאטעל קאמזויל, האב איך עפּיס צו איהם? אמת, ער איז טאקי א פּראס־טער נפש, פארשטעהט נישט אזוי שטארק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאר וואס קאן מען טהון? די גאנצע וועלט, ווי זאגט איהר, קאן דאך ניט זיין געבילדעט! דערפאר איז ער איין עהרליך מענטשעל און הארעוועט נעבאך מיט׳ן בלו־טיגען שווייס. זי האט שוין מיט איהם, איהר זאלט אנקוקען, קיין עין־הרע, א פולע שטוב מיט פופקעס, און ביידע ווערען זיי פאר־שווארצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאגט זי, אז ס׳איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, עס קאן גאר, זאגט זי, ניט זיין בעסער. איין שטיקעל חסרון נאר, וואס ס׳איז קיין ברויט נישטא... עד כאן הקפה א׳ — דאס האט איהר אייך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאכטער, פון האדלען הייסט דאס, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האב איך פארשפּיעלט. פארלארען אויף אייביג! גאט ווייסט,

אויב מיינע אויגען וועלען זי אמאל זעהען, סיידען אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואנציג יאהר... רעד איך פון איהר, פון האדלען. הייסט עס, קאן איך נאך עד־היום נישט קומען צו זיך, ס'איז איין עק פון מיין לעבען! פארגעסען, זאגט איהר? ווי קאן מען פארגעסען א לעבעדיגען מענטשען? ובפרט אזא קינד, ווי האדעל? איהר זאלט זעהען די בריוולעך, וואס זי שרייבט צו מיר, קאן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דארטען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פארדיענט. זי וואשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעהט זיך מיט איהם אלע וואך, און האט, זאגט זי, א האפענונג, אז עס וועט זיך דא, ביי אונז, איבערקאכען, עס וועט אויפגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אומקעהרען צוריק מיט נאך א סך אזעלכע, ווי ער, און דעמאלט וועלען זיי זיך ערשט, זאגט זי, נעמען צו דער רעכטער ארבייט און איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף. נו? ווי געפעלט דאס אייך? גוט? הא?... וואס־זשע טהוט אבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאך, ווי זאגט איהר, איין אל רחום וחנון, זאגט ער צו מיר: „ווארט אויס, טביה, אט מאך איך אזוי, אז דו וועסט פארגעסען פון אלע דיינע צרות!"... און כך הוה, איהר מעגט דאס הארכען. קיין אנדערען וואלט איך עס ניט דערצעהלט, ווארום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאך גרעסער! נאר, ווי שטעהט דארט ביי אונז געשריבען: המכסה אני מאברהם — פאר אייך איז דען פארהאן ביי מיר א סוד? וואס איך האב — דערצעהל איך אייך. נאר וואס דען? איין זאך וועל איך אייך בעטען: צווישען אונז זאל דאס בלייבען. איך זאג אייך נאך א מאל: דער וועהטיג איז גרויס, נאר דער בזיון, דער בזיון איז נאך גרעסער!

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דארט אין פרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאט האט געוואלט א טובה טהון טביה'ן, יעהט ער און בענטשט איהם מיט זיבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אלע אויסגעשפיעלטע, געראטענע, קלוגע און

שענע, פרישע, געזונטע, איך זאג אייך — סאסנעס! אוי, הלואי וואלטען זיי בעסער געווען מיאוס'ע פאסקודניצעס, וואלט אפשר געווען בעסער פאר זיי און געזינטער פאר מיר. ווארום וואס קומט ארויס, איך בעט אייך, פון א גוט פערדעל, אז סע שטעהט אין שטאל? וואס קומט ארויס פון שענע טעכטער, אז מע ליגט פארשטעקט מיט זיי אין א העק און מע קוקט נישט אן קיין לעבעדיגען מענטשען, אחוץ אנטאן פאפערילע, דעם גוישען ראש־הקהל פון דארף, און דעם שרייבער חוועדקע גאלאגאן, א הויכער גויעץ מיט א פאטלע און מיט לאנגע שטיוועל, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איך קאן נישט הערען דעם נאמען זיינעם, נישט מחמת דעם, וואס איך בין א איד און ער איז א גלח; אדרבה, מיר זענען זעהר גוט באקאנט צווישען זיך שוין א שאק מיט יאהרען, דאס הייסט, אויף קיין שמחות איינס צום אנדערען געהט מען ניט, און גוט־יום־טוב בעטען אודאי ניט; גארנישט, מהכתיתי, מע באגעגענט זיך, גוט־מארגען, גוט־יאהר, וואס הערט זיך עפיס אויף דער וועלט? ארייגלאזען זיך מיט איהם אין ווייטע דרכים האב איך פיינט, ווארום באלד עפיס, הויבט זיך אן א סדרה: אייער גאט, אונזער גאט. לאז איך מיך ניט און שלאג איהם איבער מיט א גלייכווערטעל און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א פסוק; שלאגט ער מיך איבער מסתמא און זאגט, אז א פסוק ווייסט ער גלייך מיט מיר, און אפשר נאך בעסער, און הויבט אן צו זעצען אויף אויסווענינג אונזער חומש, ווי געוויינטליך, א גוי: „בערעשיט בארא אלאקים" — אלע מאל, אלע מאל דאס אייגענע. שלאג איך איהם איבער מסתמא און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א מדרש. „א מדרש, זאגט ער, ווערד שוין אנגערופען ת ל ־ מ ו ד, און ת ל ־ מ ו ד האט ער פיינט, ווייל ת ל ־ מ ו ד איז, זאגט ער, לויטער שווינדעל"... ווער איך דאך מסתמא רעכט אין כעס און הויב איהם אן אויסצו'לאמר'ען וואס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר, אז עס אהרט איהם עפיס? גארנישט; קוקט אויף מיר און לאכט, און קעמט זיך בשעת־מעשה די באָרד. נישטא, הערט איהר, קיין ערגערס אויף

דער וועלט, ווי אַז איהר זידעלט אַ מענטשען, מאַכט איהם מיט דער בלאָטע גלייך, און ער שווייגט. אין אייך ווערד די גאַל צעפּיקעט, און יענער זיצט און שמייכעלט! דעמאָלט האָב איך דאָס ניט פאַרשטאַנען, נאָר אַצינד ווייס איך, וואָס דאָס שמייכעל האָט באַדייט...

בקיצור, איך קום צו פאָהרען איינמאָל אַהיים, אַרום פאַרנאַכט־ליך שוין, באַגעגען איך דעם שרייבער חוועדקע שטעהט אין דרויסען מיט מיין חוה, די דריטע טאָכטער מיינע, די צווייטע פון האָדלען הייסט עס. מיך דערזעהען, האָט זיך מיין בחור געגעבען אַ דרעה־אויס, אַראָפּגענומען פאַר מיר דאָס היטעל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מיין חוה'ן: „וואָס האָט דאָ געטהאָן חוועדקע?“ זאָגט זי: „גאָרניט“... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרניט?“... זאָגט זי: „מיר האָבען געשמועסט“... זאָג איך: „וואָס פאַר אַ מחותן ביזט דו מיט חוועדקען?“... זאָגט זי: „מיר זענען באַקאַנט שוין פון לאַנג“... זאָג איך: „מזל־טוב דיר מיט דיין באַקאַנטשאַפט! אַ שענער חבר חוועדקע!“... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?“... זאָג איך צו איהר: „ווער ער איז, ווייס איך ניט, כ'האָב זיין יחוס־בריעף ניט געזעהען; נאָר פאַרשטעהן פאַרשטעה איך, אַז ער דאַרף שטאַמען פון סאַמע גדולים; דער טאַטע זיינער, זאָג איך, האָט געמוזט זיין אָדער אַ פאַסטוך, אָדער אַ סטרוזש, אָדער אַזוי אַ שיכור“... רופט זי זיך אָן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואָס זיין טאַטע איז געוועזען ווייס איך ניט און וויל ניט וויסען, ביי מיר זענען אַלע מענטשען גלייך; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענטש ניט קיין געוויינליכער — דאָס ווייס איך פאַר געוויס“... „דהיינו, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מין סאָרט מענטש איז ער? לאָס איך הערען“... „איך וואָלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, וועסט דו ניט פאַרשטעהן. חוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער גאָרקי“... „דער צווייטער גאָרקי? — זאָג איך. — ווער־זשע איז געוועזען, זאָג איך, דער ערשטער גאָרקי?“... „גאָרקי, זאָגט זי, דאָס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט“... „וואו זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דיינער, וואָס

איז זיין געשעפט און וואס פאר א דרשה האט ער גע׳דרשנ׳ט?“... מאכט זי צו מיר: „דער גארקי — דאס איז א באריהמטער שרייבער, א שריפטשטעלער, א מענטש, הייסט דאס, וואס מאכט ביכער, און א טייערער, א זעלטענער, איין עהרליכער מענטש, שטאמט אויך פון פראסטען שטאנד, נישט געלערנט אין ערגיץ, נאר פון זיך אליין... אט דאס איז זיין בילד“... אזוי מאכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעמט ארויס פון קעשענע א פארטרעטעל און ווייזט דאס מיר. „אט דאס איז ער, זאג איך, דער צדיק דיינער, רב גארקי? איך וואלט געמעגט שווערען, אז איך האב איהם ערגיץ געזעהען, זאג איך, אדער ביי דער באהן טראגען זעק, אדער אין וואלד שלעפען קלעצער“... „איז דאס ביי דיר, זאגט זי, א חסרון, זאגט זי, אז א מענטש הארעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אליין הארעוועסט דען ניט? און מיר הארעווען ניט?“ „יא, יא, זאג איך. ביזט גערעכט, זאג איך, ס׳איז א בפירוש׳ער פסוק ביי אונז: י ג י ע כ פ י ך כ י ת א כ ל — אז דו וועסט ניט הארעווען, וועסט דו ניט עסען... נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, פארשטעה איך ניט, וואס האט דא צו טהון חווערקע? איך וואלט בעסער, זאג איך, געווען צופריעדען, ווען דו זאלסט זיין באקאנט מיט איהם פון דערווייטען; דו באדארפסט ניט פארגעסען, זאג איך, מ א י ן ב א ת ו ל א ן א ת ה ה ו ל ך — ווער ביזט דו און ווער איז ער“... מאכט זי צו מיר: „גאט האט באשאפען אלע מענטשען גלייך“... „יא, יא, זאג איך, גאט האט באשאפען אדם הראשונ׳ען נאך זיין געשטאלט; מע טאר אבער ניט פארגעסען, אז איטליכער דארף זוכען זיין גלייכען, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: א י ש כ מ ת נ ת י ד ו“... „איין אנטיק! — זאגט זי צו מיר. — אויף אלסדינג האסט דו א פסוק! אפשר געפינט זיך, זאגט זי, ביי דיר א פסוק וועגען דעם, וואס מענטשען, זאגט זי, האבען גענומען און האבען זיך אליין, זאגט זי, איינגעטיילט אויף אידען און גויים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פריצים און בעטלערס?“... „טע־טע־מע! — זאג איך. — ביזט מיר שוין, דאכט מיר, פארפאהרען, טאכ־

טער, אין אלף השישי אריין!" און איך געב איהר צו פארשטעהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט מששת ימי בראשית. פרעגט זי מיך: „למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?"... זאג איך: „דערפאר, וואס אזוי האט גאט באשאפען זיין וועלט"... זאגט זי: „למאי האט גאט אזוי באשאפען זיין וועלט?"... זאג איך: „ע! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז אין לדבר סוף — א מעשה אהן איין עק!"... זאגט זי מיר: „דערויף האט דאך אונז גאט געגעבען א פארשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות"... זאג איך: „ביי אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהן, זאג איך, הויבט אן צו קרייהען ווי א האהן, זאל מען זי באלד אוועקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: הנותן לשכוי בינה". — „טאמער וואלט אפשר גאר געווען גענוג זיך צו גארגלען דארטען? — רופט זיך אן מיין גאלדע פון שטוב ארויס. — דער בארשט, זאגט זי, שטעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה, און ער זינגט גאר זמירות!"... „אט האסט דו דיר, זאג איך, די אנדערע טעג יום־טוב! נים אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט: שבעה דברים בגולם — א אידינע האט אין זיך נייען מאס רעד. מע רעדט תור־זאבען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!"... רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכי־גער בארשט, זאגט זי, איז אפשר אזא תור־זאך, ווי אלע דיינע תור־זאבען"... „מזל־טוב! האט איהר אייך, זאג איך, א נייעם פילא־זאף, גלייך פון אונטער'ן אויווען ארויס! קארג, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפגעקלערטע קעפ, האט שוין טביה'ס ווייב אויך אנגעהויבען פליהען דורכ'ן קוימען אין הימעל אריין!"... „אז ס'איז יא, זאגט זי, געקומען צו רעד הימעל, טא ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אייך, אשטייגער, אזא מין ברוך־הבא אויפ'ן ניכטערען הארצען?...

בקיצור, לאמיר, ווי זאגט איהר, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו!

איינמאל פארנאכט פאהר איך מיר אהיים מיט די לעדיגע קריגלער און האלט שוין ביי'ם ארייננפאהרען אין דארף אריין, באגעגען איך איהם פאהרען מיט זיין אייזערנער געקאוועטער בריטשקע, טרייבט אן אליין מיט זיין כבוד די פערדלעך, און די צעקעמטע בארד זיינע איז צעשמיסען פונ'ם ווינט. „צו דיין קאפ, טראכט איך מיר, א שען באגעגעניש!"... „א גוטען אווענד! — מאכט ער צו מיר. — האסט מיך ניט דערקענט, זאגט ער, צי וואס?" „וועסט גיך רייך ווערען, זאג איך צו איהם און נעם אראפ דאס היטעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט ער צו מיר: „שטעה א ווײלע, טעוועל, וואס האסט דו קיין צייט ניט? איך דארף דיר עפים זאגען א צוויי ווערטער". „אד, זאג איך, אבי נאר עפים גוטס, איז מהכתיתי, און; אויב נישט, מעג דאס, זאג איך, בלייבען אויף איין אנדערש מאל"... „וואס הייסט, זאגט ער, ביי דיר איין אנדערש מאל?"... „איין אנדערש מאל, זאג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען"... „משיח, מאכט ער צו מיר, איז דאך שוין געקומען"... „דאס האב איך שוין געהערט, זאג איך, פון דיר ניט איין מאל; דו זאג מיר נאר, פאטערעל, עפים נייעס"... „אט דאס, זאגט ער, מיין איך טאקי דיר זאגען; איך וויל מיט דיר שמועסען, זאגט ער, טאקי פון דיר אליין, דאס הייסט, פון דיין טאכטער"... דא האט מיר באלד א טיאכקע געטהאן דאס הארץ: וואס פאר א מחותן איז ער מיט מיין טאכטער? און איך רוף מיך אן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאג איך, זענען חלילה נישט אזעלכע, וואס מע זאל דארפען פאר זיי רעדען; זיי קאנען שוין, זאג איך, אליין באשטעהן זייער שטעדטעל"... „דאס איז אבער, מאכט ער, אזא מין ענין, וואס זי אליין קאן נישט רעדען, עס מוז רעדען איין אנדערער, מחמת דא האנדעלט זיך וועגען א תוד־זאך, זאגט ער, טאקי וועגען איהר תכלית"... „וועמען געהט עס אן, זאג איך, דער תכלית פון מיין קינד? מיר דאכט, זאג איך, אז ווי באלד מע שמועסט פון תכלית, בין איך מיין קינד א פאטער ביז הונדערט צוואנציג יאהר, צי ניין?"... „אמת, זאגט ער, דו ביזט דיין קינד

אַ פאַטער; דו ביזט אָבער, זאָגט ער, אויף דיין קינד אַ בלינדער. דיין קינד, זאָגט ער, רייסט זיך אין איין אַנדער וועלט אריין, און דו פאַרשטעהסט זי ניט, אָדער דו ווילסט זי ניט פאַרשטעהן"... „אויב איך פאַרשטעה זי ניט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי ניט פאַרשטעהן — דאָס איז איין אַנדער זאַך; וועגען דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַ ביסעל שמועסען; נאָר וואָס קעהר זיך דאָס אָן, פאַטערל, מיט דיר?"... „עס קעהר זיך, זאָגט ער, מיט מיר אָן זעהר שטאַרק, זאָגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין רשות"... „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דיין רשות?"... „דאָס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיין השגחה", מאַכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און צעקעמט זיך ז'י שענע צעלאָזטע זקנה. טהו איך מסתמא אַ שפּרונג־אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער ד י י ן השגחה? מיט וואָס פאַר אַ רעכט?" — זאָג איך און פיהל, אַז איך הויב אָן אריין אין כעס. מאַכט ער צו מיר גאַנץ קאַלט־בלוטיג מיט אַ שמייכעלע: „נאָר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פּאַוואָלי וועלען מיר, זאָגט ער, די זאַך זיך איבערלעגען. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא נישט, חאָטש דו ביזט אַ איד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האַלט פון אידען, און עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ אויף זיי פאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבען זיך איינגעשפּאַרט און ווילען ניט פאַרשטעהן, אַז מע מיינט דאָס פון זייער טובה וועגען"... „פון טובות, זאָג איך, זאָלסט דו מיט מיר, פאַטערל, איצטער נישט רעדען, מחמת איטליכס וואָרט, וואָס איך העהר פון דיר אַצינד, איז פאַר מיר אַ טראָפּען סם־המות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצען אריין. אויב דו ביזט מיר אַזאַ גוטער פריינד, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאָר איין טובה: מיין טאָכטער זאָלסט דו לאָזען צו־רוה"... „ביזט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאָכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהן; עס שטעהט איהר איצטער פאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חתן — אויף מיר אַזאַ יאָהר"... „אָמן! — זאָג איך כלומרשט מיט אַ געלעכטערל, און אין האַרצען

ברענט א גיהנם! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאג איך, אויב איך בין זוכה, זאג איך, צו וויסען?"... „דו דארפסט איהם קענען, זאגט ער, ער איז זעהר א בראוור, איין ארענטליך מענטשעל, און גאנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אליין, און איז פארקאכט אין דיין טאכטער, און וויל מיט איהר חתונה האבען און קאן נישט, ווייל ער איז נישט קיין איד"... „חוועדקע!"... — טראכט איך מיר, און עס טהוט מיר א זעץ אין קאפ אריין א מאדנע היץ, און עס באשלאגט מיך א קאלטער שוויס, קוים וואס איך זיץ איין אויפ'ן וועגעלע. נאר ארויסבאווייזען דאס פאר איהם — נישט דערלעבען וועט ער דאס! און איך נעם דאס פערדעל פאר די לייצעס, טהו דאס א שמיצעל פון אונטען גרויף, און הלך משה מרדכי — פאשאל אהן א זיי־געזונט אחיים... איך קום צו פאהרען אהיים, אי־אי־אי, איין איבערקעהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פנים'ער אין די קישענס און וויינען, מיין גאלדע איז מעהר אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חוה'ן, וואו איז חוה? — נישטא חוה!... פרעגען וואו איז חוה, וויל איך נישט. איך פארשפאר שוין פרעגען, אז אך און וועה איז מיר! און איך פיהל דעם טעם פון חבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר א פייער, איך וויים נים אויף וועמען... איך וואלט עפים נאר גענומען און זיך אליין אויסגעפאטשט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאז אוים מיין ביטער הארץ צום ווייב. איך קאן מיר קיין ארט נישט געפינען. געה איך ארוים אין שטאל צום פערד, דעם געבען עסען, און טרעף דאס שטעהן אריבערגעפוציוועט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאץ. חאפ איך א שטעקען און הויב דעם אן איינטיילען, שיילען די פעל, ברעכען די ביינער: „פארברענט זאלסט דו ווערען, שלים־מזל מיינער! זאלסט דו אזוי לעבען, ווי איך האב פון דיינעטוועגען א האבערעל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאן איך דיר געבען, שלעק, מיט אנגסטען, מיט מכות, מיט בכורות!"...

אזוי רעד איך צום פערדעל און באטראכט מיך אבער באלד, אז ס'איז א צער־בעלי־חיים, גאט די נשמה שולדיג, וואס האב איך

צו דעם? און איך שיט דעם אונטער א ביסעל געהאַקטע שטרוי און זאג דעם צו, אם ירצה השם, שבת ווייזען א הא אין סידור, און קום אריין צוריק אין שטוב אריין, באַגראַב זיך און ליג אין געהאַקטע וואונדען, און דער קאפּ — דער קאפּ ווערד מיר שיער צעשפּרונגען, טראַכטענדיג און קלערענדיג און לערנענדיג דעם פּשט. וואס זאל דאס באַדייטען? „מה פשעי ומה חטאתי — מיט וואס האב איך, טביה, פאַרזינדיגט מעהר פון דער גאַנצער וועלט, וואס מע באַשטראַפט מיך מעהר פון אלע אידען? אוי, רבונו־של־עולם, רבונו־של־עולם! מה אנו ומה חיינו — ווער בין איך אזוינס, וואס דו טראַגסט מיך אויפ'ן קאפּ כסדר, האסט מיך אין זינען און לאזט נישט אויס וואו ערגיץ א שלאַק, א צרה, איין אַנשיקעניש?!“...

און אזוי ווי איך טראַכט מיר אזוי, ליגענדיג אויף הייסע קויהלען, הער איך, ווי מיין ווייב נעבאַך קרעכצט, רייסט אוים א שטיק הארץ. „גאָלדע, זאג איך, דו שלאפסט?“... „ניין, זאגט זי, וואס איז דען?“... „גאַרנישט, זאג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסט דו, זאג איך, איין עצה, וואס טהוט מען?“... „פרעגסט ביי מיר, זאגט זי, עצות, אז אַך און וועה איז מיר? א קינד שטעהט אויף, זאגט זי, אין דערפריה, א געזונטע, א שטאַרקע, טהוט זיך אן, זאגט זי, פאַלט מיך ארום קושען און האַלזען און וויינען און זאגט נישט וואס; איך האב געמיינט, זי איז חלילה פונ'ם זינען! פרעג איך זי: „וואס איז דיר, טאכטער?“ זאגט זי גאַר נישט און חאַפּט זיך ארוים אויף א ווייל צו די בהמות און ווערד פאַרשוואונדען. איך וואַרט א שעה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דריי — וואו איז חוה? נישטאַ חוה! רוף איך מיך אן צו די קינדער: „אַנו, טהוט נאַר א שפּרונג אויף א מינוטקעלע צום גלח“... „פון וואַנען, זאג איך, האסט דו געוואוסט, גאָלדע, אז זי איז ביי'ם גלח?“... „פון וואַנען האב איך געוואוסט? — זאגט זי. — אַז אַך און וועה איז מיר! וואס איז, זאגט זי, איך האב קיין אויגען נים? צי איך בין איהר קיין מאַמע נים?“... „אז דו

האסט אויגעו, זאג איך, און דו ביזט איהר א מאמע, וואס־זשע האסט דו געשוויגען און האסט ניט געזאגט מיר?"... „דיר זאל איך זאגען? ווען ביזט דו אין דערהיים? — זאגט זי. — און אז איך זאג דיר, הערסט דו מיך דען? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק; פארהאקסט דעם קאפ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אפ"...

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינסטער... א ביסעל איז זי גערעכט, טראכט איך מיר, ווארום וואס פארשטעהט א אידינע? און עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאס הארץ, איך קאן נישט הערען, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אן צו איהר: „זעהסט דו, גאלדע, ביזט ברוגז, זאג איך, למאי איך האב אויף אלסדינג א פסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערען מיט א פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריבען, זאג איך, כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — א טאטע האט ליעב א קינד. פאר וואס שטעהט ניט, זאג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אז א מאמע האט ליעב איהר קינד? ווייל א מאמע איז ניט קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אנדערש רעדען מיט א קינד. אט וועסט דו זעהען, זאג איך, אם ירצה השם, מארגען זעה איך מיך מיט איהר"... „הלואי, זאגט זי, זאלסט דו זיך קאנען זעהען מיט איהר, און מיט איהם אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, ניט קיין שלעכטער, חאטש א גלח, נאר אויף א מענטשען האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט איהם בעטען, פאלען צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבען"... „ווער, זאג איך, דער כומר, ימח שמו?... איך זאל מיך בוקען, זאג איך, צום גלח? ביזט משוגע, זאג איך, צי חסר־דעה? א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ן, זאג איך, — ניט דערהארען וועלען דאס מיינע שונאים!"... „א! זעהסט דו? עס הויבט זיך אן, זאגט זי, מיט דיר!"... „וואס דען, זאג איך, האסט דו געמיינט? איך וועל מיך לאזען פיהרען פון א אידינע? איך וועל, זאג איך, לעבען מיט דיין ווייבערשען שכל?"... אט אין אזעלכע שמועסען נעהמט אוועק

ביי אונז די נאכט. קוים דערלעבט דעם ערשטען קרעה פונ'ם האהן, הויב איך מיך אויף, דאוועז־אפ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אריין. ווי זאגט איהר, א אידינע איז טאקי א אידינע, נאר וואוהין דען האב איך געזאלט געהן? אין דער ערד אריין?...

בקיצור, געקומען צו איהם אין הויף אריין, באגעגענען מיך די כלבים זיינע מיט א שענעם גוט־מארגען און ווילען מיר צו־רעכט מאכען די קאפאטע און פארזוכען די ליטקע פון מיינע אידישע פיס. צי זיי זענען עפיס גוט פאר זייערע הינטישע צייהן?... א גליק וואס כ'האב מיטגענומען די בייטש, האב איך זיי געגעבען צו פארשטעהן דעם פסוק ל א י ח ר ץ כ ל ב ל ש ו נ ו — נעחיי סאבאקא דאראם נע ברעשע, דאס הייסט: לאז א הונט ניט בילען אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מיין געפילדער איז ארויסגעלאפען דער גלח מיט דער גלח'טע, קוים צעטריבען די פרייליכע חאליאסטרע און אריינגערופען מיך אין שטוב אריין, מיך אויפגענומען פאר זעהר א שענעם גאסט, געוואלט שטעלען פון מיינעטוועגען דעם סאמאוואר. זאג איך, אז דער סאמאוואר איז לאו דוקא, איך האב מיט איהם עפיס צו רעדען, זאג איך, אונטער פיער אויגען. האט זיך דער כומר אנגעשטויסען, וואס איך מיין, האט א וואונק געטהאן צו זיין פלונית'טע, זי זאל מוחל זיין צומאכען די טהיר פון יענער זייט — און איך בין צוגעטראטען צום ענין גלייך, אהן שום הקדמות, ער זאל מיר זאגען קודם, צי גלויבט ער אין גאט?... און נאכדעם זאל ער מיר זאגען, אויב ער פיהלט דעם טעם, וואס הייסט צעשיידען א טאטען מיט א קינד, וואס מען האט דאס ליעב?... און ווייטער זאל ער מיר זאגען, וועלכס הייסט נאך זיין שכל א מצוה און וועלכס הייסט איין עבירה?... און נאך א זאך וואלט איך וועלען, ער זאל מיר קלאר מאכען: וואס פאר א פנים האט ביי איהם א מענטש, וואס האפט זיך אריין צו יענעם אין שטוב אריין און וויל מאכען איין איבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטען?...

אודאי בלייבט ער זיצען געפּלעפּט און מאַכט צו מיר: „טעוועל, זאַגט ער, ביזט אַ קלוגער מענטש, זאַגט ער, און נעמסט און שטעלסט אַוועק, זאַגט ער, מיט אַ מאָל אַזוי פיעל שאלות און ווילסט, זאַגט ער, איך זאָל דיר ענטפערען אין איין קלאַפּ? האָב צייט, זאַגט ער, איך וועל דיר ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון“... „ניין, זאָג איך צו איהם, דו ועסט מיר, פאַטערל געטרייהער, נישט ענטפערען דערויף קיינמאָל נישט. ווייסט דו, פאַר וואָס? ווייל אַלע דיינע מחשבות ווייס איך פון פריהער. דו ענטפער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האָפענונג צו זעהען מיין קינד צוריק, אָדער ניין?“... חאַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט — צוריק? דיין טאָכטער וועט חלילה גאָרנישט גע־שעהען, אַדרבה!“... „איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איהר ווילט זי מאַכען גליקליך! איך רעד נישט פון דעם, זאָג איך; איך וויל וויסען, וואו איז ערגיץ מיין קינד, און צי קאָן איך זיך מיט איהר זעהען?“... „אַלסדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט“... „אָט אַזוי זשע רעד, זאָג איך, דברים ברורים, קורצע דבורים! זיי גע־זונט, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָהלען, זאָג איך, בכפל־כפלים!“...

און איך קום צו געהן אַהיים און טרעף מיין גאָלדע ליגט צע־נויפגעקוטשעבורעט, ווי אַ שוואַרצער קנויל, אין בעט און האָט שוין מעהר קיין טרערען ניט אין די אויגען. רוף איך מיך אָן צו איהר: „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאָג איך, די שיך, און לאָמיר זיך אַוועקזעצען שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען, ד׳ נ ת ן ד׳ ל ק ח — מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע. עלעהיי, לאָז זיך אונז אויסדאַכטען, זאָג איך, אַז מיר האָבען קיינמאָל נישט געהאַט קיין הוה, אָדער לאָז זיך אונז דאַכטען, זאָג איך, עלעהיי האָדעל, וואָס איז אַוועק פון אונז הינטער די הרי־חושך, גאָט ווייסט, אויב מיר וועלען זי אַמאָל זעהען... גאָט, זאָג איך, איז איין אל רחום וחנון, ער ווייסט וואָס ער טהוט!“...

אַזוי רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פיהל, אַז די טרערען שטיקען מיך, שטעהען מיר, ווי אַ ביין אין האַלז. נאָר טביה איז

ניט קיין אידינע, טביה האלט זיך איין! מאהלט אייך, עס רעדט זיך נאר אזוי, ווארום, ערשטענס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאן איך זיך איינהאלטען, אז מע פארלירט לעבעדיגערהייד אזא קינד, אזא בארליאנט, וואס איז אזוי איינגעבאקען אין הארצען אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מעהר ווי אלע קינדער, איך ווייס ניט פאר וואס? אפשר דערפאר, וואס זי האט קינדווייז זעהר א סך געקרענקט, איבערגעטראגען אויף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זענען אמאל אויסגעזעסען איבער איהר גאנצע נעכט, עטליכע מאל אפגעשריגען, פשוט אפגעשריגען פונ׳ם טוידט, אפגע׳חיה׳טשעט, ווי מע חיה׳טשעט אפ א קליין צעטראטען היהנדעלע, ווארום אז גאט וויל, מאכט ער פון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאגען אין הלל: ל א א מ ו ת כ י א ח י ה — אז ס׳איז ניט באשערט שטארבען, שטארבט מען ניט... און אפשר איז דאס דערפאר, וואס זי איז א גוט קינד, א געטרייעס, האט אונז פון תמיד אן ליעב געהאטביידען דאס חיות מיט דער נשמה. אי די קשיא: ווי קומט דאס, זי זאל אונז אזעלכם טהון? איז, ערשטענס, אונזער מזל אזוי. איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר — איך גלויב אין השגחה. והשנית, איז דאס א קליפה, איין אפגעטהאנענע זאך, הערט איהר, א מין כישוף! איהר מעגט אייך לאכען פון מיר, און איך זאג אייך, אז איך בין גאר ניט אזא גראבער נאר, איך זאל גלויבען אין שרעטעלעך, לצים, דאמעוויקעס וכדומה אזעלכע שטות׳ערייען; נאר אין כישוף, זעהט איהר, גלויב איך, ווארום וואס דען איז דאס, אז ניט קיין כשוף? אט וועט איהר הארכען ווייטער, וועט איהר אליין אויך זאגען דאס אייגענע...

בקיצור, אז די הייליגע ספרים זאגען: ב ע ל כ ר ח ך א ת ה ח י — א מענטש נעמט זיך ניט אליין דאס לעבען, איז דאס נישט אומזיסט. ס׳איז גאר נישטא די מכה אויף דער וועלט, וואס זאל זיך ניט פארהיילען, און אזא צרה, וואס מע זאל זי נישט פארגעסען. דאס הייסט, פארגעסען פארגעסט זיך נישט, נאר וואס זאל מען טהון? א ד ם כ ב ה מ ה נ ד מ ה — א מענטש באדארף

ארבייטען, הארעווען, פארשווארצט און אויסגעריסען ווערען צוליעב דעם שטיקעל ברויט. מיר האבען זיך גענומען, וואס טויג אייך, אלע צו דער ארבייט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלער, איך צום פערד־און־וועגעלע, און ע ו ל ם כ מ נ ה ג ו — די וועלט בלייבט ניט שטעהן. אנגעזאגט האב איך אין שטוב, אז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטא חוה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ'האב מיר צענויפגעשלאגען א ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה, און האב מיך געלאזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — א שמחה, א גדולה: וואס מאכט א איד רב טביה? פאר וואס זעהט מען אייך ניט? „וואס זאל איך מאכען? — זאג איך. — ס'איז ח ד ש י מ י נ ו כ ק ד ם — דער איינענער שלים־מזל, וואס פריהער; א בהמה'לע, זאג איך, איז ביי מיר געפאלען"... „וואס איז די מעשה, זאגען זיי, וואס מיט אייך טרעפען זיך אלע נסים?" און דער עולם פרעגט מיך אויס, איטליכער באזונדער, וואס פאר א בהמה'לע איז ביי מיר געפאלען? וויפיעל האט דאס מיך געקאסט? און וויפיעל בהמה'לעך איז מיר נאך געבליבען? און מע לאכט, מען איז פריילעך, ווי, געוויינטליך, נגידים מאכען זיך לוסטיג איבער איין ארעמאן, א שלים־מזל, נאכ'ן עסען, אז ס'איז גוט אויפ'ן הארצען און אין דרויסען איז שען און הייס און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אבער א מענטש, וואס לאזט זיך טרייבען קאטאוועס. א קרענק וועט ביי מיר יענער וויסען, וואס ביי מיר אויפ'ן הארצען טהוט זיך! און אפגעפארטיגט זיך מיט אלע קונים, לאז איך מיך צוריק מיט די לעדיגע קריגלעך אהיים, איבער'ן וואלד, לאז־אפ דאס פערדעל, ס'זאל זיך געהן פאוואלי און חאפען בגנבה א שטשיפעל גראז, און אליין פארטיעף איך מיך אין מיינע מחשבות און גע־דאנקען, טראכט־איבער פון וואס איהר ווילט: פונ'ם לעבען און פונ'ם טוידט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואס איז אזעלכס וועלט, און וואס לעבט א מענטש, וכדומה אזעלכע זאכען, בכדי איך זאל מיר צעשלאגען די רעיונות, דאס הייסט, איך זאל

נישט קלערען פון איהר, פון חוה'ן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאפ אריין דוקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שען און פריש, ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קליינינקע, א קראנקעטשקע, א פגירה'לע, ווי איין עופה'לע ביי מיר אויף די הענט, דאס קעפעל ארויפגעווארפען אויף מיינע פלייצעס: „וואס ווילסט דו, חוה'לע? געבען דיר א שטיקעלע פאפע? א ביסעלע מאני?"... און איך פארגעס אויף א ווייל, וואס זי האט אפגע־טהאן, און עס ציהט מיר צו איהר דאס הארץ, און די נשמה נאגט, בענקט נאך איהר... נאר דערמאן איך מיך, און עס געהט מיך איבער דער כח־הדם, און א פייער צינדט זיך אן ביי מיר אין האר־צען אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאנצער וועלט און אויף זיך אליין, פאר וואס איך קאן זיך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט; פאר וואס זאל איך זי נישט קאנען אויסמעקען, ארויס־רייסען פונ'ם הארצען? זי האט דאס דען ביי מיר נישט פאר־דיענט? דערויף טאקי דארף טביה זיין א איד שבאיה, כל ימיו פארשווארצט ווערען, אקערען מיט דער נאז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלען נאכדעם נעמען מיט איין מאל און אפ־רייסען זיך מיט גוואלד, אפפאלען, ווי א שישקע פונ'ם בוים, און פארטראגען ווערען מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך?... אט, למשל, — אזוי קלער איך מיר, — וואכסט א בוים, א דעמב אין וואלד, קומט צו געהן א נפש מיט א האק, נעמט אפ א צווייג און נאך א צווייג און נאך א צווייג — וואס איז דער בוים אחן די צווייגען, משטיינס געזאגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אדם, און האק אונטער דעם בוים איינגאנצען — און איין עק לאז דאס האבען. צו וואס זאל סטארטשען א נאקעטער דעמב אין וואלד?!...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי די דאזיגע מחשבות, דער־פיהל איך פלוצים, אז מיין פערדעל האט זיך אפגעשטעלט — סטאפ! וואס איז דאס? איך הויב אויף די אויגען, איך טהו א קוק — חוה!... די אייגענע חוה, וואס פריהער, נישט געמינערט

אַ האָר, אַפּילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אויף די געדאַנקען — איז אַראָפּשפּרינגען פון וואָגען און אַרומהאָפּען זי קושען... נאָר באַלד טהוט מיך צוריק אַ ציה אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביזט דו, אַ אידינע?" און איך טהו אַ ציה דאָס פערדעל: „וויאָ, שלים־מזל!" — און נעם מיך רעכטס. איך טהו אַ קוק — מיינע אויך רעכטס, מאַכט עפּיס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: „שטעה אַ ווײַלע, איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען"... און עס טהוט זיך מיר אַ ריס־אָפּ אינוועניג און אַ צופּ בײַ'ם האַרצען, און איך לאָז־אָפּ הענט און פּיס; אָט־אָט טהו איך אַ שפּרונג־אַראָפּ פונ'ם וואָגען! נאָר איך האַלט מיך אײַן, טהו אַ ציה דאָס פערדעל און יעם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאָס פּנים טוידט... וואָס טהוט מען? — טראַכט איך מיר. — זאָל איך בלײַבען שטעהן, צי איך זאָל פאָהרען ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אַהאָ, זי האַלט שוין דאָס פערדעל בײַ'ם צוים און מאַכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבען, אויב דו וועסט זיך ריהרען פונ'ם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אוים פריהער, טאַטע־פאָטער!"... „ע! — טראַכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואַלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטען דײַנעם"... — און דאַוואַי שמײַסען דאָס פערדעל אויף וואָס די וועלט שטעהט. און מײַן פערדעל פאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרעהט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויהערען. „וויאָ, זאָג איך צו דעם. אַ ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוק נישט, חכם מיינער, אַהין, וואו מע דאַרף ניט"... און אַליין, מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טהון, כאָטש איין קוק טהון אַהין, אויף יענעם אָרט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?... נאָר ניין, טביה איז ניט קיין אידינע. טביה ווייסט, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט'ן שטן מקטרג...

בקיצור, איך וויל אײַך נישט מעהר, ווי זאָגט ער, מאריך ימים זײַן, צײַן עבירה אייער צײַט. אויב ס'איז מיר באַשערט געווען

חבוט־הקבר, בין איך שוין געווים דערמיט אפגעקומען, און דעם טעם פון גיהנם מיט כף־הקלע, מיט די אלע איבעריגע געברענטע ליידען, וואס ווערען באשריבען ביי אונז אין די היילינע ספרים, פרעגט מיך, וועל איך אייך זאגען! דעם גאנצען וועג, וואס איך פאהר, ווייזט מיר אוים, אז זי לויפט מיר נאכ'ן וואגען און שרייט: „הער מיך אוים, טאטע־פאטער!"... און עס פליהט מיר דורך א געדאנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צו־פיעל! וואס וועט דיך אהרען, אז דו וועסט זיך אפשטעלען אויף א ווייליע, אויסהערען וואס וויל זי? אפשר האט זי דיר צו זאגען אזעלכעס, וואס דו דארפסט דאס וויסען? אפשר, א קשיא אויף א מעשה, האט זי חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק? אפשר ליגט זי ביי איהם אין דער ערד און בעט ביי דיר, דו זאלסט איהר העלפען ארוים פון גיהנם?... אפשר און אפשר און נאך א סך אזעלכע אפשר'ס פליהען מיר דורך אין קאפ, און זי שטעלט זיך מיר פאר אלס א קינד, און איך דערמאן מיך אנ'ם פסוק „כרחם אב על בנים" — נישטא קיין שלעכט קינד ביי א טאטען, און איך פייניג מיך, און איך זאג אויף זיך אליין, אז איך בין א ס ו ר ל ר ח ם — נישט ווערטה, וואס די ערד טראגט מיך! וואס? וואס קאכסט דו, דו משוגע'נער עקשן? וואס טאראבאנעסט דו? נעם, דו אכזר אייי־נער, פארקערעווע דאס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיינעמס!... און עס קריכען מיר אין קאפ אריין משונה־מאדנע מחשבות און געדאנקען: וואס איז דאס אזעלכס איד און וואס איז ניט איד?... און פאר וואס האט גאט באשאפען אידען און ניט אידען?... און אז גאט האט שוין יא באשאפען אידען און ניט אידען, פאר וואס־זשע זאלען זיי זיין אזוי אפגעטיילט איינס פון דאס אנדערע, נישט קאנען אנקוקען איינס דאס אנדערע, גלייך ווי דער איז פון גאט און יענער איז ניט פון גאט?... און עס פארדריסט מיך, למאי איך בין נישט אזוי קלאר, ווי אנדערע, אין ספרים און אין ביכער, איך זאל קאנען גע־פינען דערויף עפים א רעכטען תירוץ... און בכדי זיך צעשלאגען די־

רעיונות, הויב איך אן אויף א ניגון: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאַווען, הייסט דאָס, מנחה אויף אַ קול און מיט אַ ניגון, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. נאָר וואָס קומט אַרויס פון'ם דאַווענען און פון'ם זאָגען, אַז אינווענייג אין האַרצען זינגט זיך איין אַנדער ניגון: „ח־ו־ה! ח־ו־ה! ח־ו־ה!"... און וואָס איך זינג העכער דעם „אשרי", זינגט זיך מיר „חוה" נאָך העכער, און וואָס מעהר איך וויל זי פאַרגעסען, אַזוי מעהר און אַזוי שאַרפער שטעהט זי מיר פאַר די אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איהר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאַטע־פאַטער!"... און איך פאַרשטעל מיר די אויהערען, איך זאָל זי ניט הערען, און איך מאַך צו די אויגען, איך זאָל זי ניט זעהען, און איך זאָג די שמונה־עשרה און הער ניט, וואָס איך זאָג, און שלאָג זיך אשמנו און ווייס ניט, פאַר וואָס, און מיין לעבען איז צערודערט, און אַליין בין איך צערודערט, און זאָגען זאָג איך ניט קיינעם פון מיין באַגעגעניש, און רעד נישט מיט קיינעם פון איהר, און פרעג זיך ניט נאָך אויף איהר ביי קיינעם, האָטש איך ווייס, איך ווייס גאַנץ גוט, וואו זי איז און וואו ער איז און וואָס זיי טהוען, נאָר אַ מכה וועט ביי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען וועלען דאָס מיינע שונאים, אַז איך זאָל מיך פאַר עמיצען באַקלאָגען. אָט אַזאַ מענטש איז טביה!...

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, צי אַלע מאַנסבילען זענען אַזוי, צי נאָר איך בין אַזאַ משוגע'נער? אשטייגער, כדומה למשל, אַמאָל טרעפט זיך... איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? איך האָב מורא, איהר וועט לאַכען פון מיר... אַמאָל טרעפט זיך, איך טהו מיך אָן אין דער שבת'דיגער קאַפאָטע, און לאָז מיך צו דער באַהן, און בין שוין גרייט זיך אויפזועצען פאָהרען אַהין, צו זיי, איך ווייס, וואו זיי זיצען... איך געה־צו צום קאַסיר און הייס מיר געבען אַ בילעט. פרעגט ער מיך: וואוהין? זאָג איך: קיין יעהופּעץ... זאָגט ער: אַזאַ שטאָדט איז ביי מיר נישט פאַרהאַן... זאָג איך: בין איך ניט שולדיג... און איך קעהר מיך אום צוריק אַהיים.

טהו אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע און נעם מיך צוריק צו דער אַרבייט, צום ביסעל מילכיגס און צום פערד־און־וועגעלע, ווי שטעהט דאָרטען: א י ש ל פ ע ל ו ו א ד ם ל ע ב ו ד ת ו — דער שניידער צו דער שער און דער שוסטער צום ווארשטעט... איאַ, איהר לאַכט פון מיר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך וויים אפילו, וואָס איהר טראַכט; איהר טראַכט זיך: „גאָט דער טביה איז טאַקי עפּיס נאָר אַ חושים!"... דעפּאַר רעכען איך, אַז ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל — ס'זאָל זיין היינטיגס מאָל גענוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטאַרק און שרייבט בריוולעך. נאָר למען־השם, ניט פאַרגעסען, וואָס כ'האָב אייך גע־בעטען: אַז ס'זאָל זיין פּתח שין שאַ, איך מיין, איהר זאָלט ניט מאַכען דערפון קיין ביכעל. און אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבען, זאָלט איהר שוין שרייבען פון אַיין אַנדערען, ניט פון מיר; אַז מיר פאַרגעסט, ווי אין פּסוק שטעהט: ו י ש כ ח ה ו — אויס טביה דער מילכיגער...

שפּרינצע

געשריבען אין יאהר 1907

שפּרינצע

— איך קומט א גרויסען, א ברייטען שלום־עליכם, פּאני שלומר־עליכם, — עליכם ועל בניכם! א שאָק מיט יאָהרען, אז מיר האָבען זיך ניט געזעהען! וועה־וועה, וויפיעל וואסערען עס זענען אפּגעלאָפען! וויפיעל אנגסטען מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטליכע יאָהר: א קעשעניוו, א קאָסנעטוציע, מיט פּאָגראָמען, מיט צרות, מיט שלעק — אך טי רבונו־של־עולם, גאָטעניו נאָש!... מיר איז נאָר א חידוש אויף אייך, האָט קיין פּאראיבעל ניט, וואס איך וועל אייך זאָגען, איהר זענט דאָך נישט גערוקט אויף א האָר, קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טהוט אָבער א קוק אויף מיר: הרי אני כבן שבעים — איך בין נאָר ניט אַלט קיין זעכציג, און זעהט, ווי ווייס טביה איז געוואָרען! ס'א וועלטעלע צער־גידול־בנים, וואס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אזוי פיעל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיך האָט געטראָפען א נייער שלאָק מיט מיינע א טאָכטער שפּרינצע, וואס גערט איבער אלע צרות, וואס איך האָב וועט איבערגעהאָט ביז אהער, און זעהט, פון דעסטוועגען, גאָרנישט, מע לעבט, ווי שטעהט דאָרטען: בעל כרחך אתה חי — חאָטש ווער צעזעצט, שונאי־ציון, זינגענדיג דאָס ליעדעל:

וואס טויג מיר מיין לעבען, וואס טויג מיר מיין וועלט,
אז כ'האָב נישט קיין מזל, אז כ'האָב נישט קיין געלט?...

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאָט האָט געוואָלט א טובה טהון זיינע אידען, האָט מען אנגעשיקט אויף אונז איין אומגליק, א צרה, א קאָסנעטוציע! אַי, א קאָסנעטוציע! עס איז געקומען מיט א

מאַל אַ מהומה אויף אונזערע נגידים, אַ לויפעניש פון יעהופּעץ קיין אויסלאַנד, כּלומרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערוועז, זאַלץ־ביטלער, נעכטיגע טעג... און ווי באַלד מע צעפאַהרט זיך פון יעהופּעץ, איז בויבעריק מיט איהר לופט און מיט איהר וואַלד און מיט איהרע דאַטשעס טיעף־טיעף אין דער ערד, ווי מיר זאָגען אין ברוך־שאמר: ב ר ו ך מ ר ח ם ע ל ה אָ ר ץ... נאָר וואָס דען? ס'איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער גאָט אויף דער וועלט, וואָס גיט אַכטונג אויף זיינע אָרעמע לייט נעבאָך, זיי זאָלען זיך נאָך אַ ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האָבען מיר געהאַט אַ זומער — אײַ־אײַ־אײַ! איז מען זיך צענויפגעלאָפען צו אונז קיין בויבעריק פון אָדעס, און פון ראָסטאָוו, און פון קאַטערינעסלאַוו, און פון מאָהליוו, און פון קע־שעניוו אַלפי אלפים נגידים, גבירים אדירים! אַפּנים, אַז דאָרט איז די „קאָסנעטוציע" נאָך שטאַרקער, ווי ביי אונז אין יעהופּעץ, וואָרום מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפען. אי, די קשיא: וואָס לויפען זיי עפּיס צו אונז? איז דער תירוץ: למאי אונזערע לויפען צו זיי? ס'איז שוין ביי אונז געוואָרען, ברוך־השם, אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צייט, וואָס מע הויבט אָן רעדען פון פּאָג־ראָמען, הויבען אידען אָן צו לויפען פון איין שטאָדט אין דער אַנדערער, ווי אין פּסוק שטעהט: ו י ס ע ו ו י ח נ ו, ו י ח נ ו ו י ס ע ו — איז די טייטש: פאָהר דו צו מיר, וועל איך פאָהרען צו דיר... דערווייל איז בויבעריק, וואָס אַהרט אייך, געוואָרען אַ כּרך, אָנגעפּאַקט מיט מענטשען, ווייבער און קינדער, און קינדער האָבען ליעב פּיקען, און מילכיגס דאַרף מען, און וואו קריגט מען מילכיגס, אַז ניט ביי טביה'ן? וואָס טויג אייך, טביה איז אַריין אין דער מאָדע. פון אַלע זייטען: טביה און טביה! רב טביה, אַהער! רב טביה, צו מיר! אַז גאָט וויל, וואָס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערב־שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פאָהרען מיט אַ ביסעל מילכיגס צו איינער פון מיינע קונה'טעס, אַ יונגע אלמנה און אַ רייכע פון קאַטערינעסלאַוו, וואָס

איז געקומען צו פאהרען מיט איהר זוהנדעל, אראנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ'ן זומער; און דאס פארשטעהט איהר דאך אליין, אז דאס ערשטע באקאנטשאפט איהרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האט מיר גערעקאמאנדירט, זאגט זי, די אלמנה הייסט דאס, אז ביי אייך איז דאס בעסטע מילכיגס". „ווי קאן דאס זיין אנדערש? — זאג איך צו איהר, צו דער אלמנה הייסט דאס. — ניט אומזיסט, זאג איך, זאגט שלמה המלך, אז א גוטער נאמען לאזט זיך הערען, ווי א שופר, איבער דער גאנצער וועלט. און אויב איהר ווילט, זאג איך, וועל איך אייך דערצעהלען, וואס עס זאגט דערויף דער מדרש". שלאגט זי מיך איבער, די אלמנה הייסט דאס, און זאגט צו מיר, אז זי איז איין אלמנה, און איז אין די זאכען, זאגט זי, נישט געניט. זי ווייסט ניט, מיט וואס מען עסט דאס... דער עיקר, זאגט זי, אז די פוטער זאל זיין פריש, און דער קעז זאל זיין געשמאק... נו, געהט רעדט מיט א נקבה!...

בקיצור, איך האב אנגעהויבען אריינקומען צו דער קאטערינע־סלאווער אלמנה, וואס אהרט אייך, צוויי מאל אין דער וואך; אלע מאנטאג און דאנערשטאג, פינקטליך, ווי א לוח, אראפגעטראגען דאס ביסעל מילכיגס, גארנישט אנגעפרעגט זיך, צי מע דארף, צי מע דארף ניט, געווארען ביי איהר א היימישער מענטש, ווי געוויינטליך, אנגעהויבען זיך צוקוקען, ווי אזוי עס פיהרט זיך ביי איהר, אריינגעשמעקט אין קיך אריין, געזאגט א פאר מאל, וואס איך האב געפונען פאר נויטיג צו זאגען, דאס ערשטע מאל, געוויינטליך, געחאפט א פסק פון דער דיענסט, איך זאל זיך ניט מישען, ניט אריינקוקען אין פרעמדע טעפ, דאס אנדערע מאל האט מען זיך צו מיינע ווערטער צוגעהערט, און דאס דריטע מאל טאקי געהאלטען זיך מיט מיר איין עצה, ווארום זי האט ארויסגעזעהען, די אלמנה הייסט דאס, ווער טביה איז. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי האט מיר אנטפלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אראנ־משיק! סטייטש, ער איז שוין א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאהר, זאגט זי, און ווייסט נאר פערדלעך, נאר לאסיפעדען, נאר

חאפּען פישלעך, און ווייטער, זאָגט זי, ווייסט ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערען, זאָגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז איהם געבליבען פון זיין טאַטען, זאָגט זי, א שענע ירושה, כמעט א מי־ליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אַריינשמעקען! עס ווייסט נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, איין אָפענע האַנט ביי איהם! „וואו איז ער, זאָג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט איהם א ביסעל, זאָג איך, דורכשמועסען, איהם זאָגען א ביסעל מוסר, א פּאָר פסוקים, ברענגען א מדרש"... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער א פערדעל, ניט קיין מדרש!"...

בתוך כך, אזוי ווי מיר רעדען אזוי, ויבוא הילד — קומט אַן דער בחור, אַראַנטשיק הייסט דאָס, א בחור'ען א סאָסנע, א געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און א ברייטען פּאָס טראָגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזען, מיט א זייגערעל אַריינגעשטעקט אָט דאָ אין גאַרטעל, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבעל אַריבער די עלענבויגענס. „וואו ביזט דו געווען?" פרעגט איהם די מוטער. „זיך געשיפט מיט א שיפעל, זאָגט ער, געחאַפּט פיש"... „א שיינע עובדה, זאָג איך, פאַר אזא בחור'על, ווי איהר; דאָרט אין דער היים וועט מען אייך צעטראָגען, זאָג איך, די ביינער, און איהר דאָ וועט חאַפּען פישלעך!" איך טהו א קוק אויף מיין אַלמנה — רויט ווי א צוויק, אַלערליי פאַרבען. זי האָט געווים גע־רעכענט, אז איהר בן וועט מן הסתם אננעמען מיך פאַר'ן קאַלנער ביד חזקה אחת, און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שתים — צוויי פּעטש הייסט עס, און וועט מיך אַרויסוואַרפען כחרס הנשבר. בלאָטע! טביה האָט פאַר אזעלכע זאַכען קיין מורא ניט! איך, אז איך האָב עפּיס, זאָג איך!

כך הוה. מיין בחור, אז ער האָט דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, איז ער נאָר אָפּגעטראָטען א ביסעל, פאַרלעגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּיס א מאָדנעם פייף און האָט זיך פּלוצים אזוי

צעלאכט, אז מיר ביידע האבען מורא געהאט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געווארען אויף א מינוט? און וואס זאל איך אייך זאגען — מיר זענען פון דעמאלט אן געווארען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייך זאגען: מיר איז דער בחור געפעלען וואס ווייטער אלץ מעהרער; אפילו א שארלאט און איין אויסברענגער, און א האנט שוין צו איין אפענע, און א שטיקעל חושים דערצו. למשל, באגעגנען איין ארעמאן, אריינלעגען די האנט אין קעשענע, ארויסנעמען און אוועקגעבען, נישט געצעהלט. ווער טהוט עס?... אדער אראפנעמען פון זיך א גוטען פאליטא, א גאנצען, א נייעם, און אוועקגעבען יענעם — אז מע שמועסט א חושים׳דיגער!... א גאט׳ס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאגען: וואס טהוט מען? און בעטען מיך, איך זאל מיט איהם א ביסעל שמועסען. האב איך איהר צוליעב געטהאן: וואס ווען איך איהר זשאלעווען? עס קאסט מיך געלט? און איך האב מיך אוועקגעזעצט און איך האב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראכט משלים, געריבען פסוקים, געהאקט מדרשים, אזוי ווי טביה קאן. און ער האט דוקא ליעב געהאט מיך אויסהערען, אויספרעגען, ווי אזוי איך לעב, ווי אזוי איך פיהר מיך אין דער היים? „איך וואלט א בעלן געווען, זאגט ער, זיין ביי אייך א מאל, רב טביה!“... זאג איך צו איהם: „אז מען איז א בעלן זיין ביי טביה׳ן, נעמט מען, זאג איך, און מע פאהרט זיך דורך אמאל צו מיר אין חוטאר אריין; איהר האט דאך, זאג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאסיפעדען. פאר נויט, זאג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכגעהן מיט די רגלים, ס׳איז ניט ווייט, זאג איך, מע דארף נאר דורכשניידען, זאג איך, דעם וואלד“... „ווען, זאגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיך קאן מען טרעפען, זאג איך, אין דער היים נאר שבת, אדער יום־טוב. שאט, זאג איך, ווייסט איהר וואס? אט האבען מיר, אם ירצה השם, איבעראכטאג פרייטאג שבועות; אויב איהר ווילט, זאג איך, מאכען א שפאציער צו אונז אין חוטאר אריין, וועט אייך מיין ווייב, זאג איך, מכבד זיין מיט

מילכיגע בלינצעס אזעלכע, אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!" פרעגט ער מיר: „וואס הייסט דאס? איהר ווייסט דאך, זאגט ער, אז איך בין אויף פסוקים שוואך"... „איך וויים, זאג איך, אז איהר זענט שוואך; איהר זאלט געווען, זאג איך, לערנען אין חדר, אזוי ווי איך, וואלט איהר, זאג איך, אויך געוואוסט מה דקאמרי רביצין"... לאכט ער און מאכט צו מיר: „גוט, איהר האט מיך, זאגט ער, פאר א גאסט; איך קום, זאגט ער, צו אייך, רב טביה, דעם ערשטען טאג שבועות, מיט א פאר באקאנטע, אויף בלינצעס, נאר איהר זאלט זעהן, זיי זאלען זיין, זאגט ער, הייס!" „אש להבה, זאג איך, מן השפה ולחוץ — פון דער סקאווערדע גלייך אין מויל אריין!"... און איך קום צו פאהרען אהיים און רוף מיך אן צו מיינער: „גאלדע, זאג איך, מיר האבען געסט אויף שבועות!" זאגט זי: „מזל־טוב דיר, ווער איז?" זאג איך: „דאס ווערסט דו וויסען שפעטער; דו גרייט נאר צו אייער, זאג איך, קעז און פוטער איז דא, ברוך־השם, גענוג; ווערסט מאכען בלינצעס, זאג איך, פאר דריי פארשוין, נאר אזעלכע פארשוינען, זאג איך, וואס האלטען פון דער אכילה און הויבען נישט אן צו וויסען, זאג איך, וואס רש"י מאכט"... „אוודאי, זאגט זי, שוין צו־געטשעפעט זיך א שלים־מזל פון הונגעריגען לאנד?" „ביזט א בהמה, זאג איך, גאלדע! ערשטענס, וואלט נישט געווען, זאג איך, אזא אומגליק, ווען מיר זאלען חלילה אנהארעווען, זאג איך, איין ארעמאן מיט שבועות'דיגע בלינצעס; והשנית, זאג איך, זיי וויסען, זוגתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאלדע שתחיה, אז איינער פון אונזערע שבועות'דיגע געסט וועט זיין דער אלמנה'ס זוהנדעל, זאג איך, אט דער, וואס מע רופט איהם אראנטשיק, איך האב דיר דער־צעהלט פון איהם". „אויב אזוי, זאגט זי, איז עפים אנדערש"... דער כח פון מיליאנען! אפילו מיין גאלדע, אז זי דערשמעקט געלט, ווערד זי גאר איין אנדער מענטש. ס'איז אזא וועלט, וואס זאלט איהר קלערען? ווי שטעהט דארטען אין הלל: כסף וזהב מעשי ידי אדם — געלט באגראבט א מענטשען...

בקיצור, ס׳איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום־טוב שבועות ווי שען, ווי גרין, ווי ליכטיג און ווארעם ביי מיר אין חוטאר איז. אז עס קומט שבועות, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואלט זיך ווינשען האבען אזא בלויען הימעל, מיט אזא גרינעם וואלד, מיט אזעלכע שמעקענדיגע סאסנעס, מיט אזא מחיה׳דיגען גראז, פאשע פאר די בהמה׳לעך, וואס שטעהען און קייען און קוקען אייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונז נאר אלע מאל אזא גראז, קיין מילך וועלען מיר אייך ניט זשאלעווען!“... ניין, זאגט אייך, וואס איהר ווילט, גיט מיר די בעסטע פּרנסה, איך זאל ארויספאהרען פון דארף אין שטאדט אריין, וועל איך מיך מיט אייך ניט בייטען. וואו האט איהר אין שטאדט אזא הימעל? ווי זאגען מיר אין הלל: ה ש מ י ם ש מ י ם ל ה׳ — ס׳איז א הימעל פון גאט!... אין שטאדט, אז איהר פאררייסט דעם קאפּ, וואס זעהט איהר? א מויער, א דאך, א קוימען, אבער וואו האט איהר דארט אזא בוים? און טאמער האט זיך פארוואלגערט ערגיץ ביי אייך א בוימעלע, האט איהר דעם אנגעטהאן פון אויבען א קאפּאטע!... הכלל, זיי האבען זיך גאר־נישט געקאנט אפּוואונדערען, מיינע געסט, אז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין חוטאר אריין. אנגעקומען זענען זיי, אלע פיער בחורים, רייטענדיג אויף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אראנטשיק — איז געזעסען אויף א פערדעל, זאג איך אייך, א סוס, איין אמת׳ער מערין! איהר קויפט איהם ניט פאר קיין דריי הונדערט קארבען! „ברוך הבא, געסט! — זאג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאג איך, זענט איהר דאס געקומען רייטענדיג? נישקשה, זאג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אז מע וועט אייך, זאג איך, אם ירצה השם, שמייסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאלדע! זעה נאר, עס זאלען זיין פארטיג די בלינצעס, און לאז מען, זאג איך, ארויסטראגען דעם טיש אהערצו אין דרויסען ארויס, איך האב, זאג איך, אין שטוב גארנישט וואס צו ווייזען פאר די געסט... עי,

שפּרינצע! טייבעלע! ביילקע! וואו זענט איהר דאָרט? ריהרט זיך!"... אַט אַזוי קאָמאַנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערד אַרויסגעטראָגען אַ טיש, מיט בענקלעך, מיט אַ טישטוך, מיט טעלער, לעפלען, גאָפּלען, זאַלץ, — און טאַקי באַלד נאָך דעם קומט אַן גאָלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פון דער סקאָווערדע, מחיה'־דיגע, פעטע, כצפּיחית בדבש! און מיינע אורחים קאָנען זיך גאָר־נישט אָפּלויבען פון די בלינצעס...

„וואָס שטעהסט דו, זאָג איך צו גאָלדען, נעם, זאָג איך, חזר איבער דעם פּסוק נאָך אַ מאָל, ס'איז היינט, זאָג איך, שבועות, דאַרף מען, זאָג איך, זאָגען צוויי מאָל „אודך"! און מיין גאָלדע פוילט זיך ניט, פילט אַן דעם פּאָלומעסעק נאָך אַ מאָל, און שפּרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצים, איך טהו אַ קוק אויף מיין אַראַנטשיקען, איך זעה, ער האָט זיך פאַרקוקט אויף מיין שפּרינצען — ער לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איהר! וואָס האָט ער אויף איהר אַזעלכס דערזעהען?... „עסט, זאָג איך צו איהם, פאַר וואָס עסט איהר נישט?"... מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טהו איך?" „איהר קוקט, זאָג איך, אויף מיין שפּרינצען"... ווערד אַ געלעכטער, אַלע לאַכען, און מיין שפּרינצע לאַכט אויך. און ס'איז אַלעמען פריילין, אַלעמען גוט — אַ גוטער, אַ פריילינכער שבועות אויף אַלעמען!... געה טרעף, אַז פון דער פריילינכקייט וועט זיך אויס־לאָזען אַ צרה, אַ שלאַק, אַ יללה, אַ גאָט'ס שטראָף אויף מיין קאָפּ, פאַרוויסט און פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען!... נאָר עט! אַ מענטש איז אַ נאַר! אַ מענטש אַ בר־דעת טאָר זיך ניט צולאָזען צום האַרצען און דאַרף פאַרשטעהן, אַז אַזוי ווי עס איז, אַזוי באַ־דאַרף צו זיין, וואָרום ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך עס ניט געווען אַזוי ווי עס איז! זאָגען מיר דען ניט אין תהלים: ה ש ל ך ע ל ה' — פאַרלאָז דיך נאָר אויף גאָט, ער וועט שוין מאַכען אַזוי, אַז דו זאָלסט ליגען טיעף, נייען איילען אין דער ערד, און באַקען בייגעל, און נאָך זאָגען: גם זו לטובה! הערט, וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפען אויף

א וועלט, נאר מיט קאפ, ווארום דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בוקר — איינמאל פארנאכט קום איך צו פאהרען אהיים א צעבראטענער פונ'ם טאג און איין אויסגעמוטשעטער פונ'ם ארומלויפען איבער די דאטשעס אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר א באקאנט פערד, איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז אראנטשיק'ס סוס, דער מעריז, וואס איך האב איהם דעמאלט אפגעשאצט אין דריי הונדערט קארבען. געה איך צו צום סוס און דערלאנג איהם מיט איין האנט א פליאסק פון הינטען און מיט דער אנדערער האנט א קראץ פון פארענט אין האלז און א טרייסעל איבער דער גריווע. „ידידי, זאג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואס טהוסט דו דא?" דרעהט ער אוים צו מיר די חנ'עוודיגע מארדע און טהוט א קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס פרעגט איהר מיך? פרעגט מיין בעל־הבית"... און איך קום אריין אין שטוב און טהו א נעם מיין ווייב: „זאג מיר נור, גאלדע קרוין, וואס טהוט דא אראנטשיק?" ענטפערט זי מיר: „פון וואנען זאל איך וויסען? ער איז דאך פון דיינע לייט!" „וואו איז ער ערגיץ?" „ער איז, זאגט זי, געגאנגען מיט די קינדער אין וועלדעל אויפ'ן שפאציער"... „וואס איז פלוצים גאר פאר א שפאציער?" — זאג איך צו מיין ווייב און הייס מיר געבען עסען. אפגעגעסען, באטראכט איך מיך: „וואס ביזט דו, טביה, אזוי אויפגעטראגען? אז א מענטש קומט צו דיר צו גאסט, באדארף מען זיין אזוי אנגעדרודעלט? אדרבה"... און ווי איך טראכט מיר אזוי, איך טהו א קוק — מיינע מיידלעך געהען מיט'ן חברה־מאן, האלטען אנגעריסענע קווייטען, פריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבעל און ביילקע, און הינטען — מיין שפרינצע מיט אראנטשיקען... „גוטען אבענד!" „גוט יאהר!" מיין אראנטשיק שטעהט מיר אזוי עפיס מאדנע, גלעט דאס פערד, האלט א גרעזעל אין מויל און רופט זיך אן צו מיר: „רב טביה! איך וויל מיט אייך מאכען א געשעפט.

לאמיר זיך בייטען מיט די פערדלעך". „איהר האט נישט געפונען, זאג איך, פון וועמען צו לאכען?" מאכט ער צו מיר: „ניין, איך מיין דאס ערנסט". „אזוי, זאג איך, איהר מיינט דאס ערנסט? וויפיעל, למשל, קאסט אייער סוס?" „און וויפיעל, זאגט ער, שאצט איהר איהם?" „איך שאץ איהם, זאג איך, איך האב מורא, אויב נים דריי הונדערט קארבוינים, און אפשר מיט א סמיטשיק". צע־לאכט ער זיך און זאגט, אז ער קאסט מעהר פון דריי מאל אזוי פיעל, און רופט זיך אן צו מיר: „נו? מאכען מיר א בייט?" מיר איז דער שמועס נים געפעלען: וואס הייסט, ער וועט אויס־בייטען זיין סוס אויף מיין שלים־מזל!... זאג איך צו איהם, אז ער זאל אפלעגען דאס געשעפט אויף איין אנדערש מאל, און איך פרעג איהם אין א שפאס: צי איז ער טאקי צוליעב דעם געקומען? אויב אזוי, איז איין עבירה, זאג איך, די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אייך, אייגענטליך, מכח איין אנדער זאך; זייט זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר א ביסעל שפאציערען". וואס פאר א שפאציער איז דאס אויף איהם אנגעקומען? — טראכט איך מיר, און לאז מיך געהן מיט איהם צום וועלדעל צו. די זון האט זיך לאנג געזעצט, דאס גרינע וועלדעל זעהט שוין אויס טונקעל, די זשאבעס פון דער גרעבלי קראקען, און דאס גראז שמעקט מחיה נפשות! אראנטשיק געהט און איך געה, ער שווייגט און איך שווייג. נאכדעם שנעלט ער זיך אפ, טהוט א הוסט און מאכט צו מיר: „רב טביה! ווי וואלט איהר, אשטייגער, געזאגט, ווען איך זאל אייך זאגען, אז איך האב ליעב אייער שפרינצע און אז איך וויל זי נעמען פאר א כלה?" „וואס איך וואלט גע־זאגט? — זאג איך. — איך וואלט געזאגט, אז מע זאל א משוגע'נעם אויסמעקען און אייך אריינשטעלען"... קוקט ער מיך אן און מאכט צו מיר: „וואס הייסט?" זאג איך: „אט דאס הייסט!"... זאגט ער: „איך פארשטעה אייך ניט". זאג איך: „איז א סימן, אז איהר זענט ניט איבעריג קלוג, ווי אין פסוק, זאג איך, שטעהט: חכם עיניו בראשו, דאס מיינט: א קלוגען זאגט מען

אויפ׳ן וואונק, א נאר גיט מען מיט׳ן שטעקען“... מאכט ער צו מיר ווי ברוגז׳ליך: „איך רעד צו אייך פראסט, און איהר ענטפערט מיר מיט חכמות און מיט פסוקים!“ זאג איך: „איטליכער חזן זינגט אזוי, ווי ער קאן, און יעדער בעל־דרשן דרשנ׳ט פון זיינעט־וועגן; אויב איהר ווילט וויסען, וואס פאר א בעל־דרשן איהר זענט, רעדט איבער פריהער מיט אייער מוטער, זי וועט אייך שוין, זאג איך, קלאר מאכען אקוראט“... „האלט איהר מיך, זאגט ער, אפנים, פאר א יונגעלע, וואס דארף זיך אנפרעגען ביי דער מאמע?“... „געוויס, זאג איך, דארפט איהר זיך אנפרעגען ביי דער מאמע, און די מאמע וועט אייך געוויס זאגען, אז איהר זענט א חושים, און וועט זיין גערעכט“... „און וועט זיין גערעכט?“ — מאכט ער. „געוויס, זאג איך, וועט זי זיין גערעכט, ווארום וואס פאר א חתן זענט איהר, זאג איך, פאר מיין שפרינצען? וואס פאר א גלייכען איז מיין שפרינצע צו אייך? און דער עיקר, זאג איך, וואס פאר א מחותן בין איך מיט אייער מוטער?“... „אויב אזוי, מאכט ער צו מיר, האט איהר שוין, רב טביה, א גרויסען טעות! איך בין נישט קיין יונגעלע פון אכצעהן יאהר, און זוך נישט קיין מחותנים פאר מיין מוטער, און וויים ווער איהר זענט, און ווער אייער טאכטער איז, און זי געפעלט מיר, און אזוי וויל איך, און אזוי וועט דאס זיין!“... „האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, וואס איך שלאג אייך איבער; איך זעה, זאג איך, אז מיט איין צד זענט איהר שוין פארטיג; זענט איהר, זאג איך, באוואהרענט אויך מיט׳ן אנדערען צד?“... זאגט ער צו מיר: „איך וויים ניט, וואס איהר מיינט“... זאג איך: „איך מיין דאס די טאכטער מיינע, שפרינצען מיין איך, צי האט איהר שוין, זאג איך, מיט איהר עפים גערעדט, און וואס, זאג איך, זאגט זי?“... ווערד ער אזוי ווי בעלעדיגט און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „וואס פאר א פראגע איז דאס? געוויס האב איך, זאגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט איין מאל — עטליכע מאל, איך קום, זאגט ער, אהער אלע טאג“... איהר הערט? ער קומט אהער אלע טאג, און איך וויים נישט!... „בהמה בצורת

מענטש! באדארף מען דאך דיר געבען קייען שטרוי, טביה! אז דו וועסט זיך לאזען אזוי פיהרען אין באד אריין, וועט מען דאך דיך קויפען און פארקויפען, דו פערדאטש איינער!"... אזוי טראכט איך מיר און געה מיט אראנטשיקען צוריק, און ער געזעגענט זיך אפ מיט מיין חברה, חאפט זיך ארויף אויפ'ן סוס, און הלך משה מרדכי — מארש קיין בויבעריק...

אצינד וועלען מיר, ווי זאגט איהר דאס אין אייערע ביכלער, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפרינצען הייסט עס... „זאג מיר, טאכטער, וואס איך וועל דיך פרעגען, זאג איך: דערצעהל מיר נאר, זאג איך, וואס דער אראנ־טשיק האט מיט דיר אפגעשמועסט מכח אזא זאך, זאג איך, גאר אהן מיין וויסען?"... ענטפערט עפים אט דער בוים? אזוי ענט־פערט זי! געווארען רויטליך, אראפגעלאזט די אויגען, ווי א כלה, אנגענומען א פולען מויל מיט וואסער — און שא!... בא! — טראכט איך מיר. — ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען שפעטער א ביסעל... טביה איז ניט קיין אידינע; ער האט צייט! און איך ווארט איבער א ווייל, ווי זאגט מען, יבוא יומה, און טשאטעווע אוים די מינוט, וואס איך בלייב מיט איהר אליין, און רוף מיך אן צו איהר: „שפרינצע, זאג מיר, וואס איך וועל דיך פרעגען: קענסט דו איהם חאטש, אט דעם אראנטשיקען?"... זאגט זי: „געוויס קען איך איהם"... „ווייסט דו, זאג איך, אז ער איז א סווישטשון?"... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א סוויש־טשון?" זאג איך איהר: „א פוסט ניסעל, וואס סע פייפט"... זאגט זי: „האסט א טעות, ארנאלד איז א גוטער מענטש"... „ער הייסט שוין, זאג איך, ביי דיר ארנאלד, ניט אראנטשיק דער שאר־לאטאן?" זאגט זי: „ארנאלד איז ניט קיין שארלאטאן, ארנאלד האט א גוט הארץ; ארנאלד, זאגט זי, געפינט זיך אין א שטוב פון פארדארבענע מענטשען, זאגט זי, וואס ווייסען נאר געלט און געלט"... „אזוי, זאג איך, ביזט דו שוין, שפרינצע, אויך געווארען איין אויפ־געקלערטע פילאזאפקע און האסט שוין אויך פיינט געקריגען געלט?"...

בקיצור, איך זעה ארויס פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי וויטליך, און חאפען צוריק איז שוין א ביסעל צו שפעט, ווארום איך קען מיינע לייט. טביה׳ס טעכטער, האב איך אייך געזאגט שוין אמאל, ניט גערואכט זאלען זיי ווערען, אז זיי קלעפען זיך איין אין א מענטשען, איז מיט׳ן גאנצען לעבען, מיט׳ן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסט דו וועלען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאט׳ס זאך? אפשר איז דאס באשערט, אז דוקא דורך אט דער שטילינקער שפרינצע זאלסט דו געהאלפען ווערען, באלוינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפ און וועהטיגען, וואס דו האסט ביז אהער איבערגעטראגען, האבען א גוטען עלטער, און אויך וויסען אמאל פון א לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באשערט האבען א טאכטער א מיליאנשטשיצע? וואס איז? סע שטעהט דיר ניט אן?... וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה דארף זיין אייביג א קבצן, אייביג ארומשלעפען זיך מיט׳ן פערדעל און מיט קעז און פוטער צוליעב די יעהופעצער נגידים, זיי זאלען האבען וואס צו פרעסען?... ווער ווייסט, אפשר איז מיר אנגעצייכענט געווארען פון אויבען, אז איך זאל אויף דער עלטער עפּיס מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען א בעל־צדקה און א בעל־מכנים־אורח, און אפשר גאר אוועקזעצען זיך מיט אידען לומדים און לערנען תורה?“... וכדומה אזעלכע רייכע, גאלדענע מחשבות קריכען אין קאפ אריין, ווי אין „יהי כבוד“ שטעהט געשריבען: ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — זאגט א גוי, להבדיל: „דאוריען דאומקאיאו באגאטיעט!“... און איך קום אריין אין שטוב אריין און איך נעם אוועק מיין אלטע און מאך מיט איהר א שמועס: „וואס וואלט זיין, כדומה למשל, זאג איך, ווען אונזער שפרינצע זאל זיין א מיליאנשטשיצע?“ פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א מיליאנשטשיצע?“... זאג איך: „א מיליאנשטשיצע הייסט א מיליאנשטשיקס א וויב“... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט א מיליאנשטשיק?“ זאג איך איהר: „א מיליאנשטשיק הייסט א מענטש,

וואס פארמאגט א מיליאן"... פרעגט זי מיך: „וויפיעל איז דאס א מיליאן?" זאג איך: „אז דו ביזט אזא בהמה און ווייסט ניט, וויפיעל איז א מיליאן, היינט וואס האב איך מיט דיר וואס צו רעדען?"... זאגט זי: „ווער בעט דיך, זאלסט רעדען?" — איז זי אויך געשמט.

בקיצור, עס געהט אוועק א טאג, איך קום צו פאהרען אהיים: „געוועזן אראנטשיק?" — ניין, נישט געוועזן... עס געהט אוועק נאך א טאג: „געוועזן דער בחור?" — ניין, נישט געוועזן... איך זאל אריינגעהן צו דער אלמנה מיט איין אויסרעדע, פאסט מיר ניט; איך וויל ניט, אז זי זאל מיינען, אז טביה שלאגט זיך נאכ'ן שידוך... און אגב האב איך געפיהלט, אז איהר באדארף עס זיין כ ש ו ש נ ה כ י ן ה ח ו ח י ם — ווי א פינפטער ראד צום וואגען. הגם איך פארשטעה ניט, פאר וואס? באשר איך האב ניט קיין מיליאן? האב איך דאך איצטער א מחותנת'טע א מיליאנשטשיצע! און זי וועמען האט פאר א מחותן? — א אידען איין אָרעמאן, א קבצן, א טביה דעם מילכיגען; היינט ווער איז מעהר יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאגען דעם ריינעם אמת, איך האב אנגעהויבען וועלען דעם שידוך, נישט אזוי צוליעב דעם שידוך, ווי צוליעב נצחון אליין. „א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין, די יעהופּעצער גבירים, לאזען זיי וויסען, ווער טביה איז!... ביז אהער האט מען מעהר ניט געהערט נאר בראצקי און בראצקי, גלייך ווי די איבעריגע זענען גאר קיין מענטשען ניט!"...

אזוי טראכט איך מיר, פאהרענדיג אהיים פון בויבעריק, און קום אהיים, געהט מיר מיינע אקעגען מיט א גדולה: „א שליח איין ערל איז נאר־וואס געוועזן פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאלסט למען־השם באלד קומען צו פאהרען אהין, עס מעג זיין אויף דער נאכט, זאלסט דו שפאנען דאס פערדעל און קומען צו פאהרען, מע דארף דיך דארט זעהר נויטיג האבען!"... „וואס האט זיי, זאג איך, אזוי אנגעשפארט? וואס האבען זיי, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט?" און איך האב א קוק אויף מיין שפרינצען — זי שווייגט.

נור די אויגען איהרע רעדען, אוי, רעדען זיי! קיינער פאַרשטעהט ניט איהר האַרץ, אַזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צייט מורא געהאַט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער לאָזט זיך אויס דערפון אַ בוידעם, האָב איך אויף איהם, אויף דעם אַראַנטשיקען, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האָב אָבער געזעהען, אַז ס'איז איין אַרבעס אין וואַנט, מיין שפּרינצע געהט אויס ווי אַ ליכט. האָב איך איינגעשפּאַנט צוריק מיין פערד־און־וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פאַרנאַכטליך קיין בויבעריק. פאָהרענדיג אַזוי, טראַכט איך מיר: „וואָס קאָנען זיי מיך רופען מיט אַזאַ מין אימפּעט? וועגען אַ וואָרט? וועגען אַ קנס־מאָל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערווייל בין איך דער אבי הכלה!" און איך אַליין צעלאָך מיך פון דעם געדאַנק: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל געהן צום קבצן? סיידען ס'זאָל שוין ווערען עק וועלט, משיח'ס צייטען, אַזוי ווי די יונגע לייטלעך, די ווייסע־חברה'ניקעס, ווילען מיך איינרעדען, אַז באַלד וועט קומען אַ צייט, וואָס דער נגיד מיט'ן קבצן וועלען זיין גלייך, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס, דיינס מיינס, הפקר ציבעלעס! דאַכט זיך, אַ קלוגע וועלט — און אַזעלכע בהמות! ער־ער־עד!...

מיט די דאָזיגע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויבעריק און פאָרפאָהרען גלייך אויף דער דאַטשע צו דער אַלמנה, אָוועקגעשטעלט דאָס פערדעל, — וואו איז די אַלמנה? נישטאָ קיין אַלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! ווער־זשע האָט מיך גערופען? „איך האָב אייך גערופען!" — אַזוי מאַכט צו מיר אַ קיילעכיג געפּאַקט אידעל מיט איין אויסגעפליקט בערדעל און מיט אַ גראָבער גאָלדענער קייט אויפ'ן בייכעל. „ווער־זשע זאָג איך, זענט איהר?" זאָגט ער: „איך בין דער אַלמנה'ס אַ ברודער און אַראַנטשיק'ס אַ פעטער... מע האָט מיך, זאָגט ער, אַרויסגערופען מיט אַ דעפּעש פון קאַטערינעסלאַוו, און איך בין נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען"... „ווי באַלד אַזוי, נאָט־זשע אייך

אפּ שלום", — זאָג איך און זעץ מיך אַוועק. דערזעהענדיק, אַז איך האָב מיך אַוועקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט". זאָג איך: „אַ דאַנק, איך זיץ שוין. וואָס־זשע מאַכט איהר, זאָג איך, ווי אַזוי איז ביי אייך, זאָג איך, די קאָסנעטוציע?" ענטפערט ער מיר דערויף גאָרנישט ניט, צעלעגט זיך אויף אַ וויעגשטוהל, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרויס די גאָלדענע קייט מיט'ן בייכעל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אייך רופט מען, דאַכט זיך, טביה?"... „יאָ, זאָג איך, צו דער תורה, אַז מע רופט מיך אויף, רופט מען מיך אויף: „יעמוד ר ב טביה ברב שניאור זלמן"... „הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, רב טביה, וואָס איך וועל אייך זאָגען. וואָס טויג אונז לאַנגע דבורים? לאָמיר, זאָגט ער, געהן גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס"... „מהכתיתי, זאָג איך, שלמה המלך האָט שוין לאַנג געזאָגט: ל כ ל ז מ ן — ווען מע דאַרף רעדען געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפטס־מאַן"... „דאָס זעהט מען, זאָגט ער, אַז איהר זענט אַ געשעפטס־מאַן, דערפאַר וויל איך טאַקי מיט אייך רעדען סוחר'יש; איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, אָבער אָפען געשמועסט, וויפיעל וועט דאָס אונז קאָסטען אָרום און אָרום?... אָבער אָפען געשמועסט!"... „אויב, זאָג איך, אָפען געשמועסט, ווייס איך ניט, וואָס איהר רעדט"... „רב טביה! — מאַכט ער צו מיר נאָך אַ מאָל און וויל נישט אַרויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אייך, זאָגט ער, וויפיעל וועט אונז קאָסטען אָרום און אָרום די חתונה?" „עס ווענדט זיך, זאָג איך, וואָס פאַר אַ חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט אַ גרויסאַרטיגע חתונה, ווי אייך שטעהט אָן, בין איך, זאָג איך, ניט אים שטאַנד"... שטעלט ער אָן אויף מיר אַ פּאָר עינים און מאַכט צו מיר אַזוי: „אָדער איהר מאַכט זיך תמ'עוואַטע, אָדער איהר זענט טאַקי אַ תם... חאָטש אָפּילו, זאָגט ער, איהר זעהט ניט אויס פון קיין תם. וואָרום איהר זאָלט זיין, זאָגט ער, אַ תם, וואָלט איהר ניט אַריינגעשלעפּט, זאָגט ער, מיין פּלימעניק אין אַ בלאָטע, איהם פאַרבעטען צו זיך כלומרשט אויף שבועות'דיגע בליני־

צעם, איהם אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שען מיידעל, צי יאָ אַ טאָכ־טער, צי ניט קיין טאָכטער, איך געה ניט אריין, זאָגט ער, אַזוי ווייט, און זי האָט זיך איהם פאַרליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז איהם געפעלען, נו, און ער איהר אַוודאי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך וועל אייך ניט זאָגען, זאָגט ער, עס קאָן זיין, זי איז איין אַרענטליך קינד און מיינט דאָס נעבאָך ערנסט, איך געה נישט אַזוי ווייט... איהר טאָרט אבער ניט פאַרגעסען, זאָגט ער, ווער א י ה ר זענט און ווער מ י ר זענען? איהר זענט דאָך, זאָגט ער, אַ איד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איהר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזען אַזעלכס, אַז טביה דער מילכיגער, וואָס פיהרט אונז קעז און פוטער, זאָל ער זיין אונזער מחותן?... אַי, זיי האָבען זיך, זאָגט ער, געגעבען איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלען זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער, שטעהט ניט דערביי. טאָמער דאַרף עפּיס קאָסטען, זאָגט ער, זי זאָל איהם אַרויסלאָזען פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבען, זאָגט ער, גאָר נישט קעגען דעם. אַ מיידעל איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווייט נישט אַריינגעהן". זאָגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער איד?"... און ער הערט נישט אויף צו רעדען איבער מיין קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטען מאַכען אַ סקאַנדאַל, אויספּויקען אומעדום, אַז זיין פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך גע'שדכ'ענט צו טביה דעם מילכיגענ'ס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגען פונ'ם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס קאָטאָרע מע קאָן פון איהר פּאָמפּען געלט... מיט גוטען, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען ביי איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשען, וואָס קאָטאָרע, מע דאַרף אַמאָל אויס־העלפען אַ מענטשען...

בקיצור, איהר ווילט וויסען, וואָס איך האָב איהם געענטפערט? איך האָב איהם, אַז אַך און וועה איז מיר, גאָר נישט געענטפערט.

ס'איז מיר געווען, ווי זאגט איהר, ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האט מיר ווי אפגענומען דאס לשון! איך האב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צו דער טהיר — און נישטא מיך!... ווי פון א שרפה האב איך מיך ארויסגעכאפט, ווי פון א טורמע!... עס האט מיר געזשומעט אין קאפ, געשעמערירט אין די אויגען און גע־טורקעט אין די אויהערען די ווערטער פון דעם אידען: „אפען געשמועסט"... „א טאכטער, ניט קיין טאכטער"... „איין אלמנה אויף צו פאמפען"... „עלעהיי א נדבה"... און בין צוגעגאנגען צו מיין פערד־און־וועגעלע, אריינגעלעגט דאס פנים אין בריטשקע אריין און — איהר וועט ניט לאכען פון מיר? — אז איך האב מיך צע־ווײנט, האב איך געוויינט און געוויינט! און אז איך האב מיך גוט אויסגעוויינט און געזעסען אויף דער בריטשקע און איינגעטיילט מיין פערדעל נעבאך וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, האב איך ערשט דעמאלט געפרעגט ביי גאט א קשיא, אזוי ווי איוב האט אמאל געפרעגט: וואס האסט דו, גאטעניו, אזעלכס דערזעהען אין דעם אלטען איוב'ן, וואס דו לאזט איהם ניט אפ אויף קיין מינוט? ס'איז שוין מעהר ניטא קיין אידען אויף דער וועלט? און איך קום צו פאהרען אהיים, טרעף איך מיין חאליאסטרע, קיין עין־הרע, פרייליך. מען עסט וועטשערע, נאר איין שפרינצע איז נישטא. „וואו איז שפרינצע?" — פרעג איך. „וואס הערט זיך, זאגען זיי מיר, וואס האט מען דיך גערופען?" זאג איך נאך א מאל: „וואו איז שפרינצע?"... ענטפערען זיי מיר נאך א מאל: „וואס הערט זיך?"... זאג איך: „גארניט, וואס זאל זיך הערען? ס'איז, דאנקען גאט, שטיל, פון פאגראמען הערט מען ניט"... ביי די ווער־טער קומט אן שפרינצע, טהוט מיר א קוק אין די אויגען אריין, זעצט זיך אוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון איהר רעדט מען... אויפ'ן פנים ביי איהר קאן מען נישט דער־קענען גארנישט, נאר דאס שטילקייט איהרס איז שוין צו פיעל, חוץ לדרך הטבע... היינט געפעלט מיר ניט דאס זיצען איהרס פאר־טראכט און דאס פאלגען איהרס, וואס מע הייסט איהר; זאגט

מען איהר: זיץ — זיצט זי; זאָגט מען איהר: עס — עסט זי; הייסט מען איהר געהן — געהט זי; און אַז מע טהוט זי אַ רוף, טהוט זי זיך אַ וואָרף... איך קוק אויף איהר, און עס פאַרקלעהמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר אַ פייער — אויף וועמען ווייס איך ניט... אַך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאָש! פאַר וואָס שטראָפסט דו מיך אַזוי, פאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איהר ווילט וויסען דעם סוף? אַזאַ סוף וויל איך נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא, און מע טאָר עס גאָר ניט ווינשען, וואָרום די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואַנען ווייס איך, אַז מיך האָט עמיצער נישט פאַרשאָלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאַכען? וואָס־זשע דען איז דאָס? אדרבה, לאָמיר הערכען פון אייך... נאָר צו וואָס נוצען אונז הקירות? אמעהר, הערט דעם סוף, וואָס איך וועל אייך דער־צעהלען. איינמאָל פאַרנאַכט פאָהר איך אַהיים פון בויבעריק מיט אַ גוט האַרץ: באַרעכענט נאָר דעם פאַרדראָס, דעם בזיון; הייִנט דעם רחמנות פון קינד!... און די אַלמנה, וועט איהר פרעגען? און דער זוהן? — ווער מיר אַלמנה? וואָס מיר זוהן? אַוועקגע־פאָהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז אַ בושה אויסצו־זאָגען: ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי אַ שטיקעל חוב פאַר קעז און פוטער... נאָר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האָ־בען זיי פאַרגעסען... איך רעד פונ'ם געזעגענען זיך: אַוועק־פאָהרען און אַפילו זיך ניט געזעגענט!... וואָס דאָס קינד נעבאַך האָט איבערגעטראָגען — דאָס האָט ניט געוואוסט קיין בן־אָדם, אַחוץ מיר, וואָרום איך בין אַ טאַטע, אַ טאַטענס האַרץ פיהלט... טאָמער מיינט איהר, אַז זי האָט מיר געזאָגט אפילו אַ חצי דבור? באַקלאָגט זיך? אָדער געוויינט אַ מאָל? ע! קענט איהר דאָך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאַנגען, געצאַנקט ווי אַ ליכט! וועז־ניט־ווען אַרויסגעכאַפּט זיך מיט אַ זיפץ, נאָר אַזאַ מין זיפץ, וואָס רייסט אַרויס אַט אַזאַ שטיק האַרץ! הכלל, פאָהר איך מיר אַזוי מיט מיין פערדעל אַהיים, פאַרטיעפט אין

טרויעריגע מחשבות און געדאנקען, פרעג קשיות ביי'ם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אליין. און עס אהרט מיך שוין ניט אזוי אויף גאט — מיט גאט האב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגע־בעטען; מיך אהרט אויף מענטשען: למאי זאלען מענטשען זיין אזוי שלעכט, אז זיי קאנען זיין גוט? פאר וואס זאלען מענטשען פארביטערען דאס לעבען אי יענעם, אי זיך, אז זיי האבען ביך לעבען זים און גליקליך? געשיקט זיך עס, אז גאט האט באשאפען דעם מענטשען צוליעב דעם, ער זאל אפקומען אויף דער וועלט?... וואס האט דאס איהם גענוצט?... מיט אזעלכע געדאנקען פאהר איך אריין צו מיר אין חוטאר אריין, און דערזעה פון דער וויטען, ביי דער גרעבלי, איז איין אנגעלויף פון מענטשען, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצים'לעך אהן א שעור. וואס קאן דאס זיין? קיין שרפה ניט; מסתמא א דערטרונקענער, עמיצער האט זיך געבאדען ביי דער גרעבלי און געפונען דעם טוידט. קיינער ווייסט ניט, וואו דער מלאך־המות וואַרט אויף איהם, ווי מיר זאגען אין „ונתנה תוקף"... פלוצים זעה איך מיין גאלדע לויפט, די שאל צעלאזט, די הענט ארויסגעשטעלט אויף צופריהער, און פאר איהר מיינע קינדער, טייבעל און ביילקע, און אלע דריי מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאמער: „טאכטער! טאכטער! שוועסטער! שפרינצע!"... אראפגעשפרונגען פון דעם וואגען, ווייס איך ניט, ווי אזוי איך בין ניט צעשפרונגען געווארען, און אז איך בין צו־געלאפען צום טייך, איז שוין געווען נאך אלע היום'ס...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

וואס האב איך אייך געוואלט פרעגען?... יא! האט איהר געזעהען ווען א געטרונקענעם? קיין מאל נישט?... א מענטש, אז ער שטארבט, שטארבט ער מייסטענטיילס מיט צוגעמאכטע אויגען... ביי א געטרונקענעם זענען די אויגען אפען — ווייסט איהר נישט דעם שכל, פאר וואס דאס איז?... האט קיין פאראיבעל נישט, איך האב ביי אייך צוגענומען צייט, און אליין איז מען אויך געבונדען: מע דארף געהן צום פערדעל און מע מוז צעפיהרען דאס ביסעל

סחורה. די וועלט איז אויך א וועלט. מע מוז אין זינען האבען א קערבעל אויך — און פארגעסען וואס ס'איז געווען. ווארום דאס, וואס די ערד דעקט צו, מוז, זאגט מען, פארגעסען ווערען, און אז מען איז א לעבעדיגער מענטש, קאן מען די נשמה ניט אויסשפייען. עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזען זיך אומקערען צוריק צום אלטען פסוק, אז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאהר ווייטער, טביה!... זייט מיר געזונט, און אז איהר וועט מיך דערמאנען, זאלט איהר מיך ניט דערמאנען צו בייזען.

טביה פאָהרט
קיין ארץ־ישראל

דערצעהלט פון טביה דעם מילכיגען, פאָהרענדיג אין באַהן.

געשריבען אין יאהר 1909

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל

— סקאַצעל קומט! וואָס מאַכט אַ איד, רב שלום־עליכם? אַט אַ גאַסט! אפילו נישט גע׳חלומ׳ט זיך! נאַט־זשע אייך אַפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט איהם נישט אַזאַ צייט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופּעץ? אַ קשיא, וואָס סע מאַכט זיך: אפשר האָט ער אָפּגעזאָגט די עטליכע גילדען און אַריבערגעפּעקעלט זיך אַהין, וואו מע עסט ניט קיין רעטאַך מיט שמאַלץ? און צוריק טראַכט איך מיר: געשיקט זיך עס, ז י י זאָלען טהון אַזאַ נאַרישקייט? ז י י זענען דאָך עפּיס אַ מענטש אַ בר־דעת, כלעבען! נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מע זעהט זיך געזונט, ווי שטעהט דאָרט אין פּסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — אַ מענטש מיט אַ מענטשען... איהר קוקט מיך אָן, פּאַני, גלייך, ווי איהר וואָלט מיך נישט דערקענט? דאָס בין איך, אייער אַלטער גוטער פריינד טביה. א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוקט נישט, וואָס אַ איד געהט אין אַ נייער קאַפּאָטע. דאָס איז דער אייגענער שלים־מזל טביה, וואָס אמאָל, נישט געמינערט אַ האָר; נישמעהר, מע טהוט זיך אָן שבת׳דיג, זעהט מען אויס אַ ביסעל דאַסיגער, מעשה נגיד, ווארום, אַז מע פאָהרט ארויס צווישען מענטשען, קאָן מען אַנדערש ניט, ובפרט, אַז מע פאָהרט אַזאַ ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישראל, אַ קלייניגקייט? איהר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט כל־ימיו געהאַנדעלט מיט מילכיגס, זאָל גאָר האָבען אַזאַ השגה, וואָס קאָן זיך פאַרגינען אויף דער עלטער סיידען אַ מין בראַצקי? גלויבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס׳איז כ ו ל ו מ ו ק ש ה —

דער פּסוק איז רעכט אַרום און אַרום. רוקט נאָר אַוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאָדאַנטשיקעל אַ ביסעל אַהין, וועל איך מיך אַוועקזעצען אַקעגען אייך און וועל אייך דערצעהלען אַ מעשה, וועט איהר הערען, וואָס גאָט קאָן.

בקיצור, איך מוז אייך זאָגען קודם כל הקודם׳ס, אַז איך בין געבליבען, נים פאַר אייך געדאַכט, איין אַלמן, געשטאָרבען גאָלדע מיינע, עליו השלום. געווען אַ אידינע אַ פּראָסטע, אַהן חכמות, אַהן אויבערקעפּלעך, נאָר אַ גרויסע צדיקית. לאָז זי זיך מיהען דאָרט פאַר איהרע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאַנען צוליעב זיי, און טאָקי אפשר איבער זיי געגאַנגען פון דער וועלט, נישט געקאָנט אַריבערטראָגען, וואָס זיי זענען זיך צעקראָכען איינער קיין ליסי, דער אַנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאָגט, זאָגט זי, וואָס איז מיין וועלט, זאָגט זי, אַז ווי באַלד, זאָגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, אַ בהמה, זאָגט זי, בענקט אויך, זאָגט זי, אַז מע אַנטוועהנט, זאָגט זי, פון איהר דאָס קעלבעל“... אַזוי זאָגט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און וויינט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערען. און איך זעה, אַז די אידינע געהט־איין פון טאָג צו טאָג, ווי אַ ליכט, רעד איך איהר אוים מסתמא דאָס האַרץ פאַר רחמנות און איך זאָג צו איהר אַזוי, זאָג איך: „עס, זאָג איך צו איהר, גאָלדע סערדצע, פאַרהאַן אַ פּסוק, זאָג איך, א ם כ ב נ י ם א ם כ ע ב ד י ם — ווי מיט קינדער, אַזוי איז אַהן קינדער, זאָג איך. מיר האָבען, זאָג איך, אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און אַ גוטען גאָט, און אַ שטאַרקען גאָט, זאָג איך, נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, לאָם איך האָבען די ברכות, וויפיעל מאָל דער רבונו־של־עולם, זאָג איך, טהוט־אָפּ אַ שטיקעל אַרבייט, מעגען שוין, זאָג איך, די שונאים האָבען אַזאַ יאָהר“... איז זי דאָך אָבער, זאָל מיר מוחל זיין, אַ נקבה, מאַכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאָר נישט, זאָגט זי, זינדיגען“. „אָט האָסט דו דיר, זאָג איך, איך זאָג דען עפּים, זאָג איך, שלעכטעס? איך געה דען חלילה, זאָג איך, קעגען דעם אויבערשטענס גענג, זאָג איך? וואָרום ווי באַלד, זאָג איך,

אַז ער האָט, זאָג איך, באַשאַפען אַזוי שען זיין וועלטעל, זאָג איך, אַז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע זענען בלאָטע, זאָג איך, ווייסט ער דאָך מסתמא, וואָס ער האָט צו טהון"... פאַרשטעהט זי נישט וואָס איך רעד און ענטפערט מיר בוידעם: „איך שטאַרב, זאָגט זי, אַוועק, טביה, ווער וועט דיר קאָכען וועטשערע?"... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגען, אַז אפילו אַ שטיין קאָן עס ריהרען. טביה איז דאָך אָבער נישט קיין אידינע, ענטפער איך איהר אָפּ מיט אַ ווערטעל, און מיט אַ פּסוק, און מיט אַ מדרש, און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביזט מיר געווען, זאָג איך, געטריי אַזוי פיעל יאָהרען, וועסט דו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכען צום נאַר", זאָג איך, און טהו אַ קוק אויף מיין גאָלדען — פּיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָר נישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זעה, די שפּיעל איז פאַר'ן טייוועל, נעם איך און שפּאַן איין דאָס פערדעל און פאָהר אַוועק אין שטאָדט אריין און ברענג אַראָפּ אַ דאָקטאָר, דעם בעסטען דאָקטאָר. איך קום צו פאָהרען אַהיים — טַע־טַע־טַע! מיין גאָלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטעל צוקאָפּענס און זעהט אויס, ווי אַ בערגעל ערד האָט מען צענויפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שווארצען, און איך שטעה און טראַכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה א ד ם — נאַט דאָס איז דער סוף פונ'ם מענטשען? אַך טי, רבונו־של־עולם, וואָס דו טהוסט אָפּ מיט דיין טביה'ן! וואָס וועל איך איצטער טהון אויף דער עלטער, פאַרפינסטערט בין איך געווארען?" און אַזוי האָב איך געגעבען אַ פאַל־צו צו דער ערד... נאָר גענוג שריי חי וקיים! הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אַז מע זעהט פאַר זיך דעם טויט, מוז מען ווערען איין אפּיקורס און מע הויבט אָן נאָכצוקלערען, מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואָס איז אינגאַנצען אַט די וועלט מיט די גלגלים, וואָס זיי דרעהען זיך, מיט די באַהנען, וואָס לויפען משוגע'נער־ווייז, מיט דעם גאַנצען טאַראַראַם אַרום און אַרום, און

אפילו בראצקי מיט זיינע מיליאנען — הכל הבל, גארנישט שבגארנישט!

בקיצור, איך האב איהר געדונגען א קדיש, גאלדע'ן עליו השלום, באצאהלט פאר א גאנץ יאהר פריהער. א ברירה האב איך געהאט, אז גאט האט מיך געשטראפט, נישט געגעבען מיר קיין זכרים, נאר נקבות, נאר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער איך זאל זיי נישט קענען! איך וויים נישט, צי אלע אידען ווערען אזוי פארשווארצט מיט זייערע טעכטער, צי נאר איך בין אזא פינסטערער שלים־מזל. וואס איך האב צו זיי קיין גליק נישט? דאס הייסט, צו די טעכ־טער אליין האב איך גארנישט, און גליק איז ביי גאט. וואס זיי ווינשעוועו מיר — מעג עס מיר אנקומען האטש האלב. אדרבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואס „צו" איז איבעריג. אט נעמט, למשל, די מיזינקע מיינע, ביילקע רופט מען זי. וואס ווייסט איהר, וואס דאס איז פאר א קינד? איהר קאנט דאך מיך, ברוך־השם, ווי זאגט איהר, פון א יאהר מיט א מיטוואך און ווייסט, אז איך בין נישט דער טאטע, וואס קאטארי זאל זיך אוועקזעצען אפלויבען זיינע קינדער, גלאט אזוי אין טאג אריין. נאר אז ס'איז געקומען צו רעד פון מיין ביילקען, מוז איך אייך זאגען נישט מעהר, ווי ש ל ש ה ד ב ר י ם — צוויי ווערטער: זינט גאט האנדעלט מיט ביילקעס, האט ער נאך א ז א ביילקע נישט באשאפען. מילא פון שענקייט שמועסט מען נישט. טביה'ס טעכטער, ווייסט איהר אליין, האבען א שם אויף דער וועלט פאר די שענסטע קראסאוויצעס. נאר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אלע פארשטעקען אין גארטעל. אז מע שמועסט י פ י פ י ת — איז דאך ניט שייך! אקעגען מיין ביילקען מוז מען טאקי זאגען מיט די ווערטער פון אשת חיל: ש ק ר ה ח ן — איך רעד נישט פון שענקייט, איך רעד פון כאראקטער רעד איך. גאלד, גין־גאלד, זאג איך אייך! פון תמיד אן בין איך ביי איהר געוועזן דאס אויבערשטע פון דער מילך, נאר פון זינט מיין גאלדע עליו השלום איז, איהר צו לענגערע יאהר, נפטר געווארען, איז דער טאטע געווארען ביי איהר — דאס

שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזן זאָל אויף מיר פאַלן. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם איז, ווי מיר זאָגן אינ׳ם וכל מאמינים שהוא: ומקדים רחמים לרוגז — ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. נישמעהר, ס׳איז שווער צו וויסן, וועלכס איז ערגער, די רפואה, אָדער די מכה? געה זיי אַ נביא און טרעף, אַז בײלקע וועט צו־ליעב מיר נעמען און פאַרקויפן זיך פאַר געלט און אָפּשיקן דעם טאַטן אויף די עלטערע יאָהרען קיין ארץ־ישראל! מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פּונקט אַזוי ווי איהר. אינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער, איך וויל איהם ניט שעלטען, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף איהם איינ־פאַלען! און אפשר, אַז מיר זאָלען וועלען גוט באַטראַכטען, גריבלען זיך אַ ביסעל טיעפער, קאָן זיין, אַז איך אַליין בין דאָ מעהר חייב פון אַלעמען, ווארום ס׳איז דאָך אַ בפירוש׳ע גמרא: חייב אדם... נאָר ס׳איז שען, כלעבען, אַז איך דאַרף אייך דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אייך נישט לאַנג האַלטען. ס׳איז אוועקגע־גאַנגען אַ יאָהר און אַ יאָהר, מיין בײלקע איז אויסגעוואַכסען, גע־וואָרען, קיין עין־הרע, אַ מיידעל צו לייטען, און טביה טהוט זיך זיין געשעפט, ווי תמיד, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע פיהרט ער אָפּ דאָס ביסעל מילכיגס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקען קאָן איך נישט אָט די דאָזיגע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט אַליין, ווי די מענטשען, און ניט אַלע מענטשען, נאָר איין מענטש — אפרים דעם שדכן, אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַריין! אָט וועט איהר אומיסטנע הערען וואָס אַ איד אַ שדכן טהוט אָפּ.

ויהי היום, קום איך צו פאָהרען איינמאָל אַרום חצי אלול קיין יעהופּעץ מיט מיין ביסעל סחורה. איך טהו אַ קוק — ויבוא המן — אפרים דער שדכן געהט! איך האָב אייך אַמאָל דער־צעהלט פון איהם. אפרים איז אפילו אַ איד אַ איין איינגעזעסענער,

נאר אז מע דערזעהט איהם, מוז מען זיך אפשטעלען — אט אזא מין כח האט אין זיך אט דער איד... „הער נאר, חכם מיינער, זאג איך צו מיין פערדעל, שטעה א ווײלע, וועל איך דיר געבען עפּיס קײען". און איך שטעל־אפּ אפרים דעם שדכן און געב איהם אפּ שלום און מאך מיט איהם א שמועס מן הצד: „וואס הערט זיך עפּיס מכח פרנסה?" טהוט ער א געשמאקען זיפץ און מאכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאג איך: „דהיינו?" זאגט ער: „נישטא וואס צו טהון"... זאג איך: „לחלוטין?" זאגט ער: „לחלוטין!"... זאג איך: „וואס איז די מעשה?"... זאגט ער: „די מעשה איז, וואס שידוכים ווערען שוין היינט ניט געשלאסען מעהר אין דערהיים"... זאג איך: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאסען?" זאגט ער: „דארטען ערגיץ, אין אויסענלאנד"... זאג איך: „וואס־זשע זאל טהון אזא ייד, ווי איך, למשל, וואס מיין זיידענס באבע איז דארט קיינמאל נישט געווען?"... זאגט ער צו מיר און דערלאנגט מיר א שמעק טאבעקע: „פאר אייך האב איך, רב טביה, א שטיקעל סחורה דא אויפ'ן ארט"... זאג איך: „דהיינו?"... זאגט ער: „א אידינע איין אלמנה אהן קינדער מיט ק"ן קערבלער, געווען א קעכין אין אלע גרעסטע הייזער"... קוק איך איהם אן און זאג צו איהם: „רב אפרים, פאר וועמען מיינט איהר דאס א שידוך?" זאגט ער: „פאר וועמען זאל איך מיינען? פאר אייך"... זאג איך: „אלע בייזע וויסטע חלומות זאלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ!" און נעם און דערלאנג מיין פערד א שמיצעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט צו מיר אפרים: „האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה, אפשר האב איך אייך פוגע בכבוד געווען. זאגט־זשע מיר, וועמען דען האט א י ה ר געמיינט?" זאג איך: „וועמען דען זאל איך מיינען, אז ניט מיין מיזינקע?"... טהוט ער א שפּרונג־אפּ, דערלאנגט זיך א פאטש אין שטערן: „שא! גוט וואס איהר האט מיך דערמאנט, לאנג לעבען זאלט איהר, רב טביה!" זאג איך: „אמן, גם אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאר וואס איז מיט אייך, זאג איך, אזוי די

גדולה?"... זאגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאן שוין גאר בעסער נישט זיין אין דער גאנצער וועלט!"... זאג איך: „דהיינו, וואס איז די גוטסקייט?"... זאגט ער: „איך האב פאר אייער מיזינקע א גלייכס, א גליק, א הויפט־טרעפער, א גביר, איין אדיר, א מיליאנשטשיק, א בראצקי, א פאדראטשיק איז ער און הייסען הייסט ער פדהצור!"... זאג איך: „פדהצור? א קענטליכער נאמען פון חומש"... זאגט ער: „וואס מיר חומש? ווער מיר חומש? ער איז א פאדראטשיק, אט דער פדהצור, ער בויעט הייזער, מויערען, בריקען, געווען אין יאפאניע ביי דער מלחמה, געבראכט א מטמון מיט געלד, פאהרט ארוים מיט ברענענדיגע סוסים, מיט קארעטעס, מיט לאקייען ביי דער טהיר, מיט א בעדעל ביי זיך אינוועניג אין שטוב, מיט מעבעל פון פאריזש, מיט א בריליאנטענעם רינג אויף דער האנט, נאך גאר נישט קיין אלטער מאן, א בחור, איין אמת'ער, א „חאלאסטאי", פרימא! און זוכען זוכט ער א שען מיידיל, מעג זיין ווער זי איז, א נאקעטעבארוועסע, אבי א יפת־תואר!"... „טפררררו! — זאג איך צו איהם. — אז איהר וועט אזוי פליהען, זאג איך, אהן א פאפאס, וועלען מיר פארפאהרען מיט אייך, רב אפרים, קיין האצעקלאץ. אויב איך האב קיין טעות נישט, זאג איך, האט איהר מיר אמאל געהאט גערעדט דעם אייגענעם שידוך, זאג איך, פאר מיין עלטערע טאכטער, פאר האדלען", זאג איך... דערהערט פון מיר די דאזיגע ווערטער, אז ער חאפט זיך ניט, אפרים הייסט עס, ביי די זייטען און הויבט אן צו לאכען, איך האב געמיינט, דער איד וועט באקומען די פאפלעקציע. „אהא, זאגט ער, איהר האט זיך דערמאנט, זאגט ער, א מעשה, אז מיין באבע איז געלעגען געווארען מיט'ן ערשטען קינד! יענער האט אנגעזעצט נאך פאר דער מלחמה און אנטלאפען קיין אמעריקע!"... „זכר צדיק לברכה, זאג איך, אפשר וועט דער אויך, זאג איך, אוועק אהין?" ווערד ער אויסער זיך, דער שדכן הייסט עס: „וואס רעדט איהר דאס, רב טביה? יענער איז געווען, זאגט ער, א פייפער, א שארלאטאן, איין אויסברענגער, און

דער איז אַ פּאַדראַטשיק, זאָגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטן, מיט אַ קאָנטאָר, מיט מענטשן, מיט... מיט... מיט"... וואָס זאָל איך אייך זאָגן, דער שדכן האָט זיך אַזוי צעהיצט, אַז ער האָט מיך אַראָפּגענומען פון׳ם וואָגן און ער האָט מיך אָנגענומען ביי די לאַצן און האָט מיך אַזוי לאַנג געטרייסעלט, ביז ס׳איז צוגע־גאַנגען אַ גאַראָדאָוואָי און האָט אונזביידן געוואָלט אָפּפירן אין קאָמשומענט אַריין. אַ שטיקעל גליק, וואָס איך האָב מיך דער־מאָנט אין׳ם פּסוק: לנכרי תשיך — מיט פּאָליציע דאַרף מען ווייסן, ווי אַזוי צו האַנדלען...

בקיצור, למאי זאָל איך אייך לאַנג האַלטן? אָט דער פּדהצור איז געוואָרן אַ חתן פאַר מיין מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און לאַ אַרכו הימים — ס׳האָט אַ ביסעל געדויערט ביז מיר האָבן געשטעלט אַ חופּה. פאַר וואָס זאָג איך, ס׳האָט אַ ביסעל געדויערט? ווייל זי, ביילקע הייסט עס, האָט נישט געוואָלט דעם שידוך, אַזוי ווי מע וויל נישט שטאַרבן. וואָס מעהר אָט דער פּדהצור איז צו איהר צוגעשטאַנען מיט מתנות און מיט גילדערנע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פינגערלעך, איז ער איהר אַלץ מעהר נמאס געוואָרן. מיר דאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אַריינלעגן. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען נאָך איהר פּנים און נאָך איהרע אויגען און נאָך איהר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייד. ביז איך מיך מיישב איינמאָל און רוף מיך אָן צו איהר אַזוי, פאַרבייגעהענדיג: „הערסט דו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מורא, זאָג איך, אַז דיין פּדהצור איז דיר אַזוי ליעב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?"... ווערד זי רויט ווי פייער און מאַכט צו מיר: „ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?" זאָג איך: „וואָס־זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?" זאָגט זי: „איך וויין דען?" זאָג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאָר דו חליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו באַהאַלסט דעם קאָפּ אין קישען, וועסט דו פון מיר פאַרדעקן, זאָג איך, דיינע טרערען? דו מיינסט, זאָג איך, אַז דיין טאַטע איז אַ יונגעלע, זאָג איך, אַדער דער מח איז

איהם אויסגעטריקענט געווארען און ער פארשטעהט ניט, זאג איך, אז דאס טהוסט דו צוליעב דיין אלטען טאטען? דו ווילסט איהם, זאג איך, פארזארגען מיט א גוט עלטער, ער זאל האבען וואו דעם קאפ אנצושפארען, ער זאל חלילה נישט דארפען געהן, זאג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אזוי, ביזט דו, זאג איך, א גרויסער נאר, זאג איך. מיר האבען א גרויסען גאט, זאג איך, און טביה איז ניט פון די עשרה בטלנים, זאג איך, וואס וועט זיך אוועקזעצען, זאג איך, אויף לאסקאווע ברויט, און געלט, זאג איך, איז בלאטע, זאג איך, ווי אין פסוק שטעהט. א סימן האסט דו, זאג איך, אט איז דיין שוועסטער האדעל א גוטע אביונ׳טע, פון דעסטוועגען, זאג איך, זעה, וואס זי שרייבט פון אלדי שווארצע יאהר, זאג איך, פון עק וועלט, און ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאג איך, מיט איהר שלים־מזל פעפערעל!“... אנו, זייט א חכם און טרעפט, וואס ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? „צו האדלען, זאגט זי, זאלסט דו מיך, זאגט זי, ניט גלייכען. האדעל איז געווען, זאגט זי, אין אזא צייט, ווען די גאנצע וועלט, זאגט זי, האט זיך געוויעגט, זאגט זי, געהאלטען אט־אט ביי איבערקעהרען זיך, האט מען זיך געזארגט, זאגט זי, פאר דער וועלט, און זיך האט מען פארגעסען; און איצט, זאגט זי, אז די וועלט איז א וועלט, זאגט זי, זארגט זיך יעדער פאר זיך און די וועלט האט מען פארגעסען“... אט אזוי ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און געהט פארשטעהט, וואס זי מיינט!

נו? איהר זענט עפּיס א מבין אויף טביה׳ס טעכטער? איהר האט זי באדארפט זעהן צו דער חופה — א פּרינצעסין! איך בין נאר געשטאנען און געשפּיגעלט זיך אין איהר און געטראכט צו זיך אליין: „אט דאס איז ביילקע, טביה׳ס טאכטער? וואו האט זי זיך אויסגעלערנט אזוי שטעהן, און אזוי געהן, און אזוי האלטען דעם קאפּ, און אזוי אנטהון זיך, ס׳זאל אויף איהר זיין, ווי אויסגעגאסען?“... נאר לאנג שפּיעגלען זיך אין איהר האט מען מיך נישט געלאזט, ווארום דעם זעלבען טאג פון דער חופּה, ארום האלב

זעכס פאר־נאכט, האט זיך דאס פארעל אויפגעהויבען, און ה ל ד
מ ש ה מ ר ד כ י — מען איז אוועק מיט'ן קוריער צו אלדי גוטע
יאהר, קיין „נאטאליע", ווי די מאדע איז ביי די גרויסע. און צוריק
איז מען געקומען ערשט העט ארום חנוכה, און מע האט געשיקט
נאך מיר, איך זאל למען־השם תיכף־ומיד קומען צו פאהרען קיין
יעהופעץ. איז דאס מיר באלד אריין אין קאפ אריין: ממה־נפשך,
זיי זאלען וועלען, איך זאל גלאט אזוי קומען, וואלטען זיי אנגעזאגט,
איך זאל קומען — און א סוף. צו וואס טויג נאך דער „למען־השם"
מיט'ן „תיכף־ומיד"? מסתמא מוז דאך דא זיין עפּיס א זאך!
פרעגט זיך א קשיא: וואס פאר א זאך? און אלערליי מחשבות
און געדאנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאפ אריין:
אפשר האט זיך שוין דאס פארפאלק דארטען צעאמפערט, ווי די
קעץ, און עס האלט ביי גט'ען זיך? און באלד טאקי שלאג איך
מיר אפ: ביזט א נאר, טביה, למאי זאלסט דו וועלען אויסלעגען
אויף שלעכטען? פון וואנען ווייסט דו, וואס מען רופט דיך?
אפשר האבען זיי זיך פארבענקט נאך דיר און ווילען דיך זעהן?
אדער אפשר וויל ביילקע, אז איהר טאטע זאל זיין נאהענט נעבען
איהר? אדער אפשר וויל גאר פדהצור דיר געבען א שטעלע, דיך
צונעמען צו זיינע געשעפטען און מאכען דיך פאר א משגיח אויף
זיינע פאדראדען? סיי־ווי־סיי, פאהרען דארף מען. און איך זעץ
מיך אויף און ו י ל ד ח ר נ ה — איך פאהר קיין יעהופעץ.
פאהרענדיג אזוי, געהט מיר איבער דער כח־הדמיון, און עס שטעלט
זיך מיר פאר, אז איך האב אוועקגעווארפען דאס דארף, פארקויפט
די בהמה'לעך, מיט'ן פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין
אריבערגעפאהרען אין שטאדט און בין געווארען ביי מיין פדהצור'ן
פריהער משגיח, דערנאך קאסיר, דערנאך כל־ולך איבער אלע זיינע
פאדראדען, און דערנאך א שותף צו אלע זיינע געשעפטען גלייך
מיט איהם, האלב אויף האלב, און פאהר ארוים גלייך מיט איהם
אויף א פאר ברענענדיגע סוסים, איינער א בולאנער, דער אנדערער
א קאשטאנעוואטער, און איך וואונדער מיך אויף זיך אליין: מ ה

ז ה ו ע ל מ ה ז ה — ווי קום איך, אזא שטיל מענטשעל, ווי טביה, צו אזעלכע גרויסע געשעפטען? וואס טויג מיר דער טאראראם מיט'ן יריד, מיט'ן הו־הא, טאג ווי נאכט, ווי זאגט איהר: ל ה ו ש י ב י ע ם נ ד י ב י ם — זיך טויטשען מיט די מיליאנשטשיקעס? לאזט מיך אפ, איך וויל האבען א רוהיג עלטער, אריינקוקען אמאל אין א משניות, זאגען א קאפיטעל תהלים, מע דארף דאך אמאל אין זינען האבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאגט שלמה המלך: א מענטש איז א טשיסטע בהמה, ער פארגעסט, אז וויפיעל ער זאל ניט לעבען, מוז ער אמאל שטארבען... אט מיט אזעלכע געדאנקען און מחשבות בין איך געקומען צו פאהרען למזל קיין יעהופעץ גלייך צו מיין פדהצור'ן. מילא, איך זאל מיך געהן באריהמען, דערצעהלען אייך ר ו ב ג ד ל ו ו ר ו ב ע ש ר ו — זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז ניט שייך צו זאגען. איך האב נאך קיינמאל נישט געהאט די זכיה צו זיין ביי בראָצקי'ן אין שטוב, נאר איך בין מיר משער על־פי שכל, אז שענער ווי ביי דעם פדהצור קאן שוין גארניט זיין! איהר קאנט פארשטעהן שוין פון דעם אליין, וואס פאר א דירה־מלוכה דאס איז, אז דער שומר, וואס ביי דער טהיר, א ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפ, האט מיך בשום אופן נישט געוואלט אריינלאזען אינוועניג, האטש געב איהם א קרענק. וואס טהוט זיך דא? די טהיר איז א גלעזערנע טהיר, זעה איך, ווי ער שטעהט, אט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאל ער ווערען, און רייניגט מלבושים. ווינק איך צו איהם, רעד מיט איהם אויף שטום־לשון און באווייז איהם מיט די הענט, אז ער זאל מיך אריינלאזען אינוועניג, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייבקעהר מיר אן א לייבליכע טאכטער... פארשטעהט ער אבער נישט אויפ'ן וואונק, א גויישער קאפ, ווייזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אז איך זאל געהן לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאט אייך אזא שלים־מזל! צו איין אייגענער טאכטער זאל מען דארפען האבען זכות אבות! „אז אך און וועה איז צו דיין גרויען קאפ, טביה, צו וואס דו האסט זיך דערלעבט!" —

אזוי טראכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טהיר און דער־זעה עפּיס א מיידעל דרעהט זיך ארום. „אפנים, א פּאקאיאווע זייערע", טראכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי ביי א גנב'טע. אלע פּאקאיאוועס האבען גנבה'שע אויגען. איך בין איין אייגנעהער אין אלע נגיד'ישע הייזער און בין באקאנט מיט אלע פּאקאיאוועס... טהו איך צו איהר א וואונק: „עפען אויף, קעצעלע!" פאלגט זי מיך און עפענט די טהיר און מאכט צו מיר דוקא אויף אידיש: „וועמען דארפט איהר?" זאג איך: „דא זיצט פרהצור?" זאגט זי צו מיר העכער: „וועמען דארפט איהר?" זאג איך צו איהר נאך העכער: „אז מע פרעגט דיך, זאלסט דו ענטפערען על ראשון ראשון; דא זיצט פרהצור?" זאגט זי: „דא"... „ווי באלד אזוי, זאג איך, ביזט דו פון מיינע מענטשען, זאג איך; געה, זאג איך, זאג דיין מאדאם פרהצור, זאג איך, אז זי האט א גאסט, זאג איך, דער טאטע איהרער, טביה, איז געקומען, זאג איך, צו־גאסט און שטעהט שוין, זאג איך, א היבשע ווײלע אין דרויסען, זאג איך, כעני בפתח, ווארום ער האט נישט זוכה געווען, זאג איך, צו געפינען חן און לייטזעליגקייט אין די אויגען פון אט דעם דאזיגען עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפּרה, זאג איך, זאל ער זיין פאר דיין מינדסטען נאגעל!" אויסגעהערט מיינע דבורים, האט דאס מיידעל מיט א געלעכטער פון א משומדת פאר־האקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאז, אוועקגעלאפען ארויף, אראפּגעלאפען אראפּ, אריינגעלאזט און אריינגעפיהרט מיך אינ־וועניג אין א מין פּאלאץ, וואס מיינע אבות אבותינו האבען עס נישט געזעהן אין חלום אפילו. זייד און סאמעט און גאלד און קרישטאל, און אז איהר געהט, פיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאנט מיט די זינדיגע פיס אויף די טייערסטע דיוואנעס, ווייך ווי שניי. היינט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אהן א שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האסט א סך אזוינע? צו וואס דארף עס א מענטש אזוי פיעל זייגערס?" אזוי טראכט איך מיר און געה מיר, די הענט פארלעגט ארונטער,

אַ ביסעל ווייטער; איך טהו אַ קוק — עטליכע טביה'ס מיט אַ מאָל שניידען זיך אָקעגען מיר פון אַלע זייטען, איין טביה געהט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו :אַלסט דו ווערען! פון אַלע פיער זייטען שפּיעגלען! נאַר אַזאַ מין פויגעל, ווי אַט דער פּאַדראַטשיק, קאָן זיך פאַרגינען אַזוי פיעל זייגערס מיט אַזוי פיעל שפּיעגלען!... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פּרהצור, אַ גראָבס און אַ קיילעכיגס, מיט אַ ליסינע איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבניטשקע, און איך דערמאָן מיך, ווי אַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס ערשטע מאָל אין דאָרף אַריין מיט די ברענענדיגע סוסים, זיך צעלעגט ביי מיר, ווי ביי זיין טאַטען אין ווייגגאַרטען, זיך באַקאַנט מיט מייןביילקען, מיך אָוועקגערופען אויף אַ זייט און איינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויהער, נאַר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאָנט הערען אויף יענער זייט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען און ער וויל, אַז ס'זאָל זיין איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה. מילא, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען — דאָס פאַרשטעהט מען מיט'ן שכל, נאַר אַט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אַריין כ ח ר ב פּ י פ י ו ת — ווי אַ טומפּער מעסער אין האַרצען אַריין. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה? און וואו בין איך? און וואו איז ביילקע? אַי, האָט זיך מיר געוואָלט איהם אַריינהאַקען אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיך האָבען צו געדענקען! נאַר צוריק האָב איך מיך מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואָס דאַרפסט דו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער? אַ סך האָסט דו גע'פּועל'ט ביי דיינע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגען דעות אויף זייערע שידוכים? האָסט זיך אָנגעערדט ווי אַ פויק, אויסגעשאָטען די גאַנצע תורה דיינע, און ווער איז געבליבען אַ נאַר? — טביה!"

הקיצור, לאָמיר אָוועקוואַרפען, ווי זאָגט איהר דאַרטען אין אייערע ביכלער, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה.

האָב איך זיי, הייסט דאָס, צוליעב געטהאָן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופּעץ, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי געהט עס? וואָס מאַכט איהר גוטס? זיצט! אַ דאַנק, מע קאָן באַשטעהן! — מיט די אַלע איבעריגע צערעמאָניעס, ווי געוויינטליך. איך זאָל זיין דער ערשטער אויפ׳ן אַרויספּאָחר, זיי אַ פרעג טהון: מ ה י ו ם מ י ו מ י ם — וואָס איז דאָס רופען, וואָס איהר האָט מיך גערופען? — פּאַסט נישט. טביה איז נישט קיין אידינע, ער האָט צייט. דערווייל קומט־צו אַ פּאַרשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אָנבייסען שטעהט שוין אויפ׳ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אַלע דריי, און מיר קומען אַריין אין אַ חדר אַריין פון גאַלע דעמב: דער טיש אַ דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב, די סטעלי דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפאַרבט און געמאָהלט און געצאַצקעט, און אויפ׳ן טיש — בגדי מלכות: טיי מיט קאַווע און מיט טשאָקאָלאַדע, און מיט פּוטער־געבעקס, און מיט גוטען קאָניאַק, און די בעסטע געזאַלצענס, און אַזעלכע מינים מאכלים, פּירות און אויבסען, ס׳איז מיר אַ חרפּה אויסצוזאָגען, נאָר איך האָב מורא, אַז מיין ביילקע האָט זיי ביי איהר טאַטענס טיש קיינמאָל נישט געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אָן אַ כוסה און נאָך אַ כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איהר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האָסט זיך עס דערלעבט, טביה׳ס טאָכטער, ווי מיר זאָגען אין הלל: מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל — אַז גאָט העלפט דעם אָרעמאָן, מ א ש פ ו ת י ר י ם א ב י ו ן — איז איהם גאָרנישט צו דערקענען. דאַכט זיך, ביילקע — און פּאָרט נישט ביילקע“. און איך דערמאָן מיך אָן יענער ביילקע פון אַמאָל און איך פאַרגלייך זי מיט דער ביילקע, וואָס אַצינד, און עס טהוט מיר האַרצעדיג באַנג — גלייך ווי איך וואָלט עפּיס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אָפּגעטהאָן אַ זאַך, וואָס איז פאַרפאַלען, אַשטיינער, כדומה למשל, ווי איך וואָלט אויסבייטען מיין האַרעפּאַשנעם פערדעל אויף אַ לאַשאַקעל, וואָס מע ווייסט

גאר נישט, וואס פון דעם וועט אמאל זיין, אדער א פערד, אדער א דראנג. „ער,ביילקע, טראכט איך מיר, וואס פון דיר איז געווארען! אמאל, געדענקסט דו, ווי דו פלעגסט זיצען ביי־נאכט ביי א רויכערדיג לעמפעל און נייהען און זינגען א ליעדעל, אדער נעמען אין איין כהרף־עין אויסמעלקען צוויי בהמה'לער, אדער גאר פארקאטשען די ארבעל און אפקאכען מיר א פראסטען מילכיגען בארשט, אדער טייגלעך מיט פאסאלים, אדער פאמפעשקעס מיט קעז, אדער שקצים מיט מאהן, און א זאג טהון צו מיר: „טאטע, געה וואש זיך!" — איז דאך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איהר פדהצור'ן, ווי א בת־מלכה, צוויי מענטשען דערלאנגען צום טיש, קלאפען מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאל עס אויסרעדען אפילו א ווארט! זעהט איהר, ער, פדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאר זיי ביידען, דאס מויל מאכט זיך איהם נישט צו! זינט איך לעב האב איך נישט געזעהן, א מענטש זאל אזוי ליעב האבען פלאפלען און פלוידערען, דער שווארץ יאהר ווייסט וואס, און בשעת־מעשה לאכען דריבניטשקע מיט א קליין געלעכטערעל. דאס ווערד אנגערופען ביי אונז: אליין געזאגט א חכמה, אליין געלאכט... אחוץ אונז דריי זיצט נאך איין פארשוין ביי'ם טיש, א נפש מיט רויטע באקען, איך ווייס נישט, ווער ער איז און וואס ער איז, נאר איין אכל'ער, ווייזט אויס, דארף ער זיין נישט קיין קליינער, ווארום די גאנצע צייט, וואס דער פדהצור האט גערעדט און געלאכט, האט ער געפאקט אין די באקען, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ש ל ש ה ש א כ ל ו — ער האט געגעסען פאר דריי... דער האט געגעסען, און יענער האט גערעדט. און אלץ עפיס אזעלכע פוסטע זאכען, וואס קריכען מיר נישט אין דער לינקער פאה: פאדראד, גובערנסקי פראוולעניע, אודעלני וועדאמאסט, קאזנאטשייסטווע, יאפאניע... פון אלסדינג האט מיך אינטערעסירט נאר איין יאפאניע, ווייל מיט יאפאניע האב איך מיך אנגעקעהרט א שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר דאך, זענען פערד געווארען בחשיבות גדול, מע האט זיי געזוכט

מיט ליכט, האט מען געטראפען מסתמא צו מיר אויך און מע האט
גענומען מיין פערדעל צום סמיק, אויסגעמאסטען מיט איין ארשין,
א טרייב געטהאן אהין־אהער און מע האט דעם געגעבען א ווייסען
בילעט. האב איך זיי געזאגט, זאג איך: „איך האב געוואוסט
פריהער, זאג איך, אז ס'איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק
שטעהט: י ו ד ע צ ד י ק נ פ ש ב ה מ ת ו — נישט טביה'ס
פערד געהט אויף מלחמה"... נאר האט קיין פאראיבעל נישט, פאני
שלום־עליכם, איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען און קאן אזוי
חלילה ארופשלאגען זיך פונ'ם שליאך. ווי זאגט איהר, נ ח ז ו ר
ל ע נ י נ נ ו — לאמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האבען מיר, הייסט עס, גאנץ פיין אויסגעטרונקען
און פארביסען, אזוי ווי גאט האט געבאטען, און אז מען איז אויפ־
געשטאנען פונ'ם טיש, נעמט ער מיך, פדהצור הייסט עס, אונטער־
דער האנט און פיהרט מיך ארײן אין א באזונדער קאבינעט ארײן,
אויפגעפוצט כיד המלך — מיט ביקסען און מיט שפּיזען אויף די
ווענט און מיט הארמאטען אויפ'ן טיש, און זעצט מיך אוועק אין א
מין דיוואן, ווייך ווי פוטער, און נעמט ארויס פון א גאלדענער
פושקע צוויי גרויסע גראבע שמעקענדיגע ציגייערען און פאררוי־
כערט, איינע זיך, די אנדערע מיר, און זעצט זיך אוועק אקעגען מיר,
ציהט אויס די פיס און מאכט צו מיר אזוי: „ווייסט איהר, וואס
איך האב געשיקט נאך אייך?" „אהא! — קלער איך מיר. — אט
דאס וויל ער מסתמא א שמועס טהון מכח אבצעהן און דרייצעהן".
נאר איך מאך מיך תמ'עוואטע און רוף מיך אן צו איהם אזוי:
„ה ש ו מ ר א ח י א נ כ י — פון וואנען זאל איך וויסען?"
מאכט ער צו מיר: „איך האב געוואלט רעדען מיט אייך טאקי
וועגען אייך אליין". „א סלוזשבע", טראכט איך מיר און טהו א
מאך צו איהם: „אבי נאר עפּיס גוטס, מהכתיתי, לאמיר הארכען".
נעמט ער ארויס דעם ציגייער פון די צייהן, פדהצור הייסט עס,
און הויבט מיר אן מיט א גאנצער דרשה: „איהר זענט, זאגט ער,
א איד נישט קיין נאר און וועט קיין פאראיבעל נישט האבען, וואס

איך וועל מיט אייך רעדען אָפענטליך. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איך פֿיהר גרויסע געשעפֿטען, און אַז מע פֿיהרט אַזעלכע גרויסע געשעפֿטען, ווי איך...“ „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך“, — און איך האָק איהם איבער אין מיטען און רופֿ מיך אָן צו איהם: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך, שבת אין פרק: מ ר ב ה נ כ ס י ם מ ר ב ה ד א ג ה. ווייסט איהר, זאָג איך, דעם פּשט פֿון דער גמרא?“ ענטפֿערט ער מיר אָפּ גאַנץ אָפֿענטליך: „איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאָל נישט געלערענט, זאָגט ער, און איך ווייס אפילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פּנים זי האָט“. אַזוי זאָגט ער צו מיר, פֿדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל. איהר פֿאַרשטעהט איין עסק? דאַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפֿט, ביזט איין עם־הארץ, טאָ לאָז חאָטש זיין חאָטאָ פֿאַקרישקע, וואָס דאַרפֿסט דו זיך נאָך באַריהמען דער־מיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו איהם: „איך האָב אייך טאָקי אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכען זענט איהר נישט שייך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערען, וואָס ווייטער?“ מאַכט ער צו מיר: „ווייטער האָב איך אייך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגען, אַז צו מיינע געשעפֿטען מיט מיין נאָמען, זאָגט ער, מיט מיין פֿאָלאָ־זשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אַט דאָס, וואָס מע רופֿט אייך, זאָגט ער, טביה דער מילכיגער. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט ליטשנע מיט׳ן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראָצקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפשר אַ רויטשילד אויך, טשעם טשאָרט ניע שוטיט?“... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿדהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זעהר זיין, אַז דו קאָנסט זיך ליטשנע מיט׳ן גובערנאַטאָר און אַז רויטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדען רעדסט דו, ווי אַ כלב שבכלבים“... און איך רופֿ מיך אָן צו איהם שוין אַ ביסעל מיט פֿאַרדראָס: „וואָס־זשע, זאָג איך, טהוט מען

רערצו, טאמער, זאג איך, קומט טאקי צו אייך אמאל רויטשילד?" מיינט איהר דאך, אז ער פארשטעהט דעם שטאך? ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — עס הויבט זיך גארנישט אן!

„איך האב געוואלט, זאגט ער, אז איהר זאלט אוועקווארפען, זאגט ער, אט דאס מילכיגס, און זאלט זיך פארנעמען, זאגט ער, מיט עפים אנדערש". „דהיינו, זאג איך, מיט וואס?" „מיט וואס איהר ווילט, זאגט ער, ווינציג געשעפטען, זאגט ער, פארהאן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאגט ער, אונטערהעלפען מיט געלט, וויפיעל מע וועט באדארפען, אבי, זאגט ער, איהר זאלט ווערען אויס טביה דער מילכיגער. אדער שאט, זאגט ער, ווייסט איהר וואס? טאמער וואלט איהר, זאגט ער, גאר איינס־צוויי־דריי אוועקגעפאהרען קיין אמעריקע? הא?" אזוי מאכט ער צו מיר, רוקט אריין דעם ציגייער אין די צייהן אריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, און די ליסינע גלאנצט... נו? וואס ענטפערט מען אזא גראבען יונג? תחילת האב איך מיר געטראכט: „וואס זיצסט דו, טביה, ווי א לייהמענער גולם? הויב דיך אויף, טהו א קוש די מזוזה, געב א קלאפ מיט דער טהיר און ה ל ך ל ע ו ל מ ו — פאשאל אהן א זיי־געזונט!"... אזוי שטארק האט דאס מיך א נעם געטהאן ביי דער לעבער!... „איין עזות פון א פאדראטשיק! וואס הייסט, דו הייסט מיר אוועקווארפען איין עהרליכע בכבוד'ע פרנסה און פאהרען קיין אמעריקע? באשר טאמער וועט צו דיר אמאל קומען רויטשילד, בכן דארף טביה דער מילכיגער לויפען אין דער וועלט אריין?!"... און דאס הארץ קאכט אין מיר ווי א קעסעל, און א ביסעל אויפגעטראגען בין איך נאך פון פריהער; מיך האט געברענט אויף איהר, טאקי אויף מיין ביילקען: „וואס זיצסט דו דארטען, ווי א בת־מלכה, צווישען די הונדערט זייגערס מיט די טויזענד שפיעגלען, בשעת מע טרייבט דא דיין טאטען, טביה'ן, קאליסטראי, אויף הייסע קויהלען? לאם איך האבען די ברכות, טראכט איך מיר, וואס דיין שוועסטער האדעל האט בעסער געמאכט פון דיר! וואס אמת איז אמת, זי האט נישט אזא שטוב מיט

אזוי פיעל שמאכטעליאקעס, ווי דו, דערפאר האט זי אבער א מאז, א פעפערעל, איז ער דאך א מענטש, וואס קאטארי ער אליין איז ביי זיך הפקר, און דער גאנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האט ער א קאפ אויף די פלייצעס, נישט קיין לאקשענטעפעל מיט א גלאנצענדיגער ליסינע, און א פיסק האט פעפערעל — איז דאך עס גאלד מיט גאלד! איהם, אז איהר זאגט א פסוק, גיט ער אייך דריי פסוקים סדאטשע! ווארט אויס, פאדראטשיק מיינער, אט וועל איך דיר באלד ארייןהאקען א פסוק, וועט דיר ווערען פינסטער אין די אויגען!"... אזוי טראכט איך מיר און רוף מיך אן צו איהם בזה הלשון: „מילא, זאג איך, וואס די גמרא איז פאר אייך א סוד, בין איך, זאג איך, אייך מוחל; אז א איד זיצט אין יעהופעץ און הייסט פדהצור און איז א פאדראטשיק, מעג, זאג איך, די גמרא ליגען אויפ'ן בוידעם. אבער א פראסטען פסוק, זאג איך, דאס וועט דאך שוין פארשטעהן, זאג איך, א גוי אין פאסטעלעס אויך. איהר ווייסט דאך, זאג איך, וואס דער תרגום אונקלוס זאגט אויף לבן הארמי: מ ז נ ב ת א ד ח ז י ר ת א ל א מ א כ א נ ת ש ט ר י י מ י ל ת א?"... קוקט ער אויף מיר, ווי א האהן אין בני־אדם, און מאכט צו מיר: „וואס־זשע הייסט עס?" „דאס הייסט, זאג איך, אז פון א חזיר'שען עק קאן מען קיין שטריימעל נישט מאכען". „אקעגען וואס, זאגט ער, זאגט איהר דאס?" „אקעגען דעם, זאג איך, וואס איהר הייסט מיר פאהרען קיין אמעריקע". צעלאכט ער זיך דריבנימשקע און מאכט צו מיר: „אמעריקע ניט, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אלע אלטע אידען פאהרען קיין ארץ־ישראל"... אזוי ווי ער האט דאס מיר אויסגע־רעדט, אזוי איז דאס מיר אריין, ווי איין אייזערנער צוויאק אין מוח אריין: „שא! אפשר איז דאס גארניט אזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאס טאקי א פלאן? ווארום איידער האבען אזא נחת פון קינדער, ווי דו האסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישראל? בהמה! וואס שטעלסט דו דא איין און וועמען האסט דו דא? דיין גאלדע עליו השלום ליגט דאך שוין במילא

אין דער ערד, און דו אליין, נישט אויסגערעדט זאל זיין, ליגסט דרע
ניט נייען איילען אין דער ערד? ביז וואנען איז דער שיעור צו
טאפטשען זיך אויף דער וועלט?“... און אגב דארפט איהר וויסען,
פאני שלום־עליכם, אז מיך ציהט שוין לאנג אהין, קיין ארץ־ישראל;
איך וואלט א בעלן געווען זיין ביי דער כותל מערבי, מערת־המכפלה,
דער מוטער רחל'ס קבר, אנקוקען מיט מיינע אויגען דעם ירדן, דעם
בארג סיני, דעם ים־סוף, פיתום מיט רעמסס, ווי זיי זעהען אויס,
וכדומה אזעלכע זאכען. און מיינע מחשבות טראגען מיך אוועק
אהין, אינ'ם געבענטשטען לאנד כנען, ווי זאגט איהר, ארץ זבת חלב
ודבש. שלאגט ער מיר איבער, פדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות
סאמע אין מיטען און רופט זיך אן צו מיר: „נו? וואס דארף
מען דא, זאגט ער, אזוי לאנג טראכטען? איינס־צוויי־דריי“... „ביי
אייך, זאג איך, איז, ברוך־השם, אלסדינג איינס־צוויי־דריי, ווי די
גמרא זאגט, זאג איך: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א...
און ביי מיר, זאג איך, איז דאס א הארב שטיקעל משניות, ווארום
אויפהויבען זיך, זאג איך, און פאהרען קיין ארץ־ישראל, דארף מען,
זאג איך, האבען מיט וואס“... צעלאכט ער זיך דריבניטשקע מיט
זיין קליין געלעכטערעל, שטעהט־אויף, געהט־צו צום טיש, עפענט
אויף א טיש־קעסטעל און נעמט ארויס פון דארטען א טייסטער
און צעהלט מיר אפ אחת ואחת, לאז זיך אייך דאכטען, א שענע
מטבע, און איך בין דוקא נישט פויל אויף דער פען און נעם צענויף
דאס ביסעל פאפיער — דער כח פון געלט — און לאז עס אראפ
העט־ווייט אין קעשענע, און וויל איהם זאגען חאטש א פאר פסוקים
מיט א מדרש, וואס זאל פארענטפערען ארום און ארום, הערט ער
מיך ווי דעם קאטער און מאכט צו מיר: „אט דאס וועט אייך זיין,
זאגט ער, גענוג ביז אהין איבער'ן קאפ, און אז איהר וועט קומען,
זאגט ער, אויפ'ן ארט און וועט דארפען געלט, זאלט איהר שרייבען,
זאגט ער, א בריעף, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באלד ארויס־
שיקען געלט. און דערמאנען אייך נאך א מאל וועגען פאהרען,
זאגט ער, פארשפארט מען דאך, ווארום איהר זענט דאך, זאגט ער,

עפּיס אַ איד מיט יושר און מיט סאָוועסט״... אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פרהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבנימשקע מיט זיין קליין גלעכטערעל, וואָס קריכט גלייך אין די קישקעס אַריין. און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסט דו איהם אַ שמיץ געטהאָן דאָס געלט צוריק אין פּנים אַריין און איהם דערצעהלט דעם פּסוק, אַז טביה'ן קויפט מען נישט פאַר געלט און מיט טביה'ן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאָוועסט?״... נאָר איידער איך עפען אַ מויל אויף צו רעדען, טהוט ער אַ קלונג און רופט אַריין ביילקען און מאַכט צו איהר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פאָטער וואַרפט דאָך אונז אַוועק, ער פאַרקויפט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פאָהרט אַרויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל״... „ח ל ו ם ח ל מ ת י ו א י נ י י ו ד ע — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלום'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט!״... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איהר זאָלט זאָגען, זי זאָל זיך עס אפילו פאַרקרימען. שטעהט ווי אַ בוים, קיין טראָפּען בלוט אין פּנים, קוקט פון איהם אויף מיר, פון מיר אויף איהם, און קיין איינציג וואָרט! איך, אויף איהר קוקענדיג, שווייג אויך, שווייגען מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהלים שטעהט: ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האָט אונז אָפּגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, די שליפען קלאַפּען מיר, ווי פון אַ טשאַד. פון וואָס זאָל עס זיין? — טראַכט איך מיר. — אפנים, דאָס איז פונ'ם שענעם ציגייער, וואָס ער האָט מיר געגעבען רויכערען? אָט רויכערט דאָך אָבער ער אויך, פרהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך איהם גאָרנישט צו, חאָטש די אויגלעדער קלעפּען זיך איהם, עס גלוסט זיך איהם, ווייזט אויס, חאַפּען אַ דרימעל. „פאָהרען דאַרפט איהר, זאָגט ער צו מיר, פון דאַנען קיין אָדעס, זאָגט ער, מיט'ן קוריער, און פון אָדעס מיט'ן ים אַזש ביז יאַפאָ, און פאָהרען מיט'ן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צייט נאָר איצט, ווארום, זאָגט ער, שפּעטער הויבען זיך אָן די ווינטען מיט די שנייען, מיט די בורעס, מיט, מיט, מיט...״ אַזוי זאָגט ער און די

צונג פלאנטעט זיך איהם שוין, אזוי ווי איינער, וואס וויל שלאפען, נאר ער הערט נישט אויף צו קלאפען ווייטער: „און אז איהר ועט זיין, זאגט ער, פארטיג צו דער נסיעה, זאלט איהר אונז, זאגט ער, געבען צו וויסען, וועלען מיר ארויספאהרען, זאגט ער, ביידע צום וואקזאל מיט אייך זיך אפגעזעגענען, ווארום ווען קאנען מיר זיך שוין זעהן?“ אזוי לאזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט א גרויסען געהניץ, שטעהט־אויף און רופט זיך אן צו איהר, צו ביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאגט ער, זיצען דא א ביסעל, און איך וועל, זאגט ער, געהן זיך צו־לעגען א ווייל“. „האסט נאך קיינמאל אזא גלייכס נישט געזאגט, ווי איך בין א איד! אצינד וועל איך חאטש האבען צו וועמען מיין ביטער הארץ אויסצולאזען“. אזוי טראכט איך מיר און וויל מיך געבען א נעם צו מיין ביילקען, איהר אויס׳לאמר׳ן אלסדינג, וואס האט זיך צו־נויפגעזאמעלט ביי מיר פאר דעם גאנצען פריהמארגען, — ערשט אז זי טהוט א פאל צו מיר אויפ׳ן האלז, ביילקע הייסט עס, או הויבט אן צו וויינען, אבער ווי אזוי, מיינט איהר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאכט זאלען זיי ווערען, האבען אלע אזא טבע: פריהער מענטשלען זיי זיך און בריה׳ן זיך, און קומט צו עפּיס — וויינט מען, ווי א בערעזענע. אט נעמט, למשל, מיין עלטערע טאכטער, האדעל הייסט עס: קארג האט זי איינגעלעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האט באדארפט אוועקפאהרען אפריכטען גלות מיט איהר פעפערעל אין די קאלטע מדינות? נאר וויים איך, ס׳א דמיון! יענע דארף ביי איהר הייצען די הרובע!

איך וועל אייך זאגען דעם רעכטען אמת: איך אליין, ווי איהר קענט מיך שוין א ביסעל, בין נישט קיין מענטש פון טרערען. גוט וויינען האב איך געוויינט נאר איין מאל, בשעת מיין גאלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאך איין מאל האב איך מיך גאנץ געשמאק אויסגעוויינט, בשעת האדעל איז אוועקגעפאה־רען צו איהר פעפערעל, און איך בין געבליבען אויפ׳ן וואקזאל, ווי א גרויסער נאר, איינער אליין מיט מיין פערדעל, און נאך עפּיס א

פּאָר מאָל האָט זיך געטראָפען, וואָס איך האָב מיך אַ ביטעל, ווי זאָגט איהר, צעיאָחמערט, און ווייטער געדענק איך עפּיס נישט, איך זאָל האָבען אַ טבע פון וויינען. נאָר ביילקע מיט איהרע טרערען האָבען מיך אַזוי פאַרקלעהמט ביי דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אפילו, איך זאָל איהר זאָגען אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאַרף מען קיין סך נישט רעדען. איך הייס טביה. איך האָב באַלד פאַרשטאַנען איהרע טרערען. דאָס איז נישט געווען גלאַט אַזוי זיך טרערען. דאָס זענען געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, טרערען פון על חטא שחטאתי לפניך בנישט פאָלגען אַ טאַטען... און אַנשטאַט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין, ווי זי איז ווערטה, און אויסגיסען כל חמתי אויף איהר פּרהצור׳ל, האָב איך גאָר גענומען אויסרעדען איהר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אַט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאָהרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קאָן, זאָגט זי, דערצו גאָרנישט העלפען, אַט דאָס, זאָגט זי, בראַט מיך“. „געה שוין, געה, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פאַרגעסען, זאָג איך, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאָט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע חושים. ביי דיין טאַטען, זאָג איך, שפּיעלט אַ ראַליע זיך דורכ־פאָהרען קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פּסוק, זאָג איך, שטעהט געשריבען: ויסעו ויחנו — טודאַ אי נאַזאַד“... אַזוי רעד איך איהר אויס דאָס האַרץ, און אינוועניג ביי זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו ליגסט! פאָהרסט דו אַוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!“... און פונקט ווי זי וואָלט טרעפען מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אַט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּיעלעכעל אין די הענט אַריין און מע דערצעהלט

דעם, זאגט זי, א שענע מעשה פון א ציעגעלע א ווייסע... אויב, זאגט זי, שוין יא דערצעהלען א מעשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאר די מעשה, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, טאטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען“.

אט אזוי מאכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביה'ס טעכטער רעדען נישט גלאט. און זי נעמט און זי לעגט מיר אוועק א מענה־לשון, א גאנצע מגילה, אדער א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, ווי אזוי אט דער פדהצור איהרער איז פון קליין גרויס געווארען, אויסגעוואכסען פון סאמע נידעריגסטען גראד, זיך אליין מיט זיין איינענעם שכל ארויפגעשלאגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכען דערצו, אז צו איהם אין שטוב אריין זאל קומען בראצקי, שיט ער מיט נדבות, ווארפט מיט טויזענדער. נאר אזוי ווי געלט אליין איז נאך ווינציג, מע דארף נאך האבען יחוס אויך, לעגט ער איין די וועלט, פדהצור הייסט עס, צו באווייזען, אז ער איז נישט קיין אבי ווער, באריהמט זיך, אז ער שטאמט פון די גרויסע פדהצור'ס, אז זיין טאטע איז אויך געווען א באריהמטער פאדראטשיק. — „חאטש, זאגט זי, ער ווייסט גאנץ גוט, אז איך ווייס, אז ער איז געווען א כלי־זמר. היינט, זאגט זי, דערצעהלט ער אלעמען, אז זיין ווייב'ס טאטע איז געווען א מיליאנשטשיק“... „וועמען, זאג איך, מיינט ער דאס? מיך? אפשר איז מיר, זאג איך, באשערט געווען אמאל צו האבען מיליאנען, זאג איך, זאל איך דערמיט אפקומען“. „וואס ווייסט דו, טאטע, זאגט זי צו מיר, ווי עס פלאמט מיר מיין פנים, אז ער שטעלט מיך פאר, זאגט זי, פאר זיינע באקאנטע און הויבט זיי אן דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאנצער משפחה, אזעלכע זאכען, וואס נים געשטויגען, נים געפלויגען, און מע מוז דאס, זאגט זי, אלסדינג אויסהערען און מאכען א שוויג, ווארום ער איז, זאגט זי, אויף די זאכען א גרויסער קאפריזניק“. „ביי דיר, זאג איך, הייסט דאס א קאפריזניק, און ביי אונז, זאג איך, ווערד דאס אנגערופען פשוט א נכפה'ניק, זאג איך.

אָדער אַ מה־יעשה'ניק". „ניין, זאָגט זי, טאַטע, דו קענסט איהם ניט, ער איז גאָרניט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. איהם אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבען די נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגען — איז דאָס טעלערעל פֿונ'ם הימעל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אויף איהם שוין גאָר קיין שום שליטה ניט? אָט האָב איך ביי איהם נישט לאַנג גע'פּועל'ט אַרויסראַטעווען האַדלען מיט איהר מאַן פון די ווייטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרען, אַז ער וועט זיך לאָזען קאָסטען אַ סך טויזענדער, נאָר מיט איין תנאי, אַז זיי זאָלען פון דאָרטען אַוועק גלייך קיין יאַפּאַניע". „וואָס עפּיס קיין יאַפּאַניע, זאָג איך, פאַר וואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פּדן־ארם צו דער מלכה שבא?" „ווייל אין יאַפּאַניע, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען. אויף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען; וואָס איהם קאָסט־אָפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשען אַליין, וואָלטען מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אויף אַ האַלב יאָהר צו לעבען. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען, זאָג איך, אין פּרק: א ם א י ן א נ י ל י מ י ל י — איך בין נישט איך, דו ביזט נישט דו"... אָט אַזוי זאָג איך צו איהר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ פּסוק, חאָטש דאָס האַרץ ווערד מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערד נעבאַך פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איהר, אין עושר און אין כבוד... „דיין שוועסטער האָדעל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטהאָן"... שלאָגט זי מיך איבער, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָדלען זאָלסט דו מיר, טאַטע, נישט גלייכען. האָדעל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האָדעל'ס צייטען, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקע'ס צייטען... פון האָדעל'ס צייטען, זאָגט זי, ביז ביילקע'ס צייטען, איז אַזוי ווייט,

זאגט זי, ווי פון דאנען קיין יאפאניע"... איהר פארשטעהט דעם פירוש־המלות פון אזא מין תרגום־לשון?

בקיצור, איך זעה, איהר חאפט זיך, פאני; נאך צוויי מינוט, און א סוף צו אלע מעשיות. אנגעגעסען זיך זאט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכער מיזינקע, בין איך ארויסגעגאנגען פון דארט א ב ל ו ח פ ו י ר א ש — א צעבראכענער, א צעברע־קעלטער, און האב געגעבען א שליידער אין דער ערד אריין דעם ציגייער, וואס האט מיר פארטשאדעט מיין קאפ, און רוף מיך אן צו איהם, צום ציגייער הייסט עס: „געהן זאלסט דו כף־הקלע, א רוח אין דיין טאטענס ערד אריין!" „ווער ווען איז, רב טביה?" הער איך א קול הינטער מיינע פלייצעס. איך דרעה אוים דעם קאפ, איך טהו א קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פארחאפט זאל ער ווערען! „ברוך־הבא, א איד, זאג איך, וואס טהוט איהר דא?" „וואס, זאגט ער, טהוט א י ה ר דא?" „געוועזן, זאג איך, צו־גאסט ביי מיינע קינדער". „וואס, זאגט ער, מאכען זיי?" „וואס, זאג איך, זאלען זיי מאכען? חוץ זייער שאדען אויף אונז ביידען געזאגט געווארען!" „ווי איך זעה, זאגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?" „נאך א מין צופריעדען, זאג איך, גאט זאל אייך ממלא זיין, זאג איך, בכפל כפלים". „א דאנק אייך, זאגט ער, פאר דער ברכה, אפשר וואלט איהר מיר נאך, זאגט ער, צו דער דאזיגער ברכה צו־קויפען א מתנה?" „איהר האט דען נישט גענומען, זאג איך, קיין שדכנות?" „נישט מעהר, זאגט ער, זאל ער פארמאגען, טאקי אייער פדהצור אליין". „וואס איז דען, זאג איך, ווינציגליך רח"ש?" „נישט אזוי ווינציג, זאגט ער, ווי מיט א גוט הארץ געגעבען". „דהיינו?" „דהיינו, ס'איז שוין נישטא, זאגט ער, א גראשען". „וואו איז דאס, זאג איך, אהינגע־קומען?" „חתונה געמאכט, זאגט ער, א טאכטער". „מזל־טוב אייך, זאג איך, לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט מזל, איהר זאלט אין זיי דערלעבען, זאג איך, גרוים נחת"... „א שענעם נחת, זאגט ער, האב איך אין זיי דערלעבט. איך האב, זאגט ער, דערטאפט

אײן אײדעם אַ שאַרלאַטאַן, גע'הרג'עט, זאָגט ער, געשלאָגען די טאַכטער, צוגענומען די עטליכע גילדען און אַוועק, זאָגט ער, קיין אַמעריקע". „למאי האָט איהר איהם, זאָג איך, געלאָזט פאָהרען אַזוי ווייט?" „וואָס האָב איך איהם, זאָגט ער, געזאָלט טהון?" „איהר האָט געזאָלט, זאָג איך, איהם אַנזאָלצען אויפ'ן עק"... „ס'איז אײך, אַפּנים, זאָגט ער, גוט אויפ'ן האַרצען, רב טביה?" „הלואי, זאָג איך, אויף אײך געזאָגט געוואָרען, רבונו־של־עולם, חאָטש האַלבּ!" „אַזוי גאָר? און איך האָב אײך, זאָגט ער, גע־שאַצט, אַז איהר זענט אַ איד אַ נגיד; ווי באַלד אַזוי, זאָגט ער, טאַ נאַט־זשע אײך אַ שמעק טאַבּעקע"... אַפּגע'פּטר'ט דעם שרכן מיט אַ שמעק טאַבּעקע, בין איך געקומען צו פאָהרען אַהײם און האָב מיך גענומען אויספּאַרקויפען מײן בעל־הבית'שקייט פון אַזוי פיעל יאָהרען. מאַהלט אײך, נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטליכס טעפּעל מיט איטליכס נאַרישקייט האָט בײ מיר צוגענומען אַ שטיק געזונט. די זאַך האָט מיר דערמאַנט גאָלדען עליו השלום, יענע זאַך האָט מיר דערמאַנט די קינדער, זײ צו לענ־גערע יאָהר. נאָר קײן זאַך האָט מיר נישט דערלאַנגט אַזוי טיעף, ווי דאָס פערדעל מײנס. אַקעגען מײן פערדעל האָב איך מיך גע־פיהלט עפּיס הייב... סטײטש, אָפּגעהאָרעוועט מיט דעם אַזוי פיעל יאָהרען, אינאײינעם געבּידעוועט, אינאײינעם פאַרשוואַרצט געוואָרען, און פלוצים גענומען און פאַרקויפט! פאַרקויפען האָב איך דאָס פאַרקויפט צו אַ וואַסער־פיהרער, וואָרום פון די בעלי־עגלות קאָן מען נאָר מבוזה ווערען. איך קום צו זײ פאַרקויפען מײן פערדעל, מאַכען זײ צו מיר: „גאָט איז מיט אײך, רב טביה, ס'איז דען בײ אײך אַ פערד?" „וואָס דען, זאָג איך, איז דאָס, אַ הענגלײכטער?" „ס'איז בײ אײך, זאָגען זײ, נישט קײן הענגלײכטער, נאָר אַ למד־וואָו'ניק". „וואָס הײסט דאָס, זאָג איך, אַ למד־וואָו'ניק?" „דאָס הײסט, זאָגען זײ, אַ זקן פון זעכס און דרײסיג יאָהר, אָהן אַ סימן פון צײהן, מיט אַ גרויע ליפּ, און טרײסעלט מיט די זײטען, ווי אײן אַלטע אידינע ערב־שבת אויפ'ן פראָסט"... געפעלט אײך אַזאַ

מיין בעל-עגלה-שפּראך? איך וועל אייך געהן שווערען, אז דאס פערדעל נעבאך האט פארשטאנען איטליכס ווארט, ווי אין פסוק שטעהט: ידע שור קונהו — א סקאטינע פיהלט, אז מע האלט דאס ביי פארקויפען. א סימן האב איך, אז בשעת איך האב צוגעקלאפּט דעם וואסער-פיהרער און געזאגט צו איהם: „מיט מזל-ברכה", האט מיין סוס פלוצים אויסגעדרעהט צו מיר די חנ'עוו־דיגע מארדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגען, ווי איינער רעדט: „זה חלקי מכל עמלי — אט אזוי דאנקסט דו מיר אפּ פאר מיין סלוזשבע?"... איך האפּ א קוק אויף מיין פערדעל דאס לעצטע מאל, ווי דער וואסער-פיהרער האט דאס גענומען אין די הענט אריין לערנען מיט דעם בלק, און איך בלייב נאכדעם שטעהן איינער אליין און טראכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שכל'דיג דו פיהרסט דיין וועלטעל! אט האסט דו באשאפען א טביה'ן און האסט באשאפען, להבדיל, א פערד, און ביידע האבען זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישמעהר, א מענטש האט א מויל און קאן זיך חאטש אויס'טענה'ן, אויסרעדען דאס הארץ, און א פערד, להבדיל, וואס? משטיינס געזאגט, א שטומע צונג, ווי זאגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה"...

— —

איהר קוקט אויף מיר, פּאני שלום-עליכם, וואס סע האבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, און איהר טראכט זיך אודאי: „אט דער טביה האט זיך פארבענקט, אפנים, נאך זיין פערדעל?" וואס עפּים נאכ'ן פערדעל, מענטש איינער? אלסדינג טהוט מיר באנג, און נאך אלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאכ'ן פערדעל, איך וועל בענקען נאכ'ן דארף, איך וועל בענקען נאכ'ן סטאראסטע מיט'ן אוראטניק, נאך די בויבעריקער דאטשניקעס, נאך די יעהופּעצער נגידים, און אפילו נאך אפרים דעם שדכן, ס'זאל אויף איהם קומען א מגפה, ווארום סוף-כל-סוף, אז מע זאל וועלען אריינטהאן זיך א ביסעל אין חקירה, איז ער דאך נישט מעהר, ווי א איך איין אביון, וואס זוכט נעבאך פרנסה. אם-ירצה-השם, אז

גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אהין, וואו איך פאָהר, ווייס איך נאָר אַליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טהון, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אַז ראשית חכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפ'ן קבר. איך וועל דאָרטען בעטען פאַר מיינע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זעהן, וועל איך איהם אויך אין זינען האָבען, אפרים דעם שדכן מיין איך, איהם און אייך און כל ישראל. גאָט אייך דערוויף מיין האַנט תקיעת־כף און זייט מיר געזונט און פאָהרט געזונט און לאָזט גריסען איטליכען באַזונדער גאָר פריינדליך.

לך־לך

געשריבען אין יאהר 1914

לֶךְ־לְךָ

— אַ שענער, אַ גוטער, אַ ברייטער שלום־עליכם אויף אייך, פּאַני שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אויף אייך לאַנג אַרויס, ס'האָט זיך אַנגעקלויבען ביי מיר אַ היבש ביסעל סחורה פאַר אייך. איך פרעג מיך אַלץ נאָך: א י כ ה — פאַר וואָס זעהט מען אייך ניט? זאָגט מען מיר, אַז איהר פאָהרט אַרום דאָרט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגיץ, ווי מיר זאָגען אין דער מגילה: ש ב ע ו ע ש ר י ם ו מ א ה מ ד י נ ה... נאָר מיר דאַכט, אַז איהר קוקט אויף מיר עפּיס מאָדנע? אַפּנים, איהר קווינקעלט זיך און טראַכט זיך בעת־מעשה: ס'איז ע ר, צי ניט ע ר? ס'איז ער, פּאַני שלום־עליכם, ס'איז ער! אייער אַלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיגער, דער אייגענער טביה, נאָר אויס מילכיגער, גלאַט אַ איד, אַ איד פון אַ גאַנץ יאָהר, אַ איד אַ זקן, ווי איהר זעהט, חאָטש אפילו אין יאָהרען גאָר ניט אַזוי אַלט, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — נאָר גאַנץ ווייט צו זיעבעציג! אַי, וואָס עפּיס אַזוי ווייס די האָר? גלויבט מיר, נישט פאַר תענוג, ליעבער פריינד. אַ ביסעל אייגענע צרות, ניט צו פאַרזינדיגען, און אַ ביסעל פונ'ם כלל ישראל — אַ שלעכטע צייט! אַ ביטער שטיקעל צייט אויף אידען!... נאָר איך ווייס, וואָס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט איין אַנדער זאַך: איהר האָט זיך דערמאַנט מסתמא, אַז מיר האָבען זיך אַמאָל געהאַט אָפּגעזעגענט, איידער איך האָב באַדאַרפט אַוועקפאָהרען קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכענט איהר אודאי, אַז דאָס זעהט איהר שוין טביה'ן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איהר גאָהרט שוין מסתמא האָרכען עפּיס

נייעס, אפּנעמען אַ גרוס פון דער מוטער רחל'ס קבר און פון דער מערת־המכפּלה און נאָך אַזעלכע זאַכען? באַדאַרף מען אייך באַרוהיגען, אויב איהר האָט צייט און ווילט הארכען חידושים, אבער טאַקי הארכען מיט קאָפּ, ווי אין פּסוק שטעהט: ש מ ע נ י, — וועט איהר שוין דעמאָלט אַליין זאָגען, אַז אַ מענטש איז אַ בהמה און אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט און ע ר פיהרט די וועלט.

בקיצור, וואָס פאַר אַ סדרה געהט ביי אייך איצט? ויקרא? ביי מיר געהט איין אַנדער סדרה: די סדרה לך־לך. ל ך ־ ל ך — האָט מען מיר געזאָגט — דו זאָלסט אַרויסגעהן, טביה, מ א ר צ ך — פון דיין לאַנד, ו מ מ ו ל ד ת ך — און פון דיין דאָרף, וואו דו ביזט געבוירען און אָפּגעלעבט אַלע דיינע יאָהרען, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — וואוהין די אויגען וועלען דיך טראָגען!... און ווען דערמאַנט מען זיך צו זאָגען טביה'ן דעם דאָזיגען פּסוק? אַקוראַט דעמאָלט, ווען ער איז שוין אַלט און שוואַך און עלענד, ווי מיר זאָגען ראש־השנה אין די תפלות: א ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה!... נאָר איך האָב אייך איינס פאַר'ן אַנדערען, שיער פאַרגעסען, אַז מיר האַלטען נאָך גאָר פון פאַרענט און אַז איך האָב אייך נאָך ניט דערצעהלט, וואָס אין ארץ־ישראל הערט זיך. וואָס זאָל זיך דאָרטען הערען, ליעבער פריינד? אַ לאַנד — אויף אונז ביידען אַזאַ יאָהר! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטעהט נאָך אין דער תורה געשריבען! איין חסרון נאָר, וואָס ארץ־ישראל איז אין ארץ־ישראל, און איך בין, ווי איהר זעהט אָטאָ, נאָך דערווייל אין חוץ־לאָרץ... אויף טביה'ן, הערט איהר, איז, אַפּנים, געזאָגט געוואָרען דער פּסוק פון דער מגילה: כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — געוועזען אַ שלים־מזל און אַ שלים־מזל וועל איך שוין שטאַרבען. דאַכט זיך, אָט־אָט שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פוס אויף יענער זייט, אינ'ם הייליגען לאַנד הייסט עס, געבליבען נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצען אויפ'ן שיף און — פּאַשאָל. וואָס־זשע טהוט גאָט? איז זיך מיישב, וועט איהר הערען אַ שענס, מיין עלטערער איידעם, מאָטעל קאַמזויל, דער חייט פון

אנאַטעווקע, ניט דאָ געדאַכט, ניט פֿאַר קיין אידען געדאַכט, און לעגט זיך אַוועקעט אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, און מאַכט אַ שטאַ״ב! דאָס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאָל. משטיינס געזאָגט, אַ בעל־מלאכה, געזעסען יומם ולילה על התורה ועל העבודה — אויף דער נאָדעל מיט׳ן פֿאַדעם און געשטשאַבעט, מחילה, תחתונים. אַזוי לאַנג, אַזוי בריים, ביז ער האָט באַקומען דאָס טרוקענע, אַנגעהויבען קאַכיקען, געקאַכיקעט און געקאַכיקעט, ביז ער האָט אויסגעשפּיגען דאָס לעצטע ביסעל לונג — עס האָט נישט געהאָלפען שוין ניט קיין דאָקטאָר, ניט קיין טאָקטער, ניט קיין ציעגענמילך, ניט קיין טשעקאָלאַדע מיט האָניג. אַ וואוילער יונגאַ״ש געווען, אפילו אַ פּראָסטער, נישט קיין בן־תורה, נאָר איין עהרליכער, אָהן חכמות, ליעב געהאָט מיין טאַכ־טער — דאָס חיות! און מפקיר געווען זיך פֿאַר די קינדער, און פֿאַר מיר — געווען גאָר די כפּרה!

בקיצור, אָפּגעזאָגט דעם פּסוק: ו י מ ת מ ש ה — גע־שטאָרבען מאָטעל, האָט ער איבערגעלאָזט מיר אַ רעכטע באָמבע: וואו האָב איך שוין געקאָנט אפילו אין זינען האָבען דעמאָלט ארץ־ישראל? איך האָב שוין געהאָט אַ גוטען ארץ־ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אַזוי לאָזט מען איבער, איך פֿרעג אייך אַליין, אַ טאָכטער איין אַלמנה מיט פּיצלעך קינדער יתומים אָהן אַ שטיקעל ברויט? חאָטש אפילו אין פלוג, אַז מע וויל צוריק, וואָס קאָן איך איהר העלפען — אַ לעבערדיגען זאַק? איך וועל דאָך איהר דעם מאַן איהרען צוריק ניט לעבעדיג מאַכען, און איהרע קינדער דעם טאַטען פֿון יענער וועלט ניט אומקעהרען, און אַליין איז מען דאָך אויך נישט מעהר ווי אַ זינדיגער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך אַ ביסעל אויסרוהען די ביינער, פּיהלען, אַז מען איז אַ מענטש, ניט קיין סקאָט. גענוג געטאַרעראַמט! גענוג גע׳עולם־הזה׳וועט! מע באַדאַרף שוין אַ ביסעל אַ טראַכט געבען פֿון י ע נ ע ר וועלט אויך, שוין צייט! בפרט, אַז איך האָב שוין געמאַכט אַ תל פֿון מיין ביסעל האָדאָבע: דעם סוס, ווי איהר ווייסט, לאַנג געגעבען דעם

וועג, די בהמה׳לעד אויסגעפארקויפט עד לפ״ק, געבליבען נאר א פאר ביקלעך, וואס סע קאן אמאל ווערען פון זיי לייט, אז מע זאל זיי גוט האדעווען, — און פלוצים געה ווער אויף די עלטערע יאהרען איין אבי יתומים, א טאטע פון קליינע קינדער! זענט איהר שוין פארטיג? האט צייט! די רעכטע געדיכטע געהט ערשט ווייטער, ווארום ביי טביה׳ן, אז עס טרעפט זיך א צרה, ווייסט איהר דאך שוין, אז סע שלעפט זיך נאך פון הינטען נאך א צרה. אשטייגער, אז ס׳האט זיך אמאל געמאכט איין אומגליק — ס׳איז געפאלען ביי מיר א בהמה׳לע, האט זיך באלד פאווטירנע, ניט פאר אייך געדאכט, אוועקגעלעגט נאך א בהמה... אזוי האט שוין גאט באשאפען זיין וועלטעל, און אזוי וועט דאס שוין בלייבען — א פארפאלענע זאך!

בקיצור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איהר דאך די געשיכטע מיט׳ן גרויסען געווינס, וואס זי האט געמאכט, געפאקט א העכט, א פדהצור, א קנאקער, א פאר־ראטשיק פון דער מלחמה, וואס האט געבראכט צו פיהרען קיין יעהופעץ פולע זעק און האט זיך פארקאכט אין מיין טאכטער, געוואלט א שענע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויסגעשלאגען א קניע ערד, שיער דעם שלאק באקומען, גענומען זי, ווי זי שטעהט און געהט, אפגעשיט פון אויבען ביז אראפ מיט מתנות, דימענטען און בארליאנטען — דאכט זיך, אזא גליק, איא? נו, האט זיך פון דעם גאנצען גליק אויסגעלאזט מסתמא א טייך, און נאך וואס פאר א טייך! א טייך מיט א בלאטע, דער אויבערשטער זאל שומר ומציל זיין! ווארום אז גאט הייסט, דאס רעדעל זאל זיך געבען א דרעה־איבער צוריק, איז מיט דער פוטער אראפ, ווי מיר זאגען אין הלל: אט, דאכט זיך, נאר־וואס איז געוועזען מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל, און איידער מע קוקט זיך ארום, איז שוין טראך: ה מ ש פ י ל י ל ר א ו ת ב ש מ י ם ו ב א ר ץ — אין דער ערד מיט די פאסטאראנקעס... גאט האט ליעב שפיעלען זיך מיט א מענטשען. אוי, האט ער ליעב שפיעלען זיך! אזוי האט ער זיך געשפיעלט מיט טביה׳ן וויפיעל מאל: ע ו ל י ם

ז י ו ו ר ד י ם — ארויף און אראפ! און אזוי איז געווען אויך מיט
מיין פאדראטשיק, מיט פרהצור'ען. איהר געדענקט דאך מסתמא
דאס גרויסקייט זיינס מיט'ן הייזעל, מיט די דרייצעהן דיענסטען,
מיט די שפיעגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאצקעס אין
יעהופעץ? פי—פו—פא! געדענקט איהר, איך האב אייך דער־
צעהלט, דאכט זיך, ווי אזוי איך האב צוגערעדט דעמאלט מיין
ביילקען, געבעטען זיך ביי איהר, זי זאל זעהן, אז ער זאל איהר
אוועקקויפען דאס הייזעל, און למען־השם — אויף איהר נאמען?
נו, האט מען דאך מיך מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראגער —
וואס פארשטהעט א טאטע? א טאטע פארשטעהט גארניט! וואס־
זשע, מיינט איהר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען —
וואו איהר האט ערגיץ א שונא: אחוץ וואס ער האט זיך פונ'ם
גאנצען טראסק געשטעלט, געבליבען דעראונטער, אויסגעפארקויפט
אלע שפיעגלען מיט אלע זייגערס, מיט'ן ווייב'ס דימענטען און
בארליאנטען, האט ער זיך נאך פארשמירט מיט סכנת־נפשות, גע־
מוזט ווערען א בורח, ניט פאר קיין אידען גערעכט, און מאכען איין
אפטריט און אוועקגעפאהרען אהין, וואו דער ליעבער שבת־קודש
גערט אוועק — קיין אמעריקע הייסט עס. אהינצו־צו פאהרען דאך
אלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפאהרען אהינצו־צו. די
ערשטע צייט גוט פארשווארצט געווארען, דאס ביסעל מזומנ'ס,
וויפיעל ס'איז געווען, האט מען אויפגעגעסען, און אז ס'איז ניט
געווען מעהר וואס צו קייען, האט מען נעבאך געמוזט נעמען זיך
צו דער ארבייט, געטהאן כל עבודת־פרך, ווי די אידען אין מצרים,
ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אז ס'איז זיי שוין, ברוך־
השם, נישקשה'דיג: זיי ארבייטען זאקען אויף א מאשינע און
מאכען א לעבאכטס... אזוי רעדט זיך עס דארטען, אין אמעריקע.
אויף אונזער לשון וועט עס הייסען: דאס שטיקעל ברויט שלעפט
זיך... דאס גאנצע שטיקעל גליק, וואס זיי זענען מעהר ניט ווי צוויי
מענטשען, שרייבט זי, אהן א קינד, אהן א ריינד — גם זו לטובה!
נו, פרעג איך אייך, זאל ניט א רוח אין זיין פעטער'ס מוהמע אריין

זעפלויגען געוואָרען?... איך מיין טאַקי אפרים דעם שדכן מיין איך, פאַר'ן שענעם שידוך, וואָס ער האָט מיר נאָראַיעט, און פאַר דער בלאָטע, וואָס ער האָט מיך אַריינגעפיהרט! וואָס וואָלט איהר געווען אַזוי ביטער, למשל, זי זאָל געווען חתונה האָבען פאַר אַ בעל־מלאכה, ווי ציימעל, אָדער פאַר אַ לעהרער, ווי האָדעל? אַי, די האָבען אויך ניט געמאַכט אַזאַ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלמנה, און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע יאָהר ערגיץ פאַרשיקט אויף פאָסעליעניע? איז דאָך עס אַ גאָט־זאַך — וואָס קאָן אַ מענטש פאַרזאָרגען?... הערט איהר, אַ חכמה אַ אידינע איז געווען טאַקי מיינע, גאָלדע עליו השלום, דערמיט אַליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצייטענס ארומגעקוקט, אָפּגעזעגענט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הלך לעולמו. ווארום, זאָגט שוין איהר אַליין, איידער האָבען אַזאַ צער־גידול־בנים פון טעכטער, ווי טביה האָט, איז ניט גלייכער טויזענד מאָל ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל?... נאָר ווי שטעהט דאָרטען אין פּרק: ב ע ל ־ כ ר ח ך א ת ה ח י — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין, און אַז מע נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאָגט איהר... דערווייל האָבען מיר זיך אַראָפּגעשלאָגען פונ'ם שליאַך, איז דעריבער נ ח ז ו ר ל ע נ י נ נ ו ה ר א ש ו ן — לאָמיר איבערלאָזען, ווי איהר זאָגט אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך אומקעהרען צו דער בת־מלכה. וואָרזשע, הייסט עס, האַלטען מיר? ביי דער סדרה לך־לך. נאָר איידער מיר וועלען צוקומען צו דער סדרה לך־לך, וועל איך אייך בעטען זיך מטריח זיין מיט מיר אָפּשטעלען זיך אויף אַ ווײַלע ביי דער סדרה בלק. דער מנהג העולם איז אפילו פון זינט די וועלט שטעהט, אַז פריהער לערענט מען לך־לך, דערנאָך בלק. מיט מיר האָט מען אָבער, פאַרקעהרט, פריהער געלערענט בלק, דערנאָך לך־לך. און געלערענט האָט מען מיט מיר בלק אַזוי שען, אַז איהר מעגט עס הערכען. עס קאָן אייך אַמאָל צונוץ קומען.

בקיצור, דאָס איז געווען שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מלחמה איז דאָס געווען, אין דער סאַמע היץ פון קאָנסטיטוציעס, בעת עס

האבען זיך אנגעהויבען די ישועות ונחמות אויף אידען, פריהער אין די גרויסע שטעדט, דערנאך אין די קליינע שטעדטלעך, נאר צו מיר איז דאס ניט דערגאנגען, און עס האט ניט געקאנט דערגעהן בשום אופן. פאר וואס? פשוט! מע זיצט אפ אזא צייט צווישען גויים, מיט סאמע עשו'ן, — איז מען אויסגעבונדען מיט אלע בעלי־בתים פון דארף. ידיד נפש אב הרחמן — „באטיושקא טעוועל" איז ביי זיי דאס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל! וואס איז שייך? איין עצה — איז „יאק טעוועל סקאזשע". א רפואה צו קרחת — איז „דא טעוועליא". א גמילות־חסד — אויך ביי טביה'ן. נו, האב איך עפיס באדארפט אין זינען האבען אזעלכע זאכען, פאגראמען, נארישקייטען, אז די גויים אליין האבען מיר געזאגט וויפיעל מאל, אז איך זאל כלל וכלל קיין מורא ניט האבען — זיי וועלען ניט דערלאזען!... און כך הוה — וועט איהר הערען א שענס.

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים פון בויבעריק — איך בין נאך דעמאלט געווען בגדלותי — אין די פערערען, ווי זאגט איהר, נאך געהאנדעלט מיט מילכיגס, קעז און פוטער און שאר ירקות; אויסגעשפאנט דאס פערדעל, אונטערגעווארפען דעם היי און האבער, נישט צייט געהאט אפילו זיך וואשען צום עסען, איך טהו א קוק — א פולער הויף מיט גויים, די גאנצע הראמאדע, אלע פיינסטע בעלי־בתים, פונ'ם סטאראסטע איוואן פאפערילע ביז דעם לעצטען גוי, טראכים דער טשערעדניק, און אלע זעהען זיי מיר אויס עפים מאדנע, יום־טוב'דיג!... האט מיר אפילו תחילת גע־געבען א טיאכקע אין הארצען: וואס פאר א יום־טוב אין מיטען דרינען? צי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאר צוריק טראכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאר זיך אליין: כל ימיו זיצסט דו איין איד, להבדיל, צווישען אזוי פיעל גויים בשלום ושלוה, און מע האט דיך ניט אנגעריהרט, איהר זאלט זאגען, אויף א האר!... און איך נעם און געה ארויס צו זיי מיט א בריימען שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאג איך צו זיי, וואס טהוט איהר דא, מיינע ליעבע בעלי־בתים? און וואס וועט

איהר עפּיס זאָגען גוטס? און וואָס וועט איהר דערצעהלען נייעס?"... טרעט אַרויס דער סטאַראַסטע, איוואַן פּאַפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אַפּענטליך און גאָר אָהן שום הקדמות: „מיר זענען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילען דיך שלאָגען". וואָס זאָגט איהר אויף דער שפּראַך? דאָס ווערד אָנגערופען ביי אונז „לשון סגי־נהור" — גערעדט פאַרשטעלט הייסט עס... מילא, ווי אַזוי מיר איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען — קאָנט איהר אייך משער זיין. נאָר אַרויסבאַווייזען — פע! אדרבה ואדרבה! טביה איז ניט קיין יונגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיג: „מזל־טוב אייך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איהר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסען!"... רופט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאַפּערילע, דער סטאַראַסטע הייסט עס, שוין דוקא גאַנץ ערנסט: „פאַרשטעהסט דו מיך, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָבען זיך, זאָגט ער, אַלץ גע'ישוב'ט, צי מיר זאָלען דיך שלאָגען, צי ניט שלאָגען? אומעדום, אין אַלע ערטער, שלאָגט מען אייך, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלען מיר דיך דורכלאָזען?... איז געבליבען ביי דער חראָמאַדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען דיך שלאָגען... נאָר וואָס דען, מיר ווייסען נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלען מיט דיר טהון, טעוועל: צי מיר זאָלען דיר נאָר אויסהאַקען די שויבען, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און אַרויסלאָזען די פעדערען, צי מיר זאָלען דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די האַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער חאָראַבע דיינער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרען גוט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און איך באַטראַכט מיינע לייט, ווי מע שטעהט אָנגעלעהענט אויף די לאַנגע שטעקענס און מע שושקעט זיך מיר עפּיס שטילערהייד. משמעות הייסט עס, אַז ס'איז ביי זיי גאָר קיין קאַטאַוועס ניט? וויבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, איז דאָך, ווי מיר זאָגען אין תהלים: באו מים עד נפש — ביזט דאָך טאַקי, טביה, גוט אין דער ערבייט! וואָרום טאָמער אל תפתח פה לשטן — אַ

קשיא אויף כרוקעלע? „ע, טביה, קלער איך מיר, מיט'ן מלאך־המות טאר מען זיך ניט שפּיעלען — מע באַדאַרף זיי עפּיס זאָגען!“... און וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך בדרוש זיין, ליעבער פריינד, ס'איז באַשערט געווען, אפנים, אַ נס, האָט מיר דער אויבערשטער אַריינגעגעבען אַ זין, איך זאָל ביי זיך ניט אַראָפּפאַלען, און איך נעם מיך אַן מיט האַרץ און רוף מיך אָן צו זיי, צו די גויים הייסט עס, דוקא אין גוטען מוטה: „שמעו־נא, רבותים, זאָג איך, הערט־זשע אויס, זאָג איך, מיינע ליעבע בעלי־בתים, וויבאַלד, זאָג איך, אַז הראַמאַדע האָט אַזוי גע'פּסקנ'ט, איז דאָך ניט שייך, זאָג איך, מסתמא ווייסט איהר, זאָג איך, בעסער, אַז טביה האָט ביי אייך פאַרדיענט, איהר זאָלט מאַכען אַ תל, זאָג איך, פון זיין חאַדאַבע און פון זיין גאַנץ פאַרמעגען... נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איהר, זאָג איך, אַז ס'איז פאַרהאַן נאָך העכערס פאַר אייער הראַמאַדע? איהר ווייסט, זאָג איך, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט? איך זאָג ניט, זאָג איך, מ י י ן גאָט, אַ י י ע ר גאָט — איך שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איך, פון אונזער אַלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אָט דאָרטען אויבען און זעהט צו אַלע פאַר־לאַסטען, זאָג איך, וואָס טהוען זיך אָפּ אָט דאָ אונטען... עס קאָן זיין, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצייכענט, אַז איך זאָל געשטראָפט ווערען אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פריינד, און עס קאָן זיין ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פאַרקעהרט, אַז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אַז מע זאָל טביה'ן טהון שלעכטס... ווער־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסען, וואָס גאָט וויל? אדרבה, זאָג איך, אפשר געפינט זיך דאָ צווישען אייך איינער, וואָס וועט זיך אונטערנעמען, זאָג איך, דערגעהן דאָ אַ טאָלק?“...

בקיצור, זיי האָבען, אַפנים, געזעהען, אַז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אויס'טענה'ן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאַפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דיירפון איז אַזוי. מיר האָבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאָר־

נישט נים. דו ביזט, זאגט ער, טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכ־טער מענטש. נאר איינס צום אנדערען, זאגט ער, געהער זיך ניט אן — שלאגען דארף מען דיך; הראמאדע האט אזוי גע׳פסקנ׳ט — פארפאלען! מיר וועלען דיר, זאגט ער, חאטש אויסהאקען די פענ־סטער. דאס, זאגט ער, מ ו ז ע ן מיר, ווייל טאמער, זאגט ער, פאהרט עמיצער דורך, טא לאז מען, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך געשלאגען, אניט, זאגט ער, וועט מען אונז נאך שטראפירען"... אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איך אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זענט דאך עפּיס א איד וואס קאטאוי־איהר פאהרט אויס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט?...

האב איך אייך, הייסט עס, שוין גע׳פטר׳ט די סדרה בלק. אצינד וועלען מיר זיך אומקעהרען צוריק צו דער סדרה לך־לך. די דאזיגע סדרה האט מען מיט מיר געלערענט אט דא ערשט ניט לאנג, און טאקי אויף דער רעכטער אמת. דא האט שוין ניט געהאלפען, פארשטעהט איהר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאגען. ומעשה שהיה כך היה — מע דארף עס אייך איבערגעבען אקוראט, מיט אלע פישטשעוועקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אזוי ווי איהר האט ליעב.

ויהי בימי מענדעל ביילים — דאס איז געווען אקוראט אין יענער צייט, ווען מענדעל ביילים, אונזער כפרה־היהנדעל, איז אפ־געקומען חבוט־הקבר, געלייטערט די נשמה פאר פרעמדע זינד, און די וועלט איז געגאנגען חאדאראם, — זיץ איך מיר אזוי איינמאל אויף דער פריזבע ביי מיין שטוב פארטיעפט אין מחשבות. זומער־לעבען. די זון באקט, און דער קאפ טראגט: „סטייטש, סטייטש, היתכן! הייניטיגע צייטען! אזא קלוגע וועלט! אזעלכע גרויסע מענטשען! און וואו איז גאט? דער אלטער אידישער גאט? וואס שווייגט ער? ווי דערלאזט ער אזא זאך? סטייטש און סטייטש און ווידער א מאל סטייטש!" און טראכטענדיג אזוי פון גאט.

פארטיעפט מען זיך שוין אגב אין הימעל־זאכען און מע פאלט אריין אין חקירה: וואס איז ד י וועלט? און וואס איז י ע נ ע וועלט? און פאר וואס זאל ניט קומען משיח? „אי, טראכט איך מיר, וואלט ער געטהאן, ווי א חכם, טאקי משיח מיין איך, ווען ער חאפט זיך אראפ צו אונז אצינדערט רייטענדיג אויף זיין ווייס פערדעל! דאס וואלט געווען א שענע זאך! ער איז נאך קיינמאל, דאכט מיר, אזוי נויטיג ניט געווען פאר אונזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! איך ווייס ניט, ווי אזוי די נגידים, די בראצקיס, למשל, אין יעהופעץ, אדער די רויטשילדס אין פאריז? סע קאן זיין, אז זיי האבען איהם אין זינען אקוראט אין דער לינקער פאה; נאר מיר, אידען ארעמע לייט, פון כתרילעווקע און פון מאזעפעווקע און פון זלאדייעווקע, און אפילו פון יעהופעץ, און אפילו פון אדעס, קוקען ארויס, אוי, קוקען מיר ארויסעט אויף איהם! ממש די אויגען קריכען אוש פון קאפ! אונזער גאנצע האפענונג אצינד איז דאך נאר, טאמער וועט גאט טהון א נס, עס וועט קומען משיח!“...

דערווייל, אזוי ווי איך זיץ מיר פארטיעפט אין די דאזיגע רעיונות, איך טהו א קוק — א ווייס פערדעל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטענדיג, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפררררו — אפגעשטעלט זיך, אראפגעקראכען, צוגעבונדען דאס פערדעל צום טויער, און אליין גלייך צו מיר: „זדראסטאי, טעוועל!“ „זדראַסטאיטי, זדראסטאיטי, וואשע בלאהאראדיע!“ — ענטפער איך אפעט גאנץ ברייטליך, און אין הארצען טראכט איך מיר: ו י ב ו א ה מ ן — מאכט רש"י: אז מע קוקט ארויס אויף משיח'ן, קומט דער אוראטניק... און איך שטעה־אויף אקעגען איהם, אקעגען דעם אוראטניק הייסט עס: „ברוך הבא א גאסט, זאג איך, וואס הערט זיך עפיס אויף דער גרויסער וועלט און וואס ווערסט דו, זאג איך, עפיס זאגען גוטס, אדוני פריץ?“ און דאס הארץ פאלט מיר שיער ניט ארויס — איך וויל שוין וויסען, וואס און ווען? און ער, דער אוראטניק הייסט עס, האט זיך אבער צייט. ער פארדרייכערט זיך גאנץ פיין א פאפירעסעל, בלאזט ארויס דעם רויך, שפייעט אויס

און רופט זיך אן צו מיר: „וויפעל צייט, אשטייגער, דארפסט דו האבען, טעוועל, זאלסט קאנען פארקויפען, זאגט ער, דיין חאטע מיט דיינע אלע בעבעכעס?“ קוק איך איהם אן: „צו וואס, זאג איך, זאל איך פארקויפען, זאג איך, מיין חאטע? וועמען, למשל, מאכט זי, זאג איך, ענג?“ „ענג, זאגט ער, מאכט זי קיינעם ניט. נאר איך בין געקומען, זאגט ער, דיך ארויסשיקען, זאגט ער, פון דארף“. „סד־הכל, זאג איך, מעהר ניט? פאר וואסערע מעשים טובים? מיט וואס, זאג איך, האב איך פארדיענט ביי דיר אזא כבוד?“... „דאס איז ניט איך שיק דיך ארויס, זאגט ער, די גובערניע שיקט דיך ארויס“. „די גובערניע? — זאג איך. — וואס האט זי אזעלכעס דערזעהען אויף מיר?“ „נישט נאר דיך אליין, זאגט ער, און נישט נאר פון דאנען, נאר פון אלע דערפער ארום און ארום, פון זלאדילעווקע, זאגט ער, און פון ראבילעווקע, און פון קאסטאלאמעווקע, און אפילו, זאגט ער, אנאטעווקע, וואס איז ביז אהער געווען א שטעדטעל, ווערד דאס שוין איצטער אויך, זאגט ער, א דארף, און מע וועט ארויסטרייבען פון דארט, זאגט ער, אלע — אלע אייערע“... „אפילו לייזער־וואלף דעם קצב, זאג איך, אויך? און נפתלי־גרשון דעם לומער אויך? און דעם דארטיגען שוחט? און דעם רב?“ „אלע! אלע!“ — זאגט ער און טהוט א מאך מיט דער האנד, ווי א שנייד־אפ מיט א מעסער... איז מיר אפילו געווארען עפּיס ווי א ביסעל גרינגער, ווי זאגט איהר: צרת רבים חצי נחמה. נאר פארדריסען פארדריסט דאס מיך, און א פייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אן צו איהם, צום אוראטניק הייסט עס: „זאג מיר, זאג איך, דו ווייסט חאטש, זאג איך, וואשע בלאהאראדיע, אז איך זיץ דא אין דעם דארף א סך פריהער פון דיר? דו ווייסט, זאג איך, אז אט דא, אין דעם ווינקעל, איז נאך מיין טאטע עליו השלום, זאג איך, געזעסען, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באבע עליו השלום?“ און איך פויל זיך ניט און רעכען איהם אוים די גאנצע משפחה ביי די נעמען, וואו ווער ס׳איז געזעסען און וואו ווער ס׳איז געשטארבען... הערט ער מיך

דוקא אויסעט, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב געקאַנ־טשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביזט אַ ציקאַווע איד, זאָגט ער, טעוועל, און דו האָסט אין זיך נייעו מאָס רעד. צו וואָס טויגען מיר דיינע מעשיות, זאָגט ער, פון דיין באָבען מיט דיין זיידען? לאָזען זיי, זאָגט ער, דיר האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן! און דו, טעוועל, נעם, זאָגט ער, צענויף דיינע בעבעכעס און פאָהר־פאָהר נאַ באַר־דיטשעוו!“... פאַרדריסט עס מיר שוין נאָך מעהר: גענוג דו זאָגסט מיר אַז, עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסט דו נאָך חוזק: פאָהר־פאָהר נאַ באַרדיטשעוו!... לאָם איך איהם חאַטש אַ ביסעל אויס׳לאַמר׳ען... און איך רוף מיך אָן צו איהם: „וואַשע, זאָג איך, בלאַהאַראָדיע! וויפיעל צייט, זאָג איך, ביזט דו שוין דאָ פריץ, האָסט דו עפּיס געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמיצער פון די שכנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאָגען, אַז טביה האָט איהם באַ׳גנבה׳ט, אָדער באַ׳גזל׳ט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגע־נומען? אַנו, צעפרעג זיך אַקאָרשט ביי די בעלי־בתים, זאָג איך, צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער בעל־הבית? צי בין איך ניט געווען, זאָג איך, אדוני פריץ, ביי דיר אליין, זאָג איך, וויפעל מאָל בעטען דיך פאַר די גויים, זאָלסט זיי אַזוי ניט אַביזשאַיען?“... האָט דאָס איהם שוין, אַפּנים, ניט געשמעקט! שטעהט ער אויף, דער אוראַטניק, צעקוועטשט דעם פּאַפּיראָס מיט די פינגער, טהוט איהם אַ וואָרף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר צו באַלאַקען פוסטע רעד. ס׳איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיער — און ווייטער געהט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, וועסט דו מיר, זאָגט ער, חתמ׳ענען דאָס פּאַפּיער, און צייט אויף אַרויסצופאָהרען גיט מען דיר, זאָגט ער, דריי טאָג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספאַר־קויפען אַלסדינג און צוגרייטען זיך אין וועג אַריין“. דערזעהן, ס׳איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו איהם: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי טעג גיסט דו מיר? דריי יאָהר זאָלסט דו לעבען, זאָג איך, דערפאַר אין עושר און אין כבוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָהלען בכפל

כפלים, זאג איך, פאר דער גוטער בשורה, וואס דו האסט מיר גע־
בראכט אין שטוב אריין"... גוט־גוט אריינגעזאגט איהם, ווי טביה
קאן! איך האב מיך מיישב געווען: ממה־נפשך, סאי ווי סאי
מאטי פארד — וואס האב איך דא אנצוווערען? וואלט איך גע־
ווען יונגער האטש מיט א יאהר צוואנציג, און וואלט מיר געלעבט
מיין גאלדע עליו השלום, און וואלט איך געווען דער אייגענער טביה
דער מילכיגער, וואס אמאל, אין די שנים קדמוניות, — עהע־הע!
וואלט איך זיך אזוי גיך ניט אונטערגעגעבען! איך וואלט זיך
געבארעט, געשלאגען זיך ביז'ן בלוט אריין! נאר אזוי — וואס?
מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואס בין איך היינט און ווער בין
איך? א פלג־גוף, א שברי־כלי, א צעבראכענער שארבען! „אד טי,
רבונו של עולם, גאטעניו! — טראכט איך מיר. — וואס האסט דו
זיך עפים צוגעטשעפעט צו טביה'ן גראד? פאר וואס זאלסט דו
בעסער ניט א שפיעל טהון זיך א מאל אויף א טשיקאוועס, למשל,
מיט א בראצקי'ן, אדער מיט א רויטשילד'ען? פאר וואס לערענט
מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואלט, דאכט מיר, בעסער
אנגעשטאנען? ערשטענס, וואלטען זיי דערפיהלט דעם אמת'ען
טעם, וואס הייסט א איד. והשנית, לאזען זיי אויך זעהען, אז מיר
האבען א שטארקען גאט"...

בקיצור, דאס איז אבער אלץ פוסטע דבורים. מיט גאט טענה'ט
מען זיך ניט אויס, און איהם קיין עצות, ווי אזוי צו פיהרען די
וועלט, גיט מען ניט. ער, אז ער זאגט: ל י ה ש מ י ם ו ל י
ה א ר ץ — קומט אויס, אז ער איז בעל־הבית, און מיר דארפען
איהם פאלגען. וואס ער זאגט, איז געזאגט!... געה איך אריין אין
שטוב אריין און טהו מיר א זאג צו מיין טאכטער דער אלמנה:
„צייטעל, זאג איך, מיר קלויבען זיך ארויס, זאג איך, פון דאנען
ערגיץ אין א שטאדט אריין. גענוג שוין געזעסען אין דארף, זאג
איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אקארשט, זאג איך, און
הויב אן באצייטענס זיך צו גרייטען מיט'ן בעטגעוואנט, מיט'ן
סאמאוואר און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאג איך, געהן

פארקויפען די חאטע. ס'איז אנגעקומען, זאג איך, א פאפיער, אז מיר זאלען אפרייניגען, זאג איך, דאס ארט און אין דריי טאג ארום זאל דא אונזער דעך ניט בלייבען!"... דערהערט פון מיר אזא בשורה, אז זי מאכט ניט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינדערלעך איהרע, אויף איהר קוקענדיג, האבען זיך גלאט צעוויינט, און ס'איז געווארען, וואס זאל איך אייך זאגען, תשעה־באב אין שטוב! ווער איך שוין אין כעס און לאז אויס מיין גאנץ ביטער הארץ אויף מיין טאכטער נעבאך: „וואס האט איהר זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען? וואס האט איהר זיך, זאג איך, צעיאחמערט פלוצים אין מיטען דריגען, ווי איין אלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואס בין איך עפיס — א בן־יחיד, זאג איך, ביי גאט? א ציטעריגער? קארג אידען, זאג איך, ווערען איצטער ארויסגעטריבען פון די דערפער? געה הארך, זאג איך, וואס דער אוראטניק דערצעהלט זיך אן! א סברא, זאג איך, אז דיין אנאטעווקע, וואס איז ביז אהער געווען א שטעדטעל, ווערד דאס שוין אויך, זאג איך, מיט גאט'ס הילף, א דארף, צוליעב די אנאטעווקער אידען, זאג איך, מע זאל זיי קאנען ארויסטרייבען אלעמען. ווי־באלד אזוי, זאג איך, מיט וואס־זשע, זאג איך, בין איך ערגער פון אלע אידען?"... אט אזוי רעד איך איהר אויס דאס הארץ, דער טאכטער מיינער. איז דאך עס אבער א אידינע. זאגט זי צו מיר: „וואוהין וועלען מיר זיך, זאגט זי, קלויבען פלוצים אין מיטען דרינען? וואו וועלען מיר, זאגט זי, געהן זוכען שטעדט?"... „שטיא! — זאג איך. — אז גאט איז געקומען, זאג איך, צו אונזער עלטער־עלטער־זיידען, צו אברהם אבינו'ן, און האט איהם געזאגט, זאג איך, ל ך ־ ל ך מ א ר צ ך — זאלסט ארויסגעהן פון דיין לאנד, האט איהם דען אברהם, זאג איך, איבערגעפרעגט דאס אנדערע ווארט אפילו: וואוהין?... גאט האט איהם געזאגט, זאג איך, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — איז דער פשט: נא וסיע טשעטירע סטארעני... מיר וועלען געהן, זאג איך, וואוהין די אויגען טראגען, וואוהין אלע אידען געהען! וואס סע וועט זיין,

זאג איך, מיט כל ישראל, דאס וועט זיין מיט רב ישראל. און מיט וואס, זאג איך, ביזט דו מעהר מיוחסת פון דיין שוועסטער ביילקע, די נגידית'טע? איהר שטעהט אן צו זיין מיט איהר פרהצור'ען אצינד אין אמעריקע און מאכען א לעבאכטס, מעג דיר אויך, זאג איך, אנשטעהן... דאנקען השם־יתברך, זאג איך, וואס מיר האבען חאטש מיט וואס צו ריהרען זיך. א ביסעל, זאג איך, איז נאך דא פון פריהער, און א ביסעל פון דער חאדאבע, וואס מיר האבען פארקויפט, און א ביסעל וועט אריינפאלען פון דער חאטע. פון א ביסעל און א ביסעל, זאג איך, ווערד א פולע שיסעל — און גם זו לטובה! און אפילו מיר זאלען, זאג איך, חלילה גארנישט האבען, איז אונז, זאג איך, נאך אלץ בעסער פון מענדעל ביילים!"...

בקיצור, איך האב ביי איהר יאקאש גע'פועל'ט, זי זאל זיך ניט שטארק פאר'עקשנ'ען. איך האב איהר געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, אז דער אוראטניק קומט און ברענגט א פאפיער, אז מע הייסט געהן, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און מע דארף געהן. און אליין בין איך אוועק אין דארף מאכען א טאלק מיט דער חאטע. און גלייך צו איוואן פאפערילע, צום סטאראסטע הייסט עס. ער איז א גוי א בעל־הגוף און פגר'ט נאך מיין דירה! געקומען צו איוואנ'ען, דערצעהל איך איהם ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום — א איד איז קליגער פון א גוי — און איך זאג איהם, זאג איך: „הנה זיי וויסען, איוואנו סערדצע, אז איך ווארף אייך אוועקעט"... זאגט ער: „וואס עפים?" זאג איך: „איך פאהר אריבער, זאג איך, אין שטאדט אריין. איך וויל זיין, זאג איך, צווישען אידען. איך בין שוין ניט קיין יונגערמאן, זאג איך, טאמער חלילה טהוט מען א שטארב"... מאכט צו מיר איוואן: „פאר וואס זשע זאלסט דו ניט שטארבען דא? ווער לאזט דיך ניט?" דאנק איך איהם זעהר און זאג איהם: „שטארבען דא שטארב שוין דו בעסער, זאג איך, דו ביזט בילכער, און איך וועל בעסער געהן שטארבען, זאג איך, צווישען מייניגע... קויף אפ, איוואנו, ביי מיר, זאג איך צו איהם, מיין חאטע מיט'ן גארטען. איין אנדערען וועל איך, זאג

איך, ניט פארקויפען, דיר — יא". „וויפיעל, זאגט ער, ווילסט דו פאר דיין חאטע?" „וויפיעל, זאג איך, גיסט דו?" אהין־אהער, ער מיר: „וויפיעל ווילסט דו?" איך איהם: „וויפיעל גיסט דו?" — מע האט זיך גענומען דינגען זיך, פאטשען אין די הענט אריין, אזוי לאנג געדונגען זיך און געפאטשט זיך, א רענדעל ארויף, א רענדעל אראפ, ביז מע האט זיך אויסגעדונגען פאר'ן מקח, און טאקי פאווטירנע גענומען ביי איהם אויף דער יד א פיינעם אדערויף, ער זאל זיך חלילה ניט אויפטרענען — א איד איז קליגער פון א גוי, — און אט אזוי האב איך אויסגעפארקויפט אין איין טאג, בחצי־חנם געוויינטליך, דאס גאנצע דאברע־מזל, געמאכט פון אלסדינג געלד, און בין אוועק דינגען א פוהר, פארנעמען דאס איבערגעבליבענע ביסעל ארעמקייט — וועט איהר הערען נאך א שענס, וואס ביי טביה'ן קאן זיך פארלויפען! איהר לעגט נאר צו קאפ, איך וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען, איבערגעבען עס אייך, ווי זאגט איהר, ב ש ל ש ה ד ב ר י ם — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פאר'ן אוועקפאהר קום איך אהיים, טרעף איך שוין ניט קיין שטוב, נאר א חורבה. די ווענט נאקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערען! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך! אויפ'ן פריפעטשיק זיצט די קאץ, ווי א יתומה נעבאך, טרויווערדיג — עס האט מיך אזש א נעם געגעבען ביי'ם הארצען און טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען... איך זאל מיך ניט שעמען פאר מיין טאכטער, וואלט איך מיך גוט־גוט אויסגעוויינט, ווי זאגט איהר, פארט באטקאווטשינע!... דא אויסגעוואקסען, דא פארשווארצט געווארען כל ימיו, און פלוצים אין מיטען דרינען — לך־לך! זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס'א פארדראסיגע זאך!... טביה איז דאך אבער ניט קיין אידינע, האלט איך מיך איין און מאך מיך פרייליך און רוף מיך אן צו מיין טאכטער דער אלמנה: „קום נאר אהער, זאג איך, צייטעל, וואו ביזט דו ערגיץ?" געהט זי ארויס פון צווייטען אלקיר, צייטעל הייסט עס, מיט רויטע אויגען און מיט א געשוואלענער נאז. אהא, טראכט

איך מיר, מיין טאַכטער האָט זיך דאָ שוין ווידער צע׳יעלה׳ט, ווי אַ אידינע צו ונתנה־תוקף! אָט די ווייבער, הערט איהר, זענען אייך קיין קאַטאָוועס ניט — באַלד עפּים, איז געוויינט! וואַלוועלע טרערען ביי זיי! „שטיאַ! — זאָג איך איהר. — וואָס וויינסט דו שוין ווידער? ביזט דו ניט קיין נאַר? — זאָג איך. — באַרעכען זיך נאַר, זאָג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדעל ביילים"... וויל זי ניט הערען און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, דו ווייסט ניט וואָס איך וויין"... זאָג איך: „איך ווייס גאַנץ גוט. פאַר וואָס זאָל איך ניט ויסען? דו וויינסט, זאָג איך, ס׳טהוט דיר באַנג די היים... ביזט אָט דאָ, זאָג איך, געבוירען געוואָרען און אויסגע־וואַכסען — פאַרדריסט עס דיך!... גלויב מיר, זאָג איך, איך זאָל ניט זיין טביה, איך זאָל זיין איין אַנדערער, וואָלט איך אַליין אויך, זאָג איך, געקושט אָט די נאַקעטע ווענט מיט אָט די לעדיגע פּאָלי־צעס... איך וואָלט אַליין אויך, זאָג איך, צוגעפאַלען צו אָט דער דאַזיגער ערד!... עס טהוט מיר באַנג, זאָג איך, איטליכם ברעקעל גלייך מיט דיר. נאַרעלע! אפילו אָט די קאַץ, זאָג איך, זעהסט דו, אַז זיצט זי דאָרט אַ פאַר׳יתומ׳טע אויפ׳ן פּריפּעטשיק? אַ שטומע צונג, אַ חיה, זאָג איך, פון דעסטוועגען איז אַ רחמנות, זי בלייבט אַליין אָהן אַ בעל־הבית — צער־בעלי־חיים"... „ס׳איז דאָ, מאָהל דיר, זאָגט זי, אַ גרעסערער רחמנות"... „דהיינו?" „דהיינו, אָט פאָהרען מיר אַוועק, זאָגט זי, און לאָזען איבער דאָ איין מענטשען אַליין, עלענד ווי אַ שטיין". פאַרשטעה איך ניט, וואָס זי מיינט, און רוף מיך אָן צו איהר: „וואָס בעלעבעטשעסט דו, זאָג איך? וואָסערע פלאָמען? וואָס מענטש? וואָסער שטיין?" מאַכט זי צו מיר: „טאַטע, איך רעד ניט פונ׳ם וועג, איך רעד, זאָגט זי, פון אונזער חוה׳ן"... און ווי זי האָט מיר אויסגערעדט דעם דאָזיגען נאָמען, איז שווער איך אייך, ווי מיט אַ הייסען אָקרעפּ, אָדער מיט אַ שייט־האָלץ איבער׳ן קאָפּ! און איך פאַל אָן אויף מיין טאָכטער און געב איהר אַוועק אַ וויסטען סוף: „וואָס עפּים פלוצים אין מיטען דרינען חוה, זאָג איך? איך האָב דאָך אנגעזאָגט, זאָג איך,

וויפיעל מאל, אז חוה לא יזכר ולא יפקד!"... מיינט איהר, אז זי שרעקט זיך איבער? אבער גאר לא! טביה'ס טעכטער האבען אין זיך א כח! „טאטע, מאכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאר ניט אזוי שטארק און דערמאן זיך בעסער, וואס דו אליין, זאגט זי, האסט געזאגט וויפיעל מאל, אז סע שטעהט געשריבען, אז א מענטש דארף האבען רחמנות אויף א מענטשען, ווי א טאטע אויף א קינד"... איהר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאך מעהר אויפגעקאכט און געב איהר אוועקעט א גאב, ווי איהר קומט: „פון רחמנות, זאג איך, רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, א איך בין געלעגען ווי א הונט פאר'ן גלח, ימח שמו, איהם געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאג איך, אין צווייטען חדר און אפשר געהערט איטליכס ווארט?... אדער וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, אז די מאמע עליו השלום איז געלעגען, זאג איך, ניט פאר דיר געדאכט, אט דא אויף דער ערד מיט שווארצע איבערגעדעקט? וואו איז זי דעמאלט געווען?... און די נעכט, וואס איך בין, זאג איך, ניט געשלאפען? און דאס קרענקען, וואס האט מיך, זאג איך, געקרענקט די גאנצע צייט ביז היינטיגען טאג נאך, אז איך דערמאן מיך, זאג איך, וואס זי האט מיר אפגעטהאן, אויף וועמען זי האט אונז אויסגעביטען — וואו איז, זאג איך, דער רחמנות אויף מיר?"... און עס פארבאקט מיך ביי'ם הארצען און איך קאן ניט רעדען מעהר... מיינט איהר דאך אודאי, אז טביה'ס טאכטער האט נישט געפונען, וואס מיר דערויף אפצוענטפערען? „דו אליין, זאגט זי, זאגסט דאך, טאטע, אז דער מענטש, וואס האט חרטה, איז איהם אפילו גאט אליין אויך מוחל"... „חרטה? — זאג איך. — צו שפעט! דאס צווייגעלע, זאג איך, וואס האט זיך איינמאל אפגעריסען פון בוים, מוז, זאג איך, פארטריקענט ווערען! דאס בלעטעל, זאג איך, וואס איז אפגעפאלען, מוז פארפוילט ווערען, און מעהר, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר ניט רעדען דערפון — עד כאן אומרים בשבת הגדול!"...

בקיצור, דערזעהן, אז מיט ווערטער קאן זי מיט מיר גארניט מאכען, טביה איז ניט דער מענטש, וואס מע רעדט איהם איבער, פאלט זי צו מיר שוין גאר צו און הויבט מיך גאר אן צו קושען און די הענט אריין און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, זאל איך שלעכטס האבען, זאל איך שטארבען אט־א־דא אויפ'ן ארט, אויב דו וועסט זי איצטיגס מאל, זאגט זי, אפשטויסען, ווי דו האסט זי אפגעשטויסען דעמאלט אין וואלד, אז זי איז, זאגט זי, צוגעפאלען צו דיר, און דו האסט פארקערעוועט, זאגט זי, דאס פערדעל און ביזט אנטלאפען!“... „וואס פאר א פריטשעפע, זאג איך, אויף מיין קאפ? וואס פאר איין אנשיקעניש?! וואס האסט דו זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען?!“... לאזט זי מיך ניט אפעט, האלט מיך צו ביי די הענט און טענה'ט זיך איהרס: „זאל איך שלעכטס האבען, זאגט זי, זאל איך שטארבען, אויב דו וועסט איהר ניט מוחל זיין, זאגט זי, ווארום זי איז דיר א טאכטער, זאגט זי, גלייך ווי איך!“... „וואס ווילסט דו, זאג איך, פון מיין לעבען? זי איז ניט מיין טאכטער מעהר! זי איז שוין, זאג איך, לאנג געשטאר־בען!“... „ניין, זאגט זי, זי איז ניט געשטארבען און זי איז שוין צוריק דיין טאכטער, זאגט זי, ווי געווען, ווארום פון דער ערשטער מינוט, זאגט זי, אז זי איז געוואוירע געווארען, אז מע שיקט אונז ארויס, האט זי געזאגט צו זיך אליין, אז דאס שיקט מען אויים אונז אלעמען, זי אויך, הייסט עס. דארט וואו מיר — אזוי האט מיר חוה אליין געזאגט — דארט איז זי. אונזער גלות — דאס איז איהר גלות... א סימן, זאגט זי, האסט דו, טאטע, אט איז אפילו דאס פעקעל איהרס“... אזוי מאכט צו מיר מיין טאכטער, צייטעל הייסט עס, אין איין אטעם, ווי די עשרת בני המן אין דער מגילה, און לאזט מיך אפילו ניט א ווארט ארויסרעדען און טהוט מיר א וווייז־אן אויף עפיס א פעקעל אין א רויטער פעטשיילע איינגעווי־קעלט, און טאקי פאווטירנע טהוט זי איין עפען־אויף די טהיר פון צווייטען אלקיר און א רוף־אויס: „חוה!“ — ווי איהר זעהט מיך א אידען... און וואס זאל איך אייך זאגען, ליעבער פריינד? טאקי

פונקט אזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערד באשריבען, באווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אליקיר ארויס — א געזונטע, א גלאטע, א שענע, ווי געווען, ניט געמינערט א האר, נאר דאס פנים א ביסעל פארזארגט, די אויגען א ביסעל פארצויגען, און דעם קאפ האלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטעהן א ווייל, קוקט אויף מיר, איך — אויף איהר. דערנאך ציהט זי אויס צו מירביידע הענט, און נאר איין ווארט קאן זי ארויסרעדען, איין־און־איינציג ווארט, און שטיל:

— טא־טע...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

האט קיין פאראיבעל ניט, אז איך דערמאן מיך, שטעלען זיך מיר נאך איצט אויך טרערען אין די אויגען. נאר מיינט ניט פון דעסטוועגען, אז טביה האט חלילה געלאזט א טרער, אדער ארויסבאוויזען, ווי זאגט איהר, מיאבקי לבבות — בלאטע!... דאס הייסט, וואס איך האב געפיהלט בעת־מעשה אינווענינ אין הארצען — דאס איז עפיס אנדערש. איהר זענט דאך אליין אויך א טאטע פון קינדער און איהר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פשט פונ׳ם פסוק „כרחם אב על בנים" און דעם טעם פון דעם, בעת א קינד, עס מעג זיך ווי פארזינדיגען, נאר אז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אריין און זאגט אייך: „טאטע!" — אנו, זייט דערמאלט א בריה, אדרבה, און טרייבט עס אפ!... און צוריק אבער, דער כח־הדם ארבייט, און עס קומען מיר אקעגען באלד דאס שענע שפיצעל, וואס זי האט מיר אפגעטהאן... חוועדקע גאלאגאן, איינגעזונקען זאל ער ווערען... און דער גלח, ימח שמו... און מיינע טרערען... און גאלדע עליו השלום׳ס טוידט... ניין! זאגט שוין איהר אליין, ווי קאן מען דאס פארגעסען, ווי קאן מען דאס פארגעסען?... און ווידער צוריק — סטייטש! פארט א קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאר א מענטש זיין אזוי אכזר, אז גאט אליין זאגט אויף זיך, אז ער איז איין אל

ארד אַפּים!... ובפרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק צו איהר טאַטען און צו איהר גאָט!... וואָס זאָגט איהר, פּאַני שלום־עליכם? איהר זענט דאָך עפּים אַ איד, וואָס קאַטאַרי איהר מאַכט ביכלעך און איהר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איהר אַליין, וואָס האָט טביה באַדאַרפט טהון? אַרומנעמען זי, ווי אַיין אייגענע, קושען זי און האַלזען זי און זאָגען איהר, ווי מיר זאָגען יום־כפּור צו כל־נדרי: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — קום צו מיר, דו ביזט מיין קינד? צי אפשר פאַרקערעווען דעם דישעל, אַזוי ווי דעמאָלט, און זאָגען איהר: ל ך ־ ל ך — געה דיר געזונדערהייד פון וואַנען דו ביזט געקומען?... ניין, לאָז זיך אייך דאַכטען, למשל, עלעהיי איהר זענט אויף טביה'ס אָרט, און זאָגט מיר בהן שלי, נאָר אַפּענטליך, ווי פאַר איין אמת'ען גוטען פריינד: ווי אַזוי וואָלט א י ה ר זיך נוהג געווען?... און אויב איהר קאָנט עס מיר ניט זאָגען באַלד, געב איך אייך צייט אויף צו באַטראַכטען זיך... און דערווייל דאַרף מען געהן — די אייניקלעך וואַרטען שוין אויף מיר, קוקען אַרויס אויפ'ן זיידען. איהר דאַרפט וויסען, אַז אייניקלעך זענען נאָך טויזענד מאָל טייערער און אייגנגעבאַקענער פון קינדער. ב נ י ם ו ב נ י ב נ י ם — אַ קלייניגקייט! זייט מיר געזונט און האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב אייך אָנגעקלאַפּט אַ קאָפּ — איהר וועט שוין דערפאַר האָבען וואָס צו שרייבען... אַז גאָט וועט העלפען, וועלען מיר זיך נאָך זעהען מסתמא. אַ גוטען!

וחלקלקות

אַ פערשפעטיגטע מעשה פון טביה דעם מילכיגען,
דערצעהלט נאָך פאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם גלות
און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער ניט געקאָנט
זעהען די ליכטיגע וועלט.

געשריבען אין יאהרען 1914—1916.

וחלקלקות

— איהר געדענקט דאך מסתמא, פאני שלום־עליכם, ווי איך האב אייך אנומעלטמע איינגעטייטשט די פרשה „לך־לך“ מיט אלע ל״ב פירושים, דערצעהלט, ווי אזוי עשו האט זיך פיין צערעכענט מיט זיין ברודער יעקב, גוט באצאהלט איהם פאר דער בכורה, ארויס־גע׳משלח׳ט מיך פונ׳ם דארף מיט האק און פאק, מיט קינדער און קינדס־קינדער און מיט די בעבעכעס, ווי עס באדארף צו זיין, גע־מאכט א תל־עולם פון דער גאנצער חאראבע מיט׳ן ביסעל ארעמ־קייט, מיט׳ן פערדעל, להבדיל, פון וועלכע איך קאן נאך עד־היום ניט רעדען אהן טרערען אין די אויגען, ווי מיר זאגען תשעה־באב אין די קינות: ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה — עס האט פאר־דיענט, מע זאל נאך דעם לאזען א טרער... מילא, בין איך אייך דאס מוחל. ווארום, צוריק שמועסענדיג, איז דאך ווידער א מאל די אייגענע מעשה: מיט וואס בין איך דאס מעהר בן־יחיד ביי דעם רבונו־של־עולם פון אלע אנדערע אחינו בני ישראל, וואס פאני טרייבט האלז־און־נאקען פון די הייליגע דערפער, קעהרט און רוימט און רייניגט און קארעניעט אוים מיט׳ן ווארצעל וואו נאר ס׳איז פארהאן א סימן פון א איד, ווי מיר זאגען אין „יעלה ויבוא“: ו י פ ק ד ו י ז כ ר — עס זאל גאר קיין סליאד ניט בלייבען? מיט וואס האב איך דא, משטיינס געזאגט, זיך איבערצונעמען פאר נאט מעהר פון אלע ארויסגעטריבענע דארפישע אידען, וואס בלאנ־קען זיך איצט ארום אויף אלע וועגען מיט ווייב און קינדער, ווי די בלודנע שאף, ווייסען ניט וואו א נאכט איבערצונעכטיגען, האבען ניט וואו א קאפ אנצושפארען, ציטערען יעדע מינוט, טאמער באווייזט זיך פון דער ווייטען א קנעפעל פון א אוראטניק, אדער גלאט אזוי א שווארציאהר, ווי מיר זאגען אין מעביר סדרה זיין:

י ש א ה׳ ע ל י ך ג ו י?... אי, וואס? טביה איז נישט קיין עם־הארץ, ווי אנדערע דארפישע אידען, פארשטעהט א קאפיטעל תהלים, איז נישט פרעמד אין א מדרש און קאן אפדראפען, מיט גאט׳ס הילף, א פרשה חומש מיט רש״י אויך? — מילא בכן? ווילט איהר, אז עשו זאל דאס אפשאצען, ווי עס געהער צו זיין, און זאל האבען דרך־ארץ פאר אזא אידען? אדער אפשר קומט מיר גאר א דאנק דערפאר? חאטש אין תוך גערעדט, איז דא נישטא מיט וואס צו שעמען זיך, און קיין חסרון איז דאס אודאי ניט, — איך מיין טאקי דאס, וואס מען איז, גאט צו דאנקען, א איד מיט לייטען גלייך, מען איז ניט בלינד אין די שווארצע פינ־טעלער, מען איז בא׳הבינ׳ט אין א פסוק און מע ווייסט, וואו איין און וואו אויס, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ו ד ע מ ה ש ת ש י ב — אז וואויל איז דעם וואס ווייסט... איהר מיינט אפשר, פאני שלום־עליכם, איך זאג דאס אייך גלאט אזוי, פונ׳ם ארבעל? אדער איך וויל זיך דא אויספיינען פאר אייך, באריהמען זיך אין מיטען דרינען מיט מיין גרויס קענטשאפט און מיט מיין לומדות? האט קיין פאראיבעל ניט, דאס קאן זאגען נאר אזעלכער, וואס קען נים טביה׳ן. טביה רעדט ניט גלאט אזוי אין דער וועלט אריין, און קיין פוסטער באריהמער, ווייסט איהר דאך, איז ער קיינמאל נים געוועזן. טביה האט ליעב צו דערצעהלען א זאך, וואס טאקי ב ע י נ י ר א י ת י — ער אליין האט דאס דורכגעמאכט, מיט איהם אליין האט זיך דאס געטראפען. זעצט אייך צו אט־אט־דא אויף א ווייל עטשקע, וועט איהר הארכען א שענס, ווי אזוי עס קומט א מאל צונויף א מענטשען, אז מען איז ניט קיין פראסטער בשר ודגים און מע האט א שטיקעל בעגריפע אויך אין די עולמות העליונים און מע ווייסט, ווען און וואו און ווי אזוי אריינצושרויפען א פסוק, חאטשבי פון אונזער אלטען תהלים.

בקיצור, דאס איז געוועזן, אויב איך האב קיין טעות ניט, שוין לאנג, גאר לאנג, איך האב מורא, אויב נישט אין דער סאמע היץ פון ב י מ י ם ה ה ם — פון פאני׳ס רעוואלוציעס מיט קאסנע־

טוציעס, בעת כרוקעלע האט זיך א לאז געטהאן איבער אידישע שטעדט און שטעדטלעך מיט א פריי געמיט און מיט אויפגעבונדענע הענט און גענומען מאכען א תכלית פון אידישען האב־און־גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטעהט געשריבען: שובר אויבים ומכניע זדים — געבראכען פענסטער און געריסען בעטגעוואנט... איך האב אייך שוין, דאכט זיך, א מאל געהאט געזאגט, אז איך אליין ווער ניט נתפעל פון אזעלכע זאכען, און שרעקען שרעק איך מיך אויך ניט איבער, ווארום ס'איז דאך א ממה־נפשך: איז דאס א באשערטע זאך, א גזירה מן השמים, דארף איך דאך ניט זיין קיין אויסנאם פונ'ם כלל ישראל, ווי מיר זאגען אין פרק: כל ישראל יש להם חלק? אלא וואס דען? ס'איז גלאט איין עפידעמיע, א מין אונטערגאנג, רחמנא ליצלן, א שטורעמווינט, וואס געהט פארביי, — איז דאך אודאי ניטא וואס אראפצופאלען ביי זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איינשטילען, דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען און עס וועט זיין חדש ימינו כקדם. ווי זאגט דער גוי, להבדיל: „נע בולא או מיקיטע הראשע אי נע בורע“...

און כך הוה — אזוי איז געוועזן איצט אויך, אז ס'איז געקומען צו מיר די הראמאדע פון דארף, ווי איך האב אייך, דאכט זיך, שוין געהאט דערצעהלט אמאל, און מיר אנגעזאגט די גוטע בשורה טובה, אז מען איז דאס געקומען צו מיר טהון, וואס מע טהוט מיט כל ישראל, דאס הייסט, מקיים זיין די מצוה פון „בעי זשידאוו“. האב איך דאך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגע'בטל'ט צו זייער קאפ אלע בייזע וויסטע חלומות, גענומען טענה'ן און פרעגען קשיות, ווי טביה קאן: סטייטש, ווי אזוי, און פאר וואס, און פאר ווען, און וואס איז דאס גלאט פאר א שטייגער אנפאלען אויף א מענטשען, זאג איך, אין מיטען העלען טאג און ארויסלאזען איהם די יעדערען פון די קישענס?...

מילא, טענות אהין, טענות אהער — איך זעה, ס'איז ארויסגעווארפען אלע מיינע רעד. כרוקעלע האט זיך איינגעשפארט.

זיי מוזען, זאגען זיי, יוצא זיין פאר נאטשאלסטווא. זיי האבען מורא, זאגען זיי, טאמער טראגט אן דער רוח א קנעפעל, א שווארצ־יאהר — לאז ער זעהען, זאגען זיי, אז זיי זענען לייטען־גלייך, נים דורכגעלאזט א אידען גלאט אזוי, אהן א שום סימן פון א פאגראם. וואס פאר א פנים, זאגען זיי, וועלען זיי האבען ביי נאטשאל־סטווא?... על־כן, זאגען זיי, איז געבליבען ביי הראמאדע, אז עפּים טהון מיט מיר — דאס מוזען זיי!...

האב איך מיך מיישב געווען סאמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איהר וואס, זאג איך זיי, וויבאלד אז הראמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט, זאג איך, איז דאך נים שייך. וואס קאן זיין העכער פון הראמאדע? נאר וואס דען, זאג איך, דאס ווייסט איהר, זאג איך, אז ס'איז פארהאן א זאך, וואס ס'איז נאך העכער פון הראמאדע?“... זאגען זיי: „דהיינו, וואס קאן נאך זיין העכער?“ זאג איך: „גאט. איך מיין נים, זאג איך, אלהינו — נאש באג, אדער אלהיכם — וואש באג. איך מיין, זאג איך, א ל ה י נ ו ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונזער אלעמענס גאט... אט יענער, זאג איך, וואס האט באשאפען מיך און אייך, להבדיל, און אייער גאנצע הראמאדע — אט, זאג איך, וועמען איך מיין. איז ביי איהם, זאג איך, דארף מען א טאפּ טהון, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איהר זאלט מיר שלעכטס טהון. ווארום עס קאן זיין, זאג איך, אז ער הייסט טאקי אזוי, און עס קאן ווידער צוריק זיין, אז ער וויל עס בשום אופן ואופן נים. אי, ווי אזוי קאנען מיר עס ויסען? וועלען מירווארפען, זאג איך, גורל. אט, זאג איך, ליגט א תהלים פון גאט. איהר ווייסט דאך, זאג איך, וואס תהלים באדייט? ביי אונז הייסט עס תהלים, ביי אייך הייסט עס פסאלטיר. אט דער הייליגער פסאלטיר, זאג איך, וועט זיין צווישען אונז דער שופט, דער מיראוואי סודיא הייסט עס. ער, זאג איך, וועט פסק'ענען, צי איהר דארפט מיך שלאגען, צי נים“...

קוקען זיי זיך איבער ציקאווע, און איוואן פאפערילע דער סטאראסטע געהט ארוים פון אינמיטען און רופט זיך אן צו מיר:

„אשטייגער, זאגט ער, ווי אזוי וועט דאס דער הייליגער פסאלטיר פסק'ענען?“... זאג איך: „אז דו וועסט מיר געבען, איוואנו, דיין הן שלי און טאקי דיין האנד תקיעת־כף, אז הראמאדע וועט פאלגען אלץ, וואס דער תהלים וועט פסק'ענען, וועל איך דיר, זאג איך, דעמאלט באווייזען“... נעמט איוואן און ציהט מיר אויס א יד און מאכט צו מיר: „געראדט איז געראדט“. „אויב אזוי, זאג איך, איז גוט. איצט, זאג איך, וועל איך אויפמישען אין תהלים א בלעטעל, און דאס ערשטע ווארט, זאג איך, וואס ס'וועט זיך מיר ווארפען אין די אויגען, וועל איך אייך זאגען, און איהר, זאג איך, וועט אזוי גוט און פרום זיין דאס מיר נאכזאגען. איז אויב, זאג איך, עמיצער פון אייך אט־דא וועט עס קאנען מיר נאכזאגען, איז א סימן, זאג איך, אז גאט הייסט, איהר זאלט טהון מיט טביה'ן, וואס איהר ווילט, און אויב, זאג איך, ניט, איז א סימן, אז גאט הייסט ניט... זענט איהר מסכים?“ קוקט זיך איבער איוואן דער סטאראסטע מיט הראמאדע און מאכט צו מיר: „לאדנא“. „אויב אזוי, זאג איך, און געב א עפען־אויף דאס תהלים'על פאר זיי, איז רעכט. אט, זאג איך, האט איהר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת“... קאנט איהר, זאג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאכזאגען דאס ווארט „וחלקלקות“?“... קוקען זיי איינס אויף דאס אנדערע און אלע אויף מיר און הייסען זיך איבער'חזר'ען דאס ווארט נאך א מאל. זאג איך: „ביי מיר האט איהר גע'פועל'ט חאטש דריי מאל, אויב איהר ווילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!“... זאגען זיי: „נייז, טעוועל, דו זאג ניט: חאל־חאל־חאל! דו, זאגען זיי, זאג אונז מיט א מויל און מיט א טאלק און פאוואלינקע!“ זאג איך: „אויך גע'פועל'ט! איך וועל אייך, זאג איך, זאגען מיט א מויל, און מיט א טאלק, און פאוואלינקע: ו־חלק־ל־קות! צו־פריעדען?“...

האט זיך היטשקע פארטראכט א ווייל און האט זיך א נעם געטהאן צו דער ארבייט, איטליכער אויף זיין שטייגער: איינער האט א זאג געגעבען: „היידאמאקי“. דער אנדערער: „לאמאקי“.

בײַ׳ם דריטען איז שױן גאר אױסגעקומען: חײקאַליאַ". װאָס איז איהם עפּיס געפעלען „חײקאַליאַ"? נאך חיה־לאה נפתלי־גרשון דעם לומער׳ס, װאָס איז אנטלאָפען אין אמעריקע. איך זעה, ס׳איז אַ מעשה אהן אײן עק, רוף איך מיך אן צו זײ: „איהר װײסט, זאג איך, קינדער? איך זעה, אז די ארבײט, זאג איך, געהט בײ אײך צו שװערליך. אַפּנים, זאג איך, אז „וחלקלקות" איז ניט פאר אײער קאָפּ; װעל איך אײך געבען, זאג איך, אײן אנדער װאָרט, אױך פון אונזער תהלים: „ממעמקים"... „ממעמקים קראתיך"...

האט זיך דאך מסתמא װיעדער אַ מאָל אנגעהױבען די אײגענע חתונה: בײ אײנעם איז דאס אױסגעקומען „לאַחאַנקאַ קעראַסינאַ". בײ׳ם צװײטען — „קריװוליאַקאַ בוזינאַ". דער דריטער האט גאר אַ שפּײ געטהאן: „טפו! נעחאַי טובי ליחאַ האַדינאַ!"...

בקיצור, זײ האבען, אַפּנים, געזעהען, אז מיט טביה׳ן װעלען זײ זיך ניט אױס׳טענה׳ן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאַראָסטע, איװאַן פּאַפּערילע הײסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזױ. מיר האבען צו דיר, טעװעל, אײגענטליך, גאר־נישט ניט. דו ביזט טאַקי אַ זשיד, נאר ניט קײן שלעכטער מענטש. אײנס צום אנדערען אבער געהער זיך ניט אן — שלאגען דאַרף מען דיך. הראַמאַדע האט אזױ גע׳פּסק׳ענט — פּאַרפּאַלען. מיר װעלען דיר, זאגט ער, חאָטש אױסהאַקען אַ פּאַר פענסטער. און פּאַר גוים, זאגט ער, קאַנסט דו אלײן זיך אױסהאַקען אַ פּאַר שױבען — אבי פאַרשטאַפּען זײ דאס מױל, חאַפּט זײ דער שװאַרץ־יאָהר! טאַמער, זאגט ער, פאַהרט דורך נאַטשאַלסטװאָ, לאָזען זײ, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך ניט דורכגעלאָזט. אַניט, זאגט ער, װעט מען איבער דיר אונז נאך שטראַפירען... און אצינדערט, זאגט ער, טעװעל, שטעל דעם סאַמאָװאַר און זײ אונז מכבד מיט טײ, און, פאַרשטעהט זיך, אַ האלב עמער בראַנפען פאר הראַמאַדע, װעלען מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פאר דײן געזונט, װאָרום דו ביזט, זאגט ער, אַ קלוגער איד, פון גאָט׳ס מענטשען"...

אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאט זאל מיר אזוי העלפען מיט אייך אינאיינעם בכל אשר אפנה!

נו, איצט פרעג איך אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זענט דאך עפּיס א איד, וואס קאטארי איהר שרייבט — איז שוין טביה גערעכט, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט און אז א מענטש, כל־זמן ער לעבט, טאר ביי זיך קיינמאל ניט אראפּ־פאלען, ובפרט א איד, ובפרט אזעלכער, וואס איז ניט פרעמד פון א נ ש י ש ל ו מ נ ו — פון די שווארצע פינטעלער! ווארום נאך אלעמען, הערט איהר, קומט טאקי פארט אויס, ווי מיר זאגען אלע טאג אין דאווענען: א ש ר י י ו ש ב י — אז וואויל און אז גוט איז דעם, וואס קען. און ווי מיר זאלען זיך ניט קליגען און ווי מיר זאלען ניט ווערען געהן מיט איבער־הסברות, מוזען מיר מודה זיין, אז מיר אידען זענען פארט דאס בעסטע און דאס קליגסטע פאלק פון אלע פעלקער, ווי דער נביא זאגט: מ י כ ע מ ד י ש ר א ל ג ו י א ח ד — ווי קאן זיך גלייכען א גוי צו א אידען? א גוי איז א גוי, און א איד איז פארט א איד, ווי איהר אליין זאגט אין אייערע מעשה־ביכלעך, אז א איד באדארף מען זיין געבוירען... א ש ר י ך י ש ר א ל — אז וואויל איז צו מיר, וואס איך בין געבוירען געווארען א איד, ווייס איך דעם טעם פון גלות־יון און פון ארומשלעפּען זיך צווישען די פעלקער און פון ו י ס ע ו ו י ח נ ו — וואו געטאגט, דארט ניט גענעכטיגט, ווארום פון זינט מע האט מיט מיר געלערענט די סדרה „לך־לך", — געדענקט איהר, איך האב אייך אמאל געהאט דערצעהלט וועגען דעם באריכות? — האלט איך נאך אלץ אין איין געהן, און איך ווייס ניט פון קיין מקום־מנוחה איך זאל קאנען זאגען: „אט־א־דא, טביה, בלייבסט דו זיצען". טביה פרעגט ניט קיין קשיות. מע האט איהם געזאגט, ער זאל געהן — געהט ער... אט האבען מיר זיך היינט באגעגענט מיט אייך, פאני שלום־עליכם, אט־דא, אויף דער באהן. מארגען קאן עס אונז פארטראגען קיין יעהופּעץ. איבער־א־יאהר קאן עס אונז פארשליידערען קיין אדעס, קיין ווארשא, אדער גאר קיין

אמעריקע — סיידען דער אויבערשטער זאָל זיך ארומקוקען און זאגען: „ווייסט איהר וואס, קינדערלעך? איך וועל אייך גאר ארױפברענגען משיח'ן!“... הלואי טהוט ער אונז דעם צו־להכעיס, דער אלטער רבונו־של־עולם! דערווייל זייט מיר געזונט, פאהרט געזונטערהייד און לאזט געריסען אונזערע אידעלעך און זאגט זיי דארטען, זיי זאָלען זיך ניט זארגען: א ו נ ז ע ר א ל ט ע ר ג א ט ל ע ב ט!...